

«НАША ШКОЛА»

№ 5, 2009

Науково-методичний журнал

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. пед. наук

Редакційна колегія:

Л. К. Задорожна, канд. філософ. наук, *заступник головного редактора*; **В. М. Руссол**, канд. пед. наук, *відповідальний секретар*; **А. Ю. Анісімов**, канд. пед. наук; **А. М. Богуш**, д-р пед. наук, професор, дійсний член АПН України; **В. В. Грінчук**; **Д. М. Демченко**, канд. пед. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, канд. пед. наук; **Є. Є. Карпова**, д-р пед. наук, професор; **Б. Г. Кремінський**, канд. пед. наук; **Н. В. Кічук**, д-р пед. наук; **З. Н. Курлянд**, д-р пед. наук, професор; **С. Л. Курчкін**, канд. біол. наук, доцент; **О. В. Малихіна**, д-р пед. наук; **О. І. Папач**, канд. пед. наук, зав. кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін; **Г. Б. Редько**, професор; **Н. А. Руденко**, зав. кафедри методики викладання іноземних мов та мов і літератур національних меншин; **С. А. Свінтковська**; **В. М. Терзі**, канд. пед. наук, доцент; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. пед. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **Р. І. Хмелюк**, д-р пед. наук, професор; **Т. Н. Чебикіна**, канд. психол. наук, зав. кафедри педагогіки і психології; **О. С. Цокур**, д-р пед. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Ацабріка,
К. М. Безусова

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 4 від 24.06.2009 р.

Здано у вироб. 04.12.09. Підп. до друку 21.12.09. Формат 60×84 1/8. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,09. Обл.-вид. арк. 10,75. Тираж 800 прим. Зам. № 42.

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія».
м. Одеса, вул. Базарна, 106, к. 313
Тел.: (0482) 33-07-18, 37-07-95, 37-14-25.

З М І С Т

Одеському інституту удосконалення вчителів — 70 років

<i>В. А. Кавалеров</i> . Науково-методичний супровід розвитку освіти області.....	2
<i>Л. І. Фурсенко</i> . Сторінки історії Одеського інституту удосконалення вчителів.....	7
<i>Л. І. Фурсенко, Р. І. Нікітенко, С. Г. Здрагат</i> . Хронологія розвитку діяльності Одеського інституту удосконалення вчителів.....	16
<i>С. І. Фролова</i> . Спогади про минуле та роздуми про сьогодення.....	21
<i>А. І. Мартынова</i> . Сотрудничество длиной 42 года.....	29

Структурно-функціональна модель Одеського інституту удосконалення вчителів

<i>Н. О. Батюк</i> . Кафедра менеджменту і розвитку освіти.....	30
<i>Т. М. Чебикіна</i> . Кафедра педагогіки і психології.....	31
<i>О. І. Папач</i> . Кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін.....	32
<i>С. А. Свінтковська</i> . Науково-методичний центр української мови та літератури, українознавства.....	36
<i>Т. В. Юрченко</i> . Науково-методичний центр іноземних мов.....	38
<i>О. А. Колесова</i> . Науково-методичний центр освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.....	39
<i>С. А. Тувіченко</i> . Центр організаційно-інформаційного забезпечення.....	40
<i>О. Ю. Крючкова</i> . Науково-методична лабораторія мов та літератур національних меншин.....	40
<i>А. П. Насонова</i> . Учбовий відділ.....	44
<i>Т. О. Татарченко</i> . Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань.....	45

Педагогіка і психологія

<i>О. К. Корсакова</i> . Зміст профільних загальноосвітніх предметів: від розробки до реалізації.....	46
<i>О. А. Листопад</i> . Підготовка майбутнього педагога до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку.....	50
<i>І. А. Князева</i> . Гуманістичні цінності культури у професійній підготовці майбутніх педагогів.....	55
<i>В. В. Ягоднікова</i> . Формування психологічної готовності педагогів до інноваційної діяльності: сучасні підходи.....	59

Корекційна педагогіка

<i>О. С. Форнальчук</i> . Дослідження сформованості навичок самообслуговування у розумово відсталих дітей-сиріт.....	61
--	----

Управління освітою

<i>А. Ф. Шеєда</i> . Моделювання системи управління розвитком загальної середньої освіти в регіоні на основі моніторингових досліджень.....	65
<i>В. М. Руссол</i> . Закони, закономірності, напрями, особливості, принципи і правила ефективного управління освітою.....	68

Міжнародна співпраця та інтеграція в сфері освіти

<i>Л. К. Задорожна, Т. В. Юрченко, Л. Я. Русінова</i> . Шляхи розвитку сучасної школи: діалог, менеджмент, педагогіка.....	75
<i>Мирослава Товкало</i> . Діалогове вікно чи діалог: визначення формату спілкування школи з громадою.....	77

Дошкільне виховання. Початкове навчання

<i>С. О. Скворцова</i> . Професійна компетентність вчителя в галузі викладання математики в початковій школі.....	81
<i>Т. В. Осипенко, Ж. Г. Шевченко</i> . Щодо впровадження курсу «Каліграфія та розвиток мовлення» в навчальний процес школи.....	86

Інформаційні технології в освіті

<i>О. А. Колесова</i> . Результати проведення апробації програмних педагогічних засобів (ППЗ) у 2008/2009 навчальному році.....	89
---	----

Творчі підходи до викладання природничих дисциплін

<i>В. В. Ковальчук, С. Ф. Дуда, М. О. Царенко, К. О. Подостроець</i> . Про здогади у математиці та аналогії і порівняння у фізиці (методична розробка).....	92
---	----

Формування здорового способу життя

<i>М. О. Фідірко</i> . Формування фізичних та психологічних якостей молодших школярів засобами рухливих ігор.....	97
<i>О. Д. Кузменкова</i> . Спортивне свято «Тато, мама і я — спортивна сім'я».....	100

На шляху до професії

<i>В. П. Назаров, В. Г. Талаш</i> . В мире новых профессий.....	102
---	-----

© Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, 2009

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОСВІТИ ОБЛАСТІ

Установи, як і люди, ведуть свій відлік часу. У вересні 2009 року виповнилося 70 років від дня заснування Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Ювілейні дати завжди спонукають до роздумів, до осмислення досвіду, успіхів і звершень, а в даному випадку — до визначення ролі інституту в підвищенні фахового рівня педагогічних працівників і управлінських кадрів системи загальної середньої освіти регіону, в розвитку творчого потенціалу кожного вчителя, його інтелектуального і загальнокультурного рівня, оновленні професійних знань, розгортанні науково-дослідної та експериментальної роботи в закладах освіти Одещини.

Післядипломна педагогічна освіта відрізняється від усіх інших видів освіти дорослих тим, що вирішальним чином впливає на розвиток усієї освітньої системи: від дошкільної і аж до вищої та післядипломної. Ні докорінне реформування, ні фундаментальна модернізація, ні будь-які зміни, ні розвиток, ні вдосконалення, ні інноваційний суспільний процес, у тому числі й в освіті, неможливі без достатньої і своєчасної підготовки компетентних спеціалістів ще більш підготовленими і більш компетентними професіоналами. Це й покликана забезпечувати післядипломна професійна освіта. Адже, як неодноразово і справедливо зазначав Президент АПН України В. Г. Кремень, сьогодні знання оновлюються швидше, ніж змінюються покоління, і в зв'язку з цим немає жодного вищого навчального закладу, який би забезпечував людину знаннями на все життя. Базова загальноосвітня, а потім і вища професійна освіта мають закласти міцний фундамент, сформувані бажання, готовність та здатність застосовувати набуті знання як у безпосередній трудовій діяльності, особистому та суспільному життєтворенні, так і для своєчасного опанування нових знань і вмій їхнього практичного застосування.

Специфіка післядипломної педагогічної освіти полягає в тому, що вона повинна підтримувати високу компетентність тих, хто навчає інших. А тому предметом її уваги є не лише зміст системи освіти і кожного окремого її періоду, етапу, але й форми, засоби, способи оптимальної її організації, забезпечення високої ефективності реалізації її мети і завдань.

Отже загальною проблемою науково-дослідної і навчально-методичної діяльності Одеського обласного інституту удосконалення вчителів є «Науково-концептуальні засади, стратегії і

технології підвищення професійної культури та компетентності педагогічних працівників», головна мета розроблення і вирішення якої — забезпечення якісного науково-методичного супроводу розвитку освіти області.

Тому в основі організаторської, координаційної, навчальної і методичної роботи колективу інституту знаходяться найважливіші напрями і аспекти оновлення, модернізації і вдосконалення функціонування освітньої системи, намагання дійти до кожного району, міста, навчального закладу, вчителя, керівника, організатора освіти.

Вирішення цих завдань потребує концентрації і координації всіх форм післядипломної освіти: самоосвіти педагогічних працівників, внутрішньошкільної методичної роботи, методичної служби району, організації періодичної курсової підготовки і методичного забезпечення на рівні обласного інституту удосконалення вчителів, який за своїм призначенням і виступає як регіональний науково-методичний і координаційний центр безперервної освіти педагогічних працівників. Тому з 2004 року інститутом запроваджено єдине планування роботи з методичними службами області. На основі врахування запитів і потреб учителів, відображених в планах роботи районних (міських) методичних кабінетів (центрів), у співставленні з вимогами і завданнями розвитку освіти в країні, області кафедрами, науково-методичними підрозділами інституту в єдиній системі планування визначаються вузлові освітні проблеми, конкретизується роль методичних служб, форми і шляхи реалізації основних завдань, планується науково-дослідна і навчально-методична робота, накреслюються відповідні заходи як на рівні області, так і кожного району, зокрема.

Цьому сприяє створена в інституті база даних якісного складу педагогічних кадрів області, що дозволяє здійснювати аналітико-прогностичний підхід до планування та організації як навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, так і методичної роботи з ними у міжкурсний період.

Одним з основних напрямів роботи інституту щодо науково-методичного супроводу розвитку освіти області є забезпечення якісного переходу на новий зміст 12-річної загальної середньої освіти. Від року до року (від 1-го, а в цьому році до 9-го класу) впродовж восьми років науково-методичні підрозділи інституту вводили вчителів не лише в новий змістовий

простір освіти через осмислення нових програм і підручників, але й у нову ідеологію організації навчально-виховного процесу через усунення уніфікації освіти, подолання залишків авторитарної педагогіки, перехід до педагогіки співпраці, толерантності, особистісної вмотивованості, від дидактики репродуктивного запам'ятовування до дидактики справжньої навчально-пізнавальної діяльності. На жаль, вчителі не завжди і не до кінця розуміють цього другого, але не другорядного аспекту оновлення шкільної освіти.

На рівні області здійснюється відповідна підготовка методистів рай(міськ) методкабінетів, керівників районних (міських) методичних об'єднань творчих педагогів, які продовжують цю роботу з учителями на місцях. Питання переходу школи на новий зміст освіти проходить наскрізно через усі модулі і теми навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що відповідає потребам і запитам слухачів і є доброю мотиваційною основою їхньої зацікавленості навчанням, потужним стимулом до самоосвіти. Важливо, щоб цей стимул був підтриманий і підсилений в системі методичної роботи як на рівні району, так і особливо у внутрішньошкільній методичній роботі. На допомогу вчителям, керівникам навчальних закладів методисти інституту розробляють методичні рекомендації і навчальні посібники щодо викладання предметів за новим змістом.

Важливою особливістю 2009/2010 навчального року є завершення переходу основної школи на новий зміст і 12-річний термін навчання. Перед її випускниками постає непросте питання вибору профілю навчання впродовж наступних трьох років.

Це вимагає не лише продовження роботи щодо створення в школах умов для організації допрофільної підготовки учнів, але й рішучого підвищення її ефективності. Інститутом удосконалення учителів, усією системою методичної роботи області здійснюються заходи щодо навчально-методичного забезпечення організації вивчення навчальних предметів на диференційованій основі, впровадження курсів за вибором, поглибленого вивчення окремих предметів, проведення профільної орієнтації на основі вивчення здібностей, нахилів, інтересів і можливостей дітей. Ці та інші питання допрофільної підготовки учнів є предметом навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, керівників навчальних закладів, опрацьовуються в системі постійно діючих і проблемних семінарів, розробляються обласними і районними творчими групами. Спостерігається посилення уваги до зазначеної проблеми в навчальних закладах області: зростає кількість класів з поглибленим вивченням окремих предметів, впроваджуються групові та індивідуальні форми навчання, здійснюється диференційований підхід до вивчення шкільних предметів.

За рік школа переходить до профільного навчання старшокласників. За ініціативою інституту удосконалення вчителів, який усвідомлює всю важливість і складність вирішення цього питання, ще з 2005 року у 25 навчальних закладах області здійснюється експеримент «Створення моделі сільської школи щодо реалізації концепції профільного навчання». Паралельно в Котовському районі проводиться експеримент щодо створення освітніх округів.

Окрім вирішення суто організаційних питань, профілізація навчання вимагає серйозної підготовки вчителів, яка передбачає не просто підвищення їхньої кваліфікації, а й суттєве нарощування фахових знань, а також перебудову педагогічного мислення і форм діяльності. Тому, не очікуючи часу «Ч», інститут удосконалення вчителів вже протягом шести років проводить з вчителями системну роботу щодо викладання профільних предметів, курсів за вибором, факультативів. Особлива увага приділяється удосконаленню підготовки педагогічних працівників, методичних і керівних кадрів у контексті реалізації завдань, визначених Галузевою програмою впровадження профільного навчання на 2008–2010 роки. У зв'язку з цим чітко скориговано не лише плани підвищення кваліфікації педагогічних працівників, але й змістові лінії та наповнення навчальних планів курсів, семінарів, а також усіх інших форм підготовки вчителів. Добра половина пропонованого змісту навчання педагогів прямо чи опосередковано включає питання предметної підготовки вчительського корпусу до роботи в умовах профільного навчання старшокласників.

Проте проблема не втрачає своєї актуальності. Значна частина вчителів не завжди й не до кінця усвідомлює свою невідповідність вимогам сучасності щодо переходу загальної середньої освіти на модель профільного навчання. Часто деякі вчителі відмовляються від роботи в профільних класах або виявляють неспроможність працювати в них. Тому в 2009/2010 навчальному році організаторам освіти, методичним службам необхідно вжити невідкладних і системних заходів щодо інтенсифікації цілеспрямованої підготовки вчителів до викладання профільних предметів, диференціації навчання. Цій роботі слід надати адресного характеру з виходом на конкретних вчителів, бажано забезпечити підвищення їх професіоналізму.

Одним з головних напрямів науково-методичної роботи органів управління освітою та методичних служб області є розроблення, опанування та впровадження в освітній процес новітніх педагогічних технологій.

Необхідність посилення теоретичної підготовки педагогічних працівників і формування в них практичних навичок застосування інноваційних технологій навчання обумовила введення в навчальні плани курсів підвищення квалі-

фікації спеціальний 12-тигодинний курс «Використання сучасних освітньо-інноваційних технологій при викладанні базових дисциплін».

Важливим аспектом у впровадженні новітніх освітніх технологій є володіння інформаційно-комунікаційними технологіями в управлінській та навчальній діяльності, що вимагає відповідної підготовки педагогічних працівників. З цією метою в інституті розроблена система навчання педагогічних працівників основам комп'ютерної грамотності. Спецкурс «Формування та розвиток інформаційної культури вчителя» є обов'язковим для всіх вчителів, які навчаються на курсах. Ї можна констатувати, що такий спецкурс пройшов кожен вчитель області, а деякі і неодноразово. Близько 2 тисяч педагогічних працівників набули навичок застосування комп'ютерних технологій за програмою «Intel. Навчання для майбутнього». Крім цього, у восьми районах проводиться експериментальна робота щодо впровадження в навчально-виховний процес інформаційних технологій, апробації електронних засобів навчання та використання дистанційної освіти. Позитивний досвід роботи Іллічівського міського методичного кабінету «Інноваційні системи координації методичної роботи з використанням комунікаційних технологій» презентувався на обласному семінарі завідувачів рай(міськ) методкабінетів, обговорювався на обласній науково-практичній конференції з проблем використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, широко застосовується в роботі навчальних закладів та методичних служб області. Системна робота щодо оволодіння вчителями інформаційними технологіями навчання ведеться науково-методичним центром управління освіти і науки Одеської міської ради.

Створено відповідний банк даних інноваційних технологій. Розроблено чіткий механізм інформування та ознайомлення з ними педагогічних працівників регіону. Можна констатувати, що в області здійснюється планове та систематичне вивчення і впровадження новітніх освітніх технологій. Впровадження освітніх технологій в роботу закладів освіти здійснюється за ініціативою та за участю науково-методичних підрозділів інституту, методичних служб районів (міст) і супроводжується та координується науково-методичною лабораторією педагогічних інновацій.

Педагогічні інновації різною мірою впроваджуються в більшості навчальних закладів області. Заслугує на увагу системна робота щодо впровадження технологій, які забезпечують високий рівень навчально-виховного процесу:

- Технологія розвивального навчання (ЗОШ № 8 м. Одеси; Кам'янський НВК, Кам'янська гімназія, Саф'янівська ЗОШ, Суворовська ЗОШ Ізмаїльського району; ЗОШ № 1 м. Южного; Василівська ЗОШ Болградського району та інші).

- Технологія критичного мислення (Економічний ліцей, Маріїнська гімназія, ЗОШ № 4 м. Одеси; ЗОШ № 6, Новоселівська ЗОШ, Борщівська ЗОШ Котовського району; Болградський НВК; Випаснянська ЗОШ Білгород-Дністровського району; Старонекрасівська ЗОШ Ізмаїльського району та інші).

- Проектні технології (ЗОШ № 5 м. Котовська; Вільшанська ЗОШ Савранського району; Нерубайський НВК Біляївського району та інші).

- Технологія модульного навчання (ЗОШ № 28, 35 м. Одеси; Вольненська ЗОШ Тарутинського району; Полянецька ЗОШ Савранського району; Балтська ЗОШ № 1 та інші).

- Технологія інтерактивного навчання (ЗОШ № 21, 81, НВО № 22 м. Одеси; ЗОШ № 3 м. Іллічівська; ЗОШ № 1, 3 м. Котовська; Флоранська ЗОШ Красноокнянського району та інші).

- Інформаційно-комп'ютерні технології (гімназія № 2, СЗОШ № 10, 35 м. Одеси; ЗНЗ № 9 м. Котовська; Сергіївська ЗОШ Білгород-Дністровського району та інші).

- Вальдорфська педагогіка та її елементи (НВК «Вільна школа АСТР», НВК «Ступени» — вальдорфська ЗОШ I—III ступенів — дитячий садок; Старокозацька ЗОШ Білгород-Дністровського району).

- Управлінські технології успішно впроваджуються директорами в таких закладах освіти: Економічний ліцей, гімназія № 2, СЗОШ № 10, Юридичний ліцей м. Одеси; Білгород-Дністровський міський ліцей; Новотроїнівський НВК Болградського району; Кам'янський НВК Ізмаїльського району, де створюються сучасні моделі управління.

З метою виявлення творчого потенціалу і створення інноваційного простору систематично проводиться «Ярмарок педагогічних ідей та технологій», головною метою якого є активізація творчої діяльності педагогічних працівників, пропагування й впровадження в практику навчальних закладів Одеської області перспективного педагогічного досвіду, виявлення творчої працюючої вчителів і педагогічних колективів навчальних закладів усіх типів та дошкільних дитячих установ області. У Ярмарку 2009 року взяли участь понад 2000 педагогів. Всього було представлено близько 1600 робіт зі всіх районів і міст області: авторські програми, методичні рекомендації, методичні розробки та матеріали з досвіду роботи. Результатом Ярмарку стане випуск каталогу педагогічного досвіду.

Інститутом проводиться широкомасштабна робота щодо пошуку та підтримки обдарованої учнівської молоді. Так, крім традиційних Всеукраїнських учнівських олімпіад, в області проводяться олімпіади з болгарської, молдовської та російської мови і літератури. А з 1999 року за підтримки управління освіти і наукової діяльності облдержадміністрації були започат-

ковані інтелектуальні змагання з базових дисциплін для учнів сільських шкіл. Ці змагання очно-заочні, і головною метою їх є виявлення талановитих учнів в сільській місцевості, дистанційне їх навчання та залучення до олімпіадного руху. Кількість учасників цих змагань щорічно зростає, і в 2008 році в них взяли участь понад 2500 учнів. Крім цього, інститут у 2000 році став ініціатором проведення учнівських олімпіад з базових дисциплін в мережі Інтернет. Саме тоді на базі інституту була проведена Всеукраїнська експериментальна учнівська Інтернет-олімпіада з базових дисциплін. А з 2000 року щорічно на базі інституту проводиться Всеукраїнська учнівська Інтернет-олімпіада з базових дисциплін. Призерів цих олімпіад Міністерство освіти і науки України запрошує до участі в IV етапі Всеукраїнських олімпіад. Результати їх участі досить високі. Так, у 2007 році 82% учасників олімпіад стали призерами на Всеукраїнських олімпіадах, а у 2008 році — відповідно 88%.

П'ять років тому інститут розпочав перший (мабуть, поки що єдиний) в Україні проект підвищення кваліфікації вчителів базових дисциплін закладів освіти з національним складом учнів та з навчанням мовами національних меншин, що переходять на навчання державною мовою. За п'ять років роботи курсів (очно-заочна форма навчання) пройшли перепідготовку державною мовою майже 300 вчителів різних спеціальностей. Це дало свої позитивні результати під час підготовки до незалежного оцінювання знань учнів.

З метою розвитку творчого потенціалу вчителів та на виконання Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин» в області вперше було проведено обласний конкурс «Учитель року» з номінацій: «Російська мова та література», «Молдовська мова та література», «Болгарська мова та література».

Переможці обласного конкурсу «Учитель року — 2009» гідно представили нашу область у III (заключному) турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2009», де двоє учасників стали лауреатами, а вчитель фізики Рішельєвського ліцею Віктор Павло Андрійович — переможцем Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2009». Успішне представлення області у професійному змаганні вчителів на загальнодержавному рівні стало доброю традицією, яка з року в рік підтримується і утверджується.

З метою науково-методичного супроводу та узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду викладачі й методисти кафедр інституту співпрацюють з 86 базовими навчально-виховними закладами м. Одеси та області, здійснюють керівництво науково-дослідною роботою учнів — членів Малої Академії наук, науково-методичне забезпечення 40 навчальних закладів, які отримали статус експериментальних на регіональному рівні.

Для послуг освітян області видається науково-методичний часопис «Наша школа» (введений до переліку фахових видань ВАК України). Постійно видаються науково-методичні посібники для вчителів та керівників ЗНЗ.

Підготовлено спеціальні видання, які висвітлюють досвід дошкільних і позашкільних закладів освіти, керівників шкіл, творчо працюючих учителів.

Теоретичне вивчення проблем науково-методичного супроводу роботи щодо постійного підвищення професійних знань педагогічних кадрів, узагальнення набутого практичного досвіду дозволило провести ряд Всеукраїнських науково-практичних конференцій стосовно різних аспектів науково-методичного забезпечення змісту післядипломної освіти.

Серед форм роботи інституту, спрямованих на науково-методичне забезпечення викладання базових дисциплін в загальноосвітніх школах і аналіз рівня знань учнів, на увагу заслуговують виїзди методистів у райони, постійно діючі семінари керівників методичних об'єднань, узагальнення та поширення педагогічного досвіду, створення творчих груп вчителів, педагогічний експеримент. В інституті для учнів створено банк контрольних перевірочних робіт з усіх предметів, завдань для перевірки рівня базових знань учнів-членів МАН, олімпіадних завдань.

Суттєве значення в розвитку та удосконаленні освіти області відіграє психологічна і соціологічна служба. Завдяки постійній увазі і конкретним заходам управління освіти і наукової діяльності облдержадміністрації, органів місцевої влади, обласного центру практичної психології і соціальної роботи інституту удосконалення вчителів значно покращалося забезпечення закладів освіти відповідними спеціалістами. Так, у порівнянні з 2006 роком їх загальна кількість зросла майже на 70 відсотків (практичних психологів — на 21 відсоток, соціальних педагогів — у 2,3 рази). Обласний центр практичної психології і соціальної роботи інституту посилює свою координаційну і просвітницьку роботу щодо створення в освітніх закладах здорової і сприятливої атмосфери для учасників педагогічного процесу. Можливості «молодої» соціально-психологічної служби ще не задіяні в повному обсязі, однак її необхідність і позитивна роль в сучасному навчальному закладі вже відчутна.

Значну увагу інститут приділяє питанням організації життєдіяльності колективів навчальних закладів, створення сприятливого виховного середовища. Серед проблем науково-методичної діяльності, що перебувають в центрі уваги наукових і методичних підрозділів інституту, знаходяться такі найбільш важливі, як: розробка моделей сучасного навчального закладу, школи культури здоров'я, сучасного випускника школи, психолого-педагогічне проектування соціального розвитку учнів, формування

інтелектуальної культури особистості школярів, проектування особистісно орієнтованого педагогічного процесу, менеджерська культура керівника навчального закладу та інші.

Професорсько-викладацький склад інституту має достатній науково-методичний потенціал і досвід щодо підготовки до друку та видання різноманітних методичних матеріалів з актуальних проблем формування сучасного педагога, теорії та практики професійного навчання. Так, тільки за два останні роки викладачами і методистами інституту було надруковано 60 навчальних посібників загальним обсягом 235,1 друкованих аркушів і 24 збірники методичних рекомендацій обсягом 317,8 друкованих аркушів.

Інститут підтримує широкі міжнародні зв'язки, метою яких є використання освітнього досвіду та європейської інтеграції вітчизняної освіти.

Налагоджена й продовжується співпраця з Французьким культурним центром при посольстві Франції в Україні, Інститутом імені Гете, видавництвами видавництва «Huber», «Oxford», «Longman», Федеральним німецьким центром освіти за кордоном, Британською, Американською Радами в Україні, Корпусом Миру США в Україні, міжнародною організацією «IREX».

Тісні зв'язки інститут має із закладами освіти Болгарії, Румунії та Молдови. Щорічно на базі вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти цих країн проходять підвищення кваліфікації вчителі шкіл з національним складом учнів. Разом з цим, інститут надає навчально-методичну допомогу закладам освіти з українським складом учнів в Молдові, Румунії, Туреччині.

Колектив інституту бере участь у міжнародних проектах:

— українсько-голландський проект «Матра» — «Громадська платформа освітніх реформ в Україні» (2006—2009 роки);

— українсько-польський «Міжкультурна освіта» (2008—2009 роки);

— українсько-австрійський «Проведення проектних занять в школах»;

— проект Європейського Союзу «Удосконалення міжсекторальних підходів до профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді України»;

— проект «Рівний доступ до якісної освіти» МОН України за фінансової підтримки Світового банку;

— в програмі «Інтеграція інформаційних та комунікаційних технологій навчання» корпо-

рації Microsoft та Міжнародної спілки з питань освітніх технологій (ISTE). Модель проектно-орієнтованого навчання;

— в програмі «Навчання для майбутнього»;

— в програмі (Тенденції в міжнародній тематикі і вивчення природних наук) Міжнародної асоціації оцінювання якості освіти;

— у моніторинговому дослідженні якості математичної освіти в початковій школі (Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук);

— в програмі «Основи інформаційних технологій» («Microsoft». Партнерство в навчанні);

— у міжнародній програмі «Дебати» (за форматом К. Поппера), яка діє під егідою інституту Відкритого Суспільства (Фонд Дж. Сороса);

— в комплексній програмі формування навичок здорового способу життя Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук, Науково-методичного центру середньої освіти, Всеукраїнської благодійної організації «Громадська Рада із соціальних проблем розвитку підрастаючого покоління» (за проектом «Діалог»).

Науково-методичний супровід розвитку освіти області реалізується через систему роботи з педагогічними кадрами. Її основними видами і формами є курси підвищення кваліфікації вчителів, через які щороку проходять майже 6 тисяч педагогів, обласні семінари, якими з року в рік у середньому охоплюється понад сім тисяч педагогічних працівників. Найбільш вагомі та актуальні питання виносяться на обговорення всеукраїнських і обласних науково-практичних та науково-методичних конференцій, в роботі яких беруть участь провідні вчені країни, науковці вищих навчальних закладів області, автори освітніх теорій, носії перспективного педагогічного досвіду. Тільки за I півріччя 2009 року на базі інституту проведено 6 науково-методичних заходів (конференції, семінари) всеукраїнського рівня.

Вся система науково-методичної діяльності інституту підпорядкована забезпеченню успішної реалізації програм і планів модернізації розвитку освіти області, створенню інформаційно-навчального середовища регіональної освітньої системи.

В. А. КАВАЛЕРОВ,

директор ООІУВ, головний редактор журналу «Наша школа», канд. пед. наук, доцент.

СТОРИНКИ ІСТОРІЇ ОДЕСЬКОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

В кінці XIX століття прогресивні педагогічні діячі дійшли висновку, що якість діяльності школи залежить від кваліфікації вчителя, яку він може підвищити в результаті активної участі в методичній роботі. З цією метою ще в Російській імперії проводилися семінари, методичні наради, з'їзди вчителів.

У 20-х роках XX століття були створені методкабінети, в округах — учбово-методичні комісії. Основною формою роботи з вчителями було визнано колективну гурткову роботу. Система підвищення кваліфікації працівників освіти на місцях включала округові та районні курси і семінари. Округові учбово-методичні кабінети розробляли плани і програми підвищення кваліфікації вчителів, які використовували при плануванні роботи районні методичні бюро та керівники методичних гуртків.

Пізніше на рівні районів було створено районні методичні кабінети, а на обласному — обласні методичні кабінети.

В кінці 30-х років XX століття стало зрозуміло, що обласні методичні кабінети не можуть виконати великий обсяг роботи з питань підвищення кваліфікації всіх вчителів області. Тому Постановою Ради народних комісарів УРСР від 17 серпня 1939 року «Про організацію обласних інститутів удосконалення вчителів» було створено новий заклад, який би займався питаннями підвищення кваліфікації вчителів. Ще раніше, в порядку проведення експериментальної роботи, наказом Народного комісаріату освіти № 1203 від 21 лютого 1939 року було затверджено «Положення про обласні інститути удосконалення вчителів».

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів було створено у вересні 1939 року, трохи раніше такі інститути були організовані в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку (Сталіно), а відповідно до наказу НКО України № 512 від 9 лютого 1940 року вони були створені в усіх областях України.

Довгим і складним був шлях розвитку Одеського інституту. Першим його директором за деякими даними було призначено 43-річного Івана Трохимовича Снісаренка, а завідуючою кабінетом педагогіки авторитетного 35-річного методиста Ніну Георгіївну Каушан. Всього в штатному розкладі інституту було 12 посад. Розміщувався інститут в приміщенні середньої школи № 58.

З перших днів створення інститут став центром методичної роботи, головним призначенням якого було підвищення кваліфікації вчителів.

Він перейняв все краще, що було напрацьовано на той час в обласному шкільному методичному кабінеті, заснованому ще в 1932 році при утворенні Одеської області і органів уп-

равління освітою. В той час робота обласного методичного кабінету щодо керівництва низовими осередками здійснювалася переважно через наради та конференції, які мали певні цільові установки. В основному на таких заходах підводилися підсумки методичної роботи в окремих регіонах, закладах освіти та здійснювалось поширення їх досвіду серед широкого загалу вчителів.

Використовуючи набутий досвід, вперше на обласному рівні 21 серпня 1940 року було проведено науково-методичну конференцію вчителів з питання «Основні принципи методики проведення письмових робіт». З доповіддю на конференції виступив завідуючий кабінетом мов та літератур Олексій Дмитрович Щербина. Така організація методичної роботи задовольняла на той час органи освіти, вчителів, батьківську громадськість і була могутнім засобом підвищення продуктивності праці педагогічних працівників.

Але йшов час, розвивалося суспільство, ускладнювалися виробничі процеси на фабриках і заводах, а рівень знань вчителів фактично не змінювався. Таке становище негативно відбивалося на рівні знань випускників шкіл. Суспільство вимагало від учителів більш високої професійної майстерності. У зв'язку з цим необхідно було вирішувати питання про систематичну роботу з підвищення кваліфікації. Цю роботу в межах Одеської області було покладено на новостворений інститут удосконалення вчителів. Колектив інституту, використовуючи досвід обласних інститутів удосконалення вчителів, створених в 1932–1937 рр., розпочав розробку навчальних планів щодо підвищення кваліфікації вчителів різних спеціальностей. На основі цих планів влітку 1941 року, вперше в Одеській області, були сплановані літні курси підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, української і російської мов, математики, історії, географії, біології і хімії. Але робота на літніх курсах була перервана війною. Керівництво інститутом прийняла на себе Ніна Георгіївна Каушан, на плечі якої лягла важка робота по збереженню інституту. Склалися плани з евакуації інституту, але фактично його було знищено з приходом в Одесу німецько-румунських окупантів.

Під час окупації Одеси на території Трансністрії, куди увійшла Одеська область, було закрито всі школи. Згодом в Одеській області румунськими властями були відкриті ліцей іноземних мов, православний ліцей та деякі школи, але їх знову було зачинено після розгрому німецько-фашистських військ в районі Курська і Орла.

1 вересня 1943 року навчальний рік розпочався в багатьох сільських і міських школах.

В них працювало 5876 вчителів, навчалось 149698 учнів. Але ніяка методична робота з вчителями не проводилась. Вона відновилась лише після звільнення Одеської області від німецько-румунських окупантів.

Наказом завідуючого Одеським обласним відділом народної освіти Пилипа Трохимовича Дудника директором Одеського інституту удосконалення вчителів з 12 квітня 1944 року знову призначено Івана Трохимовича Снісаренка.

Зусилля місцевих органів державної влади в цей час були спрямовані на організацію підготовки до нового навчального року. Основним завданням було забезпечити заклади освіти педагогічними кадрами. Станом на 15 червня 1944 року в області було виявлено і поставлено на облік всіх тих, хто закінчив педагогічні навчальні заклади і працював не за фахом, а з липня всі вони були відряджені на педагогічну роботу. В цьому ж році для 400 таких вчителів і керівників шкіл було проведено перші двотижневі курси підвищення кваліфікації, а в кожному районі — курси для вчителів початкових класів.

Крім того, за програмою, розробленою інститутом удосконалення вчителів, проведено п'ятимісячні курси з підготовки вчителів 5–7-х класів.

Рішенням виконкому обласної ради депутатів трудящих від жовтня 1945 року при інституті було створено творчу робочу групу з вчителів та методистів м. Одеси для написання підручників.

До складу групи входили О. М. Яцемирська (СШ № 3), Ю. А. Тітова (СШ № 4), М. І. Андрійченко і В. Ф. Георгієва (НСШ № 20), К. В. Долгова (СШ № 30), А. Д. Бабчинська (СШ № 71), П. І. Боргуненко (СШ № 90), О. М. Афанасьєва (СШ № 105), В. В. Вержбицька (СШ № 113), М. С. Тодорова (Одеське педучилище) і Л. С. Мельничук (міськметодкабінет). Керував роботою творчої групи О. Д. Щербина.

Така ж активна, напружена і копітка робота проводилась в 1945 та 1946 роках. При інституті удосконалення працювали бригади щодо підготовки екзаменаційної документації для учнів 7 і 10-х класів шкіл області.

В 1945–1946 роках школи Одеської області працювали, в основному, за навчальним планом, який діяв у довоєнні роки, з невеликими змінами, суть яких зводилась до того, що з 1 вересня 1946 року було відмінено військову підготовку учнів 5–7-х класів і в зв'язку з цим змінено програму з фізичної підготовки учнів-юнаків 8–10-х класів.

Крім курсів, в 1945–1946 роках проведено 27 семінарів, якими охоплено 902 вчителя. В місті Одесі були створені 8 семінарів для директорів шкіл, інспекторів, завідуючих відділами освіти. Останні семінари — у Великомихайлівському, Ширяєвському, Ананьївському,

Миколаївському, Любашівському, Фрунзівському, Котовському, Грушківському та Врадіївському районах — для вчителів та інших працівників системи освіти.

В 1946 році педагогічний колектив інституту прийшов до висновку, що літні курси для вчителів значно сприяють підвищенню знань, методичного рівня та фахової майстерності вчителів. На думку працівників ІУВ підвищення кваліфікації треба запроваджувати в такій системі, яка б задовольняла запити вчителів різних категорій, а курсові заходи здійснювати так, щоб за чітко розробленим планом ними періодично, один раз на п'ять років, охоплювати всіх вчителів. А це можливо тільки тоді, коли курси будуть діяти не лише влітку, а й цілий рік.

У серпні 1946 року в місті Одесі вперше було проведено актив працівників народної освіти області, серед організаторів якого був інститут удосконалення вчителів. Тоді ж вперше було організовано виставку про роботу шкіл в 1945/1946 навчальному році.

З часу відновлення роботи інституту удосконалення вчителів в 1944 році він чотири рази переходив з одного приміщення в інше і, врешті-решт, в 1946 році знову розмістився в приміщенні середньої школи № 58, де йому було виділено три класні кімнати.

У вересні 1946 року новим директором інституту призначено Кирила Семеновича Корнійчука, якого в березні 1947 року змінив Павло Логінович Фурман.

З його приходом активізувалася робота щодо створення більш ефективної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на основі затвердженого в 1948 році Міністерством освіти УРСР «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР». Ця система підвищення кваліфікації була розрахована на вчителів, що мали відповідну закінчену педагогічну освіту (середню — для вчителів 1–4-х класів, освіту за вчительський інститут — для вчителів 5–7-х класів, вищу — для вчителів 8–10-х класів), і на працівників відділів народної освіти. Вчителі, які не мали відповідної закінченої педагогічної освіти, підвищували кваліфікацію через систему заочного навчання в педагогічних навчальних закладах. Вчителі із закінченою педагогічною освітою і педагогічним стажем менше 15 років підвищували свою кваліфікацію в системі навчання, яка включала такі форми: самостійна робота, курси, семінари, методична робота в школі, місті, районі. Вчителі із закінченою педагогічною освітою і педагогічним стажем понад 15 років удосконалювали свій фаховий рівень через самоосвіту, щорічні семінари і практикуми з питань історії і теорії педагогіки, психології, навчального предмета за фахом, проблем педагогічного і методичного характеру.

Єдина система підвищення кваліфікації вчи-

телів впроваджувалася за допомогою методичних підрозділів, що входили до складу районних відділів освіти — районних педагогічних кабінетів, які були відкриті в 1944 році і діяли лише до червня 1956 року через їх скорочення, в результаті чого вся робота щодо підвищення кваліфікації була зосереджена виключно в інституті удосконалення вчителів.

В ці роки інститут посилив увагу до підготовки керівників шкіл. Так, протягом 1951 року на курсах побувало 100 директорів шкіл та їх заступників. Продовжувалася робота літніх курсів.

Інститут посилив увагу до методики викладання основ наук. Особливо це стосувалося філологічних дисциплін, стан викладання яких вивчався і узагальнювався в усіх районах області.

В той час якісний склад вчителів був незадовільним, особливо склад директорів семирічних шкіл. Про це свідчать такі дані: на початку 1952/1953 навчального року в Одеській області було 1345 шкіл, з них середніх — 205, семирічних — 492, початкових — 648. Керували ними директори з вищою освітою — 278, із незакінченою вищою освітою — 339, із середньою педагогічною і середньою — 728 чоловік. В цих школах працювало 2552 вчителів з вищою освітою, 4494 — із середньою педагогічною і 1000 вчителів із загальною середньою освітою.

У липні 1953 року інститут удосконалення вчителів організував обласні педагогічні читання з питань викладання в школах області загальноосвітніх предметів.

У довоєнні і повоєнні роки репресії не оминули маленький педагогічний колектив інституту удосконалення вчителів. Так, ще в колишньому обласному методичному кабінеті 29 вересня 1937 року була заарештована секретар Олександра Яківна Чебанюк, 1911 року народження. Її звинувачували в контрреволюційній діяльності й особливою нарадою при УНКВС СРСР засудили на п'ять років ув'язнення у виправно-трудовах таборях.

А 25 квітня 1950 року було заарештовано методиста з фізичного виховання Олександра Яковича Головка, якого звинувачували в контрреволюційній діяльності і засудили на 25 років позбавлення волі. Обидва реабілітовані. О. Я. Чебанюк — в 1956 році, О. Я. Головка — в 1991 році.

20 серпня 1953 року новим директором ІУВ було призначено Федора Федоровича Волкова. В Україні в цей час розгорталася підготовка до святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією, і новий директор очолив роботу колективу інституту щодо відзначення цього свята. Для вчителів області було організовано ряд семінарів і конференцій, відкритих уроків, масових заходів з вчителями, активізувалася робота щодо проведення предметних олімпіад. Методисти інституту розробляли методичні пора-

ди до проведення цілої низки заходів, присвячених цій даті.

В ці роки інститут отримав пристосовані приміщення в будинку по вулиці Рішельєвській, 33.

Завершився цей етап роботи ІУВ в червні 1954 року широким святкуванням возз'єднання України з Росією. Але напружена робота колективу інституту не припинялася, вона органічно переросла в підготовку до святкування 40-ї річниці Великої Жовтневої Соціалістичної революції, роботу з відзначення якої очолив новий директор Олександр Олександрович Морозов. В цей час методисти інституту розробили і направили в школи області ряд методичних матеріалів, посилили увагу до вивчення педагогічної спадщини українських і російських революційних демократів — Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, П. А. Грабовського, Л. Українки, В. Г. Белінського, М. О. Добролюбова, Д. І. Писарева та інших.

В інституті обговорювалися важливі питання навчально-виховної роботи школи: про всебічний розвиток учнів, їх фізичне, розумове, моральне, естетичне виховання, політехнічне і виробниче навчання. Під керівництвом О. О. Морозова підготовлено і видано збірник праць про роботу вчителів історії і географії шкіл Одеської області. Відкривався збірник статтями М. С. Грищенка (кандидат педагогічних наук) і С. І. Кирилюка (СШ № 15 м. Ізмаїла) про розвиток освіти на Одещині. Урок вчителя історії СШ № 47 м. Одеси П. Ф. Міщенко містив в собі цінний краєзнавчий матеріал, який рекомендувалося використовувати при вивченні курсу історії в 10-му класі. В статтях Н. П. Волкової (СШ № 101 м. Одеси), Н. П. Назимової, А. М. Горяїнова (ІУВ), Т. П. Федорченка (кандидата географічних наук), В. В. Петренка (СШ № 18 м. Одеси), Р. Д. Шапіто (СШ № 119 м. Одеси) було узагальнено навчально-виховну і суспільно корисну роботу, яка проводилася в школах області.

Новий етап роботи з розвитку освіти на Одещині відзначив Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи освіти в УРСР», прийнятий Верховною Радою України в квітні 1959 року. В ньому чітко визначалася система шкільної освіти, структура різних типів шкіл, заходи щодо створення навчально-матеріальної бази, завдання по підвищенню рівня роботи закладів освіти, в тому числі й інститутів удосконалення вчителів.

Роботу по об'єднанню зусиль педагогічного колективу, спрямовану на виконання вимог цього Закону, очолив Тодос Васильович Жарченко, якого у квітні 1959 року було призначено директором ІУВ. Тодос Васильович добре знав стан освіти в області, її потреби і напрямки вирішення складних завдань, що стоять перед працівниками ІУВ. З січня 1946 по гру-

день 1950 року він був завідуючим обласним відділом народної освіти області.

Досвід роботи шкіл Одеської області у 1959/1960 навчальному році за проектами нових навчальних планів і програм показав, що ці програми були набагато кращими від попередніх, проте й вони вимагали подальшого удосконалення. На це й були спрямовані зусилля багатьох працівників інституту, а в основному в ці роки інститут здійснював перепідготовку вчителів для роботи за новими програмами. Майже з усіх предметів, в декілька потоків, протягом багатьох років підряд проходила перепідготовка вчителів на одно/двотижневих семінарах. На цих семінарах працівники інституту детально знайомили вчителів з новими навчальними планами, програмами і підручниками, які пропонувалися для запровадження в школах.

В той час в багатьох школах області урок залишався не тільки основною, але й єдиною формою навчання учнів. Мало приділялося уваги лабораторно-практичним заняттям, дослідям з біології, хімії, екскурсіям та іншим формам навчання. Частина вчителів уроки проводила шаблонно, не враховувала специфіки предметів і вікових особливостей учнів, не стимулювала розвиток ініціативи і самостійного мислення учнів під час занять.

У деяких школах методика проведення уроків зводилася переважно до опитування учнів і до усного викладання навчального матеріалу (без використання наочних посібників, демонстрації дослідів, живої бесіди, відповідей на запитання учнів, урахування їх інтересів, нахилів і здібностей). В результаті таких уроків знання багатьох учнів були незадовільними, в оцінці їх знань переважала трійка, з'являлися невпевненість у своїх силах, пропуски занять, невиконання домашніх завдань тощо.

Ці недоліки в навчальній роботі шкіл були наслідком недостатньої методичної роботи з вчителями в методичних об'єднаннях на рівні шкіл, районів і міст області, слабкої допомоги вчителям з боку багатьох керівників шкіл. Чимало недоліків було й у виховній роботі з учнями.

Ліквідація усіх цих недоліків вимагала напруженої роботи педагогічного колективу ІУВ, але й самому інституту необхідні були умови для роботи. В 1968 році інституту було передано приміщення колишньої вечірньої школи в провулку Нахімова, 8, збільшена кількість штатних працівників в навчальних кабінетах інституту. Органи влади виявили турботу про вчителів, що прибувають на курсову перепідготовку. Для організації гуртожитку в 1967 році інституту передано приміщення по вулиці Короленка, 7а (Софіївській, 7а).

Нове керівництво інституту на чолі з Григорієм Михайловичем Куйовдою, якого в травні 1969 року призначено директором

ІУВ, доклало багато зусиль для зміцнення матеріальної бази інституту, обладнання кабінетів, підвищення якості навчального процесу на курсах, впровадження в практику роботи шкіл нових навчальних планів, апробації нових експериментальних підручників.

Робота в інституті значно активізувалася з призначенням в квітні 1974 року на посаду директора Ганни Яківни Євдошенко. В ці роки велика увага приділялася укомплектуванню навчальних кабінетів інституту удосконалення кваліфікованими педагогічними кадрами, підготовці методичних рекомендацій, виявленню і розповсюдженню передового педагогічного досвіду. Для покращання виховної роботи в школах впроваджується «Комплексне планування виховної роботи класних керівників 5–6, 7–8, 9–10 класів».

Активізується робота з керівниками районних методичних об'єднань вчителів різних предметів. На семінарах проводиться обговорення навчальних планів і програм, нових підручників і навчальних посібників, розробляються пропозиції для Міністерства і авторських колективів, створених для написання підручників. Робота, яка започаткувалася на цих семінарах, продовжувалася на районних і шкільних рівнях. Вчителів турбувало питання про форми і методи викладання основ наук, кінцевим результатом якого є глибокі і міцні знання учнів.

В інституті удосконалення посилюється увага до аналітичного підходу щодо визначення змісту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Виходячи з доцільності завдань на кожний конкретний період визначалися групи проблем, які ставали провідними для обласної, районної і шкільної ланок, встановлювалися форми і послідовність методичних заходів на кожному з цих рівнів. Як приклад можна навести роботу з керівними педагогічними кадрами. Щорічно, в червні місяці, керівники шкіл в різному складі збиралися на наради, на яких обговорювалися підсумки роботи за минулий навчальний рік, визначалися завдання на наступний рік, на районному рівні в серпні місяці обговорювалися і уточнювалися шляхи вирішення ключових завдань, а з вересня в закладах освіти розгорталася практична робота по втіленню наміченого в життя.

У ці роки інститут складає змістовні програми для роботи з педагогічними кадрами, визначає провідні проблеми цієї роботи. Завдяки цьому з'явилась можливість забезпечити вивчення і впровадження в практику роботи кращого педагогічного досвіду як окремих педагогічних працівників, так і закладів освіти в цілому. І вже в травні 1979 року на Виставці досягнень народного господарства в Москві було представлено 11 об'єктів передового педагогічного досвіду. В тому ж році на Виставці досягнень народного господарства України було представлено 8 об'єктів, в тому числі

досвід роботи вчителя Ананівської середньої школи № 2 Миколи Петровича Гузика. Згодом, в 1981 році, з досвідом роботи М. П. Гузика ознайомився заступник міністра освіти СРСР Віктор Михайлович Коротов, який і став його «хрещеним батьком».

Досвід роботи вчителя хімії став підґрунтям для створення М. П. Гузиком вже на базі Юженської середньої школи № 2 експериментального майданчика, а з 1988 року — школи-комплексу. Колегія Міністерства освіти України 30 жовтня 1987 року розглянула питання «Про підготовку та проведення експерименту по організації навчально-виховного процесу, створення ефективної системи виховання учнів в умовах школи-комплексу» і дозволила М. П. Гузику за допомогою науково-дослідного інституту педагогіки України розпочати такий експеримент з 1 вересня 1988 року. Згодом експеримент розширився, і сьогодні ідеї М. П. Гузика реалізуються в середній школі № 3 м. Южного, яка носить назву «Авторська».

В січні 1980 року виконком Одеської обласної Ради народних депутатів на одному із своїх засідань розглянув питання «Про стан впровадження передового педагогічного досвіду в школах області», а вже в листопаді до картотеки Центрального інституту удосконалення вчителів було занесено 58 об'єктів передового педагогічного досвіду.

На початку 80-х років на Одещині виявлялися зерна педагогічного досвіду майже в усіх напрямках педагогічної діяльності, тому в той час в Одесі було проведено низку Всесоюзних та Всеукраїнських заходів, в організації і проведенні яких велику роль відіграв інститут удосконалення вчителів.

Так, у травні 1982 року в Одесі за участю заступників міністрів освіти всіх республік СРСР відбулася Всесоюзна конференція з питань шкільного туризму, на якій з доповіддю виступив заступник міністра освіти СРСР Віктор Михайлович Коротов, а в наступному році — Всесоюзна конференція з фізичного виховання учнів, де з доповіддю виступив заступник міністра освіти СРСР Федір Єфремович Штикало. Учасникам цієї конференції педагогічні працівники Одещини показали багато цікавого і корисного. Тут був і досвід проведення роботи уроків з фізкультури, і організація позакласної роботи, і обладнання спортивних майданчиків, і організація роботи з фізичного виховання за місцем проживання та багато іншого, що стало об'єктом обговорення під час проведення секційної роботи. Матеріали передового педагогічного досвіду узагальнювалися в методичних рекомендаціях, буклетах, брошурах, альбомах тощо.

З досвідом роботи інституту удосконалення вчителів знайомилися представники Полтавського, Миколаївського, Херсонського, Житомирського, Сумського та деяких інших інститутів удосконалення, а сам Одеський інститут

удосконалення вчителів за активну роботу щодо узагальнення передового педагогічного досвіду та його пропаганду був нагороджений Дипломом ВДНГ СРСР і Грамотою ВДНГ України.

У середині 80-х років широко практикувалися зустрічі освітян Одещини з представниками педагогічної науки — Ю. А. Бабанським, М. Ю. Красовицьким, Ю. З. Гільбухом, О. Я. Савченко, М. С. Вашуленком, які присвячувались нагальним проблемам навчання і виховання. Виступи Шалви Олександрівни Амонашвілі та Марка Максимовича Поташиника збирали величезні аудиторії вчителів. Трохи пізніше свій досвід роботи освітянам Одещини передавали С. Ф. Лисенкова, В. Ф. Шаталов, Є. М. Ільїн та інші вчителі-новатори. Активну участь в новаторському русі вчителів в ті роки брав нині відомий член-кореспондент Академії педагогічних наук України Микола Петрович Гузик.

Оригінальною формою роботи з пропаганди передового педагогічного досвіду були «панорами творчих уроків», участь в яких за своїм особистим бажанням брали вчителі міста Одеси і області. Суть їх зводилася до того, що перед аудиторією виступав автор педагогічного досвіду і в короткій розповіді викладав його основи, а потім під час проведення на сцені уроку демонстрував педагогічні прийоми, за допомогою яких, на його думку, можна досягти бажаних результатів.

Як відомо, в 1984 році були прийняті постанови органів державної виконавчої влади про реформу загальноосвітньої школи. Методичне забезпечення реформи було покладено на інститут удосконалення вчителів. Одним із основних завдань реформи був поступовий перехід на прийом до першого класу дітей шестирічного віку, а це вимагало нових підручників, нових методичних прийомів у викладанні основ наук, створення для дітей-шестирічок сприятливих умов для навчання (сон, харчування, тривалість уроку і т. д.). Працівники інституту удосконалення вчителів за допомогою науково-дослідних інститутів педагогіки і психології за півтора року перепідготували всіх вчителів початкових класів для роботи з дітьми шестирічного віку, і з 1 вересня 1986 року майже в кожній школі області працювали класи, в яких навчалися діти шестирічного віку. За декілька років педагогічний колектив області напрацював певний досвід роботи з цією категорією дітей. В перших класах навчалось майже 70 % дітей-шестирічок.

В ці ж роки до навчальних планів шкіл було введено новий навчальний предмет «Основи інформатики і обчислювальної техніки», а всіх вчителів, які його мали викладати, перепідготовлено через систему курсової перепідготовки.

З метою підвищення ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру в 1986 році в ньому були створені ка-

федри педагогіки і психології та методики викладання гуманітарних дисциплін, а з 1 січня 1987 року — вчена рада інституту.

Протягом 80-х років керівництво інституту при активній підтримці органів виконавчої влади проводило роботу щодо вирішення питання будівництва нового типового приміщення інституту удосконалення вчителів. Харківським інститутом «Гіпроград» була виготовлена документація на будівництво навчального корпусу інституту удосконалення вчителів загальною площею 3,5 тисяч квадратних метрів в мікрорайоні школи № 69 кошторисною вартістю 750 тисяч карбованців і типового дев'ятиповерхового гуртожитку для слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів площею 2,5 тисяч квадратних метрів на 204 місця.

Будівництво навчального корпусу міським управлінням капітального будівництва розпочалося в 1988 році. За півтора роки будівельники виконали робіт на 180 тисяч карбованців, в кінці 1989 року будівництво припинили, будівельні потужності з об'єкта зняли і направили на відбудову потерпілого від землетрусу Спітака. Зусилля органів управління освітою закінчити будівництво навчального корпусу інституту виявилися марними. Так, тодішня міська влада, а вже тоді освітянські об'єкти були поділені на об'єкти міської і обласної власності, і оскільки будівництво велось міським УКБ, то новобудова приміщення інституту удосконалення потрапила до міської власності, практичними діями висловила своє відношення до вчительства області.

В той же час відбувалося об'єднання освіти і профтехосвіти в одну систему. Обласний відділ освіти і Обласний комітет профтехосвіти були ліквідовані, на їх базі створено Обласне управління освіти, яке взяло на свій баланс всі об'єкти профтехосвіти. Тоді ж було виявлено три чотириповерхові приміщення на Михайлівській площі, 17 загальною площею біля 7620 квадратних метрів, які нікому не належали. Вони й були передані інституту удосконалення вчителів, який розпочав роботу щодо їх капітального ремонту, і вже в 1990 році перші слухачі курсів підвищення кваліфікації поселилися в одному з цих приміщень.

В січні 1989 року вперше відбулися вибори директора інституту удосконалення вчителів. Ним став завідувач кафедри педагогіки, кандидат педагогічних наук Іван Миколайович Бистрицький. В структурних підрозділах інституту відбулися функціональні і кадрові зміни. Здійснено спробу пропаганди досвіду роботи своїх педагогічних працівників і ознайомлення з досвідом роботи інших. В квітні 1989 року укладено першу міжнародну угоду про співробітництво в галузі підвищення кваліфікації з Варненським інститутом підвищення кваліфікації імені П. Берона, а вже в червні перша група вчителів болгарської мови та літератури шкіл Одещини прибула до м. Варни, де вони удоско-

налювали свої знання, знайомилися з історією і традиціями країни, зав'язували дружні стосунки з представниками закладів освіти Болгарії. Згодом, вже в м. Одесі, відбувся спільний семінар для керівників закладів освіти Одеської області і Болгарії. Потім такі ж угоди про співробітництво були укладені з Молдовою і Румунією, де підвищували свою кваліфікацію вчителі молдовської мови та літератури.

В 1990 році працівники інституту удосконалення вчителів обговорювали ідею проведення конкурсів «Учитель року». За їх рекомендаціями кращі вчителі області взяли участь у Республіканському конкурсі «Учитель року — 90». За підсумками цього конкурсу вчителька СШ № 121 м. Одеси Ольга Миколаївна Гриценко вийшла у фінал Всесоюзного конкурсу і стала його лауреатом.

В 1991 році вперше були проведені районні та обласні конкурси. Переможцями в різних номінаціях стали М. І. Москальова, Л. І. Зарольська, Л. М. Доброденчук, Н. І. Руссу, Н. М. Кушніренко, В. В. Аксельруд, О. П. Мучников, Г. О. Діденко, В. П. Камбурова, Ф. М. Гарбуз. На зустрічі в обласній Раді всі вони висловлювали свої думки щодо розвитку шкільної освіти в Одеській області, пропонували шляхи її удосконалення. Особлива увага приділялася таким питанням, як становище вчителя в суспільстві та шляхи його покращання. В тому ж році сталися ще дві важливі для працівників інституту події. В жовтні місяці Колегія Міністерства освіти України розглянула підсумки роботи хороших колективів і присвоїла звання «Народний самодіяльний колектив» хору вчителів інституту удосконалення. З того часу його учасники своєю активною діяльністю підтверджують це високе звання. Вони з успіхом виступають на сценах в різних трудових колективах Одеської області, Молдови, Болгарії і Румунії.

Друга подія того року пов'язана з проведенням в м. Одесі II з'їзду Творчої спілки вчителів Радянського Союзу, яка в той час започаткувала свою діяльність. В роботі з'їзду взяли участь біля 400 делегатів від усіх регіонів колишнього СРСР. Основними організаторами з'їзду були голова ТСУ Ш. О. Амонашвілі, його заступник Я. А. Береговий та інші члени оргкомітету. В роботі з'їзду взяли участь заступник міністра освіти СРСР В. Д. Луговий, редактор «Учительской газети» П. І. Положевець. Делегати з'їзду «привезли» в Одесу елементи демократичного підходу до розв'язування освітянських проблем. На з'їзді лунали суперечки різних угруповань щодо майбутньої долі освіти в цілому і вчителя, зокрема. Особливо гострими були виступи делегатів з'їзду від м. Москви, двоє з яких були депутатами міської московської Ради. Майже всі делегати з'їзду виступали в закладах освіти, ділилися досвідом роботи, обговорювали шляхи розв'язання найбільш освітянських проблем.

З цього року започатковано роботу щодо обміну ідеями удосконалення навчально-методичної роботи серед слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення форм і методів роботи з учнями закладів освіти.

Серед вчителів все більшого поширення набував термін «педагогічні технології». Переважна більшість освітян перебувала у пошуках нових форм організації навчальної роботи, створення нових закладів освіти. З метою обміну досвідом роботи з цих питань в травні 1992 року інститут удосконалення організував Міжнародну конференцію «Нові підходи у навчанні і вихованні учнів: пошуки, проблеми, задачі», в роботі якої взяли участь біля 205 учасників із закладів освіти Одеської області, країн СНД та 11 країн далекого зарубіжжя (Австрії, Англії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Ізраїлю, Канади, США, Франції, Японії та Чехословаччини). На конференції було заслухано біля 80 доповідей і повідомлень, обговорення яких продовжувалося в 20 педагогічних колективах закладів освіти м. Одеси. Освітяни Одещини отримали можливість висловити свої думки щодо розвитку освіти і послухати представників освіти різних країн, які поділилися з ними досвідом вирішення багатьох проблем навчання і виховання учнів. Конференція викликала великий інтерес у педагогічних працівників області.

В червні цього ж року директором інституту удосконалення вчителів було призначено Леоніда Івановича Фурсенка. В ті часи ідеї горбачовської перебудови знаходили схвальний відгук на педагогічних колективах. Стало зрозумілим, що кращі вчителі, організатори освіти області намагаються знайти свої шляхи вирішення багатьох проблем, що заповнили школу, а допомога до них може прийти, в основному, від працівників інституту удосконалення вчителів. Тому виникло питання про підвищення ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру безперервного підвищення кваліфікації вчителів. Мова йшла про посилення впливу інституту удосконалення вчителів на діяльність закладів освіти, органів освіти, методичних служб та результативність навчально-виховного процесу. З цією метою в інституті було розроблено низку заходів, які сприяли розв'язанню цих завдань.

У першу чергу потрібно було підвищити роль кафедр в роботі щодо впровадження в практику кращого педагогічного досвіду, здійснити заходи по збільшенню їх кількості. З 1 січня 1993 року в інституті почала діяти кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін, а з 1 січня 1994 року — кафедра методики початкового навчання та дошкільного виховання, з травня 2000 року — кафедра менеджменту і розвитку освіти. Цим самим було покладено початок переходу інституту удосконалення до нової структури. Ос-

новним структурним підрозділом інституту стає кафедра, а в її складі навчальні кабінети, лабораторії, центри.

У квітні 1993 року вперше працівниками інституту проведено Ярмарок педагогічних ідей, на якому була представлена велика кількість проектів щодо відкриття нових типів навчальних закладів, використання нових технологій навчання і виховання. Педагогічні працівники шкіл, дошкільних закладів отримали можливість показати свої здобутки в справі організації навчально-виховного процесу і перейняти зернятка досвіду, напрацьованого в кращих закладах освіти. З того часу Ярмарки педагогічних ідей проводяться щорічно, кількість представників на них з року в рік зростає, підвищується їх якість. Тільки в 1999 році на такому Ярмарку було представлено 1520 робіт майже з усіх міст і районів області. І проходив він в Нерубайській середній школі Біляївського району — вперше вийшов за межі обласного центру.

Під час проведення першого Ярмарку педагогічних ідей постало питання про те, яким чином знайти освітян з тими ідеями, що пропонувалися на ньому. Було вирішено повернутися до розгляду питання про педагогічне видання для освітян області, ідея якого вже декілька років обговорювалася в педагогічних колективах. Виникло питання: Що видавати? Педагогічний журнал чи педагогічну газету? Більшість підтримала думку про те, що потрібно видавати педагогічний журнал і дати йому назву «Наша школа», тим більше, що журнал з такою назвою видавався губернським відділом освіти в 1923—1925 роках. В травні 1993 року інститут отримав свідоцтво на право видання такого журналу і до кінця року видав два його номери. З того року щорічно виходить шість номерів цього цінного для педагогічних працівників науково-методичного видання.

Удосконалюється робота із зарубіжними закладами освіти. У серпні 1993 року в Одесі розпочало роботу, на чолі з Евелін Ульріх, Представництво ФРН у справах шкіл за кордоном, з яким інститут встановив тісні стосунки. Вже в травні 1994 року в Одесі було проведено семінар для директорів інституту удосконалення вчителів України з питань покращання роботи з вивчення німецької мови. Згодом робота з Представництвом поглиблювалася і розширювалося, і на сьогоднішній день ми маємо зразок надійної організації роботи в справі підвищення кваліфікації вчителів німецької мови, проведення олімпіад з німецької мови, надання вчителям з вищою освітою другої спеціальності — «вчитель німецької мови».

У вересні 1993 року в інституті розпочала роботу Міжвідомча Республіканська комісія з питань атестації інститутів удосконалення вчителів, а вже в травні 1995 року інститут у відповідності до наказу Міністерства освіти

Україні отримав ліцензію на право проведення освітньої діяльності, пов'язаної з перепідготовкою та підвищенням кваліфікації педагогічних працівників.

Основною подією 1994 року стало відкриття санаторію-профілакторію для вчителів, що прибувають на курси підвищення кваліфікації. Оскільки всім було добре відомо, що вчителі на курсах підвищення кваліфікації проживали в надзвичайно поганих умовах (спортивні і актові зали шкіл), то робота щодо їх покращання велася з 1988 року, з того часу, коли інституту були передані приміщення на площі Михайлівській, 17. Ремонт і обладнання кімнат під санаторій-профілакторій продовжувалися більше чотирьох років, і кінець кінцем педагогічні працівники отримали приміщення з добрим умовами для проживання під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

В тому ж 1994 році інститут удосконалення підключився до проекту «Конференція освітян України і Канади», яка проходила в Одесі, Миколаєві і Херсоні. Основні заходи в рамках цієї конференції відбувалися в Одесі. Конференція дала поштовх до вивчення досвіду роботи канадських вчителів. Була організована робота шести груп вчителів початкових класів, вихователів дошкільних закладів, вчителів історії, української мови та керівників шкіл, і два тижні викладачі з Канади Андрій Мельник, Валентина Курилів та інші знайомили освітян Одеської області зі своїми технологіями навчання.

В ці ж роки встановилося тісне співробітництво з колективами Придністровського і Старооскольного інститутів підвищення кваліфікації. Викладачі Одеського інституту удосконалення запрошувалися названими інститутами для читання спеціальних курсів, окремих лекцій. Передавали досвід роботи свого колективу і одночасно переймали все краще, що було напрацьовано ними.

В 1995 році до роботи в навчально-методичній лабораторії іноземних мов приступила методист Барбара Льох, а лабораторії болгаристики — співпрацівник Варненського УПКБ Лідія Славова. Крім того, інститут удосконалення вчителів встановив тісні зв'язки з Британським Центром, Французьким Альянсом, Баварським Будинком, які діють в Одесі. Це дало можливість значно підвищити якість курсової перепідготовки вчителів тих іноземних мов, що вивчаються в закладах освіти Одеської області, надати допомогу вчителям болгарської мови та літератури, які вивчаються в школах з болгарським складом учнів. А кращі вчителі німецької мови отримали можливість протягом двох тижнів знайомитися з життям німців у ФРН.

За останнє десятиріччя на освітянській ниві відбулися значні зміни: відкрито нові типи навчальних закладів (ліцеї, гімназії, навчально-виховні комплекси), введено нові навчальні

плани, що включають державний і шкільний компонент, розроблено і затверджено базовий навчальний план, який буде вводитися в третьому тисячолітті, визначено напрямки розвитку освіти в XXI столітті. У свою чергу ці зміни викликали потребу в підвищенні рівня фахової компетенції кожного вчителя і керівника закладу освіти.

У зв'язку з цим колектив інституту за рекомендацією Координаційної ради розробив навчальні плани підвищення кваліфікації майже для всіх категорій працівників з урахуванням сучасних досягнень психолого-педагогічної науки і перспективного досвіду. Значна кількість годин в цих планах відводиться на науково-теоретичну, методичну та практичну підготовку, яку інститут удосконалення вчителів здійснює в тісній співдружності з усіма ліцеями, гімназіями, навчально-виховними комплексами, дошкільними закладами, що функціонують в місті Одесі та за її межами.

В кінці 80-х років в багатьох педагогічних колективах Одещини обговорювалося питання про проведення зрізів знань учнів загальноосвітніх закладів (якими методами, в яких класах, коли і т. д.), проведення перевірок закладів освіти, визначення критеріїв оцінки їх роботи. Значний внесок в розробку цих питань вніс Котовський відділ освіти, зокрема його керівник Михайло Іванович Кочков. Суть цих розробок зводилася до того, що в управлінську систему, крім відомих понять, увійшло й поняття «панорама навчально-виховної роботи закладу освіти». В процесі панорами всі уроки, позакласні заходи в школі є відкритими. В цей період проводяться виставки, конкурси, олімпіади, вечори відпочинку, зрізи знань, звіти педагогів на шкільних методичних об'єднаннях, перед батьками, показ нових моделей уроків. Завершується панорама «днем закладу». В цей день до закладу запрошуються батьки, спонсори, працівники виконавчої влади, районного відділу освіти. Проводяться спільні засідання ради закладу і педколективу, на яких підводяться підсумки роботи, аналізується діяльність колективу, визначаються шляхи покращання роботи з навчання і виховання учнів, підвищення педагогічної майстерності вчителів.

У серпні 1996 року директором інституту було призначено кандидата педагогічних наук Дмитра Михайловича Демченка, який у складних соціальних та економічних умовах приступив до структурної реорганізації інституту удосконалення вчителів, не відволікаючи його професорсько-викладацький і методичний склад від виконання основних функцій: проведення навчальних занять, вивчення стану викладання основ наук, випуск необхідних педагогічних методичних рекомендацій та виконання науково-дослідних робіт за різними напрямками навчально-виховної діяльності.

З 1995 року на базі інституту удосконалення вчителів проводиться Всеукраїнський кон-

курс «Учитель року» з різних номінацій. Щороку Міністерство освіти і науки України визначає п'ять номінацій, за якими проводиться конкурс, але українська мова і література — номінація постійна.

Зважаючи на досвід освітян Одещини в організації і проведенні учительських конкурсів, за рішенням Міністерства освіти України перший Всеукраїнський конкурс «Учитель року» з номінації «Фізика» було проведено в 1996 році в м. Одесі, а в 1999 — з номінації «Українська мова і література». У 2003 році в м. Одесі відбувся III (фінальний) етап VIII Всеукраїнського конкурсу з номінації «Географія».

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» стали Костюк Валентин Никандрович з номінації «Географія», вчитель ЗНЗ № 44 м. Одеси, Жученко Валентина Василівна з номінації «Українська мова і література», вчителька Комінтернівського ЗНЗ, Тюрікова Олена Миколаївна з номінації «Образотворче мистецтво», вчителька ЗНЗ № 3 м. Одеси.

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2004» стали І. В. Гасанова, в номінації «Біологія», гімназія № 5 м. Одеси, та І. Л. Ковалевська (Балагула) в номінації «Заступник директора» Балтського НВК імені О. Гончара.

Популярність конкурсу «Учитель року» постійно зростає. Якщо у 1995 році в конкурсі брали участь 39 вчителів області, то у 2004 році — 87 вчителів.

З 1999 року роботу, яку розпочав Д. М. Демченко, продовжив новий директор — Володимир Анатолійович Кавалеров, з ініціативи якого в березні місяці започатковано проведення інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл Одеської області.

З цього ж року розпочалася активна робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази інституту удосконалення, обладнання сучасних робочих місць для співробітників інституту і слухачів курсів підвищення кваліфікації. Одночасно робочі місця оснащуються комп'ютерами.

В інституті розпочалася широкомасштабна робота з питань комп'ютеризації. Вчителі і співробітники інституту не тільки опановують правила користування персональним комп'ютером, а й вивчають методику їх використання в навчальному процесі.

З цією метою в навчальні плани щодо підвищення кваліфікації всіх категорій вчителів введено 12 годин роботи на комп'ютері, обладнано відповідні комп'ютерні класи, для роботи в яких було підібрано фахівців комп'ютерної справи, проводяться курси для викладачів і методичних працівників.

Інститут отримав доступ до мережі Інтернет, створив свій сайт, де розміщуються матеріали щодо його роботи.

Для підвищення ефективності роботи з питань комп'ютеризації навчально-виховного про-

цесу в 2009 році в інституті створено Центр освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

З 2001 року інститут удосконалення вчителів включився в активну роботу з реформування системи освіти, бере участь в апробації нових підручників, переведенні загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання, введення 12-бальної системи оцінювання знань учнів.

Значна робота проводиться співробітниками інституту разом з Одеським регіональним центром зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників середніх загальноосвітніх закладів області.

В останні роки значно активізувалася робота щодо вивчення кращого українського й зарубіжного педагогічного досвіду. З цією метою організовуються виїзди в регіони України та в зарубіжні країни, а в освітніх закладах області забезпечено роботу експериментальних майданчиків.

Вже декілька років за ініціативою Міжнародного фонду «Відродження» в області впроваджується україно-нідерландський проект, метою якого є широке залучення громадськості до освітніх реформ (реалізація громадського впливу на зміни в освіті через налагодження тісних зв'язків директорів шкіл, батьків, учнів з органами управління освітою).

Початком нового напрямку співробітництва Австрії та України є два україно-австрійські проекти, суть яких полягає в підготовці учасників проектів до самостійного проведення проектних занять у школах та підвищенні компетентності при вирішенні конфліктних ситуацій в учнівських колективах.

А україно-польським проектом «Українські лідери міжкультурної освіти» передбачається розв'язування проблем культурної самобутності сучасної людини (ролі навчання і виховання в галузі міжкультурної освіти, вивчення та повернення до власної національної спадщини, рівності всіх культур, формування толерантності).

Розв'язування «Актуальних проблем викладання російської мови та літератури» зумовлює план співпраці між освітянами Москви і Одеської області.

Вирішенню конкретних завдань присвячено:

— україно-болгарський проект «Болгарська культура та освіта за кордоном» і «Міжкультурна освіта. Болгарська мова в полілінгвістичному середовищі»;

— науково-практичну конференцію з проблем вивчення молдовської мови та літератури «Літературна спадщина Омеляна Букова» та «Життя і творчість Іона Друце»;

— міжнародні педагогічні читання, що присвячені 90-річчю вальдорфської педагогіки «Пошук життєвого шляху».

Поширенню кращого педагогічного досвіду присвячено сотні науково-педагогічних та нау-

ково-методичних статей в науково-практичних виданнях України та десятки окремих педагогічних видань з грифом Міністерства освіти і науки України.

За останні роки в інституті значно покращалась наукова робота. Науковий ступінь кандидата наук здобули Н. О. Батюк, Г. Г. Верьовкін, Є. А. Унтілова, Л. К. Задорожна, Н. А. Руденко, Т. В. Саннікова, О. М. Левчишена.

На трьох кафедрах працюють один професор, 8 доцентів та 15 кандидатів наук.

З року в рік в інституті зростає кількість і якість книжкового фонду. Сьогодні в бібліотеці інституту налічується біля 36 тисяч книг за профілем роботи інституту. Серед рідкісних видань в бібліотеці є: «Століття російської словесності» 1849 року видання; «Руководство для учителей и учительниц к преподаванию начальной арифметики в народных школах» 1882 року видання; «Учебный курс ботаники» 1882 року видання та інші.

Великою популярністю користуються у слухачів видання інституту, особливо журнал

«Наша школа», а серед його номерів — щорічний четвертий номер.

У вересні інституту удосконалення виповнилося 70 років. До цієї дати інститут удосконалення прийшов разом із 162 своїми працівниками, які забезпечують вирішення завдань щодо удосконалення навчально-виховного процесу. Щорічно в інституті підвищують кваліфікацію біля 4500 педагогічних працівників. Навчально-виховний процес забезпечують працівники трьох кафедр: менеджменту і розвитку освіти, педагогіки і психології та методики викладання природничо-математичних дисциплін.

За 70 років свого існування інститут удосконалення вчителів зіграв значну роль в підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів Одещини і здобув їх загальне визнання та заслужену пошану.

Л. І. ФУРСЕНКО,

старший викладач кафедри менеджменту і розвитку освіти ОІУВ.

ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

1939 рік

У вересні місяці на базі обласного методичного кабінету організовано Одеський інститут удосконалення вчителів. Директором інституту призначено Івана Трохимовича Снісаренка.

1940 рік

21 серпня 1940 року відбулася перша науково-практична конференція вчителів Одеської області «Основні принципи методики проведення письмових робіт».

На інститут удосконалення вчителів покладено методичне забезпечення проведення серпневих конференцій, які регулярно проходили в районах області з 1937 року (вперше в Україні такі конференції відбулися в 1936 році).

1941 рік

У червні вперше сплановано проведення курсів вчителів початкових класів 15.06.—15.07 (180 чоловік), математики 15.06.—15.07 (30 чол.), історії та географії (30 чол.), біології та хімії (30 чол.), української і російської мови (30 чол.) — 16.07.—16.08. Курси вчителів початкових класів працювали лише тиждень. 22.06.1941 року розпочалася Велика Вітчизняна війна.

В серпні місяці директором інституту призначено Ніну Георгіївну Каушан.

У жовтні місяці інститут припинив свою роботу.

1944 рік

У квітні місяці ОІУВ відновив роботу. В складі інституту працювало 12 чоловік. Директором інституту знову призначено Івана Трохимовича Снісаренка.

1946 рік

Починаючи з цього часу курси підвищення кваліфікації працюють цілий рік.

В серпні інститут удосконалення організував першу педагогічну виставку, яка діяла під час проведення активу працівників народної освіти області.

У вересні директором інституту призначено Кирила Семеновича Корнійчука.

1947 рік

У березні місяці директором інституту призначено Павла Логіновича Фурмана.

1948 рік

Інститут удосконалення вчителів розпочав створення єдиної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

1953 рік

У серпні місяці директором інституту призначено Федора Федоровича Волкова.

Інститут удосконалення вчителів перейшов у пристосоване приміщення по вулиці Рішельєвській, 33.

1956 рік

У грудні місяці директором інституту при-

значено Олександра Олександровича Морозова.

1957 рік

Під керівництвом директора інституту О. О. Морозова видано першу збірку праць про роботу вчителів історії і географії шкіл Одеської області.

1959 рік

У квітні місяці директором інституту призначено Тодоса Васильовича Жарченка.

У квітні Верховна Рада України прийняла Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи освіти України». Інститут удосконалення вчителів проводить велику роботу щодо реалізації Закону.

1967 рік

У січні місяці в складі ІУВ діє 14 кабінетів: педагогіки, мови і літератури, фізики й математики, іноземних мов, історії і географії, біології та хімії, навчання кіно, фізвиховання, шкіл-інтернатів, позакласної та позашкільної роботи, початкових класів, дошкільного виховання, виробничого навчання, вечірніх шкіл.

Інститут отримав приміщення по вул. Софіївській, 7-а загальною площею 190 кв.м., в якому організовано гуртожиток для вчителів сільської місцевості.

1968 рік

Інститут удосконалення вчителів переведено в нове приміщення в пров. Нахімова, 8 загальною площею 420 кв. м.

У листопаді виконуючим обов'язки директора інституту призначено Михайла Костянтиновича Скобеєва.

1969 рік

У травні директором інституту призначено Григорія Михайловича Куйовду.

У вересні відкрито кабінет естетичного виховання.

1970 рік

Починаючи з вересня в структурі інституту удосконалення вчителів діє 19 методичних кабінетів.

1974 рік

У квітні місяці директором інституту призначено Ганну Яківну Євдошенко.

1975 рік

У листопаді вперше була проведена обласна конференція працівників дошкільних закладів.

З цього часу вони проводилися один раз у два роки.

1976 рік

У червні започатковано проведення щорічних нарад керівників шкіл області.

У жовтні відбулася Всесоюзна конференція з питань вивчення мов.

1979 рік

У травні на Виставку досягнень народного господарства СРСР представлено 11 об'єктів передового педагогічного досвіду, на Виставку досягнень народного господарства України — 8 об'єктів, в тому числі досвід роботи вчителя

хімії Ананіївської СШ № 2 Миколи Петровича Гузика.

1980 рік

У січні виконком Одеської обласної Ради народних депутатів розглянув питання «Про стан впровадження в школах області передового педагогічного досвіду».

У жовтні проведено Всесоюзну конференцію з питань роботи спеціальних шкіл-інтернатів (на базі Фонтанської спеціальної школи-інтернату).

У листопаді до Центрального інституту удосконалення представлено 58 об'єктів передового досвіду.

1981 рік

У квітні проходив Всесоюзний семінар зі шкільного туризму. На семінарі виступив заступник міністра освіти СРСР Віктор Михайлович Коротов.

У серпні проведено республіканську нараду щодо проблеми експериментальної перевірки підручника «Геометрія, 6—10».

У жовтні інститут удосконалення вчителів звернувся до всіх шкіл Одещини з закликом «Кожному вчителю — високу педагогічну майстерність».

1982 рік

У квітні проведено Всесоюзну олімпіаду з математики. Журі очолював академік Андрій Миколайович Колмогоров.

1983 рік

У жовтні відбулася Всесоюзна конференція з питань фізичного виховання учнів. З доповіддю на конференції виступив заступник міністра освіти СРСР Ф. Є. Штикало.

1984 рік

В цьому році перед освітянами області виступали вчителі-новатори В. Ф. Шаталов, С. Ф. Лисенкова, Є. М. Ільїн. Особливим успіхом користувалися виступи доктора педагогічних наук Марка Максимовича Поташника.

1985 рік

У червні-липні розпочалась перепідготовка всіх вчителів, які працюватимуть в перших класах з дітьми шестирічного віку. Велику допомогу області надавали академік Олександра Яківна Савченко, доктор педагогічних наук Ольга Миколаївна Скрипченко.

1986 рік

У червні-липні завершено перепідготовку всіх вчителів, які будуть працювати з нового навчального року з дітьми шестирічного віку, і вчителів основ інформатики та обчислювальної техніки.

У вересні почали працювати перші дві кафедри: педагогіки і психології та методики викладання гуманітарних дисциплін. Створено вчену раду інституту удосконалення вчителів.

1987 рік

У травні місяці з роботою інституту удосконалення вчителів ознайомився перший заступник міністра освіти СРСР Володимир Дмитрович Шадриков.

У серпні виконуючою обов'язки директора інституту призначено Світлану Іларіонівну Фролову.

1988 рік

У жовтні інститут удосконалення вчителів прийняв на свій баланс три чотириповерхових приміщення на площі Михайлівській, 17 (в минулому пл. Полярників), в яких розміщувалося профтехучилище будівельників.

1989 рік

У січні директором інституту обрано Івана Миколайовича Бистрицького.

У квітні укладено першу Міжнародну угоду про співпрацю з Варненським УПКВ, а в травні перша група вчителів болгарської мови та літератури пройшла в Болгарії курси підвищення кваліфікації.

1990 рік

У березні на базі інституту удосконалення вчителів та закладів освіти міста Одеси проведено Всеукраїнську олімпіаду юних філологів.

1991 рік

У лютому вперше проведено обласний конкурс «Учитель року — 91». В конкурсі взяли участь 48 вчителів з міст та районів області. Переможців конкурсу прийняв Голова Одеської обласної Ради народних депутатів Руслан Борисович Боделан.

У жовтні в Одесі проходив II з'їзд Творчої спілки. Його організаторами були Шалва Олександрович Амонашвілі, його перший заступник Ярослав Антонович Береговий, перший заступник міністра освіти СРСР Володимир Дмитрович Шадриков, заступник міністра освіти України Володимир Іларіонович Луговий, головний редактор «Учительской газеты» Петро Положевец.

Рішенням колегії Міністерства освіти України від 16.10.1991 року хору вчителів присвоєно звання «Народний самодіяльний колектив».

В інституті на двох кафедрах працювало 11 осіб професорсько-викладацького складу, в 28 підрозділах — 78 методистів.

1992 рік

У березні проведено Всеукраїнську олімпіаду юних хіміків.

В травні інститут удосконалення виступив основним організатором Міжнародної конференції освітян. У конференції взяли участь 39 педагогів з 13 країн світу — Англії, Австрії, Болгарії, Канади, Німеччини, Росії, Молдови, Франції, Угорщини, Чехословаччини, Ізраїлю, США, Японії.

В червні директором інституту удосконалення вчителів призначено Леоніда Івановича Фурсенка.

1993 рік

В січні відкрито кафедру методики викладання природничо-математичних дисциплін.

У квітні вперше проведено обласний Ярмарок педагогічних ідей.

У травні отримано свідоцтво на право видання журналу «Наша школа».

У травні розроблено і затверджено Статут ІУВ.

У липні введено новий штатний розклад.

В серпні розпочало роботу Представництво німців в Україні на чолі з координатором Евелін Ульріх.

У вересні працювала Міжвідомча Республіканська комісія з атестації інституту удосконалення вчителів.

У грудні вийшов перший номер журналу «Наша школа».

1994 рік

У січні відкрито кафедру методики початкового навчання та дошкільного виховання.

У березні перереєстровано журнал «Наша школа».

Першого березня відкрито санаторій-профілакторій для вчителів на 100 місць.

У травні проведено Всеукраїнський семінар-нараду директорів інститутів удосконалення вчителів щодо проблем удосконалення роботи з вивчення німецької мови.

У липні проведено Міжнародну конференцію освітян України та Канади. Започатковано роботу двотижневого семінару вчителів початкових класів за методикою канадських вчителів.

1995 рік

У січні була відкрита лабораторія болгаристики, в якій розпочала роботу методист болгарської мови та літератури Лідія Славова.

В травні у відповідності до наказу міністра освіти України інститут отримав ліцензію на проведення освітньої діяльності, пов'язаної з перепідготовкою та підвищенням кваліфікації педагогічних працівників.

У травні отримано свідоцтво на право видання додатку до журналу «Наша школа» — «Вісник педагога».

У серпні в кабінеті іноземних мов розпочала роботу методист з Німеччини Барбара Льох.

1996 рік

У січні на стажування до Німеччини виїхали перші 18 вчителів німецької мови.

У квітні відбувся Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 96» з номінації «Вчитель фізики».

У квітні укладено угоду з Галацьким університетом про стажування вчителів румунської мови в Румунії.

У серпні директором інституту призначено Дмитра Михайловича Демченка.

У вересні пройшли перші Кочковські педагогічні читання.

1997 рік

У березні започатковано заочну форму навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

У грудні в інституті удосконалення вчителів працювали курси підвищення кваліфікації 25 вчителів української мови та літератури з Молдови.

Всього в цьому році перебувало на курсах

підвищення кваліфікації 3522 педагогічних працівників, в тому числі в Болгарії (Варна, Габрово) — 203 особи.

1998 рік

У квітні проведено «круглий стіл» з вчителями української мови та літератури, присвячений 1000-річчю літописання та книжкової справи в Україні.

В жовтні проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Рідна мова — запорука безсмертя нації».

У грудні директором інституту призначено Володимира Анатолійовича Кавалерова.

Протягом року в ІУВ підвищили кваліфікацію 5253 педагогічних працівників.

1999 рік

У січні в інституті удосконалення вчителів обладнано поліграфічний центр.

В березні започатковано проведення інтелектуальних змагань серед учнів шкіл сільської місцевості.

В квітні проведено Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 99» з номінації «Вчитель української мови та літератури».

2000 рік

У березні проведено Всеукраїнський турнір юних фізиків.

У квітні відбулися Всеукраїнська науково-методична конференція «Особливості організації навчально-виховного процесу в школах державної форми власності»; Всеукраїнський турнір юних хіміків; обласний Ярмарок педагогічних ідей та технологій.

На базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів проведено Міжнародний конгрес «Стреси в повсякденному житті дітей».

Проведено обласну конференцію педагогічних працівників шкіл-інтернатів усіх типів «Виховання особистості школяра в сучасних умовах національної школи».

Відбулася наукова конференція старшокласників «Тенденції розвитку світової цивілізації на зламі століть».

У травні — Міжнародний семінар «Підручники та підходи до викладання історії в країнах Чорноморського регіону».

У червні проведено обласну конференцію вчителів початкових класів і працівників дошкільних закладів «Творчі пошуки вчителя та вихователя на сучасному етапі розвитку освіти: стандарти — творчість — досягнення».

У вересні відбувся Другий Всеукраїнський конкурс учнівських пошукових робіт «Слідами історії».

У жовтні проведені Міжнародна науково-практична конференція «Дитина в сучасному суспільстві», обласна конференція «Психолого-педагогічні проблеми створення умов для самореалізації особистості учнів сільських шкіл».

У листопаді проведено обласну конференцію вчителів початкових класів «Молодий вчи-

тель — становлення та шляхи досягнення педагогічної майстерності».

У грудні відбувся обласний конкурс «Учитель року».

2001 рік

У січні відбувся обласний конкурс «Кращий психолог року».

У березні в комп'ютерній мережі Інтернет відкрито WEB-сторінку інституту; проведено обласний конкурс «Кращий заступник директора з виховної роботи».

У травні проведено Міжнародний педагогічний ярмарок «Шляхом душі до XXI століття»; Всеукраїнський фестиваль болгарської мови та літератури; науково-практичну конференцію «Підготовка керівників освіти в XXI столітті. Гуманізація і демократизація методів управління в сучасних умовах».

У липні відбулася науково-практична конференція «Педагогічна творчість як основа розвитку школи».

У вересні проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Проблеми та перспективи становлення вальдорфської педагогіки в Україні».

У жовтні відбулися Всеукраїнські педагогічні читання «Особистісно орієнтоване навчання в контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського»; семінар «Дитина та її права», присвячений 10-й річниці ратифікації Україною «Конвенції про права дитини».

2002 рік

У лютому започатковано конкурс «Творчий пошук — 2002». Відбувся турнір юних раціоналізаторів і винахідників.

У березні проведено обласну науково-практичну конференцію «Зміни в змісті та структурі програм з української мови для 5—11 класів шкіл з українською та російською мовами навчання».

Відбувся VI етап Всеукраїнських олімпіад і турнір юних фізиків.

У квітні проведено обласну науково-практичну конференцію «Проблеми розвитку дошкільної освіти в сучасних умовах», відбулися турніри юних фізиків і хіміків.

У травні відбулася олімпіада юних філологів шкільної недержавної форми власності.

У вересні проведено Всеукраїнську науково-методичну конференцію «Проблеми та перспективи проведення учнівських Інтернет-олімпіад в Україні» та Регіональний семінар-тренінг з виконання комплексної програми щодо формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків (за проектом «Диалог»).

У жовтні відбулася науково-методична конференція «Використання інформаційних технологій у післядипломній освіті вчителів, проблеми та перспективи дистанційного навчання».

У листопаді проведено обласну науково-практичну конференцію «Педагогічна майстерність: сучасні підходи та технології».

2003 рік

У березні інститут взяв участь у Всеукраїнському огляді-конкурсі на кращий районний (міський) методичний кабінет.

У квітні було проведено Всеукраїнський конкурс «Учитель року — 2003» з номінації «Географія» та конкурс на кращу методичну розробку «Творчий пошук — південь України» за підтримки видавництва «Ярослав».

У вересні відбулася Всеукраїнська науково-методична конференція «Проблеми та перспективи проведення турнірів учнівської молоді з базових дисциплін».

У грудні відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи проведення Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад з природничо-математичних дисциплін».

2004 рік

У березні відбувся IV тур Всеукраїнської олімпіади з біології.

У квітні проведено науково-методичний семінар «Гендерна просвіта резерву керівників загальноосвітніх навчальних закладів України».

У липні проведені заняття школи «Юного олімпійця» за Грантом Президента України.

У вересні відбувся Всеукраїнський семінар «Організація профільного навчання біології. Профілактика ВІЛ-інфекції в системі шкільної освіти».

2005 рік

Учні Рішельєвського лицю Чепляка Роман та Скворцов Юрій вибороли золоті медалі, а учень ЗОШ № 117 м. Одеси Лихачов Віталій — бронзову медаль на міжнародних олімпіадах з математики та фізики.

У IV етапі Міжнародного дитячого конкурсу знавців української мови Меньшова Віолета (ЗОШ № 130) посіла перше місце в Україні.

2006 рік

Підбито підсумки апробації 27-ми найменувань підручників для учнів загальноосвітніх шкіл.

Учні ЗОШ № 117 вперше взяли участь у Всесвітньому конкурсі SAGE, де вибороли звання чемпіонів світу.

Учень ЗОШ № 117 Лихачов Віталій виборов срібну медаль на Міжнародній олімпіаді з фізики.

Проведено II Всеукраїнський турнір юних географів.

Вчителька німецької мови гімназії № 1 імені А. П. Бистріної Маринюк Вікторія Валентинівна зайняла перше місце у III турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2006».

2007 рік

Започатковано роботу українсько-нідерландського проекту «Громадська платформа освітніх реформ в Україні».

Проведено 10 науково-практичних конференцій за різноманітними напрямками діяльності інституту.

У третьому етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2007» лауреатами стали О. І. Цейтлін (ЗОШ № 35), Н. О. Гайдук (Саратська ЗОШ), Т. В. Міхальцова (гімназія № 6), Т. М. Зечу (Бросківська ЗОШ).

2008 рік

Розпочато співпрацю з Оксфордським університетом (Велика Британія) щодо проблем порівняльного вивчення проблем викладання історії минулого в освітніх закладах України та Росії.

2009 рік

В інституті створено Центр освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Започатковано:

— дворічний українсько-австрійський проект кооперації у сфері управління конфліктними ситуаціями в загальноосвітніх навчальних закладах;

— українсько-польський проект «Лідери освітніх ініціатив»;

— українсько-болгарський проект «Болгарська культура та освіта за кордоном».

Проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Літературна спадщина Омеляна Букова і сучасність».

Проведено Міжнародні педагогічні читання «Пошук життєвого шляху» на відзначення 90-річчя вальдорфської педагогіки.

У III турі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2009» перше місце посів учитель фізики Рішельєвського лицю Віктор Павло Андрійович, друге — вчителька музичного мистецтва НВК «Балтська загальноосвітня школа I—III ступенів — гімназія» Шолудько Олена Михайлівна.

Л. І. ФУРСЕНКО,

ст. викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ,

Р. І. НІКІТЕНКО,

завідуюча науково-методичною лабораторією творчого розвитку особистості ООІУВ,

С. Г. ЗДРАГАТ,

завідуюча науково-методичною лабораторією педагогічних інновацій кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

СПОГАДИ ПРО МИНУЛЕ ТА РОЗДУМИ ПРО СЬОГОДЕННЯ

А де моя весна?
Сама себе питаю.
А де моя зоря,
До себе говорю.
Забуду слово зле,
Добро запам'ятаю
І крізь тумани днів
Шукатиму зорю...

Слова цієї чудової української пісні не можуть не зачепити струни людської душі. Вони пронизують нитями суму, спогадів та ностальгії нашу пам'ять про минуле, думками повертають у такі дорогі нашому серцю часи.

У 2009 році ООІУВ виповнюється 70 років. На перший погляд це не така вже й визначна дата для вищого навчального закладу, але для тих, хто в ньому працює, — значуща й неповторна.

35 років тому я переступила поріг інституту. За плечима було 15 років роботи з учнями, з них — 8 років управлінської діяльності в статусі заступника директора школи з виховної роботи.

Коли сьогодні я озираюсь в минуле, намагаючись проаналізувати і оцінити зроблене, в моїй пам'яті мимоволі спливають імена багатьох з тих, хто доклав чимало зусиль для того, щоб інститут став науково-методичним центром підвищення кваліфікації педагогічних кадрів регіону.

Що найбільше запам'яталось? Якими були враження після першого місяця роботи?

Уявіть собі старенький особняк, у минулому — приватна грецька гімназія, яка не ремонтувалась багато років, старі меблі, відсутність робочих місць для кожного предметного кабінету. Тому наших завідуючих кабінетами називали з гумором — завідуючими столами.

Методистами в інституті працювали люди середнього і похилого віку, молодих методистів майже не було, не було й науковців. Але це були справжні фахівці, ентузіасти і мрійники. Всіх їх змогла об'єднати в колектив однодумців Ганна Яківна Євдошенко (Орехова), людина сильної волі та невичерпної енергії.

Ганна Яківна пройшла великий трудовий шлях. Працювала секретарем в Решетилівській МТС на Полтавщині, а потім 17-річною дівчиною на даху потягу (не було грошей на квиток) приїхала в м. Одесу. Свою педагогічну діяльність вона розпочала з посади лаборанта кафедри педагогіки Одеського педагогічного інституту, а потім, після закінчення педагогічного інституту, вчителювала в школах м. Одеси.

Завдяки організаторському таланту, бажанню надати своїм колегам методичну допомогу вона стала спочатку заступником директора, а потім і директором школи. Але по-справжньому її організаторські здібності, талант керівни-

ка розкрилися саме в Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, який Ганна Яківна очолила в 1974 році. З мудрістю стратега вона зробила все для того, щоб Одеський обласний інститут удосконалення вчителів став одним з найкращих не лише в Україні, але й далеко за її межами. Вона сміливо ламала усталені стереотипи про те, що ООІУВ - це зайва установа в житті освітян. Почала зміцнювати матеріальну базу, закупивши в Молдові нові меблі, технічні засоби навчання, створила сприятливі умови для творчої роботи на курсах і семінарах. І головне — з самого початку дуже уважно поставилася до підбору та розстановки кадрів.

Ганна Яківна створила гнучку й ефективну систему навчання працівників інституту. Щотижневі наради, чітке планування та облік виконаної роботи, спільні вчені ради з працівниками РМК, співбесіди з методистами, екран змагання, бюлетень кращого досвіду, підготовка методичних рекомендацій, участь у фронтальних і тематичних перевірках за дорученням обласного відділу народної освіти, обкому партії, розбір скарг вчителів, батьків, вивчення і розповсюдження передового педагогічного досвіду — все це визначало багатогранну діяльність колективу інституту.

Але для того, щоб навчати інших, треба було навчити кадри інституту особистій відповідальності за доручену справу, навчити вмінню бачити перспективу, підтримувати нове, краще, неординарне.

Наші поїздки в райони були корисними, тому що вони забезпечували можливість краще пізнавати важкі умови роботи педагогів, надавати їм «першу допомогу», готувати першочергові рекомендації щодо поліпшення навчально-виховного процесу. Нелегкими і довготривалими були ці відрядження: їх тривалість коливалась від 60 до 120 днів на рік.

Одна з таких поїздок запам'яталась мені назавжди. Надійшла скарга на вчителя Ананьївської школи № 2 Гузика Миколу Петровича, який на думку директора школи зламав стереотипи уроку: на уроках не було «мертвої» тиші, учні сперечались, радились, завзято шукали відповіді на завдання, працюючи в малих групах.

Це був той випадок, коли після відрядження ми з Ганною Яківною переконали обласний відділ освіти, що сучасній школі потрібен нетрадиційний вчитель зі своєю концепцією освіти. Це сьогодні можна дякувати Богу, що ми підтримали вчителя, дали можливість не лише стати вчителем-новатором, а й створити школу майбутнього, яка сьогодні визнана однією з найкращих в Європі (рішення ради з питань освіти ЮНЕСКО від 19 квітня 1994 року).

Відрядження дали можливість нашим методистам знайти цікаву й талановиту людину — за-

відуючого Саратським відділом освіти Медведкова Олександра Павловича, досвід якого щодо попередження в районі правопорушень серед неповнолітніх було визнано кращим в Україні. А сьогодні Олександр Павлович працює старшим викладачем на кафедрі менеджменту та розвитку освіти, пише вірші, та ще й які.

Прихід в інститут А. П. Насонової, директора Арцизької школи, заслуга Р. А. Лемехової, яка володіла особливим почуттям і вмінням розпізнавати в роботі педагога сильні сторони не лише як фахівця, але й як людини, як особистості. Вже 20 років Антоніна Петрівна працює в ООІУВ, виконує роботу щодо організації післядипломної освіти педагогічних кадрів. Нещодавно їй виповнилось 70, а енергії й завзяття в роботі ще вистачить на багато років. Разом з нею працює Є. І. Радянська, ветеран інституту, яка дуже добре знає всі проблеми вчителів на місцях, їхні потреби і запити.

За 70 років з часу заснування інституту ми знайшли багато талановитих педагогів, майстрів своєї справи. Це завідувачі рай(міськ)вно, РМК, директори шкіл: М. В. Капустян, В. С. Сидоренко, А. А. Витовтова (Федорова), Н. В. Савельєва, І. Б. Ковлакова, І. А. Харченко, Г. А. Надежко, С. П. Зубрицька, Г. І. Воропаєва, Г. М. Лозова, М. Д. Садовник, В. І. Бобовнікова, Г. П. Скрипник, А. О. Фалка, Г. С. Баранова, А. М. Дерев'яно, Є. К. Бондарчук, А. М. Волкова, Ф. С. Хаджіоголо, Т. Б. Подзюньська, Р. П. Танкеева, Ю. К. Дембицький, Л. П. Костанді, А. Т. Філіппов, Г. С. Стоянова, Л. Н. Купчинова.

Творча співпраця з'єднала інститут з трьома директорами педучилищ області — М. Я. Антошко, С. Б. Баланом та Є. Л. Стояною.

Велику допомогу в проведенні курсів і проблемних семінарів надавали керівники базових і опорних шкіл А. П. Бистріна, С. М. Вегерчук, А. В. Ілько, С. В. Мельник, Т. Ф. Саказли, Л. А. Васюкова, А. О. Ріпецька, П. І. Накурда, М. Р. Боровська, М. П. Гузик, Т. П. Гладіщенко, Н. М. Крохотіна, Р. М. Кантемирова, С. С. Гладка та багато інших.

Про одного з цих директорів хочеться розповісти більш детально. Є люди, котрі, як невичерпне джерело, до якого припадають, щоб втамувати спрагу, випити цілющу воду, напоєну ароматом трав і квітів, й набратись сил, люди, які дарують всім радість.

Такою людиною для педагогічного загалу нашої області була Світлана Савелівна Гладка, директор коледжу № 31 м. Одеси.

Енергія і сила волі директора, її наполегливість та здатність горіти самій і запалювати вогнем пошуку і творчості колег, організаційські здібності, чуйність, людяність та об'єктивна вимогливість — все це притаманне Світлані Савелівні.

Протягом трьох десятиліть Світлана Савелівна творчо співпрацювала з Одеським інсти-

тутом удосконалення вчителів. Інститут неодноразово узагальнював досвід школи з проблем виховної і методичної роботи, внутрішньошкольного контролю та керівництва.

У перших рядах працівників ООІУВ були Т. Т. Островська, М. П. Пучков, Є. К. Доброва, Е. М. Сирота, І. Т. Огородник, В. Г. Мовчан, М. М. Бурлай, Н. Г. Луцишина, Г. Ю. Гриньова, А. Т. Устянська, В. В. Довгий, В. В. Грінчук, Г. Я. Богомолова, Л. І. Фетеску, Р. А. Лемехова, М. В. Кудряшев, О. Д. Цебевська, Є. І. Радянська, А. П. Насонова, Г. К. Савицький, О. Ю. Туренко, Л. О. Цигута, Л. В. Вовк та багато інших. На жаль, деякого вже немає поруч з нами.

Завідуючою кабінетом російської мови та літератури була Доброва Єлизавета Костянтинівна, справжній вчитель вчителів, творчий, ерудований фахівець. Вона вміло здійснювала методичну роботу, спрямовану на підвищення педагогічної майстерності вчителів-філологів.

Довгий час працював в ООІУВ Пучков Микола Петрович, у минулому син полка, а потім завідувач кабінетом хімії. Це його заслуга — вивчення і узагальнення досвіду Миколи Петровича Гузика, заслуженого працівника освіти, кандидата педагогічних наук. Завдяки М. П. Пучкову знайшла своє призначення Листицька Марія Львівна, яка була другим переможцем обласного конкурсу «Учитель року — 1992».

Кабінет педагогіки і психології очолювала Р. А. Лемехова, яка захистила дисертацію і отримала диплом кандидата педагогічних наук, була ініціатором впровадження ідей оптимізації навчально-виховного процесу в школах області за методикою Ю. К. Бабанського, розробила рекомендації «Кожному вчителю — висока педагогічна майстерність».

Рита Адольфівна Лемехова нещодавно трагічно пішла з життя. До останнього часу, вже важко хвора, вона працювала над паперами, намагаючись допомогти освітянам мудрим словом і широю порадою.

Ми з гумором називали її легендою області. І це була свята правда.

Кабінетом математики завідувала Валентина Василівна Грінчук, яка завжди дуже уважно ставилась до організації та проведення семінарів в районах області, створення необхідних рекомендацій для вчителів, підготовки учнів до олімпіад.

Сьогодні поруч з нею плідно працюють О. Є. Валльє, В. Ю. Потьомкіна, І. А. Буз.

Згадую про кабінет, який був поруч з моїм. Три Олени прикрашали його не тільки своєю красою і молодістю, а й бажанням стати кращими працівниками інституту.

Три постаті, але такі різні... Це весела, життєрадісна Оленочка Юрчак, яка добре знала основні проблеми виховної роботи і очолила кабінет зовсім молодою. На жаль, так рано пішла з життя.

Це Цебевська Олена Дмитрівна, завідувача кабінетом історії, один з кращих вчителів цього предмета. Людина стримана, тактовна, самотня. Вона знайшла себе в інституті як методист, який потрібен вчителям, до яких вона була уважною під час проведення курсів, намагаючись надати їм методичну допомогу. Трагічна смерть несподівано обірвала її життя на самому злеті.

Важлива роль в успішній реалізації завдань щодо формування в учнів навичок здорового способу життя, трансформації загальноосвітніх навчальних закладів у Школу сприяння здоров'ю належить О. І. Чешенко, яка є регіональним координатором мережі Шкіл сприяння здоров'ю

Світла пам'ять Туренку Олександрю Юхимовичу, нашому «справжньому полковнику». Його людяність, доброта, тактовність і глибокі знання завжди викликали почуття поваги і любові до нього.

Справу Олександра Юхимовича сьогодні впевнено продовжує Шестаков Борис Іванович, якого ми всі любимо і поважаємо.

В 1975 році в інститут прийшла В. Г. Мовчан. Працювала і методистом кабінету інтернатних закладів, і завідувачою кабінетом національних шкіл. На цій посаді розкрився її істинний талант методиста. Завзятість, енергія, бажання допомогти вчителям болгарської мови зробили Валерію Георгіївну головним «послом доброї волі» між Україною і Болгарією.

Реалізовувала себе як методист Фетеску Лариса Іванівна, яка очолює лабораторію молдовської мови та літератури, складає з кращими вчителями молдавських шкіл програми для навчання дітей рідної мови.

Не можна не згадати про Ларису Валентинівну Вовк. Це один з кращих завідувачів кабінетом, високоерудований фахівець, автор програм для вчителів образотворчого мистецтва, якими користується вся Україна.

Багато років завідувачим кабінетом музики був Довгий Віталій Васильович, а сьогодні він керує Обласним гуманітарним центром позашкільної освіти та виховання. Це він разом з А. П. Івановим створили обласний хор вчителів, якому було присвоєно звання народного. Сам же Віталій Васильович в жовтні 2009 року отримав звання «Заслужений працівник освіти України».

З сердечним жалем згадую Г. К. Савицького, який довгий час очолював кабінет фізичного виховання інституту. Завдяки Георгію Костянтинівичу кабінет фізичного виховання ООІУВ став кращим в Україні. Це він вивчав досвід роботи Литвака Бориса Давидовича, який створив не тільки школу олімпійського резерву, а й Центр реабілітації дітей-інвалідів. Пишаємось, що Б. Д. Литваку присвоєно звання «Герой України».

Інститут став справжньою кузницею керівних кадрів міста Одеси та області. Частину

своєї душі і невгамовного серця залишили, працюючи в інституті, Д. М. Демченко, А. Ю. Анісімов, В. І. Кіпер, В. А. Хлівний, Є. К. Царюк, К. М. Гецою, В. А. Роздайбіда, Е. М. Сирота, В. І. Дубенко, Є. К. Добрава, які з різних життєвих причин працюють зараз в інших місцях.

Значну увагу приділяли працівники інституту удосконаленню системи виховної роботи. Саме Т. Т. Островська разом з активом кабінету виховної роботи створила програму «Комплексне планування роботи класних керівників для І–Х класів».

Пригадується, як у жовтні 1976 року відбулася Всесоюзна конференція з вивчення мов, на якій виступили автори підручників, вчені, керівники МО СРСР та МО України, були показані уроки майстрів своєї справи Ю. К. Снегирьова, С. М. Козлова, Н. Ю. Войтенко та інших.

Одеська область стала експериментальним майданчиком для УНДІПу з питань навчання дітей шестирічного віку. Очолювала цю роботу О. Я. Савченко, завідувача лабораторією, а потім заступник міністра освіти України, один з кращих авторів посібників для вчителів початкових класів, до речі, наша землячка, з Ізмаїлу.

Експонати ВДНХ СРСР та ВДНХ України поповнювались за рахунок творчих доробків окремих вчителів-новаторів та цілих педагогічних колективів Одеської області.

У 80-ті роки на Одещині було започатковано рух «Кожному вчителю — висока педагогічна майстерність». Його підхопили працівники РМК області.

За передовим досвідом в ІУВ почали приїжджати представники з різних куточків України та зарубіжних країн.

Вагомим досягненням ІУВ було створення наукових кафедр: кафедри педагогіки і психології, методики викладання прородничо-математичних наук, методики початкового навчання та дошкільного виховання, суспільних дисциплін.

В інститут удосконалення вчителів прийшли вчені: Т. М. Козіна, В. Г. Піщемуха, народний вчитель СРСР М. М. Палтишев, В. А. Кавалеров, В. Г. Страхов, Л. В. Вишньова, О. М. Павлов, Т. Я. Теплова, Д. М. Ключенко, О. В. Малихіна.

З їх приходом покращалась наукова підготовка вчителів, посилювався їхній потяг до експериментальної роботи. Була створена система базових шкіл, шкіл передового досвіду, науково-дослідних майданчиків.

У кінці 1989 року змінено структурно-функціональну модель Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. До нас приєдналися працівники ПТУ, серед яких була Т. О. Татарченко, в минулому завідувача обласним методкабінетом профтехосвіти, а сьогодні вона очолює відділ навчально-методичного за-

безпечення та педагогічних видань і є головою професійної спілки інституту.

Тетяні Олександрівні притаманні надзвичайні організаторські здібності, людяність, оптимізм і незламна воля. Вона добре знає проблеми професійної освіти, багато допомагала працівникам цієї галузі, до речі, і вивчення та узагальнення досвіду роботи М. М. Палтишева, народного вчителя України — також її заслуга.

У 1989 році за пропозицією Міністерства освіти України та ІУВ відбувся Республіканський семінар для заступників директорів обласних інститутів удосконалення вчителів України «Система роботи з педагогічними кадрами».

Після теоретичної частини в Будинку вечерних, на якій виступили Л. І. Фурсенко як начальник обласного відділу освіти, В. Г. Піщуха, завідувач кафедру суспільних дисциплін, Т. М. Козіна, завідувача кафедрою педагогіки і психології ІУВ, С. І. Фролова, учасники семінару познайомились з системою роботи Палацу піонерів та юнацтва як позашкільного закладу з кадрами області, роботою Суворовського райметодкабінету, методкабінету школи № 48.

На другий день заступники директорів обласних інститутів удосконалення вчителів в м. Шабо знайомились з роботою дошкільного закладу щодо проведення ділових ігор, підготовки молодих вихователів до організації свят та розваг.

У місті Білгороді-Дністровському (завідувача РМК Воропаєва Г. І., завідувачий районо Доценко М. М.) відбувся показ різних форм методичної роботи з кадрами.

В школі № 3 м. Білгорода-Дністровського проведено творчий звіт вчителя початкових класів, засідання «за круглим столом» з працівниками Білгород-Дністровського педучилища. Потім відбувся КВК (вчителі-учні), на якому перемогу отримали учні.

Наступного дня учасники семінару відвідали наш Бесарабський край і смт Татарбунари, побували на інтегрованих уроках, засіданні шкільного парламенту, познайомились з роботою Будинку піонерів, Палацу спорту, робота яких забезпечувалася за рахунок колгоспу, який очолював Герой Соціалістичної Праці Тур Василь Захарович.

Учасники семінару мали можливість на практиці відчути тісний зв'язок між обласним інститутом, районним відділом освіти (зав. В. С. Сидоренко), РМК (зав. А. А. Витовтова), громадськістю. До речі, В. С. Сидоренко та А. А. Витовтова — заслужені працівники освіти.

Після цього семінару досвід роботи С. І. Фролової з педагогічними кадрами було запропоновано для поширення та впровадження в інших інститутах України.

З кінця 1991 по 1997 рік я працювала завідувачою редакційно-видавничим центром інституту.

За дорученням Л. І. Фурсенка, директора інституту, було відновлено видання обласного науково-методичного журналу «Наша школа» для освітян області. Ми починали з нуля, не володіючи навичками журналістської справи, не маючи достатніх коштів для видання та розповсюдження рукопису. Мали лише велике бажання створити для педагогів Одещини науково-методичний часопис.

Коли в кінці важких 90-их років постало питання про закриття журналу, врятувала його Любов Кирилівна Задорожна, знайшовши спонсорів, матеріальну допомогу і продовживши керівництво даним журналом в новому його статусі.

Сьогодні журнал «Наша школа» увійшов до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Один з перших редакторів-коректорів журналу «Наша школа» Галина Яківна Богомолова працює в ООІУВ 31 рік. Людина інтелігентна, скромна, працелюбна, вдумлива. У 1978 році вона прийшла на курси вчителів російської мови й літератури та так і залишилась у нас: спочатку методистом кабінету російської мови та літератури, а потім зайнялась редагуванням методичних рекомендацій, підготовлених працівниками інституту, кількість яких за рік інколи складала біля 120.

Ніколи ніхто не почув від Галини Яківни недоброго слова. Вона і зараз дуже тактовно працює з авторами, перетворилась на фахівця-універсала, тому що редагує матеріали з різних дисциплін, часто далеких від філології.

Я пишаюсь тим, що саме мені, її однокурсниці, довелось в 1978 році умовити Галину Яківну перейти із школи в інститут.

Протягом 6 років поряд з Галиною Яківною працювала І. Ф. Ацабріка. Сьогодні її замінила К. М. Безусова, молода та енергійна людина, випускниця ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. Вважаю, що справа подальшого існування нашого науково-методичного журналу в надійних руках.

14 років тому відбулася зустріч з однією цікавою людиною. Це була аспірантка ПДПУ ім. К. Д. Ушинського Збарська Ольга Марківна. Вона принесла до редакції журналу «Наша школа» свою роботу «Формування культури життєвого самовизначення молодших школярів». Це була програма психолого-педагогічних основ навчального процесу молодших школярів, яка на багато років вперед визначала сутність формування особистості дітей молодшого шкільного віку.

Ми тоді видали цю роботу окремою брошурою, і фахівці початкової та дошкільної освіти схвалили її.

Але не судилось Ользі Марківні захистити свою дисертацію. Не повірили старійшини з Києва в те, що таку програму написала молода людина.

З болем в серці і розчаруванням виїхала О. М. Збарська до США і там декілька років потому отримала звання академіка клінічної соціальної роботи. А головне — вона стала поетесою, має вже декілька збірок віршів, ставить вистави, де артисти допомагають донести до слухачів красу її душі та незвичайний поетичний дар, який можна порівняти з талантом М. Цветаєвої, Г. Ахматової.

Ми, працівники інституту, можемо пишатись цією постаттю, тому що колись в журналі «Наша школа» була рубрика «Поети Одещини — освітяни». І перша збірка О. М. Збарської «Гармонія душі» була надрукована саме в цьому журналі. Сьогодні ми спілкуємось з Ольгою Марківною. Вона мріє приїхати в Одесу, виступити з концертом перед студентами та вчителями. Я вірю, що її надії здійсняться.

Протягом останніх майже 12 років я працюю старшим викладачем на кафедрі педагогіки і психології: читаю лекції, провожу практичні заняття зі слухачами курсів в кращих школах та дошкільних закладах м. Одеси.

У щасливу для інституту та мене особисто годину прийшла до нас Т. М. Козіна, моя однокурсниця, колега по кафедрі, подруга і людина, якій я зобов'язана своїм життям.

Високий рівень професіоналізму, ерудиція, вимогливість до себе і своїх колег, досконале знання трьох мов зробили її кращим працівником кафедри педагогіки і психології. До переходу в інститут вона очолювала кафедру психології в ОДУ ім. І. І. Мечникова. Людність і доброта Тетяни Михайлівни відчують всі, хто з нею спілкується. Її знання потрібні не лише професійним психологам, а й всім педагогам, і не тільки нашої країни, а й за кордоном.

Вагомий внесок в роботу кафедри зробив М. М. Палтишев, народний вчитель СРСП, кандидат педагогічних наук, людина неординарна, творча.

Згодом на посаду завідуючої кафедрою було призначено В. А. Ликову, кандидата психологічних наук, яка запроваджувала інноваційні технології, психологічні тренінги, майстер-класи тощо. Саме вона здійснила відчутні кроки на шляху до розвитку педагогічного мислення вчителів, підготовки науково-дослідних маїданчиків, посилення уваги до діагностики знань педагогів і надання їм необхідної допомоги. Вона була ініціатором впровадження міжнародних, всеукраїнських і регіональних освітніх програм, поширення інноваційних процесів, створення здоров'язберігаючих, адаптивних, евристичних педагогічних технологій.

Сьогодні впевнено й ефективно керує кафедрою педагогіки і психології інституту Т. М. Чебикіна, яка відповідає всім вимогам сучасного керівника. Їй притаманні такі риси характеру та особливості управлінської діяльності, як-от: вміння мислити глобально і одночасно професійно предметно; вміння розуміти, приймати і

використовувати точки зору, позиції інших і одночасно проводити свою принципову лінію; сприймати нові ідеї і досягнення; вміння бути тактовною і ввічливою в спілкуванні з людьми, а також об'єктивно вимогливою до всіляких ухилень від сумлінного ставлення до роботи та норм поведінки. Крім того, їй дуже личить почуття гумору, ласкава й доброзичлива усмішка, щира любов та повага до людей.

Свій внесок в роботу кафедри зробила Т. Я. Теплова, кандидат педагогічних наук, в минулому завідувача відділом освіти і науки Одеського обкому Компартії України. Її характеризують вимогливість, працелюбність, чуйність та глибоке знання потреб освітян.

Значно пошавилась наукова діяльність кафедри з приходом О. В. Малихіної, доктора педагогічних наук, професора, автора багатьох підручників з російської мови. На жаль, жорстока смерть обірвала її життя в розквіті творчих сил.

Чималу роль в роботі кафедри виконують вчені Є. А. Унтілова, А. А. Лєскова, Т. Х. Кір'язова, методисти та завідувачі лабораторіями С. І. Шеремет, Р. І. Нікітенко, О. І. Чешенко, О. М. Кривицький, Л. В. Вовк, Г. В. Резніченко, А. Т. Устянська, Б. І. Шестаков.

Тісно співпрацює кафедра педагогіки і психології інституту з вченими ПДПУ імені К. Д. Ушинського, перш за все з А. М. Богущ, педагогом від Бога, академіком, доктором педагогічних наук. Алла Михайлівна постійно виступає на курсах дошкільних працівників, друкує свої нароби в журналі «Наша школа» та в окремих брошурах. Її знання проблем дошкільної освіти не має меж. Вона уважно ставиться до проблем виховання дітей дошкільного віку, надає методичну допомогу дошкільним навчальним закладам Одеси та області.

42 роки з інститутом співпрацює Г. І. Мартинова, кандидат педагогічних наук, доцент. Її лекції користуються великою популярністю серед вчителів, вони допомагають їм використовувати нові технології на уроках математики в початковій школі.

Протягом 35 років успішно працює в ІУВ з вчителями початкових класів, а нині ще й з дошкільними працівниками, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри В. А. Трунова. Це вимогливий, професійно підготовлений лектор, автор багатьох навчальних посібників для вчителів.

Одним з таких лекторів, які потрібні сьогоднішнім слухачам курсів, є Е. А. Унтілова, кандидат педагогічних наук. Ерудиція, людяність та доброзичливість здобули їй повагу і любов слухачів курсів.

На підйомі своєї наукової діяльності знаходиться А. А. Лєскова, яка виконує багато складних завдань кафедри.

Особливу увагу мені як старшому викладачу кафедри хотілось би звернути на лаборато-

рію початкової та дошкільної освіти. Керує нею Н. Г. Луцишина, педагогічна діяльність якої відзначається творчим характером, прагненням до забезпечення постійного методичного супроводу і надання консультативно-методичної допомоги вчителям початкових класів.

Протягом багатьох років поруч з нею і на роботі, і у важкі хвилини життя знаходиться А. Т. Устянська. Це надзвичайно милосердна, працелюбна і душевна людина. Вона відповідально ставиться до виконання своїх обов'язків методиста, визнана кращим куратором курсів вчителів початкових класів, користується заслуженою пошаною.

Кабінет дошкільної освіти в минулому очолювала Л. О. Знаменська (Цигута), яка прийшла в ІУВ після довготривалого перебування на посаді інспектора дошкільних закладів облоно. Її глибокі знання, обізнаність з проблемами дошкільних закладів області сприяли тому, що авторитет Любові Олексіївни був надзвичайно високим і таким залишився до цього часу. На жаль, важка хвороба позбавила її можливості продовжувати свою діяльність.

Сьогодні справу Любові Олексіївни продовжують молоді, енергійні працівники. Це В. Г. Скрипник, тактовна, доброзичлива людина, яка велику увагу приділяє розвитку кращих традицій кабінету.

Вже 12 років працює в інституті О. М. Бакова, яка любить свою роботу, ввічлива й тактовна зі слухачами курсів, викладачами кафедри.

Люблять дошкільні працівники й методиста О. А. Хоменко за її доброзичливість, бажання надати кваліфіковану допомогу. Вона багато працює над собою, тому досягає значних результатів.

Творчо працює над розробкою методичного забезпечення вчителів початкових класів, образотворчого мистецтва, дошкільних працівників Г. В. Резніченко. Професійна компетентність, постійний пошук, скромність, доброзичливість і людяність — складові її авторитету.

Невипадковим був прихід до інституту Н. В. Шатайло. Неодноразово вона брала участь у проведенні відкритих уроків, активний член журі від кабінету образотворчого мистецтва.

Мені, в минулому заступнику директора з виховної роботи, дуже до вподоби спілкування з С. І. Шеремет. Світлана Іванівна добре обізнана з проблемами виховання дітей та молоді, з натхненням і творчо виконує свою роботу. Нею підготовлено щотижневе планування діяльності заступника директора з виховної роботи, яке конче потрібно керівникам шкіл.

Вагому допомогти надає сьогодні позашкільним установам Р. І. Нікітенко. За час роботи на посаді завідувачою науково-методичної лабораторії творчого розвитку особистості нею підготовлено низку методичних рекомендацій для

педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів Одещини.

Не можна не згадати про М. В. Кудряшева, який довгий час очолював кабінет інтернатних закладів. Він добре знає проблеми шкіл-інтернатів, опікується ними, творчо підходить до підготовки вихователів шкіл-інтернатів щодо виховання дітей з особливими потребами.

Всі члени кафедри педагогіки і психології беруть активну участь у підготовці та проведенні творчих змагань учнівської молоді, конкурсів, семінарів, олімпіад. Вони здійснюють підготовку переможців обласних конкурсів «Учитель року» до змагань на всеукраїнських конкурсах, проводять консультації та надають допомогу в оволодінні працівниками ІУВ активними формами навчання і виховання. Протягом останніх 3 років працюють над проблемою «Психолого-педагогічна компетентність працівника освіти» і досягли в цьому позитивних результатів.

Як живе інститут сьогодні...

Прийшли молоді, енергійні, ерудовані та творчі фахівці. Це Н. О. Батюк, кандидат педагогічних наук, завідувача кафедрою менеджменту та розвитку освіти, Т. В. Юрченко, О. М. Левчишена, яка нещодавно захистила дисертацію і отримала звання кандидата історичних наук, О. М. Котенко.

У 1993 році прийшла в інститут С. А. Свінтковська. Сьогодні вона очолює науково-методичний центр української мови та літератури, українознавства. Творчий і талановитий керівник, вона стала одним з кращих працівників інституту, згуртувавши біля себе таких самих здарованих, ініціативних, творчих, що не звикли зупинятися на досягнутому, методистів, викладачів кафедр, вчителів. Рекомендації Світлани Андріївни в журналі «Наша школа» № 4 за всі роки її перебування в інституті — найкращі за змістом, відзначаються практичною спрямованістю і заслуговують на увагу.

Плідно працюють з нею її однодумці Г. А. Могильницька, О. В. Гашибаязова, Л. А. Плетньова. Саме завдяки творчому ставленню до роботи працівників науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства в журналі «Наша школа» відновлено рубрику «Література рідного краю».

Цікаво, творчо, з великим натхненням працює завідувача кафедрою природничо-математичних дисциплін О. І. Папач, кандидат педагогічних наук. Вона працювала на кафедрі педагогіки і психології, завжди з великою відповідальністю ставилася до кожної справи, чи то підготовка олімпіад, конкурсів, Ярмарку педагогічних ідей, семінару або зустріч з вчителями на лекціях.

Добрими справами зарекомендувала себе завідувача лабораторією географії І. П. Тертична, чуйна й доброзичлива, тактовна в спілку-

ванні зі своїми колегами і вчителями-слухачами курсів.

Заслуговує на увагу і пошану завідувача лабораторією фізики Л. І. Ятвецька, яка підготувала для вчителів багато конкретних методичних розробок щодо викладання в школі складних тем з фізики.

Плідно з нею працює давній друг інституту і наставник кабінету фізики, доктор фізичних наук Г. Б. Редько.

Продовжує справу свого вчителя М. П. Пучкова Н. П. Шапірова, яка сформувала свій власний стиль спілкування з вчителями хімії, творчо працює з активом кабінету.

Сьогодні на творчому підйомі лабораторія іноземних мов (Т. В. Юрченко). Це вони одними з перших підготували переможця Всеукраїнського конкурсу «Учитель року».

Велику роль в житті інституту відіграло створення лабораторії менеджменту та розвитку освіти. Тут працюють професіонали високого рівня С. Г. Здрагат, Л. М. Бурлакова, А. С. Айрікян, Т. Й. Іванова, які були учнями Г. Я. Євдошенко і продовжують її традиції.

Здавалось би нещодавно прийшла до нашого інституту Е. Х. Пулатова, а вже стала не тільки ветераном, а й одним з кращих бібліотекарів, вивела цей важливий підрозділ інституту на рівень сучасних вимог до бібліотечної справи.

Важливою сторінкою в діяльності інституту є підготовка і проведення різних форм змагань учнів та дітей дошкільного віку, олімпіад, конкурсів, змагань, Ярмарків педагогічних ідей і технологій.

Активну участь беруть працівники інституту у підготовці та проведенні зовнішнього незалежного тестування випускників шкіл.

Зміна структури інституту, поповнення його новими кадрами забезпечили умови для розвитку кожного вчителя та управлінця, можливість досягти значних успіхів у модернізації післядипломної педагогічної освіти.

Підвищення кваліфікації педкадрів здійснюється сьогодні різними формами навчання: очною, заочною, засобами стажування, виїзними курсами тощо. Кожний педагог області може обрати ту форму перепідготовки, яка найбільш доцільна, отримати якісну допомогу в оволодінні сучасними інтерактивними методами навчання.

Головний напрямок в роботі з кадрами — не повчати та контролювати, а спонукати педагогів до професійного саморозвитку.

У зв'язку з нововведеннями в систему післядипломної освіти особливого значення набуває питання управління інститутом, завдання якого виявляти і науково обґрунтовувати найбільш раціональні шляхи підвищення ефективності роботи, що потребує від його керівників вміння спиратись на завдання держави, на колективну думку, стимулювати творчі пошуки та ініціативу кожного члена ко-

лективу, впроваджувати все нове, перспективне.

Керівництво інституту чітко усвідомлює, що для того, щоб мати необхідні умови для перебудови післядипломної освіти, потрібно створити ефективний господарський механізм, визначити шляхи фінансово-економічного забезпечення діяльності інституту. Це спонукає до вибору доцільної моделі господарювання, бажання формувати власні фонди для заохочування кращих проектів.

Не можу не згадати всіх директорів ОІУВ, з якими мені пощастило працювати. Це Г. Я. Євдошенко, світла їй пам'ять. Вона зробила все для того, щоб ООІУВ був одним з кращих в Україні.

Це І. М. Бистрицький, який багато років працював директором Фонтанської спеціальної школи-інтернату, досвід якої вивчався на рівні СРСР. Його заслугою за 3 роки роботи на посаді директора ООІУВ стала реконструкція двох приміщень інституту на Михайлівській площі, 17, а також відстоювання головного напрямку в діяльності ООІУВ — навчання кадрів, а не інспекторський контроль.

Особливої уваги заслуговує Л. І. Фурсенко. Леонід Іванович спільно з обласним профспілковим комітетом відкрив санаторій-профілакторій на 100 місць для вчителів, що проходять курсову перепідготовку.

В 1993 році за його ініціативою відновлено науково-методичний журнал «Наша школа». Багато Леонід Іванович працював над випуском видань «Педагогічний олімп Одещини», написанням історії розвитку інституту та визначенням хронології його діяльності.

В 1988 році став директором Д. М. Демченко, який до цього працював викладачем кафедри педагогіки і заступником директора з науково-методичної роботи. Він один з перших директорів інституту, хто звернув велику увагу на підвищення рівня наукової діяльності працівників ІУВ, забезпечення аналітичної оцінки діяльності шкіл, ПТУ, дошкільних закладів, оснащення закладів освіти комп'ютерною технікою. Людина інтелігентна, ввічлива й чуйна, Дмитро Михайлович з 1998 року очолює управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної держадміністрації, але завжди турбується про колектив інституту, який, як він сам підкреслює, дав йому путівку в подальше життя на управлінській ниві.

В 1998 році директором інституту призначено В. А. Кавалерова. Свою діяльність в інституті він розпочинав із завідування кафедрою початкової та дошкільної освіти. Як директор він зумів об'єднати колектив однодумців, значно зміцнити матеріальну базу ІУВ, створити гнучку систему підвищення кваліфікації педкадрів, якісну структурно-функціональну модель інституту.

Науковий підхід до вдосконалення структури післядипломної підготовки педагогічних кадрів,

оцінювання накопиченого досвіду щодо впровадження українських традицій і звернення до майбутнього переконало В. А. Кавалерова в необхідності всебічно проаналізувати все цінне, що нагромадила гуманістична педагогіка високорозвинених країн, зіставити і визначити, що і за яких умов доцільно використовувати в українській освіті, а саме в умовах післядипломної освіти. За ініціативою Володимира Анатолійовича були організовані відрядження творчо працюючих фахівців нашого інституту до країн Європи: Німеччини, Голландії, Польщі.

Результатами цих поїздок стало широке обговорення шляхів подальшого удосконалення системи післядипломної освіти педагогів, перегляд навчальних планів курсів, впровадження інноваційних технологій в процесі навчання слухачів, широке застосування різних форм курсової й семінарської перепідготовки.

Отже, все краще, що до нього зробили попередні директори, він зберіг, продовжив їх традиції і створив своє, широко залучивши до роботи в інституті молодих науковців, кращих вчителів шкіл міста та області.

Чіткість в роботі, створення системи прямих зв'язків в галузі освіти з іншими країнами, розширення співробітництва з колегами за кордоном зробили його керівником європейського рівня.

Вагому роль відіграли заступники директора інституту А. Ю. Анісімов, сьогодні він очолює Регіональний центр тестування школярів, та В. М. Руссол, який здійснює управління науково-дослідною діяльністю інституту.

Успішно організовує роботу з обдарованими учнями Ю. В. Багатий.

Не могу не згадати про А. Н. Рябокучму, заступника директора з адміністративно-господарської діяльності ІУВ. Він докладає чимало зусиль щодо зміцнення матеріальної бази інституту, покращання умов роботи його працівників.

Особливою в інституті є постать Л. К. Задорожної, заступника директора з навчально-методичної роботи. Стрімко вона ввійшла в коло кращих керівників інституту. Свою педагогічну діяльність Любов Кирилівна розпочинала з посади вчительки початкових класів. Молода вчителька з глибоким і цікавим внутрішнім світом, стійкою системою принципів, власним світосприйняттям і творчою вдачею, наділена організаторськими здібностями, ініціативна, активна невдовзі була переведена на посаду методиста райметодкабінету. Любові Кирилівні великою мірою притаманне бажання постійно рухатися вперед до професійного зростання. І ось вона вже інспектор обласного управління освіти. Та щоб крокувати в ногу з часом, потрібно вчитися і підвищувати фахову компетентність, бо без ґрунтовних знань психології, без володіння різними тренінгами керівник як професіонал неспроможний. Це завжди добре розуміла Любов

Кирилівна, тому і стала справжнім сучасним керівником.

Вимогливість, увага до службових та особистих проблем кожного працівника ІУВ, починаючи з лаборантів і технічного персоналу до працівників кафедр, лабораторій, допомогли їй здобути заслужену пошану і любов колективу. Незважаючи на великий обсяг роботи, вона успішно захистила дисертацію і отримала звання кандидата філософських наук.

Любов Кирилівна відповідально ставиться до кожної справи, починаючи з удосконалення навчальних планів курсів, введення активних форм навчання до організації та проведення обласних конкурсів «Учитель року», Ярмарків педагогічних ідей і технологій.

З гордістю і почуттям радості дивлюсь я на успіхи Любові Кирилівни. Так зазвичай дивиться вчитель на свого учня, який пішов далі і переріс свого вчителя.

«Ті, в кого ми вчимося, правильно звуться нашими вчителями, але не кожен, хто вчить нас, заслуговує на це ім'я», — писав Й. Гете. Любов Кирилівна Задорожна шанобливо і гордо несе звання вчителя вчителів. І це високе звання вона підкріплює безперервним процесом підвищення своєї кваліфікації, загальної ерудиції, педагогічної майстерності.

Всі керівники інституту, добре розуміючи важливість входження України до європейського та світового простору, роблять все для того, щоб концептуальні завдання післядипломної педагогічної освіти стали більш досконалими.

Повертаючись думками до всіх подій в минулому і тих, що відбуваються сьогодні, хочеться підкреслити, що головне — це не події, а люди, які працювали раніше і працюють сьогодні. Це справжній скарб.

Я могу пишатись тим, що в свій час чимось допомогла таким людям, як М. П. Гузик, М. Л. Лістицька, С. С. Гладка, Т. Б. Колеснікова, О. М. Збарська, допомогла багатьом методистам інституту та РМК отримати впевненість в собі. Це істинне щастя.

Наш інститут нагадує мені великий корабель, який впевнено ведуть вірним шляхом капітан та його надійні помічники. Вони бачать маяк, вони фахівці екстра-класу, вони вдумливо й професійно виконують свою нележку, але важливу справу.

Спогади, спогади... Вони не тільки повертають у минуле, але й примушують замислитися над проблемами сьогодення, викликають бажання бачити майбутнє тільки щасливим.

І насамкінець... Більша частина мого життя пройшла в стінах рідного інституту, і я запам'ятала тільки добро.

Щастя, творчих успіхів, подальшого розквіту, моя рідна сім'я, мій рідний дім.

С. І. ФРОЛОВА,

старший викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

СОТРУДНИЧЕСТВО ДЛИННОЮ 42 ГОДА

Я начала работать в Одесском институте усовершенствования учителей по совместительству с 1967 года. Перед моими глазами проходила история развития института, в которой были значительные и запоминающиеся события. Например, реформа математического образования в начальной школе, которая началась еще в 60-е годы. В 1968 году для реализации реформы в каждой области был выделен один отдаленный район, где начинали обучать по новым программам раньше на год. В Одесской области таким районом был выделен Кодымский. В течение 1968/1969 учебного года учителя этого района начали преподавать математику по новым программам. Для подготовки учителей к работе по-новому была создана группа преподавателей университета имени И. И. Мечникова и пединститута имени К. Д. Ушинского. Раз в месяц эти преподаватели выезжали в Кодымский район на 2 дня (пятницу и субботу), куда съезжались все учителя первых классов этого района. Им читали лекции, проводили с ними практические занятия, тренинги. В числе преподавателей были Т. М. Козина, И. А. Мелехова, Т. А. Шевченко, Т. Ж. Авдеева, Д. Н. Зельцер и автор этой статьи А. И. Мартынова. А с 1969 года начали обучать всех учителей области. Потоки были по 200–250 человек, поэтому занятия проходили в университете им. И. И. Мечникова.

В 1985 году Министерство образования рекомендовало республикам переводить начальную школу с трехлетней на четырехлетнюю. Стали создаваться подготовительные классы. Детей нужно было обеспечить питанием и дневным отдыхом — сном. Поэтому шефы многих школ вместе с отделом народного образования делали достройки к школам, строили новые здания и в них выделяли спальные и игровые комнаты. Одесский институт усовершенствования учителей рекомендовал школам организовывать подготовительные группы. Эта работа с честью была выполнена институтом в сотрудничестве с пединститутом и университетом.

В 2000 году в соответствии с Законом Украины «О среднем образовании» средняя школа стала 12-летней, начальная школа — четырехлетней, а обучение началось с 6 лет. Для переподготовки педагогических кадров были организованы курсы в г. Одессе, а также выездные по районам. Переподготовкой учителей начальных классов руководила и сейчас руководит заведующая лабораторией начального обуче-

ния Н. Г. Луцишина и ее заместитель А. Т. Устьянская. Чтобы обеспечить всех учителей начальных классов методической литературой, ученым советом ОИУУ были рекомендованы пособия, подготовленные С. А. Скворцовой, А. И. Мартыновой, Т. А. Шевченко.

Кроме переподготовки кадров, институт занимается обобщением и распространением передового опыта работы лучших учителей.

«Учительская газета», радио и телевидение широко рекламировали опыт учителей-новаторов начальных классов С. Н. Лысенковой, по математике — В. Ф. Шаталова.

Модным стало проведение различных нестандартных уроков, например, уроков «Эврика». В Одессе была создана творческая группа учителей под руководством учителя начальных классов И. Г. Винницкой. Эти учителя начали сами давать уроки и посещать уроки в других городах Украины. Я один раз ездила с этой группой в г. Винницу на просмотр уроков «Эврика».

Директор СШ № 23 Р. Н. Латий совместно с кафедрой методики преподавания математики пединститута и заведующей лабораторией начальных классов Н. Г. Луцишиной обобщали творческий опыт М. И. Москалевой (СШ № 23).

ОИУУ проводил интересные педагогические чтения. В 1990 году в Доме офицеров на сцене было проведено 2 урока. Урок по математике в 3-м классе (трехлетней школы) проводила М. И. Москалева, а урок-диспут по истории в 10-м классе — бывшая директор СШ № 31 С. С. Савельева. С 1991 года стали проводиться конкурсные уроки победителей конкурса «Учитель года». Первым победителем этого конкурса стала М. И. Москалева, она была представлена к званию «Заслуженный учитель Украины».

В настоящее время ОИУУ ежегодно проводит Ярмарку педагогических идей и технологий. Лучшие работы печатаются в методических журналах.

Я думаю, что сегодня необходимо работать над проблемой организации и управления дистанционным обучением.

Желаю коллективу работников ОИУУ крепкого здоровья и больших творческих успехов. Всегда с Вами

А. И. МАРТЫНОВА,

кандидат педагогических наук, доцент.

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Кафедра менеджменту і розвитку освіти була створена у 2000 році. На той час до її складу входило дві науково-методичні лабораторії з викладацьким складом із 11 чоловік. У 2003 році збільшилася кількість науково-методичних лабораторій та викладацького складу кафедри. Станом на 2009 рік структурними підрозділами кафедри менеджменту і розвитку освіти є наступні науково-методичні лабораторії:

— управлінської діяльності (зав. лаб. Г. С. Айрікян, методисти — С. В. Воронова, Л. М. Бурлакова, Т. Й. Іванова);

— педагогічних інновацій (зав. лаб. С. Г. Здрагат, методисти — С. В. Пустовалова, В. П. Мітюхіна);

— історії, правознавства та громадянської освіти (зав. лаб. О. М. Котенко, методисти — О. І. Стеценко, В. І. Ярошенко).

Високу якість усіх форм навчальної роботи, належний теоретичний та науково-методичний супровід кафедри забезпечує викладацький склад з 27 осіб (9 кандидатів наук та доцентів, 18 старших викладачів, директорів шкіл нового типу, гімназій, ліцеїв). Завідувачка кафедри Н. О. Батюк, кандидат педагогічних наук, доцент.

Кафедра менеджменту та розвитку освіти працює над проблемою «Напрямки і шляхи забезпечення управління системним розвитком навчального закладу на засадах педагогічного менеджменту». Відповідно до даної проблеми здійснюється робота науково-методичних лабораторій кафедри.

Робота науково-методичної лабораторії управлінської діяльності спрямована на визначення оптимальних шляхів і методів формування системи управління розвитком середнього загальноосвітнього закладу на засадах педагогічного менеджменту. Важливе завдання лабораторії — підготовка керівників загальноосвітніх закладів як професіоналів, здатних до творчої праці, спроможних створити творче освітнє середовище в закладі освіти та навколо нього.

Робота науково-методичної лабораторії педагогічних інновацій присвячена питанню впровадження новітніх педагогічних та управлінських технологій в систему освіти області.

Науково-методична лабораторія історії, правознавства та громадянської освіти спрямовує свою діяльність на дослідження проблеми концептуально-методологічних та дидактичних основ вивчення суспільствознавчих дисциплін у загальноєвропейському контексті.

Відповідно до проблематики та напрямків роботи лабораторій постійно оновлюється тематика лекцій.

Важливою сферою діяльності кафедри менеджменту та розвитку освіти є надання науково-методичної допомоги рай(міськ.) МК та методичному центру м. Одеси. Кафедра здійснює керівництво роботою експериментальних майданчиків (серед них 29 всеукраїнського рівня і 39 — обласного).

Завдяки активній участі викладачів та методистів на кафедрі створюються творчі групи, які працюють над дослідженням освітнянських проблем. Як підсумок видано навчально-методичні посібники «Основи відновного правосуддя», «Досліджуємо історію рідного краю» та програма курсу «Основи відновного правосуддя» для 10-го (11-го) класу.

Лабораторії кафедри систематично проводять семінари і конференції на обласному та всеукраїнському рівнях, де популізується узагальнений перспективний педагогічний досвід.

Викладачі та співробітники кафедри менеджменту і розвитку освіти активно працюють над розробкою актуальних науково-педагогічних тем. За останні роки викладачами було підготовлено цілий ряд посібників, наукових статей, методичних рекомендацій.

Для ознайомлення з кращим досвідом роботи та розширення професійного світогляду методисти і викладачі кафедри беруть активну участь у Міжнародних, Всеукраїнських та обласних конференціях, науково-практичних семінарах, дистанційних курсах та курсах підвищення кваліфікації при Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти (м. Київ).

Н. О. БАТЮК,

завідувачка кафедри, кандидат педагогічних наук, доцент.

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра педагогіки і психології в інституті була створена у 1986 році, її очолює Тамара Миколаївна Чебикіна, кандидат психологічних наук, доцент.

На кафедрі працюють 35 співробітників. Це висококваліфіковані спеціалісти, з яких 1 — доктор наук, академік, 8 — кандидати наук, 1 — в. о. професора, 2 — доценти, 1 — в. о. доцента, 16 — старших викладачів.

Високий науково-методичний потенціал кафедри забезпечують: А. М. Богуш (доктор пед. наук, академік), Т. М. Чебикіна (канд. психол. наук, доцент), В. А. Трунова (канд. пед. наук, в. о. професора), Т. М. Козіна (канд. психол. наук, доцент), Г. І. Мартинова (канд. пед. наук, доцент), Е. А. Унтілова (канд. пед. наук, в. о. доцента), Т. Х. Кірьязова (канд. біол. наук, ст. викл.), В. В. Ягоднікова (канд. пед. наук, ст. викл.), С. І. Фролова (ст. викл.), Л. В. Вовк (ст. викл.), Г. В. Резніченко (ст. викл.), А. А. Лескова (ст. викл.), В. В. Скрипник (ст. викл.), Ю. П. Жогно (викл.) та ін.

Діяльність кафедри спрямована на забезпечення науково-методичного супроводу професійної адаптації педагогів до євроінтеграційних тенденцій сучасної освіти, підвищення рівня їх психолого-педагогічної компетентності з метою створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в регіоні.

Основні напрямки діяльності кафедри:

— удосконалення змісту і форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників міста та області;

— вивчення та аналіз навчально-виховного процесу, науково-методичне, психолого-педагогічне забезпечення модернізації освіти;

— здійснення експертної оцінки підручників, рецензування навчально-методичних посібників, програм, апробація та експертна оцінка науково-методичних рекомендацій, надання відгуків на автореферати кандидатських і докторських дисертацій;

— підвищення якості науково-дослідної та експериментальної роботи;

— розширення форм і удосконалення змісту роботи з творчо працюючими вчителями та обдарованими учнями;

— психологічна профілактика в системі підвищення кваліфікації педагогів.

Науково-дослідна діяльність кафедри

Науково-дослідницькою темою кафедри є «Психолого-педагогічна компетентність сучасного вчителя». В її межах визначено такі напрямки:

— психолого-педагогічні компетенції педагога, необхідні для реалізації особистісно зорієнтованого здоров'язберігаючого підходу в освіті;

— пошук та впровадження освітніх технологій навчання дорослих;

— вивчення умов і засобів підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності педагога;

— дослідження психологічних основ педагогічної імпровізації в діяльності вчителя;

— психолого-педагогічна оптимізація професійної компетентності педагогів в системі підвищення кваліфікації;

— психологічний супровід профільного навчання;

— художньо-естетичне виховання дітей засобами мистецтва;

— теорія і практика індивідуалізації навчання в системі безперервної освіти;

— формування графічних навичок письма в початковій школі.

У складі кафедри працюють три науково-методичні лабораторії.

1. Науково-методична лабораторія дошкільної та початкової освіти.

Завідувачка лабораторії Н. Г. Луцишина, методисти: А. Т. Устянська-Бурда, О. В. Чумаєва, О. А. Хоменко, О. М. Стращенко.

Лабораторія працює над проблемою «Особистісно професійна реалізація педагога в сучасному освітньому просторі».

З метою формування у молодших школярів вищезазначених компетенцій лабораторія працює з педагогічними кадрами за такими напрямками:

— варіативність методичних технологій, організація навчання на різних рівнях складності, збереження і розвиток фізичного, морального та духовного здоров'я молодших школярів і дошкільників;

— проектно-впроваджувальна діяльність як модель самоменеджменту вчителя початкових класів;

— компетентністний підхід до вивчення навчальних предметів інваріантної складової Базового навчального плану початкової школи;

— інноваційно-творча діяльність початкової школи та дошкільних навчальних закладів щодо організації роботи, спрямованої на розвиток здібностей дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку;

— здійснення апробації та експертної оцінки підручників, посібників, програм; рецензування навчально-методичних посібників, науково-методичних рекомендацій, програм, факультативів, спецкурсів;

— наступність у розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку;

— формування мовленнєвої культури у молодших школярів;

— ефективне використання комп'ютерних технологій вчителями та учнями початкової школи;

— проведення обласних конкурсів «Учитель року», Ярмарків педагогічних ідей і технологій;

— дослідження ефективності курсової підготовки.

2. Науково-методична лабораторія проблем виховання.

Завідувачка лабораторії С. І. Шеремет, методист О. І. Чешенко. Лабораторія працює над проблемою «Психолого-педагогічні компетенції сучасного методиста, заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора, вихователя ГПД шкіл-інтернатів». Її діяльність спрямована на:

- удосконалення системи методичної роботи;
- оновлення виховних технологій на основі вітчизняного традиційного і сучасного світового досвіду та впровадження їх в систему післядипломної освіти (інтерактивні форми роботи, творчі майстерні, тренінги тощо);
- методичний супровід та співпрацю з районними (міськими) методичними кабінетами області;
- методичне забезпечення проекту «Освіта впродовж життя»;
- методичне забезпечення діяльності навчальних закладів області щодо впровадження Програми «Основні орієнтири виховання для учнів 1–12 класів»;
- формування вмінь використовувати та впроваджувати новітні освітні педагогічні технології;
- підготовку педагогів до проектної діяльності в умовах реформування освіти;
- створення організаційних, методичних, кадрових і ресурсних умов, які забезпечують інтенсифікацію виховної діяльності;
- стимулювання педагогічної творчості;
- розробку, апробацію і впровадження модулів та інноваційних психолого-педагогічних технологій в навчальний процес під час підвищення кваліфікації кадрів;
- удосконалення психолого-педагогічної, методичної, професійної компетентності педагогів.

3. Науково-методична лабораторія творчого розвитку особистості.

Завідувачка лабораторії Р. І. Нікітенко, методисти: О. М. Кривицький, Б. І. Шестаков, Н. В. Шатайло.

Лабораторія працює над проблемою «Удосконалення професійної компетентності сучасного педагога».

Діяльність науково-методичної лабораторії спрямована на:

- підвищення педагогічної майстерності слухачів курсів перепідготовки;
- впровадження курсу «Художня культура», розробку відповідних методичних рекомендацій;
- впровадження технологій удосконалення професійної компетентності вчителів музики, фізкультури, трудового навчання, образотворчого мистецтва, вчителів предмета «Захист Вітчизни», педагогів позашкільних закладів освіти у відповідності до освітніх стратегій;
- розробку, апробацію та впровадження модулів, інноваційних психолого-педагогічних технологій в навчальний процес під час підвищення кваліфікації кадрів (інтерактивні форми роботи, метод проектів, творчі майстерні, тренінги тощо);
- формування у слухачів курсів вміння використовувати та впроваджувати в практичній діяльності новітні освітні педагогічні технології;
- підготовку педагогів до проектної діяльності в умовах реформування освіти;
- розробку методичних рекомендацій до спецкурсу «Використання новітніх технологій при викладанні предметів в умовах переходу на новий зміст та структуру навчання»;
- методичне забезпечення проекту «Освіта впродовж життя»;
- проведення обласних конкурсів «Учитель року», Ярмарків педагогічних ідей і технологій;
- стимулювання педагогічної творчості педагогів.

Т. М. ЧЕБИКІНА,

завідувачка кафедри, кандидат психологічних наук, доцент.

КАФЕДРА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін була створена у 1993 році.

Кафедра об'єднує творчий колектив із 17 співробітників та 16 сумісників, з них 5 професорів та докторів наук, 10 кандидатів наук і доцентів, 7 старших викладачів, 11 працівників науково-методичних лабораторій. Завідувачка кафедри Папач Ольга Іванівна, кандидат педагогічних наук.

У складі кафедри 4 науково-методичні лабораторії:

1. Лабораторія методики викладання при-

родничих дисциплін (фізика, хімія, біологія, природознавство). Завідувачка лабораторії — Л. І. Ятвецька, методист з хімії та природознавства — Н. П. Шапірова, методист з біології — Л. М. Кононенко.

2. Лабораторія безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та основ здоров'я. Завідувач — М. Г. Нечипоренко, методист — І. М. Топор.

3. Лабораторія методики викладання математики. Завідувачка — В. В. Грінчук, методист з математики — В. Ю. Потьомкіна.

4. Лабораторія методики викладання гео-

графії та економіки. Завідувачка — І. П. Тертична, методист з економіки — Л. В. Холостенко.

Напрямки діяльності кафедри. Головні завдання кафедри — методико-дидактичний супровід вчителів природничо-математичних дисциплін та удосконалення їх професійної компетентності в процесі підвищення кваліфікації.

Науково-дослідна тема кафедри: «Методико-дидактичний супровід педагогічної діяльності вчителів природничо-математичного циклу».

Теми наукових досліджень працівників кафедри:

Папач О. І. — Методика врахування психологічних особливостей старшокласників при викладанні природничо-математичних дисциплін;

Анісімов А. Ю., Редько Г. Б., Ятвецький В. М., Шапірова Н. П. — Тестові технології у моніторингу якості освіти;

Анісімов А. Ю. — Реалізація Концепції профільного навчання в сільській школі;

Біланчин Я. М. — Впровадження принципів андрагогіки у післядипломному навчанні;

Буз І. А. — Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у впровадженні профільного навчання в ЗНЗ;

Валльє О. Е., Страхов В. Г. — Психолого-дидактичні основи підвищення кваліфікації вчителів в світі реформування освіти;

Грінчук В. В., Потьомкіна В. Ю. — Апробація підручників (математика 5–6 кл.) авторів Галини Янченко, Василя Кравченка за новими програмами для 12-річного навчання;

Грінчук В. В. — Розробка тестів для проведення незалежного зовнішнього тестування навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів з математики;

Дадикіна В. К. — Активізація мотиваційної сфери при впровадженні краєзнавчого принципу навчання;

Зільберман А. А., Кононенко Л. М., Шапірова Н. П., Ятвецький В. М., Ятвецька Л. І. — Науково-методичне забезпечення переходу на навчальні програми 12-річної школи з біології, фізики, хімії;

Зільберман А. А., Шапірова Н. П. — Науково-методичне забезпечення профільного вивчення хімії;

Ільчук В. І. — Удосконалення інформаційних технологій в процесі підвищення кваліфікації вчителів;

Ковальчук В. В. — Кластерна модифікація напівпровідникових гетеро структур; Методологія зближення природничих і гуманітарних наук;

Колесова О. А. — Впровадження дистанційного навчання за програмою Intel; Стан та перспективи впровадження дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти;

Курочкін С. Л. — Незалежне тестування та моніторинг якості знань (науково-методичний супровід);

Нечипоренко Г. М. — Інтеграція елементів безпеки життєдіяльності у змісті шкільних природничо-математичних дисциплін;

Паузер О. Б. — Розробка різнорівневих тестових завдань для проведення олімпіад та змагань з біології (для вчителів, що працюють з обдарованими учнями);

Потьомкіна В. Ю. — Проведення моніторингу знань учнів 7 класів з математики за новою 12-річною програмою навчання;

Редько Г. Б., Анісімов А. Ю., Ятвецький В. М., Шапірова Н. П., Ятвецька Л. І. — Тестові технології у моніторингу якості природничої освіти;

Светной О. П. — Удосконалення змісту і форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

Світличний О. О. — Використання інформаційних та телекомунікативних технологій при викладанні географії. Географічні інформаційні системи; Дослідження сучасних змін клімату Одеської області;

Смольський В. Л. — Оцінка співвідношення змісту (економічних карт з процесами і структурами економіки розвинутих країн світу);

Тертична І. П. — Розробка концепції дистанційного підвищення кваліфікації вчителів географії з використанням мережі Інтернет;

Топчів О. Г. — Розробка схем планування територій приморських регіонів України;

Холостенко О. В. — Проблеми впровадження економічної освіти і виховання в учбовий процес, розвиток підприємницьких здібностей в учнів старших класів середньої школи;

Чернявський О. В. — Методика індикації довілля живими організмами;

Шапірова Н. П. — Моніторинг стану впровадження інтегрованого пропедевтичного курсу «Природознавство».

За період з 2005 по 2009 рік співробітниками кафедри було проведено 172 семінари. Серед них:

— цикл комплексних семінарів з впровадження модульно-розвивальної, проектної та інформаційно-комп'ютерних технологій;

— цикл семінарів щодо впровадження принципів компетентнісної освіти;

— семінари з метою створення умов щодо реалізації моніторингового підходу до визначення якості освіти;

— семінари щодо надання методичної та консультативної допомоги вчителям, методистам РМК;

— семінари для творчо працюючих вчителів та вчителів, що працюють з обдарованими дітьми;

— семінари, що ставили на меті розповсюдження досвіду кращих вчителів;

— семінари для вчителів щодо підготовки випускників до складання ЗНО.

Підрозділи кафедри працюють над такими науково-методичними проблемами:

Науково-методична лабораторія викладання географії та економіки. «Сучасні технології підвищення кваліфікації вчителів географії та економіки»:

— система методичного супроводу процесів впровадження стандартів географічної та економічної освіти в практику викладання в ЗНЗ;

— аналіз ефективного педагогічного досвіду як засіб оптимізації сучасних форм організації навчання географії та економіки;

— навчально-методичне забезпечення дистанційного підвищення кваліфікації вчителів географії з використанням мережі Інтернет;

— робота експериментальних майданчиків «Реалізація профільного навчання (економічного профілю) через впровадження нового змісту варіативної частини навчального закладу профільного типу» та «Проектний метод вивчення економіки і географії з використанням сучасних телекомунікаційних та інтерактивних технологій навчання».

Науково-методична лабораторія викладання математики. «Впровадження профільного навчання та нових інформаційних технологій в загальноосвітніх навчальних закладах»:

— сучасні вимоги до рівнів компетентності вчителя математики. Запровадження структурно-логічних схем підвищення кваліфікації вчителів з урахуванням освітніх галузевих стандартів;

— розробка навчальних програм курсів як набору кредитів; модульна організація навчання і система контролю знань вчителів на основі тестування та рейтингової оцінки;

— розробка методичних рекомендацій для вчителів у зв'язку з переходом на 12-річний термін навчання;

— забезпечення наступності навчання математики в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах; організація та проведення науково-практичної конференції сумісно з кафедрою математики та методики її навчання ПДПУ імені К. Д. Ушинського;

— робота експериментального майданчика «Використання інформаційних технологій при впровадженні профільного навчання та орієн-

туванні учнів на вибір профілю» на базі Сергієвської ЗОШ № 8.

Науково-методична лабораторія викладання природничих дисциплін. «Реалізація завдань розвитку природничої освіти в умовах переходу школи на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання»:

— удосконалення змісту та методики підвищення кваліфікації вчителів природознавства, біології, фізики, хімії відповідно до основного напрямку роботи ООІУВ «Освітні стратегії та технології удосконалення професійної компетентності вчителя»;

— методичний супровід впровадження профільного навчання, переходу на навчальні програми 12-річної школи з біології, фізики, хімії;

— вивчення перспективного педагогічного досвіду, впровадження в педагогічну практику технологій особистісно орієнтованого навчання;

— вивчення та аналіз навчально-виховного процесу на основі моніторингового підходу у досягненні якості природничої освіти.

Лабораторія безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та основ здоров'я. «Формування культури здоров'я і безпеки життєдіяльності в учасників навчально-виховного процесу»:

— забезпечення науково-методичної підтримки регіонального плану переходу загальноосвітніх навчальних закладів області на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання;

— здійснення інформаційно-просвітницької діяльності;

— робота експериментального майданчика «Комплексний підхід до формування культури здоров'я учнівської молоді та її свідомого ставлення до небезпек»;

— використання наукового потенціалу області (вчителів, психологів, медичних працівників та інших спеціалістів) щодо пропаганди здорового способу життя;

— впровадження педагогічних методів щодо впливу на свідомість і поведінку учнів шляхом розвитку в них життєвих навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки і гармонійного розвитку;

— пошук оптимальних шляхів і рішень щодо збереження, зміцнення здоров'я дітей та вчителів в сучасній школі.

Основні публікації працівників кафедри

Назва	Автори
Монографії	
1. Современное образование: компетенция учителя. — Одеса : Астропринт, 2007. — 110 с.	Страхов В. Г., Валлье О. Э.
2. Кластерная модификация полупроводниковых гетероструктур. — К. : Hi-Tech, 2008. — 309 с.	Ковальчук В. В.
3. Фізика в школі. — Одеса : Астропринт, 2008. — 250 с.	Редько Г. Б.
Науково-методичні посібники	
1. Врахування психологічних особливостей старшокласників при вивченні природничо-математичних дисциплін : навчальний посібник. — 60 с.	Папач О. І.

Назва	Автори
2. Науково-методичні рекомендації до викладання географії та курсу «Основи менеджменту» для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з мовами національних меншин. — 50 с.	Тертична І. П., Холостенко Л.В.
3. Небезпечні та шкідливі чинники : науково-методичний посібник для вчителів ОБЖ та основ здоров'я.	Нечипоренко М. Г.
4. Навчально-методичні рекомендації щодо викладання пропедевтичного інтегрованого курсу «Природознавство» в 12-річній школі : навчальний посібник. — 65 с.	Ятвецька Л. І., Шапірова Н. П.
5. Особливості сучасного стану шкільної природничої освіти (фізика, хімія, біологія) : навчально-методичний посібник. — 55 с.	Ятвецька Л. І., Шапірова Н. П., Кононенко Л. М.
6. Дидактичні та методичні аспекти викладання математики в 7-х класах за 12-річною програмою навчання : навчально-методичний посібник. — 60 с.	Валлье О. Е., Грінчук В. В., Потьомкіна В. Ю.
7. Найбільше та найменше значення у прикладних задачах : навчально-методичний посібник для вчителів, що працюють з обдарованими учнями. — 40 с.	Валлье О. Е., Попова Л. К.
8. Безпека життєдіяльності в задачах з фізики : навчальний посібник.	Нечипоренко М. Г., Нечипоренко Л. М.
9. Сучасні проблеми підвищення кваліфікації вчителів математики : методичний посібник.	Валлье О. Е., Грінчук В. В.
10. Чи так ми навчаємо фізиці? : навчально-методичний посібник для вчителів фізики.	Редько Г. Б., Манакін В. Л., Толпекіна Г. М.
11. Задачі одеських хімічних олімпіад 2009 : навчально-методичний посібник.	Зільберман А. А., Солдаткіна Л. М.
12. Готуємось до хімічної олімпіади. Другий крок : навчально-методичний посібник.	Сікорська С. В., Юн Н. К., Бейліменко Г. В., Калантаївська В. М.
Методичні рекомендації, розробки (окремі видання)	
1. Пропедевтичний інтегрований курс «Природознавство: 5 клас» : методичні рекомендації щодо викладання нового курсу. — Одеса : ООІУВ, 2005. — 32 с.	Ятвецька Л. І., Шапірова Н. П., Понтус Т. Л., Тертична І. П., Чиндацька В. В.
2. Пропедевтичний інтегрований курс «Природознавство: 6 клас» : методичні рекомендації щодо викладання нового курсу. — Одеса : ООІУВ, 2006. — 38 с.	Ятвецька Л. І., Шапірова Н. П.
3. Про викладання математики в 5 класі у 2005/2006 навчальному році. — Одеса : ООІУВ. — 40 с.	Грінчук В. В., Скрипник В. В., Потьомкіна В. Ю.
4. Екологічні питання в шкільному курсі фізики : методичний посібник. — Одеса : ООІУВ, 2006. — 36 с.	Верьовкін Г. Г.
5. Про викладання математики в 6 класах ЗНЗ у 2006/2007 навч. році. — Одеса : ООІУВ. — 34 с.	Грінчук В. В., Потьомкіна В. Ю.
6. Про викладання математики в 6 класах ЗНЗ у 2006/2007 навч. році. — Одеса : ООІУВ. — 59 с.	Грінчук В. В., Потьомкіна В. Ю., Валлье О. Е.
7. Методичні рекомендації вчителям фізики, хімії, біології до нового навчального року (2006). — Одеса : ООІУВ. — 62 с.	Ятвецька Л. І., Шапірова Н. П., Кононенко Л. М.
8. Методичні рекомендації для вчителів 8-х класів. TIMSS. Міжнародне порівняльне дослідження з математики, 2007.	Грінчук В. В., Потьомкіна В. Ю., Валлье О. Е.
9. Посібник «Безпека учасників навчально-виховного процесу в кабінеті фізики» (2007).	Нечипоренко М. Г.
10. Методологія врахування психолого-педагогічних особливостей старшокласників при вивченні математики. Підготовлено в рамках участі у Міжнародному проєкті «Рівний доступ до якісної освіти», 2008. — 60 с.	Папач О. І.
11. Задачі одеських хімічних олімпіад. Завдання та розв'язки : навчально-методичний посібник. — Одеса : ООІУВ, 2008. — 44 с.	Зільберман А. А., Солдаткіна М. Л.
Статті	
Співробітники кафедри підготували і надрукували близько 280 наукових, науково-методичних статей, присвячених методичним, дидактичним, психолого-педагогічним, андрагогічним проблемам сучасної освіти України.	

О. І. ПАПАЧ,
завідувачка кафедри, канд. пед. наук.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ, УКРАЇНОЗНАВСТВА

Працівники центру:

— С. А. Свінтковська — завідувачка науково-методичного центру, відмінник освіти України;

— О. В. Гашибаязова — методист вищої категорії;

— Л. А. Плетньова — методист.

Професорсько-викладацький склад:

— О. Г. В'язовська — завідувачка кафедри української літератури філологічного факультету, кандидат філологічних наук, доцент ОНУ ім. І. І. Мечникова;

— В. І. Сподарець — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології історико-філологічного факультету Південноукраїнського університету ім. К. Д. Ушинського;

— Г. А. Могильницька — старший викладач науково-методичного центру Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, відмінник освіти України, лауреат Всеукраїнської літературної премії ім. Василя Стуса, нагороджена орденом Святого Володимира III ступеня;

— С. В. Дмитрієв — старший викладач кафедри загального та слов'янського мовознавства філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, відмінник освіти України.

Проблема, над якою працює Центр:

Реалізація стратегічних загальнодержавних завдань щодо викладання української мови та літератури на період реформування мовно-літературної освіти.

Головні завдання НМЦ, реалізація яких сприятиме вирішенню даної проблеми:

— втілення в життя Концепції державної мовної політики в Україні;

— втілення в життя Концепції профільного навчання у старшій школі;

— удосконалення змісту і форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників області;

— вивчення та аналіз навчально-виховного процесу, удосконалення системи контролю за досягненнями освітніх стандартів в закладах освіти області;

— підвищення якості методичної роботи з педагогічними працівниками різних рівнів через проведення проблемних і теоретичних семінарів, семінарів-практикумів, «круглих столів»;

— удосконалення змісту роботи з творчо працюючими вчителями та обдарованими учнями;

— вивчення, узагальнення та розповсюдження передового педагогічного досвіду кращих вчителів області;

— проведення консультативної та навчально-методичної роботи з методистами РМК (ММК), керівниками РМО (ММО) вчителів української мови та літератури, молодими методистами РМК (ММК), обласною творчою групою вчителів Центру;

— пропагування та впровадження в практику роботи вчителів української мови та літератури (в тому числі й під час проходження ними курсової перепідготовки) проектних технологій, майстер-класів, педагогічних майстерень, «круглих столів»;

— реалізація комплексу заходів, пов'язаних із підготовкою педагогічних кадрів, зокрема вчителів української мови та літератури, які викладають предмет у загальноосвітніх навчальних закладах з навчання мовами національних меншин відповідно до галузевої Програми поліпшення вивчення української мови в даних навчальних закладах на 2008–2011 роки в умовах переходу на 12-річний термін навчання та профільну освіту;

— підвищення якості роботи вчителів української мови та літератури щодо підготовки випускників шкіл Одеської області до зовнішнього незалежного оцінювання через курси підвищення кваліфікації вчителів, семінари, консультації, що є важливою умовою забезпечення рівного доступу до якісної освіти;

— написання методичних рекомендацій, статей, збірників, навчальних посібників, публікації їх у науково-методичному журналі «Наша школа», у фахових періодичних виданнях всеукраїнського рівня, окремих виданнях.

Досягнення цілеспрямованої роботи Центру:

— протягом 2004–2009 рр. підготовлено одного лауреата Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» з номінації «Українська мова та література» — Т. В. Міхальцову (м. Одеса, НВК «Гармонія» «ЗОШ I–II ступенів № 6 — гімназія»); двох вчителів української мови та літератури, які увійшли до 12 учасників II етапу змагань III (заключного) туру Всеукраїнського конкурсу: Г. М. Ніколаєнко (м. Котовськ, ЗОШ I–II ст. № 8), О. В. Чабан (Біляївський район, Дачненська ЗОШ № 1);

— у двох обласних Ярмарках педагогічних ідей та технологій (2006 р., 2009 р.) з номінації «Українська мова та література» взяли участь 205 вчителів української мови та літератури. Серед них 10 робіт відзначені Авторськими свідоцтвами, 16 — дипломами, 42 — грамотами. З такими роботами (авторськими), як посібник «Уроки літератури рідного краю» (Г. А. Могильницька, С. А. Свінтковська); посібник методиста РМК відділу освіти Березівського району Н. В. Бойко «Література рідного краю. Конспекти уроків за орієнтовною регіональною програмою для 5–12 класів»; збірка тестових завдань із синтаксису української мови для учнів 8–11-х класів зав. РМК відділу освіти Татарбунарського району А. А. Витовтової; посібник на допомогу вчителю «Тренажер з української мови та технологія роботи з ним»

вчительки української мови та літератури Вилківської ЗОШ № 1 Кілійського району Л. О. Фоміної, завжди можна ознайомитись у Центрі і використати у своїй роботі.

Невід'ємною частиною роботи Центру є проведення масових заходів з обдарованою учнівською молоддю:

— протягом 2004–2009 рр. 6 учнів стали переможцями IV етапу щорічного Всеукраїнського загальнодержавного конкурсу «Об'єднаймося ж, брати мої!»;

— 15 учнів стали призерами IV етапу Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, з них: 3 учні посіли I місце, 1 учень — II місце, 6 учнів — III місце; 1 учень — IV місце; 2 учні — VII місце; 2 учні — IX місце;

— 14 учнів стали переможцями IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури, зокрема дипломами I ступеня нагороджені 2 учні, дипломами II ступеня — 4 учні, дипломами III ступеня — 8 учнів;

— 3 учні стали переможцями Всеукраїнського конкурсу «Безсмертний подвиг українського народу» — 1 учень — I місце, 2 учні — III місце (2007–2009 рр.);

— переможцями заключного (обласного) етапу інтелектуальних змагань стали 15 учнів загальноосвітніх навчальних закладів Одеської області.

Одним із основних завдань Центру є підготовка методичних рекомендацій, статей, збірників, навчальних посібників на допомогу вчителям-словесникам.

Так, протягом 2005–2009 рр. працівниками Центру видано такі матеріали (посібники):

— 5 методичних рекомендацій щодо вивчення української мови та літератури в 5–9-х класах 12-річної школи (календарно-тематичне планування, заповнення класних журналів, поурочні плани, програми тощо). С. А. Свінтковська, О. В. Гашибаязова, ж. «Наша школа», № 4, 2005–2009 рр.

— Орієнтовна регіональна програма з літератури рідного краю, 5–12-ті класи. Г. А. Могильницька, А. С. Свінтковська, ж. «Наша школа», № 2, 2009 р.

— Робота з обдарованою учнівською молоддю. О. В. Гашибаязова, ж. «Наша школа», № 4, 2005–2009 рр.

— «Люди на бездоріжжі» (комедія про трагедію). До проблеми адекватного прочитання української класики. (Окремий посібник). Г. А. Могильницька.

— «Звук до звука — вийде слово, ой цікава рідна мова!» (Посібник). Г. А. Могильницька.

— Уроки літератури рідного краю (Посібник). Г. А. Могильницька.

— Навчаючи-навчатись (Посібник). Г. А. Могильницька.

— Збірник завдань з української мови та літератури для інтелектуальних змагань стар-

шокласників з орієнтовними відповідями та коментарем. Г. А. Могильницька, С. А. Свінтковська.

— «Українське сонцеколо». Г. А. Могильницька.

— «Україна — красен цвіт». Збірник сценаріїв шкільних, громадянських та народознавчих свят. Г. А. Могильницька.

— Таке просте складне речення. Практикум із синтаксису складного речення. Г. А. Могильницька.

— Українська драма кінця XIX — початку XX ст. в контексті розвитку Європейської модерністичної драматургії. Г. А. Могильницька.

— «...свята Земелько, божа ти донечко!..» До проблеми адекватного прочитання української класики. Г. А. Могильницька.

— Літописець українського простору трагічної доби. До 100-річного ювілею Уласа Самчука. Г. А. Могильницька.

— «Дозвольмо возному любити Наталку!» До проблеми адекватного прочитання української класики. Г. А. Могильницька.

— Духовні острови нації. Гр. Тютюнник, М. Вінграновський, Л. Костенко. (Окремий посібник). В. І. Сподарець.

— «Парадокси доби». Духовні ландшафти поетичного світу В. Симоненка. Посібник. В. І. Сподарець.

— Методика викладання української мови (І ч. посібника). С. В. Дмитрієв.

— Робота над помилками... Кіноповість. С. В. Дмитрієв.

Публікації у всеукраїнських періодичних виданнях:

— «Відкрити доброзичливий до людини навколишній світ» (Конспект інтерактивного «страшного» уроку з вивчення фантастичних казок Василя Короліва-Старого). ж. «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 7–8, 2005 р. Г. А. Могильницька, С. А. Свінтковська.

— «Своїм життям до себе дорівнялись» (Українська драма кінця XIX — початку XX століття в контексті розвитку європейської модерністичної драматургії). ж. «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 4–5, 2006 р. Г. А. Могильницька.

— «Духовний заповіт українському народові» (Вивчаючи «Мойсея» Івана Франка). ж. «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 6, 2006 р. Г. А. Могильницька.

— Матеріали кращих вчителів Одещини. Спецвипуск ж. «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 1, 2006 р.

— Завдання для проведення олімпіад з української мови та літератури. С. А. Свінтковська, О. В. Гашибаязова, газета «Методичні діалоги», № 10, 2006 р.

— Завдання для інтелектуальних змагань (олімпіад, конкурсів) старшокласників. Газета «Методичні діалоги», № 6, 2006 р. С. А. Свінтковська, О. В. Гашибаязова.

— Завдання для проведення II (районного) етапу олімпіади з української мови та літератури. Газета «Методичні діалоги», № 2, 2007 р. С. А. Свінтковська, О. В. Гашибаязова.

— Проект положення про навчальний кабінет української мови та літератури. Газета «Методичні діалоги», № 6, 2007 р. С. А. Свінтковська, К. В. Вірченко.

— «Руїна держави й руїна душі» (Драма Лесі Українки «Бояриня»). ж. «Дивослово», № 5, 2007 р. Г. А. Могильницька.

— «Понад Крутами — вічність у сурми сурми!» (До дня пам'яті героїв Крут). ж. «Дивослово», № 1, 2008 р. Г. А. Могильницька.

— 5 статей на морально-етичну, мистецтвознавчу та релігійну теми в інших періодичних виданнях. Г. А. Могильницька.

— Матеріали кращих вчителів Одещини. Спецвипуск ж. «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 10, 2009 р.

— Орієнтовне календарно-тематичне планування для 9-го класу 12-річної школи з російською мовою навчання. Газета «Методичні діалоги», № 9, 2009 р. О. В. Гашибаязова.

С. А. СВІНТКОВСЬКА,

завідувачка науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ІНОЗЕМНИХ МОВ

Науково-методичний центр іноземних мов створений у 2000 році на базі лабораторії іноземних мов. Сферою діяльності центру є науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу з іноземних мов в закладах дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

Працівники центру:

Т. В. Юрченко, завідувачка НМЦ, Л. Я. Русінова, методист І категорії, В. А. Ульянова, методист І категорії, А. Г. Бабіч, лаборант.

Викладацький склад.

О. А. Притульська, старший викладач, Н. М. Дзюба, старший викладач, С. С. Богуславський, старший викладач.

Науково-методична проблема: урахування дитиноцентрованої освітньої моделі та компетентісно орієнтованого змісту навчання.

Основні завдання, реалізація яких сприяє вирішенню проблеми:

- Створення умов та оптимізація процесу підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов.
- Вивчення та аналіз рівня засвоєння учнями змісту освіти з іноземних мов.
- Проведення науково-дослідних і пошукових робіт з проблем розвитку освітньої системи з іноземних мов.
- Впровадження в практику роботи вчителів іноземних мов сучасних інноваційних технологій, формування навичок роботи з традиційними та віртуальними інформаційними джерелами.
- Раціоналізація процесу навчання.
- Врахування у змісті, методиках та системі оцінювання широкого діапазону особистісних потреб і можливостей дітей у здобутті якісної освіти.
- Створення творчих груп.

Для виконання визначених завдань Центр здійснює такі види діяльності:

- надає методичну допомогу вчителям у питаннях забезпечення поглиблення їх професійних знань на рівні державних вимог;
- організовує проблемні і теоретичні семінари, семінари-практикуми;
- вивчає та аналізує стан загальної шкільної освіти з іноземних мов в області та надає методичну допомогу вчителям, методистам РМК;
- готує пропозиції з питань удосконалення змісту освіти, форм і методів навчання іноземних мов;
- проводить консультації з питань запровадження освітніх стандартів, планів та програм з іншої нормативно-правової документації;
- здійснює організаційно-методичне забезпечення проведення учнівських олімпіад, інтелектуальних змагань, конкурсів з іноземних мов;
- бере участь у міжнародних проектах.

Наслідки цілеспрямованої роботи центру:

- протягом 5 років (2004—2009) підготовлено переможця Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» з номінації «Іноземна мова»;
- 48 учнів стали призерами IV етапу Всеукраїнської олімпіади з іноземних мов (I, II, III місця).

Продовжується співробітництво з Гете Інститутом (Німеччина), Міжнародним центром вдосконалення шкільництва (Нідерланди), Культурконтактом (Австрія), Французьким Альянсом (Франція), Британською Радою (Великобританія).

Т. В. ЮРЧЕНКО,

завідувачка науково-методичного центру іноземних мов.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ОСВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна освіта ґрунтується на комплексному використанні інноваційних педагогічних та комп'ютерних технологій. Найактуальнішою з інноваційних програм сьогодення є комп'ютеризація освіти, програма впровадження ІКТ. Це вимагає певних нововведень у навчально-виховний процес з урахуванням того, що сучасний рівень розвитку ІКТ значно розширює можливості доступу до інформації для викладачів та учнів, підвищує ефективність управління освітньою установою як соціально-педагогічною системою, значною мірою сприяє доступу до міжнародних джерел інформації в галузі освіти, науки та культури. ІКТ — найбільш важлива складова розвитку, бо є засобом, який забезпечує безперервність процесу навчання.

З метою підготовки педагогічних кадрів до впровадження даних технологій на базі ООІУВ у вересні 2009 року був створений науково-методичний центр освітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Першочергове завдання Центру — підвищити ефективність та якість післядипломної педагогічної освіти на основі сучасних комп'ютерних технологій. Очолює Центр Колесова Олена Анатоліївна.

Пріоритетні напрямки діяльності Центру:

— підготовка керівників закладів освіти та вчителів-предметників як кваліфікованих користувачів інформаційно-комунікаційними технологіями;

— удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за рахунок впровадження дистанційної форми навчання на основі сучасних ІК-технологій;

— розроблення інформаційного, навчального та методичного забезпечення дистанційної освіти;

— застосування сучасних інформаційних технологій в освітніх сферах області;

— проведення моніторингових досліджень якості освіти.

Організаційна структура Центру включає:

• Сектор навчально-методичної роботи (координатор — Гапонова Олена Юріївна)

• Сектор інформаційно-комунікаційних технологій в освіті (координатор — Колесова Олена Анатоліївна)

• Сектор інформаційно-аналітичної роботи та моніторингу якості освіти (координатор — Топор Інна Миколаївна).

Головне завдання Сектору навчально-методичної роботи — проведення навчальних занять з вчителями інформатики та педагогічними працівниками області з основ комп'ютерної грамотності і впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес за ліцензованими навчальними програмами; організація методичної роботи з усіма учасниками інформатизації освіти в області; створення картотеки педагогічних кадрів області, що працюють в сфері інформатики та інформаційних технологій; підготовка і проведення олімпіад з інформатики; участь в організації і проведенні масових заходів з вчителями та учнями в галузі інформатики; розробка навчально-методичних матеріалів та програмного забезпечення навчального призначення.

Головне завдання Сектору інформаційно-комунікаційних технологій в освіті — організація навчання вчителів всіх категорій інформаційно-комунікаційним технологіям (Intel «Навчання для майбутнього», Microsoft та інші), методам їх використання при викладанні різних предметів, апробація електронних засобів навчання, організація, забезпечення, проведення та постійне оновлення дистанційного навчання в області, участь в організації і проведенні Всеукраїнських Інтернет-олімпіад, олімпіад з інформаційно-комунікаційних технологій, конкурсів, фестивалів; організація та проведення з вчителями області майстер-класів, конкурсів в галузі інформаційних технологій.

Головне завдання Сектору інформаційно-аналітичної роботи та моніторингу якості освіти — організація і проведення моніторингових досліджень якості освіти в області, здійснення інтелектуального аналізу інформаційного Internet-простору з метою вдосконалення системи освіти.

О. А. КОЛЕСОВА,

завідувачка науково-методичним центром освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

ЦЕНТР ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Центр організаційно-інформаційного забезпечення планує і проводить свою роботу на підставі перспективного та річного планів Одеського обласного інституту удосконалення вчителів під безпосереднім керівництвом заступника директора з питань моніторингу якості освіти, зовнішнього тестування та інформаційних технологій і в тісному зв'язку з районними методичними кабінетами, кафедрами, відділами та лабораторіями ООІУВ, Одеським обласним регіональним центром оцінювання якості освіти.

Завідувачка центром Світлана Анатоліївна Тувіченко.

Методисти центру: Ірина Вікторівна Мартиневська, відповідає за роботу з обдарованими дітьми та координацію роботи семінарів; Олександр Анатолійович Топор, відповідає за аналітику і статистику, Інтернет-зв'язок; Олена Григорівна Гунько — друкарка центру.

Основні завдання центру:

1. Координація діяльності кафедр у відповідності до перспективного та річного планів роботи інституту.

2. Організація та проведення спільно з кафедрами інституту масових заходів з вчителями (Всеукраїнські конференції, семінари, конкурси тощо).

3. Організація та проведення спільно з кафедрами інституту масових заходів з учнями (олімпіади, інтелектуальні змагання, Інтернет-олімпіади, конкурси тощо).

4. Організація та здійснення навчання відповідальних за пункти тестування, старших

інструкторів, інструкторів зовнішнього незалежного оцінювання.

5. Аналіз, оцінка, узагальнення, наукове обґрунтування та впровадження в практику перспективного досвіду роботи з обдарованими дітьми.

6. Організація роботи школи юного олімпійського резерву для обдарованих дітей з базових дисциплін.

7. Розміщення матеріалів на сайті інституту.

8. Робота з Інтернет-поштою.

9. Організація довідково-інформаційної служби.

Методисти центру надають консультації та науково-методичну допомогу з проблем:

— проведення I—III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін;

— проведення інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл;

— проведення Інтернет-олімпіад;

— організація роботи з обдарованими дітьми;

— організація масових заходів з вчителями (конференції, семінари, конкурси тощо).

Центром організаційно-інформаційного забезпечення розроблені:

— методичні рекомендації щодо проведення I—II турів учнівських олімпіад, картка обдарованої дитини для створення картотеки «Обдаровані діти Одеської області»;

— анотований каталог перспективного педагогічного досвіду в Одеській області.

С. А. ТУВІЧЕНКО,

завідувачка центру організаційно-інформаційного забезпечення.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ МОВ ТА ЛІТЕРАТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Науково-методична лабораторія мов та літератур національних меншин свою діяльність спрямовує на підвищення фахового рівня вчителів мов та літератур національних меншин, забезпечення науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу з російської мови і літератури, зарубіжної літератури, болгарської мови і літератури, молдовської мови і літератури, координацію роботи методичних служб в галузі викладання мов і літератур національних меншин, дослідження стану забезпечення конституційних прав громадян щодо навчання рідною мовою або її вивчення в закладах освіти області. Нормативно-правовим підґрунтям діяльності лабораторії є Конституція України (ст. 10), Закон України «Про мови

в Україні», Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», постановова Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 року за № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів та новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», Державні стандарти базової і повної загальної середньої освіти («Мови і літератури»).

Працівники лабораторії: завідувачка лабораторії — Олена Юріївна Крюченкова; методист із зарубіжної літератури — Олена Володимирівна Риба; методист з молдовської мови і літератури — Лариса Іванівна Фетеску; методист з болгарської мови і літератури — Наталя Степанівна Бузіян; лаборант — Вікторія Юріївна Ганжий.

Професорсько-викладацький склад:

1. Валентина Олександрівна Колесник — доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри болгарської філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

2. Ліна Миколаївна Гукова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

3. Лідія Семенівна Савкова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

4. Діна Карлівна Кондратьєва — кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

5. Надія Вікторівна Сподарець — кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

6. Ганна Дмитрівна Беньковська — старший викладач кафедри світової літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

7. Світлана Іванівна Георгієва — кандидат філологічних наук, доцент кафедри болгарської філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

8. Сніжана Іванівна Велікова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри болгарської філології Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

9. Марія Степанівна Мижлікова — кандидат філологічних наук, доцент кафедри болгарської філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

Творчий актив вчителів, який співпрацює з лабораторією.

Російська мова та література, зарубіжна література.

1. Сергій Михайлович Козлов — заслужений вчитель України, вчитель російської мови і зарубіжної літератури СЗОШ І—ІІІ ст. № 121 м. Одеси.

2. Леннора Володимирівна Тримбач — заслужений вчитель України, вчитель російської мови і зарубіжної літератури гімназії № 2 м. Одеси.

3. Людмила Павлівна Кияновська — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури ОСЗОШ № 121.

4. Олена Петрівна Коршко — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури гімназії № 1 ім. А. П. Бистриної м. Одеси.

5. Марина Августівна Заславська — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури гімназії № 1 ім. А. П. Бистриної м. Одеси.

6. Ніна Дмитрівна Калініченко — вчитель-методист, вчитель російської мови і зарубіжної літератури Маріїнської гімназії м. Одеси.

7. Тамара Василівна Мізюліна — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури ЗОШ І—ІІІ ст. № 8 м. Одеси.

8. Олександра Митрофанівна Нікітіна — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури ЗОШ І—ІІІ ст. № 8 м. Одеси.

9. Любов Іванівна Зарольська — вчитель-методист, вчитель російської мови та літератури ЗОШ І—ІІІ ст. № 3 м. Южного.

10. Ірина Святославівна Болгарина — вчитель вищої категорії, вчитель російської мови та літератури НВК № 84 м. Одеси, переможець обласного конкурсу «Вчитель року — 2008» в номінації «Російська мова та література».

11. Олена Миколаївна Трибой — вчитель вищої категорії, вчитель зарубіжної літератури Перехрестівського НВК Фрунзівського району, фіналіст Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року — 2008» в номінації «Зарубіжна література».

12. Ірина Вікторівна Сухініна — вчитель вищої категорії, вчитель російської мови та літератури ЗОШ І—ІІІ ст. № 82 м. Одеси.

Молдовська мова та література.

1. Віра Вікторівна Кьося — заслужений вчитель України, вчитель молдовської мови та літератури Новосельської ЗОШ І—ІІІ ст. Ренійського району.

2. Домнікія Василівна Стариш — вчитель-методист, вчитель молдовської мови та літератури Дмитрівської ЗОШ І—ІІІ ст. Кілійського району.

3. Ірина Михайлівна Стоян — вчитель-методист, вчитель молдовської мови та літератури Борисівської ЗОШ І—ІІІ ст. Татарбунарського району.

4. Наталя Василівна Лотоковська — вчитель-методист, вчитель молдовської мови та літератури Камишівської ЗОШ І—ІІІ ст. Ізмайльського району.

5. Міла Михайлівна Стайку — вчитель-методист, вчитель молдовської мови та літератури Орловської ЗОШ І—ІІІ ст. Ренійського району.

6. Марія Павлівна Дякону — вчитель-методист, вчитель молдовської мови та літератури Озернянської ЗОШ І—ІІІ ст. Ізмайльського р-ну.

7. Ганна Флорівна Хориця — вчитель І категорії, вчитель початкових класів Приозернянської ЗОШ І—ІІІ ст. Кілійського району.

8. Алла Леонідівна Наку — вчитель І категорії, вчитель початкових класів Приозернянської ЗОШ І—ІІІ ст. Кілійського району.

9. Марія Семенівна Гарага — вчитель І категорії, вчитель початкових класів Приозернянської ЗОШ І—ІІІ ст. Кілійського району.

10. Ліліана Михайлівна Кулава — вчитель І категорії, вчитель Утконосівської ЗОШ І—ІІІ ст. Ізмайльського району.

Болгарська мова та література.

1. Наталя Василівна Кара — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Болградської гімназії ім. Г. Раковського.

2. Марія Георгіївна Мерадж — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Деленської ЗОШ І—ІІІ ст. Арцизького району.

3. Катерина Георгіївна Петак — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Задунайвської ЗОШ І—ІІІ ст. Арцизького району.

4. Іван Савович Гайдаржи — вчитель болгарської мови та літератури Городненської ЗОШ І—ІІІ ст. Болградського району.

5. Степан Михайлович Іванов — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Виноградівської ЗОШ І—ІІІ ст. Арцизького району.

6. Валентина Василівна Радолова — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Кам'янської гімназії Ізмаїльського району.

7. Марія Степанівна Недельчева — вчитель вищої категорії, вчитель болгарської мови та літератури Городненської ЗОШ І—ІІІ ст. Болградського району.

8. Марія Пилипівна Кофова — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Кулевчанської ЗОШ І—ІІІ ст. Саратського району.

9. Віолета Дмитрівна Пеева — вчитель-методист, вчитель болгарської мови та літератури Болградської гімназії ім. Г. Раковського.

10. Наталя Анатоліївна Богдева — вчитель вищої категорії, вчитель болгарської мови та літератури Болградської гімназії ім. Г. Раковського.

Проблеми науково-методичної лабораторії: сприяння педагогічній взаємодії як важливій умові розвитку професійної компетентності вчителя мови і літератури національних меншин; забезпечення впровадження технологій мовленнєвого і літературного розвитку школярів.

Основні напрямки роботи лабораторії:

— виявлення стану забезпечення потреб громадян щодо навчання мовами національних меншин та вивчення національних мов в закладах освіти області;

— забезпечення впровадження нових форм і змісту курсової перепідготовки вчителів мов і літератур національних меншин;

— створення умов для професійного саморозвитку вчителів-словесників на основі педагогічної взаємодії;

— організація вивчення, узагальнення, розповсюдження та впровадження перспективного і передового педагогічного досвіду вчителів російської мови, літератури, зарубіжної літератури, болгарської і молдовської мов та літератур;

— удосконалення науково-дослідної діяльності лабораторії, наукового рівня професійної діяльності вчителів-словесників і представників методичних служб;

— забезпечення систематичності у роботі з обдарованими учнями щодо удосконалення їх мовленнєвого і літературного розвитку;

— розробка і апробація підручників, навчально-методичних посібників з мов і літератур національних меншин;

— активізація співробітництва з суспіль-

ними, громадськими організаціями, товариствами, державними установами, видавництвами.

Напрямки науково-дослідної роботи співпрацівників лабораторії:

1. Організація взаємодії педагогічних кадрів як умова професійного зростання вчителя і модернізації навчально-виховного процесу (О. Ю. Крюченкова).

2. Діалогове навчання як важлива умова якісної мовної та літературної освіти (Л. І. Фетеску).

3. Реалізація комунікативного підходу до навчання болгарської мови та завдань міжкультурної освіти засобами інноваційних педагогічних технологій (Н. С. Бузіян).

4. Технології розвитку комунікативних та полікультурних компетенцій вчителя-словесника (О. В. Ріба).

Творчі групи вчителів:

1. «Використання інформаційних комп'ютерних технологій у навчанні російської мови». До складу творчої групи входять: І. С. Болгарина (НВК № 84, м. Одеса), керівник групи; О. М. Алфьорова (ЗОШ І—ІІІ ст. № 4, м. Іллічівськ); Н. В. Башликова (ЗОШ І—ІІІ ст. № 2, м. Овідіополь); Н. І. Велева (ЗОШ І—ІІІ ст. № 8, м. Ізмаїл); С. В. Горянська (ЗОШ І—ІІІ ст. № 40, м. Одеса); Н. П. Дмитрієва (Цебриковська ЗОШ І—ІІІ ст., Великомихайлівський р-н); Є. П. Кічук (Ренійський НВК); Н. І. Ковалишена (Ананьївський НВК); С. Я. Косс (Ширяєвський НВК); М. П. Бондар (ЗОШ І—ІІІ ст. № 40, Суворовський р-н); О. М. Кочегарова (Червонознам'янська ЗОШ І—ІІІ ст., Іванівський р-н); О. А. Платонова (Маріїнська гімназія, м. Одеса); Є. С. Ракова (Суворовська ЗОШ І—ІІІ ст., Ізмаїльський р-н); Н. М. Суботіна (Кошарська ЗОШ І—ІІІ ст., Роздільнянський р-н); Т. В. Тузюк (Соболівська ЗОШ І—ІІІ ст., Котовський р-н); Л. В. Хорошенко (Нерубайська ЗОШ І—ІІІ ст. № 2, Біляївський р-н).

2. «Елективні курси та курси за вибором у системі допрофільної підготовки і профільного навчання школярів». До складу творчої групи входять: О. М. Трибой (Перехрестівський НВК, Фрунзівський р-н), керівник групи; С. М. Кривич (методист Суворовського МК); Г. Д. Гринько (ЗОШ І—ІІІ ст. № 13, м. Одеса); І. В. Сухиніна (ЗОШ І—ІІІ ст. № 82, м. Одеса); Г. О. Виноградова (Міжлиманська ЗОШ І—ІІІ ст., Біляївський р-н); М. М. Казінова, М. І. Проданова (Кулевчанська ЗОШ І—ІІІ ст., Саратський р-н); С. М. Кияниченко (Борозинська ЗОШ І—ІІІ ст., Тарутинський р-н); Л. М. Руденко (ЗОШ І—ІІІ ст. № 1, м. Іллічівськ); С. В. Боз (Арцизький НВК); І. П. Фокіна (гімназія № 7, м. Одеса), О. Ю. Книга (ЗОШ І—ІІІ ст. № 24, м. Одеса), Л. П. Пашенко (Іванівська ЗОШ І—ІІІ ст.).

3. «Інноваційні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках молдовської мови та літератури». До складу творчої групи вхо-

дять: М. М. Стайку (Орловська ЗОШ І—ІІІ ст., Ренійський р-н), керівник групи; О. О. Пасат (Крутоярівська ЗОШ І—ІІІ ст., Білгород-Дністровський р-н); В. В. Кьося (Новосельська ЗОШ І—ІІІ ст., Ренійський р-н); Д. В. Стариш (Дмитрівська ЗОШ І—ІІІ ст., Кілійський р-н); І. М. Стоян (Борисівська ЗОШ І—ІІІ ст., Татарбунарський р-н); Н. В. Лотоковська (Камишівська ЗОШ І—ІІІ ст., Ізмаїльський р-н); М. П. Дякону (Озернянська ЗОШ І—ІІІ ст., Ізмаїльський р-н).

4. «Впровадження в практику викладання болгарської мови інноваційних технологій». До складу творчої групи входять: Н. С. Бузіян (методист НМЛ), керівник групи; Н. В. Кара (Болградська гімназія ім. Г. Раковського); М. Г. Мераджі (Деленська ЗОШ І—ІІІ ст., Арцизький р-н); К. Г. Петак (Задунайська ЗОШ І—ІІІ ст., Арцизький р-н); І. С. Гайдаржи (Городненська ЗОШ І—ІІІ ст., Болградський р-н), М. С. Недельчева (Городненська ЗОШ І—ІІІ ст., Болградський р-н).

Перспективний педагогічний досвід вчителів-словесників, що вивчається лабораторією:

1. «Взаємозв'язок літератури і театру як засіб літературного і загальнокультурного розвитку школярів» (Перехрестівський НВК, Фрунзівський район, вчитель О. М. Трибой).

2. «Розвиток самостійності та творчих здібностей учнів при вивченні зарубіжної літератури» (НВК «Гімназія № 2», м. Одеса, вчитель Л. В. Тримбач).

3. «Організація пошукової діяльності учнів 9—11 класів під час аналізу художнього тексту на уроках літератури» (Болградський НВК «Спеціалізована школа-ліцей», вчитель Т. В. Желяскова).

4. «Розвиток навичок самостійної творчої діяльності учнів в процесі вивчення російської мови та літератури» (НВК № 84, м. Одеса, вчитель І. С. Болгарина).

5. «Нетрадиційні форми та методи роботи на уроках молдовської мови та літератури» (Дмитрівська ЗОШ І—ІІІ ст., Кілійський район, вчитель Д. В. Стариш).

6. «Розвиток індивідуальних здібностей учнів шляхом використання активних форм навчання на уроках молдовської мови та літератури» (Орловська ЗОШ І—ІІІ ст., Ренійський район, вчитель М. М. Стайку).

7. «Навчання болгарської мови як рідної в умовах російського і українського мовного середовища» (Каменська ЗОШ І—ІІІ ст., Ізмаїльський район).

8. «Виховання інтересу до вивчення болгарської літератури через нетрадиційні уроки» (Болградська гімназія ім. Г. Раковського, вчитель Н. В. Кара).

Результати систематичної роботи науково-методичної лабораторії з обдарованими учнями

Протягом 5 років (2004—2009 рр.) 2 учні стали призерами Міжнародної олімпіади з російської мови і літератури, 2 учні — пере-

можцями Міжрегіональної олімпіади з російської мови і літератури, 4 учні — призерами Міжрегіональної олімпіади з російської мови і літератури.

Науково-дослідна діяльність

Протягом 5 років (2004—2009 рр.) співпрацівники лабораторії

— взяли участь у Міжнародних наукових конференціях: «Російська мова в полікультурному світі» (Ялта, червень, 2007—2009 рр.); «Особливості викладання болгарської мови за новими навчальними програмами» (Бердянськ, січень, 2008); «Лінгвістика тексту: теорія і практика» (Херсон, квітень, 2008), «Компетентнісно орієнтована освіта: досвід, проблеми, перспективи» (Донецьк, жовтень, 2008); «Вихованці Болградської гімназії в культурно-історичному розвитку Болгарії» (Республіка Болгарія, Софія, листопад, 2008); «Болгарські заклади за кордоном» (Республіка Болгарія, Софія, липень, 2009); «Болгарська мова та освіта за кордоном» (Республіка Болгарія, Варна, вересень, 2009); «Русистика і сучасність» (Одеса, жовтень, 2009);

— організували і провели науково-практичні конференції «Актуальні проблеми викладання російської мови і літератури», «Міжкультурна освіта. Болгарська мова в полілінгвістичному середовищі», «Життя і творчість І. Друце» (грудень, 2009) тощо.

Наші видання та публікації

— Навчальні програми:

молдовська мова та література: Молдовська мова: Програма для 5—12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з молдовською мовою навчання (В. В. Кьося, Л. І. Фетеску); Література (молдовська та зарубіжна). Інтегрований курс: Програма для 5—12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з молдовською мовою навчання (В. І. Силантьєва, В. В. Кьося, Л. І. Фетеску); Молдовська мова та читання: програма для 1—4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (Л. І. Фетеску, В. В. Кьося, Л. М. Кулава);

— підручники:

молдовська мова та література: підручники для 5—10 класів з молдовської мови та літератури (молдовська література та зарубіжна) для загальноосвітніх навчальних закладів з 12-річним терміном навчання (Л. І. Фетеску, В. В. Кьося);

— навчальні хрестоматії:

молдовська мова та література: Збірник текстів з молдовської та зарубіжної літератури (хрестоматія) для 10—11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з молдовською мовою навчання (Л. І. Фетеску, В. В. Кьося);

болгарська мова та література: Четем с наслада» для читання з болгарської мови для учнів 1—4 класів (Н. С. Бузіян, Н. В. Кара, С. І. Драгнева);

— навчальні посібники:

молдовська мова та література: Тести з молдовської мови для 5 класу загальноосвітніх

навчальних закладів з молдовською мовою навчання (В. В. Кьося, Л. І. Фетеску);

болгарська мова та література: Тестове по болгарски език и литература методическо помагало (В. Радолова);

— збірники методичних рекомендацій з дидактичними матеріалами:

російська мова та література: Метод проектов в современной системе образования (Г. С. Айрікян, О. Ю. Крюченкова, Н. А. Руденко); Організація методичної роботи з вчителями російської мови і літератури, зарубіжної літератури та вивчення стану викладання предметів (О. Ю. Крюченкова); О преподавании интегрированного курса «Литература» в 5 классе 12-летней школы (О. Ю. Крюченкова); О преподавании русского языка в школах с украинским языком обучения (М. А. Заславська, Н. Д. Калініченко, О. П. Коршко, О. Ю. Крюченкова); Совершенствование речевой культуры школьников (Л. П. Кияновська);

молдовська мова та література: Про викладання молдовської мови та літератури (молдовська і зарубіжна) в 8 класах загальноосвітніх навчальних закладах з молдовським складом учнів (Л. І. Фетеску); Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи учнів 5 класу на уроках молдовської мови (з додатками) (Л. І. Фетеску, В. В. Кьося);

болгарська мова та література: Методически насоки на обучението по български език в 5–7 клас с оглед новата програма (Н. С. Бузіян, Н. В. Кара); Про викладання болгарської мови в 8 класах загальноосвітніх навчальних закладів (Н. С. Бузіян); Про викладання болгарської мови в 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів (Н. С. Бузіян);

— статті:

російська мова та література: 9 статей з проблем впровадження засад полікультурної освіти, проектних технологій, сучасних методик навчання у викладання мов та літератур національних меншин; 10 публікацій з методичними рекомендаціями щодо викладання російської мови і літератури, зарубіжної літератури в 12-річній школі;

молдовська мова та література: 5 публікацій з методичними рекомендаціями щодо викладання молдовської мови і літератури в 12-річній школі;

болгарська мова та література: 5 публікацій з методичними рекомендаціями щодо викладання болгарської мови і літератури в 12-річній школі.

О. Ю. КРЮЧЕНКОВА,

завідувачка НМЛ мов та літератур національних меншин.

УЧБОВИЙ ВІДДІЛ

Як структурний підрозділ Одеського обласного інституту удосконалення вчителів учбовий відділ своїм головним завданням вважає створення гнучкої системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шкіл, дошкільних і позашкільних закладів області та здійснення контролю за виконанням навчального навантаження працівниками кафедр інституту.

Активно впроваджуються освітні інновації: особистісно-педагогічне проектування розвитку особистості учня та інші.

Останнім часом значно збільшився контингент педпрацівників, які проходять підвищення кваліфікації в інституті. Якщо за попередні п'ять років (2000–2005 рр.) підвищили кваліфікацію 21509 чоловік, то за наступні роки ця кількість значно зросла. Тільки за десять місяців 2009 року усіма формами підвищення кваліфікації було охоплено 5474 педагогічних працівників.

Виправданою формою роботи інституту стали постійно діючі курси підвищення кваліфікації вчителів закладів освіти з національним складом учнів, які переходять на викладання базових дисциплін державною мовою.

Значну допомогу викладачі та методисти інституту надають вчителям за місцем проживання (візні курси).

692 працівника дитячих притулків, початкових класів, дошкільних та позашкільних закладів підвищили кваліфікацію у 2009 році.

Зміст курсів підвищення кваліфікації постійно модернізується. У зв'язку з профілізацією навчання в старшій школі в плани роботи на 2010 рік введено курси, які мають забезпечити підвищення якості фізико-математичної, природничої, суспільно-гуманітарної, художньо-естетичної освіти.

Поширюється діапазон співпраці згідно з укладеними угодами між Придністровською республікою Молдова та Україною з підготовки вчителів української мови та літератури, вчителів болгарської мови в Республіці Болгарія, в Російській Федерації вчителів російської мови і літератури та молдовської мови в м. Кишиневі.

З 2008 року інститут працює в рамках реалізації проекту в ЦОВВ «Шукати спільне — розуміти відмінності — міжкультурна освіта у навчальних закладах» (Республіка Польща).

Оновлюється не тільки зміст навчальних планів, але й форми проведення. З цього року впроваджується дистанційна форма навчання для вчителів вищої категорії, які викладають базові дисципліни.

А. П. НАСОНОВА,

завідувачка учбовим відділом.

ВІДДІЛ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ВИДАНЬ

З 2002 року відділ очолює Т. О. Татарченко.

У відділі працюють:

Г. Я. Богомоллова — редактор-коректор журналу «Наша школа»

К. М. Безусова — редактор-коректор журналу «Наша школа»

І. Ф. Ацабріка — методист

Л. М. Антонішина — друкарка.

Проблема, над якою працює відділ: «Формування електронних інформаційних ресурсів в шкільній бібліотеці».

Основні завдання відділу:

— комплектування шкільних бібліотек навчально-методичною, інформаційною і довідковою літературою, необхідною для перетворення шкільної бібліотеки в інформаційно-ресурсний центр;

— сприяння відродженню і розбудові національної освіти і виховання, збереженню інтелектуального і культурного потенціалу нації;

— забезпечення інформаційних потреб учнів і педагогів, що є запорукою рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян України незалежно від національності;

— формування в учнів культури читання, бережливого ставлення до підручників та вміння працювати з науково-популярною літературою для отримання якісних знань.

Відділ організовує та здійснює роботу з апробації експериментальних підручників для загальноосвітніх навчальних закладів, аналізує і систематизує її результати. Забезпечує взаємозв'язок шкіл з обласними бібліотеками для дітей та юнацтва і державною науковою бібліотекою ім. М. Горького.

З метою посилення ролі книги в навчально-виховному процесі загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів, поліпшення роботи щодо збереження підручників, художньої, науково-популярної та іншої літератури, виховання поваги до праці людей, які їх створюють, а також залучення підростаючого покоління до книжки як джерела знань, культурних надбань та цінностей українського народу відділ проводить в загальноосвітніх навчальних закладах області щорічну Всеукраїнську акцію «Живи, книго!». У 2008/2009 навчальному році її переможцем визнали Т. А. Коленко, бібліотекаря спеціалізованої ЗОШ І—ІІІ ст. № 40 м. Одеси. Присвоєно звання «Лауреат Всеукраїнської акції «Живи, книго!» у 2008/2009 навчальному році О. О. Димовій, бібліотекарю Червонознам'янської ЗОШ І—ІІІ ст. Іванівського району, С. М. Первер-

зевій, бібліотекарю ЗОШ І—ІІІ ст. № 5 м. Котовська Одеської області.

Особливе місце в роботі відділу займає журнал «Наша школа», на сторінках якого друкуються повідомлення з наукових досягнень в педагогіці, з практики організації освітньої роботи в Україні та в Одеській області, з досвіду роботи кращих вчителів, педагогічних колективів і навчальних закладів.

З кожним роком розширюється географія адрес авторів, урізноманітнюється тематика статей з актуальних питань навчання і виховання, що дає можливість читачам журналу побачити, почути і перейняти краще з роботи освітян.

Починаючи з 2005 року, один раз на рік проводиться Всеукраїнський конкурс «Шкільний бібліотекар». У 2007 році його лауреатом стала Л. Н. Балашова, завідувача бібліотекою НВК № 90 Приморського району м. Одеси, а у 2009 році — три бібліотекари. Це В. І. Войникова, бібліотекар Роздільнянського району; В. В. Пригожева, бібліотекар ЗОШ І—ІІІ ст. № 105 Приморського району м. Одеси; Н. М. Шаргар, бібліотекар ЗОШ І—ІІІ ст. м. Котовська.

Надійним партнером освітніх закладів Одеської області і постійним джерелом зростання професійної майстерності педагогів є видавництво «Шкільний світ». До редакцій періодичних видань «Шкільного світу» надходять численні теоретичні, методичні та практичні матеріали про діяльність навчальних закладів нашої області. Ці публікації сприяють ознайомленню педагогічної спільноти нашої країни з новими педагогічними технологіями, кращим педагогічним досвідом навчальних закладів Одещини.

У 2008/2009 навчальному році понад 9300 педагогів та освітніх закладів Одеської області передплатили видання «Шкільного світу». Близько 86 матеріалів, авторами яких є педагоги нашої області, були надруковані в різних виданнях «Шкільного світу».

Відділ постійно веде пошук творчо працюючих вчителів, забезпечує їх участь у проведенні конкурсу «Панорама творчих уроків». У VIII Всеукраїнському огляді-конкурсі взяли участь 16 педагогів нашої області.

Т. О. ТАТАРЧЕНКО,

зав. відділом навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань.

ЗМІСТ ПРОФІЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ПРЕДМЕТІВ: ВІД РОЗРОБКИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Старша школа забезпечує кожному учню можливість більш ґрунтовно оволодівати знаннями і вміннями у певній галузі завдяки створенню профілів навчання. Як зазначається в Концепції профільного навчання, цілі, завдання і зміст кожного конкретного профілю реалізуються через профільні загальноосвітні предмети, які вивчаються поглиблено. Актуальним нині є обґрунтування їх змісту. Це пов'язано перш за все з тим, що в педагогічній теорії існують різні підходи до його конструювання, вчителі стикаються із значними труднощами під час організації вивчення профільних предметів.

Багато педагогів і вчених вважають, що поглиблене вивчення забезпечує більш глибоке і повне опанування понять, законів, теорій, передбачених стандартом освіти, дотримання системного викладу навчального матеріалу, його логічного упорядкування; широке використання знань із споріднених предметів; застосування активних методів навчання; організацію дослідницької, проектної діяльності учнів; забезпечення прикладної спрямованості навчання.

Крім того, дослідники відзначають, що вчитель, який викладає профільний предмет, має не тільки знати його глибоко, але й на сучасному рівні, бути в курсі всіх нових публікацій, багато читати, багато чим цікавитись. Глибина вивчення змісту навчального предмета має визначатися, як стверджують деякі вчені, не стільки кількістю виявлених зв'язків і відношень між різними об'єктами та явищами, скільки ступенем самостійності пізнавальної діяльності учнів [1]. Існує думка, що навчання в профільних класах має відрізнятися змістовим прирощенням, наданням учням можливостей для розвитку інтелектуального потенціалу. Це означає, що в процесі навчання необхідно не тільки поглиблювати і розширювати знання, але й формувати метазнання (способи пізнання) у певній профільній галузі.

Нинішній етап профілізації старшої школи має свої особливості, адже поглиблене вивчення навчальних предметів здійснюється за новими умовами: воно впроваджується у новій освітній парадигмі — особистісно орієнтованій.

Вченими робляться спроби дидактично обґрунтувати зміст профільних предметів на основі компетентнісного підходу (І. О. Зимня, О. О. Кузнецов, Г. В. Пічугіна, С. М. Рягін, Н. Шиян, В. Я. Ястребова та ін.).

У науково-педагогічній літературі підкреслюється, що у зв'язку з утвердженням філо-

софії особистісно орієнтованої освіти не тільки у змісті предметів мовно-літературного, а й природничо-математичного циклу має впроваджуватися рефлексивний компонент. Суть поглиблення навчального змісту вбачають не в розширенні фактичного матеріалу, а в інтерпретації його з нових наукових позицій. Поглибленому розумінню сприяє навчальне спілкування, в якому висловлюються та обговорюються різні погляди, враховуються варіанти. В основу викладу програмового матеріалу, який вивчається поглиблено, пропонують покласти комунікативно-діяльнісний принцип. Підкреслюється, що актуальності набувають проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості. На думку дослідників, профільному вектору учня необхідно забезпечити розвиток у напрямку формування його мотивації до навчання впродовж життя, виховання волі до успіху і життєтворчості (Н. М. Бібік, О. І. Бугайов, Л. П. Величко, М. В. Головка, Н. П. Гудзик та ін.).

Поглиблене вивчення навчальних предметів дослідники пов'язують з розвитком пізнавального інтересу учнів — постійного прагнення дітей до нового, тенденції «заглиблюватися у сутність того, що пізнається, а не залишатися на поверхні явищ» [6, 53].

Вченими-дидактами було встановлено, що ефективність процесу розвитку пізнавального інтересу досягається завдяки дотриманню загальнодидактичних принципів, таких як принципи науковості, свідомості й активності, систематичності й послідовності, наочності і спеціальних принципів.

За результатами проведеного нами дослідження доведено, що розв'язанню проблем профільного навчання сприятиме розробка і впровадження принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів, який узагальнює основні вимоги до організації поглибленого вивчення навчальних предметів на сучасному етапі профілізації старшої школи.

За методологічну основу дидактичного обґрунтування принципу було взято наступні положення.

Перше положення. Дидактичні принципи, за якими розробляється зміст освіти, визначаються за такими чинниками: 1) мета і завдання, які ставляться суспільством перед загальною середньою освітою; 2) об'єктивні закономірності процесу навчання, врахування єдності змістової і процесуальної сторін навчання; 3) конкретні умови, в яких здійснюється навчання. Розглянемо їх докладно.

Дидактичні принципи — це основні вихідні положення, керівні ідеї, що регулюють діяльність навчання. Цілі навчання, що змінюються під впливом вимог життя, призводять до зміни дидактичних принципів [3, 49, 52].

Зміна мети, завдань, функцій сучасної освіти вимагає розробки принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів на основі компетентнісного підходу. У Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) зазначається, що одними із основних завдань загальноосвітньої школи є різнобічний розвиток індивідуальності дитини, формування в неї загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетенцій. За нашими припущеннями, впровадження принципу має створювати умови для формування в учнів профільної компетентності. Профільна компетентність є інтегральною характеристикою якості підготовки учнів — їхньої здатності свідомо застосовувати комплекс знань, умінь і способів діяльності для розв'язання певного кола питань у профільній освітній галузі, сформованості соціальних і професійно значущих якостей. У структурі профільної компетентності ми виділяємо такі складові: потребнісно-мотиваційну, операційно-дієву, рефлексивно-оцінну, соціальну (стиль взаємодії, спілкування), особистісну (соціально і професійно значущі якості учня). Така структура профільної компетентності визначає розвиток пізнавального інтересу школярів, оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними в конкретній ситуації діяльності або спілкування, засобами рефлексії, формування і розвиток індивідуальних характерологічних рис, важливих для успішного виконання того чи іншого виду діяльності у певному профілі навчання [4]. Учень набуває профільної компетентності в результаті засвоєння змісту освіти, який передбачає її формування. Суть дидактичних підходів до його розробки розкриває наступне положення.

Друге положення. Під час розробки дидактичного принципу враховуються етапи конструювання змісту профільного предмета, які визначені в дидактиці: 1 етап — вибір певної моделі змісту освіти, визначення знань, цінностей методів, співвіднесення їх з обраною моделлю освіти; 2 етап — визначення провідної ідеї навчального предмета відповідно до його домінант (знання, методи, цінності тощо); 3 етап — профілізація, представлення змісту навчального предмета на основі диференціації знання; конкретизація знань, умінь, методів, цінностей тощо; 4 етап — впровадження змісту освіти у педагогічну практику із застосуванням дидактичних принципів навчання.

Для обґрунтування принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів нами була обрана компетентнісно-соціологічна модель змісту шкільної освіти [4]. Суть її полягає в наступному.

Відповідно до мети, функцій, принципів сучасної освіти на основі аналізу структури діяльності, структури особистості та структури процесу соціалізації (який містить три сфери — діяльність, спілкування, самосвідомість) в змісті шкільної освіти було виокремлено такі компоненти: 1) інформаційно-діяльнісний; 2) комунікативний — досвід міжособистісного спілкування; 3) рефлексивний — досвід самопізнання.

В результаті засвоєння змісту освіти, який містить ці компоненти, в учня формуватимуться інформаційні, діяльнісно-творчі, комунікативні, саморозвивальні і соціальні компетенції, які сприятимуть його успішному входженню в сучасне суспільство, самореалізації у певній сфері.

В профільних предметах визначені компоненти конкретизуються відповідно до їх мети і завдань. Відповідно загальну структуру змісту профільного предмета представляємо таким чином.

Інформаційно-діяльнісний компонент містить складові, що визначають різні аспекти формування особистості учня в процесі діяльності, такі як: пізнавальна — що забезпечує розвиток пізнавальної потреби, інтересу до навчального предмета, майбутньої професії, формування школяра як суб'єкта пізнавальної діяльності, розвиток цілісного уявлення про науку (або галузь знань), її предмет, оволодіння предметними знаннями, знаннями про способи здобування інформації, методи наукового пізнання; ціннісна — формує ціннісні орієнтації, національну самосвідомість, ціннісне ставлення до науки, відображає науку з особистісного боку; активну життєву позицію, професійну адаптивність, готовність до конкурентної боротьби на ринку праці; технологічна — забезпечує оволодіння вміннями і навичками науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, методами наукового пізнання; розвивальна — сприяє розвитку інтелектуальних процесів, особистісних здібностей, активності, самостійності, емоційно-вольової сфери, соціальних якостей.

Комунікативний компонент — формує і розвиває навички спілкування як показника рівня соціальної комунікації майбутнього спеціаліста, його здатності до співробітництва і співтворчості у певній професійній сфері.

Рефлексивний компонент — забезпечує самопізнання, саморозвиток особистості; оволодіння способами саморегуляції; засвоєння знань про прийоми рефлексії, які допомагають організувати, здійснювати і коригувати власну діяльність, про засоби і способи рефлексії; самовдосконалення; здатність оцінювати стосунки з іншими людьми, адаптуватися до умов життя, що змінюються, готовність впливати на ці умови для досягнення особистого успіху і суспільного прогресу.

Визначені компоненти змісту освіти набува-

ють конкретного вигляду в освітніх галузях, які реалізуються в системі відповідних профільних предметів. Освітні галузі містять декілька наскрізних змістових ліній. Змістові лінії формують певні компетенції особистості [5].

Дана структура змісту шкільної освіти співвідноситься із структурою профільної компетентності. Для її набуття учень має засвоїти зміст освіти, який містить інформаційно-діяльнісний, комунікативний, рефлексивний компоненти.

Третє положення. Суть принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів розкривається на основі аналізу таких якостей знань, як глибина, повнота і взаємозв'язки між компонентами змісту освіти, які надають знанням ці якості [6, 14–16].

Поглиблене вивчення навчальних предметів передбачає більш глибоке і повне оволодіння знаннями. У теорії навчання поняття «глибина знань» трактується як сукупність усвідомлених учнем суттєвих зв'язків між знаннями, що співвідносяться. Поняття «глибина знань» є взаємопов'язаним з поняттям «повнота знань» (або «широта знань»). Чим більше фактів, понять, законів вивчає учень, тим більш необхідним стає розкриття закономірних зв'язків між ними; чим більше зв'язків визначається, тим більш необхідним виявляється об'єднання їх в єдину теорію [6, 14–16].

Принцип наукового поглиблення змісту профільних предметів передбачає збільшення обсягу його одиниць, виявлення і засвоєння взаємозв'язків між компонентами змісту освіти.

Глибину знань випускника сучасної профільної школи визначають зв'язки між інформаційно-діяльнісними, комунікативними і рефлексивними компонентами змісту освіти. Вони виражаються в тому, що засвоєння кожного з них впливає на рівень і якість засвоєння інших компонентів. Так, успішне засвоєння предметного змісту визначає ефективне опанування інших його видів, адже творча діяльність, ціннісне ставлення, досвід спілкування завжди звернені на певний зміст — конкретне знання, конкретний спосіб і процес діяльності, оскільки творити, спілкуватися, аналізувати свою позицію можна тільки у зв'язку з якимось об'єктом діяльності, процесу, думки. Ефективність оволодіння способами пізнавальної діяльності (вміннями порівнювати, узагальнювати, робити висновки) залежить від рівня рефлексивної діяльності тощо.

Поглиблення змісту навчальних предметів, його прирощення, виявлення і засвоєння взаємозв'язків між знаннями має здійснюватися за всіма змістовими лініями, з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, які навчаються на різних профілях: образність мислення, розвиток уяви, фантазії, емоційність (учнів суспільно-гуманітарних профілів); логіка, чіткість, згорнутість розумової діяльності (учнів природничо-математичних профілів).

Суть і дія принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів полягає у:

— розвитку пізнавального інтересу учнів, його зміцненні і спеціалізації;

— виявленні й засвоєнні взаємозв'язків між складовими змісту освіти, які відображають логіку суспільно-історичного процесу пізнання і його результати, технологію розпізнавання явищ, їх упорядкування та систематизацію, перетворення явища з одного стану в інший;

— ознайомленні із сучасними досягненнями науки, певної галузі знань;

— підвищенні загальнокультурного рівня;

— підвищенні теоретичного рівня навчального матеріалу, що передбачає збагачення й уточнення понятійного апарату, вивчення більшої кількості законів і закономірностей, підвищення рівня його системності за рахунок показу складу і структури, характеру наукових теорій, взаємозв'язків між їх елементами;

— засвоєнні методологічних знань: оволодіння методами наукового пізнання, розгляд нерозв'язаних наукових проблем, різних поглядів на одну проблему, вплив наукової парадигми на розвиток науки;

— виявленні і засвоєнні аксіологічних аспектів наукового знання;

— включенні до змісту навчального матеріалу завдань високого рівня складності, спрямованих на визначення причинно-наслідкових зв'язків між поняттями, явищами, фактами; завдань, які потребують здійснення учнями дослідницької діяльності (проведення експериментів, пояснення й прогнозування явищ, висунення гіпотез та їх перевірка, проведення цілісних мікродосліджень, конструкторських робіт тощо); завдань, спрямованих на розвиток спеціальних здібностей учнів;

— забезпеченні прикладної спрямованості знань і вмінь, їх зв'язок з життям, з майбутньою професійною діяльністю;

— широкому використанні знань із споріднених предметів, міжпредметних зв'язків, що забезпечує всебічне вивчення об'єктів, оволодіння методами наукового пізнання;

— виявленні в змісті навчального матеріалу гуманітарних аспектів: включення об'єктів гуманітарних наук (і перш за все людини з її цінностями, практичною і науковою діяльністю) у певний культурно-історичний контекст;

— формуванні комунікативної і рефлексивної культури під час розв'язання предметних завдань і у ситуаціях, наближених до життєвого досвіду учнів;

— розвитку особистісних здібностей, активності, самостійності, емоційно-вольової сфери, творчих здібностей, соціальних якостей учнів.

Основні положення принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів конкретизуються, уточнюються під час розробки змісту різних навчальних предметів відповідно до їх мети, завдань і провідних функцій.

Так, при конструюванні змісту профільних предметів природничо-математичного напрямку профілізації особлива увага приділяється вивченню наукових теорій, оволодінню методами наукового пізнання, забезпеченню прикладного характеру знань і вмінь. Збагачення природничо-наукового змісту гуманітарним матеріалом здійснюється за такими напрямками: виявлення світоглядної цінності наукового знання; показ ролі наукових знань у зміні поглядів особистості на світ і на себе в цьому світі; розгляд етичної цінності наукового знання, етичних проблем науки; розкриття естетичної сторони науки — її чіткості, краси; виклад історико-наукового матеріалу з акцентом на соціальну історію науки — виявлення взаємозв'язку розвитку науки і суспільства; показ особистісних якостей вчених, впливу науки, особливостей стилю наукової діяльності на їхнє життя тощо.

У суспільно-гуманітарному напрямі профілізації зміст, наприклад, такого предмета, як «Література», поглиблюється таким чином: посилюються елементи літературознавчого, проблемно-структурного аналізу творів; творчість письменників розглядається у взаємозв'язках з історичними подіями і фактами, літературним процесом; збільшується кількість творів для аналізу; виявляються різні підходи до дослідження літературної творчості; виробляється власна позиція щодо проблем, які ставляться в художньому творі; у зміст навчального матеріалу вводяться спеціальні завдання, спрямовані на розвиток творчих, літературних здібностей учнів; збільшується кількість творчих робіт: есе, мініатюр, творів тощо.

Реалізація принципу наукового поглиблення змісту профільних предметів, як вже зазначалося, здійснюється з урахуванням специфіки кожної освітньої галузі й профільного предмета. Зміст профільного предмета, розроблений на теоретичному рівні (на якому були виділені інформаційно-діяльнісний, комунікативний і рефлексивний компоненти, визначені їхні характеристики), конкретизується на рівні навчального матеріалу — розробляються завдання, вправи, які складають зміст підручників, посібників та інших матеріалів для учнів і вчителів. Далі він впроваджується в навчальний процес [7, 8].

Пріоритетного значення під час вивчення профільних предметів набуває навчальний матеріал, який сприяє розвитку особистісних якостей школяра, забезпечує формування вміння здобувати, осмислювати і використовувати різноманітну навчальну інформацію, оволодіння інформаційними технологіями, вміннями і навичками самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, міжособистісного спілкування, допомагає формуванню активної соціальної позиції, готовності постійно навчатися як у професійному, особистому, так і суспільному житті.

Основними критеріями відбору змісту профільного предмета є:

— відповідність змісту цілям і завданням певного профілю навчання;

— достатність обсягу навчального матеріалу для продовження навчання та профільної спеціалізації, що передбачає вивчення додаткових понять, явищ, законів тощо. І разом з тим, зміст профільних предметів не повинен дуже помітно відрізнятись від змісту базових загальноосвітніх предметів. Розширення змісту, введення додаткових змістових одиниць є виправданим у тому випадку, коли воно сприяє досягненню основної мети і розв'язанню завдань кожного конкретного профілю навчання;

— відповідність змісту навчання віковим навчальним можливостям учнів. Основним показником цієї відповідності має бути свідоме засвоєння навчального матеріалу. Для цього необхідно враховувати ступінь його складності, доступність для учня на певному освітньому рівні. Розширення змісту профільного предмета не повинно призводити до перевантаження учнів, що позначається на їхньому здоров'ї та успіхах з тих чи інших предметів;

— відповідність сучасним можливостям навчально-методичної і матеріально-технічної бази школи. Засвоєння змісту профільного предмета має бути однією з педагогічних умов для розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей учня, визначення його інтересів і нахилів, розвитку здібностей та оволодіння життєвим досвідом, для забезпечення необхідного рівня освіченості та соціалізації.

Основна увага під час розробки і реалізації змісту профільного предмета повинна зосереджуватися на встановленні взаємозв'язків між знаннями. Великі можливості для обґрунтованого розкриття цих зв'язків мають проблемні та дослідницькі методи навчання, різноманітні форми організації навчальної діяльності.

Згідно з принципом наукового поглиблення змісту профільних предметів одним із критеріїв оцінювання якості підготовки випускника середньої загальноосвітньої школи має бути рівень засвоєння і оперування знаннями в їх можливих зв'язках, оволодіння вміннями і навичками в комплексі. Загалом, його впровадження дозволить розвивати пізнавальні інтереси, особистісні якості, здібності, удосконалювати предметні вміння і навички учнів, сприятиме успішній підготовці їх до майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Петунин А. Содержание профильного биологического образования школьников // Народное образование. — 2004. — № 7.
2. Шукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике. — М., 1972.
3. Дидактика средней школы / Под ред. М. Н. Скаткина. — М., 1982.

4. Корсакова О. К. Поглиблене вивчення профільних предметів: проблеми розробки змісту // Біологія і хімія в школі. — 2007. — № 3.

5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформ. зб. МОН України. — К., 2004. — № 1–2.

6. Лернер И. Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? — М., 1978. — (Серия «Педагогика и психология»).

7. Грабовская Н. А., Корсакова О. К. Выставить все мерзости человеческой жизни «на всенародные очи». Урок-суд как форма углубленного изучения художествен-

ного произведения (на материале поэмы Н. В. Гоголя «Мертвые души») // Русская словесность в школах Украины. — 2007. — № 2.

8. Корсакова О., Пласкоть Н. Организация работы учнів профільних класів // Біологія і хімія в школі. — 2009. — № 4.

О. К. КОРСАКОВА,

канд. пед. наук, ст. науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

З переосмисленням пріоритетів, цілей і завдань навчання та виховання дітей дошкільного віку актуальною стала проблема формування творчої особистості, виявлення та розвиток її здібностей, набуття нею досвіду пізнання. Проблема творчої діяльності не нова. Вона досліджувалась філософами, психологами, педагогами, знайшла своє відображення у педагогічній спадщині Я. Коменського і Й. Песталоцці, в працях вчених, педагогів і письменників України (Г. Ващенко, М. Драгоманов, О. Духнович, М. Коцюбинський, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші). Загальнотеоретичні аспекти проблеми формування творчої особистості розкрито в працях філософів (Аристотель, Г. Гегель, І. Кант та інші), істориків (М. Грушевський, О. Субтельний та інші), письменників і літературознавців (О. Гончар, І. Драч, І. Кравченко).

Процес професійно-педагогічної творчої діяльності був предметом наукового аналізу вчених (В. Андреев, О. Виговська, В. Загв'язинський, В. Кан-Калік, Н. Кічук та ін.), які досліджували закономірності розвитку та методики формування творчості. Питання розвитку педагогічної творчості знайшли своє відображення в працях В. Андреева, С. Гуревича, В. Загв'язинського, В. Кан-Каліка, М. Никандрова, М. Поташніка, Н. М. Яковлевої та інших. Мета даної роботи: розробити та науково обґрунтувати експериментальну методику підготовки студентів до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

У психологічній і педагогічній літературі зустрічаються різні трактування поняття «творчість», зокрема Л. Виготський розглядав творчість як створення чогось нового [5; 6]. А. Брушлінський у творчості бачив відкриття невідомого, створення чогось нового, подолання стереотипів та шаблонів [2]. На думку Я. Пономарьова, для особистості, яка прагне до творчості, характерна оригінальність, ініціативність, висока самоорганізація, велика працездатність, вміння знаходити задоволення в самому процесі творчої діяльності [11].

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 5; 6; 11; 12] показав, що творчість може розглядатися двоюко: як компонент якої-небудь діяльності та як самостійна діяльність. Також існує думка, що в будь-якій діяльності є присутнім елемент творчості, а саме: момент нового, оригінального підходу до її виконання. У такому випадку творчим елементом може виступати будь-який етап діяльності — від постановки проблеми до пошуку шляхів її вирішення.

Психологи та педагоги [11; 12] творчу діяльність завжди поділяють на декілька етапів. А. Лук у своїх роботах виділяє три етапи творчої діяльності: задум, перетворення задуму в план діяльності, втілення плану в матеріальну форму. Французький математик Ж. Адамар виділяє у творчому процесі чотири стадії: підготовку, інкубацію, осяяння, перевірку. Американський психолог Дж. Росмен у творчому процесі виділив сім стадій: усвідомлення проблеми, аналіз проблеми, вивчення доступної інформації про проблему, формулювання пропозицій та рішень, що пропонувалися раніше, критичний аналіз цих рішень, народження нової ідеї, експериментальна її перевірка.

Теоретичні і практичні розробки в області психології та педагогіки [5; 6; 11; 12] показують, що становлення творчих якостей особи починається вже у дошкільному віці. Тому предметом дослідження багатьох авторів в психології і педагогіці [5–7; 12] стало виявлення дитячої творчості в різних видах діяльності: в літературній, художній, пізнавальній, ігровій і т. д. Дослідження особливостей дитячої творчості засвідчило [5–7; 12], що традиційне розуміння «творчості» як створення нового і культурно значущого продукту не завжди може бути застосовано до дошкільників, які не створюють чогось значного для культури, але активно прагнуть до творчої діяльності. Життя дитини проходить не у вирішенні абстрактних завдань та наукових проблем, а в спілкуванні з іншими людьми та ігровій діяльності. Показниками творчості у дошкільників є висока

пізнавальна активність, легкість засвоєння нової інформації, позитивне відношення до себе і до інших людей, емоційна стабільність, спрямованість на успіх, отримання задоволення від самого процесу творчої діяльності. Переживши задоволення від творчого процесу та його результатів, дитина прагне знову і знову пережити цей емоційний стан.

Дослідження сучасного стану підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дошкільників дало можливість виявити основне протиріччя в навчально-виховній діяльності дошкільних закладів освіти, яке виникло між необхідністю забезпечення високого рівня розвитку дитячої творчості і відсутністю науково обґрунтованої системи підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до розв'язання цієї складної педагогічної проблеми. Усунення цього протиріччя передбачає організацію цілеспрямованої роботи щодо підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до роботи з дошкільниками в аспекті розвитку дитячої творчості.

Головним завданням щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку є формування самостійної творчої особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури [10; 13; 15] засвідчив, що підготовка майбутніх педагогів з дошкільної освіти до розвитку творчості у дітей дошкільного віку — це організація навчально-виховного процесу студентів, що створює умови для виявлення і формування творчої особистості майбутнього педагога, набуття ним необхідного мінімуму знань, умінь і навичок для майбутньої виховної діяльності з розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

В ході експериментальної роботи вирішувалося основне завдання — перевірити ефективність методики підготовки студентів до розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Експериментальна робота включала вибір експериментальної і контрольної групи; здійснення діагностичного та підсумкового зрізів експериментальної і контрольної групи на початку та після закінчення формувального етапу експерименту; впровадження розробленої нами методики підготовки студентів; порівняння початкових і кінцевих результатів як в експериментальній, так і в контрольній групі; підведення підсумків формувального експерименту.

Розроблена нами методика підготовки студентів до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку включала п'ять етапів: мотиваційний, інформаційно-методичний, функціонально-інструментальний, ціннісний, оцінно-рефлексивний. Перший етап — мотиваційний, він був спрямований на формування потреб, мотивів, цілей, інтересів у майбутніх педагогів з дошкільної освіти в напрямі розвитку творчості у дітей дошкільного віку. У студентів формувалося чітко визначене ставлення до педагогічної діяльності, що виявляється у свідомому розумінні необхідності і

значущості розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

Другий етап — інформаційно-методичний, включав оволодіння системою узагальнених педагогічних і методичних понять, формування основ професійного мислення, зокрема, з проблеми розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Цей етап був спрямований на розвиток здатностей студентів обґрунтовувати власний підхід до розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Програма дослідно-експериментальної роботи на цьому етапі передбачала введення до курсу «Педагогіка» таких тем, як «Загальна природа творчого процесу», «Стадії творчого процесу», «Розвиток творчої особистості»; до курсу «Дошкільна педагогіка» тем: «Дитяча творчість», «Розвиток творчості у дітей дошкільного віку». Методика підготовки студентів до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку на цьому етапі включала формування системи прийомів педагогічної діяльності, спрямованих на розвиток творчості у дітей дошкільного віку; освоєння методики складання і аналізу творчих завдань для дітей дошкільного віку, пошуку оптимального варіанта їх вирішення. На цьому етапі здійснювалося ознайомлення студентів з сутністю, змістом, формами і напрямками дитячої творчості.

Третій етап — функціонально-інструментальний, передбачав формування системи прийомів навчальної роботи, їх трансформацію у змістово-процесуальний спосіб дій в умовах педагогічної практики з розвитку творчості у дітей дошкільного віку; засвоєння традиційних та інноваційних моделей навчання; відпрацювання основних елементів проведення занять в дошкільних закладах з розвитку творчості у дітей дошкільного віку. На цьому етапі студенти вчилися розробляти плани, сценарії і складати конспекти виховних заходів з розвитку творчості у дітей дошкільного віку, здійснювати розвиток творчості дітей дошкільного віку на практиці, встановлювати контакт з дитячим колективом.

Четвертий, ціннісний етап підготовки студентів припускав засвоєння ними особистісних і професійних орієнтацій, принципів і настанов майбутньої діяльності, спрямованої на розвиток творчості у дітей дошкільного віку, формування елементів культури творчої діяльності. Розвиток творчості у дітей дошкільного віку на цьому етапі стає ціннісною необхідністю для майбутнього вихователя.

На п'ятому, оцінно-рефлексивному етапі, здійснювалось узгодження студентами результатів власної навчально-виховної діяльності з цілями та завданнями, діагностика рівня підготовки до роботи з розвитку творчості у дітей дошкільного віку, формування основ творчого професійного мислення, закріплення настанов на саморозвиток і самовдосконалення.

Базою дослідження виступили: факультет дошкільного виховання Південноукраїнського

національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського; дошкільне відділення Одеського педагогічного коледжу. У дослідженні брали участь 20 вихователів дошкільних навчальних закладів м. Одеси та Одеської області, 58 студентів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. До експериментальної групи входило 28 студентів дошкільного відділення Одеського педагогічного коледжу, до контрольної групи входило 25 студентів дошкільного відділення Одеського педагогічного коледжу.

Після вибору експериментальної і контрольної групи було проведено діагностичне оцінювання. Безпосередня експериментальна робота зі студентами відбувалася за трьома етапами: констатувальний, формувальний і прикінцевий. Кожний з них передбачав свою мету і методику дослідження. Констатувальному етапу передувало визначення критеріїв, показників і ознак підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

Нами було визначено структуру підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до розвитку творчості у дітей дошкільного віку, яка включала три критерії: гносеологічний, операційний, аксіологічний. Опишемо їх. Перший критерій, гносеологічний, з показниками і ознаками їх прояву: обізнаність із сутністю, змістом, засобами, формами і методами розвитку творчості у дітей дошкільного віку; знання особливостей розвитку творчості у дітей різних вікових груп; обізнаність із специфікою розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Другий критерій, операційний, з показниками і ознаками їх прояву: вміння розробляти плани, сценарії і конспекти виховних заходів; вміння організувати та допомагати розвитку творчості у дітей дошкільного віку на практиці; практичні вміння з різних видів дитячої творчості. Третій критерій, аксіологічний, з показниками і ознаками їх прояву: самооцінка; самооцінка творчого процесу.

Виходячи із розробленої в ході дослідження системи критеріїв оцінки підготовленості майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку, ми виокремили три рівня підготовки студентів. Високий рівень підготовки студентів характеризується достатнім знанням сутності, змісту, форм, напрямів дитячої творчості, проявом здатності до творчого сприйняття оточуючого світу, знанням специфіки розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Студенти, які досягли високого рівня підготовки, мають чітко визначене ставлення до означеної професійної діяльності, що виявляється у свідомому розумінні значущості розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Студенти вміють розробляти плани, сценарії і складати конспекти виховних заходів. Вони прогнозують і планують роботу з розвитку творчості у дітей до-

шкільного віку, здійснюють розвиток творчості у дітей дошкільного віку на практиці, встановлюють контакт з дитячим колективом, володіють практичними вміннями з різних видів дитячої творчості. Практична діяльність має стійкий творчий характер. До того ж студенти виявляють не тільки здатність реалізувати теоретичні знання на практиці, але й спостерігається наявність адекватних самооцінок і взаємоконтролю, самооцінок і самоконтролю творчого процесу. Студентам високого рівня властиве постійне прагнення до самовдосконалення, до поглиблення теоретичних і методичних знань з проблеми розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

Середній рівень підготовки характерний для студентів з переважно позитивно-пасивним ставленням до означеної професійної сфери. Спостерігається індивідуальне ставлення до необхідності здійснення розвитку творчості у дітей дошкільного віку з позитивними настановами щодо значущості означеної діяльності у цілісному виховному процесі. Обізнаність студентів із сутністю, змістом, формами і напрямками розвитку творчості дітей дошкільного віку є поверховою. Теоретичні знання і методична підготовка не систематичні і поверхові. Студенти цього рівня не мають стійких знань з проблем розвитку творчості у дітей дошкільного віку, в них відсутній стійкий інтерес до даної проблеми. Вони недостатньо обізнані із сутністю і специфікою організації роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Бажання брати участь у виховних заходах виявляється тільки тоді, коли звертається на це увага. Вони припускаються методичних помилок під час розробки планів, сценаріїв і конспектів виховних заходів, що негативно позначається на їхній практичній діяльності, в них недостатньо сформовані вміння з різних видів дитячої творчості. Крім того, студентам цього рівня властиві здебільшого неадекватні самооцінка і самоконтроль при адекватних самооцінці і взаємоконтролі творчої діяльності. Оцінні судження щодо діяльності не завжди достатньо аргументовані.

Низький рівень підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку притаманний студентам з індивідуальним ставленням до означеного виду діяльності. Вони не усвідомлюють значущість розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Ці студенти мають слабкі знання щодо змісту, форм, напрямів, специфіки розвитку творчості дітей дошкільного віку. Студенти припускаються суттєвих помилок при плануванні роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Вони відчувають значні труднощі при здійсненні розвитку творчості у дітей дошкільного віку на практиці. У них відсутні практичні вміння з різних видів дитячої творчості. Взаємооцінка і взаємоконтроль, самооцінка і самоконтроль творчої діяльності здебільшого неадекватні.

У результаті аналізу одержаних експериментальних даних на констатувальному етапі було визначено вихідні рівні підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Як свідчать результати дослідження, на високому рівні підготовки були тільки окремі студенти: 1,3 % — експериментальної і 1,3 % — контрольної груп. На середньому рівні підготовки перебувало 42 % студентів експериментальної і 40,7 % — контрольної груп. За експериментальними даними констатувального зрізу значна кількість випускників перебувала на низькому рівні підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку: 56,7 % студентів експериментальної і 58 % — контрольної групи. По суті, вони були не готовими до здійснення розвитку творчості у дітей дошкільного віку. З огляду на результати дослідження та вивчення стану підготовки студентів було адаптовано розроблену нами методику підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

Під час формування етапу експерименту педагогічний вплив спрямовувався на забезпечення динаміки рівня підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Провідною метою формування етапу експерименту було підготувати студентів до організації творчого середовища в дошкільному закладі, в якому панує гуманність, взаємодовіра, взаємодопомога. Студенти вчилися створювати в дошкільному закладі творче середовище, творчо використовувати в навчально-виховному процесі дошкільного закладу казки, легенди, перекази, оповідання, прислів'я, приказки, загадки і ліричні пісні (календарно-обрядові, родинно-побутові, обжинкові, історичні, ліричні, кобзарські, жартівливі); колядки, щедрівки, веснянки, думи, билини, народну драму (вертеп).

Як засвідчила педагогічна практика студентів у дошкільних навчальних закладах, застосована в роботі методика щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку зближувала дітей, дошкільники прагнули до самостійного визначення теми творчої діяльності, самостійно або в співпраці з вихователями планували зміст творчої діяльності. Про розширення творчого досвіду свідчили напрями захоплення дітей: земля і космос, явища природи, ігри, світ мистецтва, родинні стосунки. Постійна підтримка і позитивна оцінка з боку дорослих дозволила покращати емоційний клімат у дитячому колективі, певною мірою впливати на самооцінку, характер самостійної та колективної творчої діяльності. Експериментальна робота здійснювалась за умови органічного впровадження творчої діяльності в усі притаманні дошкільникам види діяльності.

Наприкінці дослідження здійснювався порівняльний аналіз експериментальних даних. Студентам експериментальних і контрольних груп було запропоновано виконати завдання

аналогічні констатувальному етапу. Опишемо одержані результати. Кількісні дані про результати виконання студентами завдань за кожним критерієм подано в табл. 1. За даними таблиці видно, що відбулися позитивні зміни у виконанні студентами завдань за всіма критеріями щодо їхньої підготовки до розвитку творчості у дітей дошкільного віку.

Таблиця 1

Результати виконання завдань прикінцевого етапу експерименту (%)

Критерії	Етапи експерименту	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Гносеологічний	До експерименту	4	4	48	46	48	50
	Після експерименту	34	6	82	47	–	48
Операційний	До експерименту	–	–	46	46	54	54
	Після експерименту	20	–	79	47	3	52
Аксіологічний	До експерименту	–	–	32	30	68	70
	Після експерименту	24	–	55	32	3	68

Таким чином, результати формування етапу експерименту засвідчили ефективність використання запропонованої нами методики підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Для студентів експериментальної групи характерним було ціннісне ставлення до проблем розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Студенти експериментальної групи добре усвідомлювали необхідність підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. При опитуванні студентів контрольної групи спостерігалися ті самі тенденції, що й на початку формування етапу експерименту.

Отже ми можемо зробити наступні висновки:

1. Підготовка майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку — це така організація навчально-виховного процесу студентів, що створює умови для виявлення і формування творчої особистості майбутнього педагога; набуття ним необхідного мінімуму знань, умінь і навичок для успішної майбутньої діяльності з розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Розроблена нами методика підготовки студентів включала п'ять етапів: мотиваційний, інформаційно-методичний, функціонально-інструментальний, ціннісний, оцінно-рефлексивний.

2. Критеріями оцінки підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку виступили: гносеологічний — з показниками і ознаками їх прояву: обізнаність із сутністю, змістом, засобами, формами і методами розвитку творчості у дітей дошкільного віку; знання особливостей розвитку творчості у дітей різних вікових груп; обізнаність із сутністю і специфікою розвитку творчості у дітей дошкільного віку; операційний — з показниками і ознаками

їх прояву: вміння розробляти плани, сценарії і концепти виховних заходів; вміння організувати та допомагати розвитку творчості у дітей дошкільного віку на практиці; практичні вміння з різних видів дитячої творчості; аксіологічний — з показниками і ознаками їх прояву: взаємооцінка; самооцінка творчого процесу.

3. На основі якісних і кількісних показників констатувального етапу дослідження було детерміновано вихідні рівні підготовки студентів до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку: високий, середній, низький. Було з'ясовано, що високого рівня підготовки досягли 1,3% студентів як ЕГ, так і КГ. На середньому рівні перебували 42% студентів ЕГ і 40,7% — КГ; на низькому рівні виявилось 56,7% студентів ЕГ і 58% — КГ.

4. Результати дослідження засвідчили, що в експериментальній групі відбувся значний перерозподіл студентів за рівнями підготовки до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку на констатувальному і прикінцевому зрізах. Високий рівень було виявлено у 26% студентів ЕГ (у студентів КГ — 2%); середній рівень був притаманний 72% майбутніх педагогів з дошкільної освіти ЕГ і 42% — КГ; низький рівень підготовки до розвитку творчості дітей дошкільного віку був властивий 2% ЕГ студентів і 56% КГ.

Інституту — 70 років

Шановні колеги!

Прийміть найширші вітання з нагоди 70-річчя заснування Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Історія становлення вашого навчального закладу починається з вересня 1939 року, коли на базі обласного шкільного методичного кабінету у відповідності до постанови Ради народних комісарів УРСР від 17 серпня 1939 року було створено Одеський обласний інститут удосконалення вчителів.

З перших днів свого створення Одеський обласний інститут удосконалення вчителів посідав особливе місце в освітянському житті Одещини. За ці роки педагогічний колектив ООІУВ зробив все, щоб ваш заклад став потужним, багатопрофільним, з великим науково-педагогічним потенціалом та сучасною матеріально-технічною базою, центром підвищення кваліфікації педагогічних кадрів півдня України.

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів є організатором міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференцій, на яких педагогічні працівники шкіл, дошкільних закладів освіти мають можливість показати свої здобутки в справі організації навчально-виховного процесу і перейняти досвід, напрацьований в кращих закладах освіти. На сторінках журналу «Наша школа», заснованого Одеським обласним інститутом удосконалення вчителів, освітяни мають можливість обговорювати результати наукових досліджень в галузі педагогіки, психології, філософії та інших наук.

Шановні колеги, бажаю вам успіхів у пошуку оригінальних ідей, продуктивних наукових досягнень у розв'язанні проблем підвищення кваліфікації педагогічних працівників, професійного, духовного злету, нових творчих здобутків, здоров'я та добробуту.

О. А. Листопад

Література

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. — Казань: Казан. ун-т, 1996. — 562 с.
2. Брушлинский А. В. Зона ближайшего развития и проблема субъекта деятельности // Психологический журнал. — 1994. — № 3.
3. Бухвалов В. А. Алгоритмы педагогического творчества. — М.: Просвещение, 1993. — С. 40—41.
4. Виговська О. І. Творча педагогічна діяльність у цілісному навчально-виховному процесі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — К., 1995. — С. 40.
5. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. — С.Пб.: Союз, 1997. — 224 с.
6. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк. — М.: Просвещение, 1991. — 92 с.
7. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. — М.: Педагогика, 1987. — 159 с.
8. Клепиков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: Навч. посіб. для студ. вузів. — К.: Вища шк., 1996. — 295 с.
9. Никитин Б. П. Ступеньки творчества или развивающие игры. — М.: Просвещение, 1990. — 160 с.
10. Подкасистый П. И., Воробьева Н. А. Подготовка студентов к творческой педагогической деятельности. — М.: Пед. о-во России, 2007. — 192 с.
11. Пономарев Я. А. Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная. — М.: Наука, 1990. — 222 с.
12. Роменец В. А. Психология творчества: Навч. посіб. — 2-ге вид., допов. — К.: Либідь, 2001. — 288 с.
13. Сисоева С. О. Подготовка учителя до формування творчої особистості учня: Монографія. — К.: Поліграф-книга, 1996. — 407 с.
14. Турніна О. Л. Психология творчества: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2007. — 160 с.
15. Яковлева Е. Л. Психологические условия развития творческого потенциала у детей школьного возраста // Вопросы психологии. — 1994. — № 5. — С. 37—42.

Анотація

У статті обґрунтовується ефективність експериментальної методики підготовки студентів до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Визначено критерії та рівні підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до роботи щодо розвитку творчості у дітей дошкільного віку. У роботі наведено кількісні та якісні результати експериментального дослідження ефективності методики підготовки студентів.

В статті обосновується ефективність експериментальної методики підготовки студентів к работе по развитию творчества у детей дошкольного возраста. Определены критерии и уровни подготовки будущих педагогов дошкольного образования к работе по развитию творчества у детей дошкольного возраста. В работе приведены количественные и качественные результаты экспериментального исследования эффективности методики подготовки студентов.

In the article efficiency of experimental method of preparation of students is grounded to development of creation for the children of preschool age. Criteria and levels of preparation of future teachers of preschool education are certain to development of creation for the children of preschool age. The quantitative and high-quality results of experimental research are resulted in a robot, to efficiency of method of preparation of students to development of creation for the children of preschool age.

Ключові слова: творчість, етапи творчої діяльності, дитяча творчість, методика підготовки педагогів до роботи щодо розвитку творчості у дошкільників.

О. А. ЛИСТОПАД,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Модернізація вищої освіти в Україні означає її зміну у відповідності до пріоритетних вимог сучасності — гуманізації і демократизації суспільних відносин, наповнення її змісту такими культурними цінностями, що сприяють забезпеченню особистістю свідомого вибору духовних цінностей і формуванню на їхній основі власної стійкої і несуперечливої системи гуманістичних орієнтацій. Оскільки становлення особистісного в людині передбачає засвоєння системи гуманістичних цінностей, питання про їхнє впровадження в навчально-виховний процес сучасного педагогічного вищого навчального закладу освіти має велику соціальну значущість.

Педагогічна освіта, відповідаючи потребам часу, змінює традиційну систему підготовки педагога, спрямовуючи її на формування такого професіонала, який буде організовувати свою діяльність відповідно до гуманістичних цінностей, адже гуманістичне виховання — це не лише гуманістичне орієнтуюче виховання (таке, що орієнтує вихованця на гуманістичні цінності), а й гуманістичне орієнтоване виховання (орієнтоване на людину як базову для педагога цінність). Це означає, що саме цією цінністю визначається вся ієрархія професійних цінностей педагога, що саме дана цінність орієнтує на вибір певних засобів і методів виховання (А. Асмолов, А. Богуш, І. Бех, В. Сластьонін, І. Якіманська та ін.).

Цінності є гуманістичними, якщо їх зміст наповнюється суб'єктивно-усвідомленими нормами етики добра, справедливості й гуманізму, а людина виступає об'єктом ціннісного ставлення. Як показали спеціальні дослідження М. Боришевського [4], гуманне ставлення педагога до кожної дитини забезпечує високий рівень її творчої активності та самоактивності, сприяє розвитку потенційних можливостей як успадкованих, так і тих, що їх вихованець набуває в процесі творчої діяльності та опанування суспільних цінностей, в їх самостійній апробації, вдосконаленні і водночас завдяки цьому — в самозбагаченні й саморозвитку власних можливостей. Здійснювати гуманістичне виховання необхідно з перших етапів розвитку дитини. Саме дошкільний і молодший шкільний вік мають бути ним інтенсивно заповнені. І в цьому особливе значення має сформованість гуманістичної позиції вихователя.

У цій ситуації перед педагогом, який здійснює свою професійну діяльність або готується до неї, виникає потреба зайняти своє професійне місце, свою педагогічну позицію в освітньо-культурній реальності, що відповідає реаліям часу, а перед вищою освітою — забезпечити освоєння не лише системи знань основ

професійної діяльності, а й виховання особливого відношення до педагогічного процесу і вихованця, яке проявляється в педагогічній позиції. Якщо ми хочемо, щоб педагогіка була справді гуманістичною, то потрібно розуміти і пам'ятати: в такій педагогіці цінності визначають цілі, а не навпаки. Тому недостатньо, щоб педагог-вихователь просто виконував свої професійні функції або реалізовував соціально-професійну роль. Необхідна позиція педагога як вихователя, тому що лише позиція представляє собою єдність свідомості і діяльності людини, де діяльність виступає одним із засобів реалізації його базових цінностей.

Саме тому метою статті є визначення сутності і компонентного складу гуманістичної педагогічної позиції майбутнього вихователя як результату впровадження гуманістичних цінностей культури в процес професійної педагогічної підготовки.

Професійна позиція — це точка зору, відношення до призначення своєї професії і діяльності, поведінка, які обумовлені ними; це система інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності і педагогічної реальності [2].

В. Слободчиков [7] вважає, що професійна педагогічна позиція унікальна і єдина в своєму роді. Вона одночасно є і педагогічно-особистісною (виявляється кожного разу при зустрічі педагога і дитини), і педагогічно-професійною (виявляється при створенні умов досягнення професійних педагогічних цілей). При цьому важливо підкреслити, що педагог, якому притаманна гуманістична позиція, ніколи не зустрічається з дитиною як «об'єктом» (якщо він дійсно педагог, а не працівник з «людським матеріалом»), в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у професійній — з умовами її розвитку.

Позиція, з одного боку, визначається тими вимогами, очікуваннями і можливостями, які пред'являє педагогу суспільство; з іншого боку, діють внутрішні, особистісні джерела активності — ідеали, ціннісні орієнтації, мотиви, прагнення, переживання. У позиції педагога проявляється його особистість, характер соціальної орієнтації, тип суспільної поведінки і діяльності. Виховуючий потенціал педагога не обмежується його педагогічною технологією, бо він, як зазначав Г. Костюк, виховує «своїм ставленням до навчання, його організацією, стосунками з учнями, спілкуванням з ними, своєю ерудицією, багатством духовних інтересів, принциповістю, справедливістю, вимогливістю до учнів» [8, 43], тобто його гуманістичною педагогічною позицією, а також уважністю, спостережливістю, розумінням особистості кожного, щирістю у взаєминах з ними.

Сьогодні позиція педагога визначається як «мотиваційно-ціннісне відношення до майбутньої діяльності (особистісна позиція)» (Є. Шиянов), «розуміння педагогом своїх функцій» (М. Громкова), «орієнтованість на особистісну модель взаємодії» (В. Сериков), «система відносин особистості до педагогічної дійсності» (С. Єфімова). Позиція педагога отожднюється з поняттям «позиція ненасильства» (В. Маралов).

Є. Галицьких [6] виокремлює такі складові професійно-педагогічної позиції:

- ставлення до змісту, цінностей і цілей навчання;
- ставлення до педагогічної науки (осмислення свого покликання);
- ставлення до педагогічної діяльності;
- ставлення до вихованця як до суб'єкта його власного життя, як до мети і цінності освіти (набуття гуманістичної позиції педагога);
- ставлення до себе як до індивідуальності, яка творчо розвивається, яка здатна до діалогу [6, 52].

У дослідженні Е. Баранової [1] визначено, що професійна педагогічна позиція — це особистісне утворення, яке характеризується єдністю професійної свідомості і діяльності, включає систему відношень педагога до учня і умов його розвитку, до колег і самого себе. Професійна позиція педагога як соціально-психологічне і психолого-педагогічне явище розглядається авторкою як інтегральне утворення особистості педагога і представляє собою складну ієрархічну систему відносин, що виникають між педагогом і суб'єктами його діяльності. Характер професійної позиції педагога визначається особливостями провідних, стрижневих відношень педагога до вихованця: гуманістична позиція в якості стрижневої виділяє відношення «Людина-Людина», традиційна позиція — відношення «Педагог-Дитя». При цьому стратегічна професійна позиція педагога містить мету професійної діяльності і забезпечує її гуманістичний характер; тактична професійна позиція педагога конструюється на основі професійного оволодіння системою спеціальних професійних умінь і забезпечує реалізацію гуманістичної стратегії.

У дослідженні О. Гаврикової [5] гуманістична педагогічна позиція розглядається як інтегральна характеристика педагогічної діяльності, як ціннісно-змістовне розуміння педагогічного процесу, що обумовлює реалізацію його гуманістичного призначення і сукупність внутрішніх диспозицій педагога, що дозволяє проявити орієнтацію на особистісну модель взаємодії у просторі (ситуації) суб'єктності учасників. За концепцією автора, сутність педагогічної позиції обумовлена єдністю трьох компонентів: ненасильство, засноване на сприйнятті моральних цінностей; суб'єктність й особистісна взаємодія [5, 26].

Гуманістична позиція майбутніх вихователів — це система відношень, які дозволяють осмислювати, перетворювати педагогічну дійсність і оцінювати її за гуманістичними критеріями. Компонентами сформованості гуманістичної позиції майбутніх вихователів є когнітивний, ціннісно-особистісний і процесуальний. Урахування особливостей психологічної структури особистості та зв'язок між когнітивним, ціннісно-особистісним і процесуальним компонентами забезпечують виховання гуманістичної педагогічної позиції як стрижня моральності людини. Концепція ціннісного усвідомлення емоційного засвоєння моральності, розроблена Л. Рувинським, доводить необхідність такого органічного поєднання.

Розробляючи зміст когнітивного компонента, ми виходили з положень, сформульованих І. Бехом, які вказують на те, що вихователь має володіти науковими знаннями про природу і закономірності розвитку особистості. На сьогодні в арсеналі педагога переважають занадто узагальнені поняття, які не дозволяють застосовувати дієві виховні прийоми. З огляду на це І. Бех подає систему загальних і вікових особистісних закономірностей як орієнтовну основу особистісно зорієнтованого виховання. Виділимо такі з них, які, на нашу думку, для вихователя є першочерговими:

- соціальний генезис духовності особистості вимагає спрямованого, науково обґрунтованого управління цим процесом;
- адекватним методом стає зустріч вихователя з вихованцями як особистостями;
- одні й ті ж конкретні виховні впливи мають різне значення в залежності від їх включення в загальну «атмосферу виховання»;
- інформація тим краще сприймається, запам'ятовується й осмислюється вихованцем, чим більший авторитет у джерела інформації;
- неможливо бути вільним, не будучи самостійним;
- оцінювати дитину доцільніше не в порівнянні з товаришем, а в порівнянні з нею ж;
- для оволодіння власними емоціями ефективним буде прийом, за допомогою якого людина ставиться до себе не як до об'єкта емоційного переживання, а як до суб'єкта цього процесу;
- щоб зрозуміти іншу людину, необхідно відчувати інтерес до її особистості;
- здатність правильно реагувати на емоції і почуття інших людей виявляється в умінні співпереживати [3, 15–16].

Когнітивний компонент включає систему теоретичних знань, які є важливою складовою психолого-педагогічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Його показниками є: наявність системи психолого-педагогічних знань (теоретичні положення про особливості дошкільного віку, про завдання, засоби, методи та прийоми навчально-виховної роботи в сучасному ДНЗ, особистісно зорієн-

товані педагогічні технології роботи з дошкільниками тощо).

Необхідність виокремлення процесуального компонента гуманістичної позиції пояснюється тим, що педагогічна діяльність, як і діяльність взагалі, є ланцюгом дій. Одночасно дія синтезує в собі весь комплекс знань навчальних предметів, взаємозумовленість між поставленими педагогічними завданнями й засобами їх вирішення. Показниками сформованості процесуального компонента є: вміння виділяти й усвідомлювати пізнавальне завдання в умовах визначеної педагогічної ситуації; вміння знаходити адекватні ситуації гуманістичні способи вирішення цих завдань.

Ціннісно-особистісний компонент розкривається за допомогою наступних показників: емпатія (як здатність прийняти позицію, перспективу іншого, переживання афективного стану іншої людини у відповідь на її емоційну поведінку); гуманістична спрямованість особистості (полягає в орієнтації майбутнього вихователя на дитину як цінність, в налаштованості під час учбової, педагогічної та квазіпедагогічної діяльності на урахування інтересів, індивідуальних особливостей, прагнень дитини); гуманістичні ціннісні орієнтації особистості (як суб'єктивно значущі, стійкі гуманістичні життєві орієнтири особистості).

Розвиток гуманістичної спрямованості особистості, що є умовою формування гуманістичної позиції педагога, на думку Є. Шиянова, а в нашому дослідженні розглянуто як показник ціннісно-особистісного компонента, передбачає, по-перше, створення ієрархічної багаторівневої системи регуляції поведінки і діяльності та її централізацію, а по-друге, протиставлення вищого рівня розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до потреб і інтересів, які починають виступати вже не як внутрішні відносно до особистості людини, а, швидше, як зовнішні, але такі, які їй належать [9, 36].

Педагогічна позиція — продукт педагогічного мислення, результат усвідомлення природи виховного процесу і одночасно показник рівня професійної готовності до роботи з дітьми. Це те положення, яке педагог займає по відношенню до дітей у взаємодії з ними і яке визначає всю наступну поведінку вихователя. Та позиція, яку займає педагог, диктує йому реакцію на різноманітні педагогічні ситуації. Якщо він йде до дітей для того, щоб приструнити їх, перемогти, то будь-яка невдача і помилка дитини викликають його негативну поведінку: окрик, жорстку оцінку, ущемлення інтересів. Якщо ж педагог входить до групи, щоб працювати, пізнавати світ, спілкуватися, досягати загальної мети, то незначні порушення з боку дітей коректуються м'яко і непомітно, не припиняючи загального руху до спільної мети. Різниця професійних позицій очевидна і, як правило, фіксується досить просто шляхом спостереження за діяльністю педагога, його

мімікою, пластикою, інтонаціями. При всьому багатстві палітри індивідуальних проявів позиція виявляється досить чітко [1, 76].

Формування гуманістичної педагогічної позиції майбутнього вихователя пов'язано з розвитком ціннісно-сислового розуміння педагогічного процесу, що обумовлює реалізацію його гуманістичного призначення й сукупність внутрішніх диспозицій педагога і дозволяє виявити орієнтацію на особистісну модель взаємодії в ситуації суб'єктності учасників.

Серед основних видів удосконалення педагогічної діяльності майбутніх фахівців є: по-перше, навчальна діяльність в її різноманітних формах — лекціях, лабораторно-практичних заняттях, на яких будується контекст майбутньої професійної діяльності, ідея гуманізації, «олюднення» знань педагогічних наук, в центрі яких знаходиться особистість дитини. По-друге, діяльність, що передбачає відтворення в умовах ВНЗ елементів педагогічної праці, а також певних взаємовідносин між суб'єктами діяльності. До основних форм такого навчання можна віднести тренінги, ділові ігри, серед яких — особистісно-рольові ігри, котрі моделюють предметний і соціальний зміст педагогічної діяльності, її специфічні ознаки. По-третє, навчально-професійна діяльність під час різних видів практики, виконання науково-дослідної роботи, індивідуальних творчих завдань, проектної діяльності, написання рефератів, дипломних і курсових робіт.

О. Галицьких [6] доводить, що досвід вирішення професійно-педагогічних завдань допомагає забезпечити студента навичками професійної діяльності ще на етапі вузівської підготовки, сформувати стійку педагогічну позицію як основу професіоналізму педагога. Дослідниця вважає, що педагогічна позиція висвітлює відношення студента до наступних складових: відношення до смислу, цінностей і цілей навчання, педагогічної науки (осмислення позиції професіонала); відношення до викладання і змісту процесу навчання (формування дослідницького досвіду, осягнення статусу педагога-дослідника); відношення до вихованця як суб'єкта власного життя, до мети і цінності освіти (набуття гуманістичної позиції педагога); відношення до себе як творчої індивідуальності, яка розвивається, здатна до діалогу з представниками професійної спільноти.

Ефективною формою формування гуманної позиції вихователя є також соціально-педагогічний тренінг, який дозволяє цілеспрямовано створювати професійні ситуації. Професійно-педагогічна ситуація містить соціально значущі вимоги (зобов'язання), належне ставлення до особистості вихованця і об'єктивні соціальні умови, що дозволяють реалізувати відповідну поведінку. Даний тренінг включає навчання вміння здійснювати аналіз структури професійно-педагогічної ситуації, навчання способам подолання бар'єру відповідальності

і вміння оцінювати результати власної діяльності. Педагога цікавить аналіз та осмислення свого досвіду і досвіду колег. Тому важливо так будувати заняття з майбутніми вихователями, щоб вони мали можливість «побачити» свою діяльність в світлі теорії.

Аналіз педагогічних ситуацій пов'язаний з формуванням у майбутніх вихователів уміння виділяти проблему, пояснювати причину її виникнення і передбачати можливі шляхи вирішення. В процесі аналізу педагогічних ситуацій не тільки формується розуміння проблем і шляхів їх вирішення, але й усвідомлюється особистісна відповідальність вихователя за створення і вирішення педагогічної ситуації.

У структуру діяльності вихователя щодо розробки педагогічних проектів включаються аналітичні процеси. В даній ситуації студент як майбутній вихователь повинен володіти вміннями конструювати способи і прийоми майбутньої педагогічної взаємодії, елементи сучасного стилю педагогічного мислення, здібності до цілепокладання.

Використання методу проектів у педагогічному процесі сучасного вищого педагогічного навчального закладу вважаємо досить ефективним, оскільки він передбачає пошуково-дослідницьку діяльність студентів, участь в якій сприяє розвитку творчості, ініціативи, критичного мислення, самостійності, самоконтролю, персоналізації навчання, запобігає і сприяє подоланню відчуження студентів від освітнього процесу, допомагає вибудовуванню їхніх індивідуальних освітніх траєкторій в освітньому просторі. Крім того, як показує опитування, студенти-гуманітарії часто незадоволені тим, що комп'ютерні технології недостатньо використовуються в навчальному процесі вищих педагогічних навчальних закладів. З іншого боку, традиційні освітні технології не завжди відповідають потребам та інтересам студентів. Метод проекту допомагає вирішити і ці проблеми.

Оскільки на всіх етапах підготовки проекту учасники цієї роботи — і викладачі, і студенти — постійно обмінюються думками щодо роботи, відбувається обмін інформацією, заохочення

різних підходів до вирішення однієї й тієї ж проблеми, стає звичним співіснування різних думок і припущень, які не співпадають, є можливість критикувати й відхиляти будь-яку думку.

Проектна діяльність сприяє розкриттю можливостей і здібностей студентів, усвідомленню, оцінюванню власних ресурсів, визначенню особистісно значущих і соціально ціннісних перспектив, введенню навчальних завдань у контекст життєвих проблем. Вона передбачає жвавий навчальний діалог, коли учасники обмінюються думками один з одним, а не тільки з ведучим-викладачем; цілеспрямованій і упорядкований обмін ідеями, судженнями, думками в групі заради пошуку істини, коли кожний із присутніх по-своєму бере участь в організації обміну ідеями. Це не лише стимулює пізнавальну і творчу активність учасників проектної діяльності, формує і розвиває творче мислення, а й сприяє формуванню гуманістичної педагогічної позиції.

Як ефективна умова для формування гуманістичної педагогічної позиції може бути використана педагогічна гра. Педагогічна гра — це імітація реальної діяльності педагога в тих або інших штучно відтворених педагогічних ситуаціях. Загальною метою проведення педагогічної гри є формування у майбутнього педагога певних умінь реальної взаємодії з дітьми (з колегами, адміністрацією). Важливе значення для формування гуманістичної педагогічної позиції вихователя має і освоєння передового досвіду виховання і навчання дошкільників, науково-дослідна робота. При творчому ставленні до своєї діяльності майбутній вихователь обирає об'єктом аналізу внутрішні, структуривно-методичні схеми, свої моделі і критерії. На цьому рівні майбутній педагог намагається знайти загальні принципи, які регулюють процес створення конкретних моделей, засобів, критеріїв.

Таким чином, професійна підготовка майбутнього педагога передбачає його особистісне зростання, реалізацію в педагогічній діяльності професійно значущих особистісних якостей і цінностей культури, професійних знань і умінь, формування гуманної позиції по відношенню до педагогів, дітей та батьків.

Література

1. Баранова Е. Ф. Формирование гуманистической позиции у студентов педагогического колледжа: Дис. ... канд. пед. наук. — Архангельск, 2002. — 197 с.
2. Бершадська О. В., Копець Л. В. Ставлення до психологічного знання у формуванні педагогічної позиції викладача вищої школи // Вища освіта України. — 2004. — № 6. — С. 89–96.
3. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // Рідна школа. — 1999. — № 12. — С. 13–16.
4. Боришевський М. Й. Гуманізація міжособистісних взаємин в навчально-виховних закладах нового типу // Тези доповідей та виступів. — К., 1994. — С. 287.
5. Гаврикова О. Ю. Формирование гуманистической педагогической позиции студентов физкультурного вуза

Інституту — 70 років

Одеському ОІУВ — 70! Ювілей — це час життєвої мудрості і досвіду. За 70 років Інститут став незамінним учасником і креативним модератором роботи, спрямованої на формування професійного мислення сучасного педагога, підготовки його до використання новітніх технологій навчання та виховання.

Переконана, що досвід, талант, професіоналізм колективу Одеського обласного інституту удосконалення вчителів і надалі сприятимуть підвищенню фахової кваліфікації тисяч освітян області.

Щиро бажаю Інституту довгої і щасливої професійної долі, людської шани та нових науково-методичних звершень.

І. А. Княжева

на основе активизации нравственно когнитивной и субъектной сфер: Дис. ... канд. пед. наук. — М., 2005. — 255 с.

6. Галицких Е. О. Интегративный подход как теоретическая основа профессионально-личностного становления будущего педагога в университете: Монография. — С.Пб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. — 290 с.

7. Левина М. М. Технология профессионального педагогического образования. — М., 2001. — 96 с.

8. Костюк Г. С. Загальні закономірності онтогенезу людської психіки // Вікова психологія. — К., 1976. — С. 28–52.

9. Шиянов Е. Н. Аксиологические основания процесса воспитания // Педагогика. — 2007. — № 10. — С. 33–37.

А н о т а ц і я

У статті визначена сутність і компонентний склад гуманістичної педагогічної позиції майбутнього вихователя як результату впровадження гуманістичних цінностей культури в процес професійно-педагогічної підготовки.

В статье определена сущность и компонентный состав гуманистической педагогической позиции будущего воспитателя как результата реализации гуманистических ценностей культуры в процессе профессионально-педагогической подготовки.

In the article essence and component composition of humanism pedagogical position of future educator is certain as a result of realization of humanism values of culture in the process of professional-pedagogical preparation.

Ключові слова: гуманістичні цінності культури, професійна підготовка, професійно-педагогічна позиція.

Ключевые слова: гуманистические ценности культуры, профессиональная подготовка, профессионально-педагогическая позиция.

Keywords: humanism values of culture, professional preparation, professional-pedagogical position.

І. А. КНЯЖЕВА,

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки ПУНПУ імені К. Д. Ушинського.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють сучасні соціально-економічні перетворення в суспільстві, які потребують відповідного оновлення освітньої політики, пошуків нових форм і методів організації навчально-виховного процесу.

Головною рушійною силою інноваційної діяльності є педагог. Саме від нього, від рівня його професійної компетентності і готовності до інноваційної діяльності, залежить ефективність та результативність впровадження інновацій в навчально-виховний процес школи. Однак практика підтверджує, що сьогодні в навчальних закладах ще дуже мало уваги звертається на проблему формування готовності педагогів до інноваційної діяльності. Тому метою даної статті є обґрунтування структури готовності педагогів до інноваційної діяльності та висвітлення значення наукового і методичного супроводу щодо формування готовності педагогів до інноваційної діяльності.

Проблема психологічної готовності до інноваційної діяльності привертала увагу багатьох науковців, зокрема, широко відомі праці В. Вольдько, П. Гальперина, О. Глушмана, Г. Гура, М. Дьяченко, Л. Кандибовича, Л. Карамушки, Є. Климова, Л. Леонтьєва, К. Платонова, О. Тарнавської та ін.

У вирішенні даної проблеми внесли певний вклад дослідники В. Борівський, Н. Клокар, О. Ковальчук, О. Козлова, К. Макагон, Е. Макагон, Л. Набока, М. Скрипник, Е. Соф'янк, Л. Чернігова, В. Уруський та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про неоднозначність вирішення даної проблеми. Запропоновані в працях науковців пропозиції щодо структури психологічної готовності роз-

різняються кількістю та змістом її складових. Крім того, пропонуються різні варіанти тлумачення загального поняття «готовність» та «психологічна готовність».

Психологічну готовність більшість вчених розглядають як необхідну передумову ефективної діяльності людини, яка водночас є її результатом. Зміст та структура психологічної готовності визначається вимогами до психологічних процесів, стану, досвіду та властивостей конкретної особистості. Аналізуючи розвиток поняття готовності, можна спостерігати ускладнення його структури від компонентів, які обумовлені досвідом навчання й діяльності, особливостями мотиваційної сфери, особистісними якостями та світоглядом [4].

Отже, **готовність педагога до інноваційної діяльності** — це складне інтегративне новоутворення, ядро якого складає взаємодія мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів, що виявляється в прагненні до інноваційної діяльності і в підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

Структура психологічної готовності містить чотири функціонально пов'язані між собою компоненти:

1. *мотиваційний* — сукупність мотивів, адекватних меті та завданням інноваційної діяльності. Серед мотивів слід виокремити такі: мотиви особистісного і професійного зростання, прагнення вдосконалюватись у напрямі інноваційної діяльності, задоволення від самого процесу діяльності, прагнення до отримання результату, до винагороди, запобігання санкцій тощо;

2. *когнітивний* — система знань, необхідних для успішної інноваційної діяльності. До

таких знань відносяться поінформованість щодо сучасних інновацій; знання сучасної педагогіки, філософії, психології, фізіології; теоретичних, наукових і методичних основ інноваційної діяльності;

3. *операційний* — комплекс умінь і навичок практичного вирішення завдань, які забезпечують ефективне впровадження інновацій в практику. Це певні вміння з питань діагностики та організації інноваційної діяльності, рефлексії своїх дій, мотивування й стимулювання діяльності учнів, здійснення відповідної корекції;

4. *особистісний* — являє собою систему особистісних характеристик вчителя, важливих для інноваційної діяльності, до яких можна віднести: любов до дітей, відкритість до нового, здібність до розумного ризику, самоконтроль, відповідальність, цілеспрямованість, комунікабельність, ініціативність, креативність, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації.

Науковці встановили, що ефективно формування готовності педагогів до інноваційної діяльності забезпечує наявність зовнішніх і внутрішніх умов. *До зовнішніх умов* відносять: зміст та рівень складності задачі, новизну, творчий характер діяльності, обставини та умови діяльності, особливості стимулювання дій та результатів. *До внутрішніх*: мотивацію, прагнення досягти певного результату, самооцінку, нервово-психічний стан, стан здоров'я, фізичне самопочуття, рівень самоконтролю, особистісний досвід, відповідність здібностей та особистісних якостей вчителя до інноваційної діяльності.

Таким чином визначено, що **педагог інноваційної орієнтації** — це творча особистість, яка має певні компетенції щодо інноваційної діяльності, здатна брати на себе відповідальність, вчасно усвідомлювати, реагувати і враховувати ситуацію змін в соціальній, економічній і культурній сферах життєдіяльності [8]. Це насамперед педагог-дослідник, якому притаманні:

- адекватні ціннісні орієнтації;
- розвинуту професійну свідомість;
- інноваційну обізнаність;
- гнучке професійне, креативне і критичне мислення;
- готовність до сприйняття нової інформації;
- швидкість і точність адаптації поведінки в умовах інноваційної діяльності;
- розвиненість комунікативних умінь;
- прагнення до саморозвитку і самовдосконалення;
- високий рівень самоактуалізації.

У зв'язку з даним визначенням постає питання, чи кожний педагог може бути педагогом інноваційної орієнтації? Крім того, в психолого-педагогічній літературі розрізняють різні категорії вчителів згідно з їх відношенням до нововведень, серед яких: вчителі-новатори, вчителі, які першими здійснюють практичну

перевірку, помірковані вчителі, вчителі, які більше сумніваються та вчителі-консерватори.

Підготовка педагогів до інноваційної діяльності є актуальною проблемою сучасного навчального закладу. Тому бажано кожній школі до цієї проблеми поставитись з великою увагою і врівноважено, враховуючи специфіку навчального закладу. На наш погляд, одним із шляхів розв'язання даної проблеми є створення Програми формування готовності педагогів до інноваційної діяльності, яка забезпечує системність інноваційної роботи навчального закладу та науковий і методичний супровід.

Основні завдання підготовки педагогів до інноваційної діяльності:

- Усвідомлення вчителем необхідності перетворень в сучасній освіті та перебудови методології навчання і виховання.
- Формування готовності вчителів до оволодіння певним рівнем компетенцій щодо інноваційної діяльності.
- Створення системи побудови конкретної концепції роботи школи і самого вчителя.
- Забезпечення умов для творчого пошуку засобів, форм і методів реалізації навчально-виховної моделі.
- Орієнтація вчителя на осмислення ним результатів навчальних і виховних інновацій, формування критеріїв їх оцінювання.

Систему роботи навчального закладу щодо формування в педагогів готовності до інноваційної діяльності слід розпочати зі створення інноваційного середовища, що передбачає:

- забезпечення позитивного психологічного клімату в педколективі;
- створення системи навчання вчителів через педагогічні майстерні, майстер-класи, теоретико-методологічні і психолого-педагогічні семінари, вивчення і поширення перспективного педагогічного досвіду;
- забезпечення наукового супроводу процесу розроблення та апробації інновацій;
- створення необхідних умов для самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації вчителів.

Модель формування готовності педагогів до інноваційної діяльності передбачає системну діяльність загальноосвітнього навчального закладу, яка включає три етапи: діагностико-корекційний, навчальний, аналітико-регулятивний [9].

Загальноосвітній навчальний заклад, створюючи дану модель:

- розробляє стратегію та програму розвитку закладу освіти;
- діагностує стартовий рівень готовності вчителів до інноваційної діяльності;
- розробляє та здійснює заходи щодо розвитку мотивації вчителів до впровадження інновацій в практику;
- проектує роботу методичного об'єднання щодо засвоєння нових знань з педагогічної інноватики і формування певних компетенцій

щодо впровадження її в практику, використовуючи колективний, груповий та індивідуальний рівень підготовки;

— забезпечує психологічну підтримку вчителів і методичний супровід впровадження інновацій;

— створює необхідні умови для впровадження інновацій;

— контролює план навчання і самоосвіти вчителів з проблем освоєння інновацій;

— розробляє та здійснює заходи щодо стимулювання педагогів, які активно впроваджують в практику своєї роботи інновації;

— вивчає і узагальнює інноваційний досвід роботи вчителів.

Критерії ефективності сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності:

• Орієнтація педагога на сучасні вимоги, ступінь їх поінформованості і ставлення до новаторства.

• Особливості мотиваційної сфери вчителя, система уявлень про формування цілей власної діяльності.

• Спрямованість вчителя на інноваційний підхід до навчання та виховання, усвідомлена потреба введення педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики.

• Рівень самооцінки теоретичних знань і професійної готовності педагога до інноваційної діяльності.

• Наявність практичних умінь щодо освоєння педагогічних інновацій та створення нових. Бажання створювати власні методики, технології та застосувати їх у педагогічній практиці.

• Готовність до подолання труднощів як змістового, так і організаційного плану.

• Підвищення педагогічної майстерності.

• Уміння оцінити ефективність апробованих і впроваджуваних виховних нововведень.

Проблема формування готовності педагогів до інноваційної діяльності потребує пильної

уваги з боку адміністрації і методичної служби навчального закладу, а також певних надбань і подальших розробок. Розв'язання даної проблеми, безумовно, зможе забезпечити можливість ефективно і результативно створювати педагогічні інновації та впроваджувати їх в навчально-виховний процес.

Література

1. *Борівський В.* Проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сучасній школі // *Рідна школа.* — 2002. — № 3. — С. 22–26.

2. *Дуткевич Т. В., Терещенко В. А.* Особливості формування мотиваційного компонента готовності майбутніх педагогів до інтерактивної взаємодії з учнями / *Вісник післядипломної освіти: Зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти АПН України, Асом. без перерв. Освіти дорослих.* — К.: Геопринт, 2009. — Вип. 11, ч. 2. — С. 95–102.

3. *Дьяченко М. И.* Психологические проблемы готовности к деятельности. — Минск: Университетское, 1976. — 176 с.

4. *Клокар Н. І.* Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — К., 1997. — 227 с.

5. *Козлова О. Г.* Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. — Суми: ВВП «Мрія 1», ЛТД, 1999. — 92 с.

6. *Макагон К.* Діагностика готовності педагогів до пошукової діяльності // *Рідна школа.* — 2002. — № 1. — С. 27–29.

7. *Останчук О.* Шляхи підвищення інноваційного потенціалу методичної роботи // *Шлях освіти.* — 2002. — № 2. — С. 9–15.

8. *Соф'яни Е., Чернігова Л.* Формування готовності кадрів до інноваційної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти // *Післядипломна освіта в Україні.* — 2003. — № 3. — С. 14–17.

9. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності // *Школа.* — 2006. — № 7. — С. 16–48.

10. *Уруський В. І.* Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти: *Метод. посіб.* — Тернопіль: ТОКІППО, 2005.

В. В. ЯГОДНІКОВА,

кандидат педагогічних наук, ст. викл. кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

Корекційна педагогіка

УДК 376.4:371.21

ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ-СИРІТ

У психолого-педагогічній літературі та практиці дошкільного виховання самообслуговуючій діяльності надається вагоме значення в розвитку дітей. Актуальність обраної проблеми дослідження підтверджується високою оцінкою ролі праці у всебічному розвитку осо-

бистості дитини з наголошенням на тому, що самообслуговуюча діяльність слугує фундаментом її трудових дій в подальшому житті (І. В. Белякова, В. І. Бондар, Л. С. Виготський, О. П. Гаврилушкіна, Е. К. Гульєнц, Є. А. Єкжанова, Д. В. Зайцев, О. А. Катаєва, Г. М. Мерсі-

янова, В. Г. Петрова, В. М. Синьов, Н. Д. Соколова, О. А. Стребелева, С. В. Федоренко, О. П. Хохліна та ін.).

Аналіз літературних джерел дозволяє говорити про великі кількісні та якісні відмінності в оволодінні самообслуговуючою діяльністю розумово відсталими дітьми, дітьми-сиротами. Всі дослідники даної проблеми наголошують на необхідності створення спеціальних умов та добору особливих методів навчання цих категорій дітей.

Метою нашого дослідження було вивчення рівнів сформованості та особливостей розвитку навичок самообслуговування у розумово відсталих вихованців дитячого будинку і можливостей їх урахування в корекційній роботі. При організації дослідження ми виходили з того, що формування навичок самообслуговування має здійснюватись з урахуванням психологічних особливостей дитини, її досвіду. Визначення своєрідності в оволодінні самообслуговуючою діяльністю розумово відсталими дошкільниками-сиротами дозволить створити адекватні умови та розробити спеціальні методи її формування з метою оптимізації трудової діяльності та особистісного розвитку цієї категорії дітей.

В процесі проведення констатувального експерименту ми користувалися методикою вивчення та критеріями визначення рівня сформованості навичок самообслуговування у слабозорих молодших дошкільників, розроблених С. В. Федоренко [6], які ми адаптували до завдань нашого дослідження та контингенту досліджуваних.

Констатувальний експеримент складався з трьох етапів.

На **першому етапі** експерименту вивчалось ставлення дітей до праці, виявлялась наявність серед сформованих навичок і предметних дій таких, що є складовими самообслуговування. Для реалізації цих завдань використовувались спостереження, бесіда з вихователями, бесіда з дітьми.

Завданням **другого етапу** констатувального експерименту було виявлення особливостей виконання дій самообслуговування дітьми, наявних у них труднощів та невикористаних потенційних можливостей, ставлення до самообслуговуючої діяльності. Відповідно до «Програми виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку» (2000 р.) нами досліджувались навички самообслуговування, якими дитина мала оволодіти, виявлялась також наявність позитивного ставлення до самообслуговуючої діяльності, залучення дорослих до розв'язання певних проблем, самостійність і відповідальність у самообслуговуванні. Завдання другого етапу досліджувались за допомогою спостереження, яке здійснювалось на заняттях, у повсякденній діяльності дітей та в спеціально створених ситуаціях.

На **третьому етапі** експерименту досліджувалось вміння дітей дотримуватися поетапності виконання дій самообслуговування, залежність якості дій від стимулювання самообслуговуючої діяльності.

При визначенні послідовності процесу формування навичок самообслуговування ми враховували праці П. Я. Гальперіна, О. В. Запорожця, Н. Ф. Тализіної, С. В. Федоренко [1–6]. Відповідно досліджувались такі етапи:

1) етап прийняття завдання — постановка мети діяльності, її мотивація, ознайомлення із змістом завдання, актуалізація досвіду;

2) орієнтувальний етап — орієнтування в завданні шляхом визначення порядку і змісту дій, умов їх виконання;

3) операційно-виконавчий етап — власне виконання дій за допомогою системи операцій;

4) контрольно-оцінювальний етап — перевірка правильності виконаної дії відповідно до зразка.

Рівень володіння дітьми навичками самообслуговуючої діяльності оцінювався за такими критеріями: самостійність дітей як в умінні орієнтуватись в завданні, так і при його виконанні; способи виконання дій; використання допомоги. Вагомого значення при визначенні рівня сформованості навичок самообслуговуючої діяльності надавали стимулам, які впливали на бажання дитини виконувати дію. Застосовували такі форми заохочення дітей: вимога; створення ігрової ситуації; використання соціального впливу; використання прагнення до успіху; залучення до співпраці з вихователем; матеріальне заохочення. При визначенні рівня самообслуговуючої діяльності враховували також сформованість у дитини навичок контролю за власними діями.

При оцінюванні загальних результатів та рівнів сформованості навичок самообслуговуючої діяльності у розумово відсталих дітей-сиріт ми використовували такі критерії:

— відповідність дій «Програмі виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку»;

— якість, самостійність, планомірність, впевненість, послідовність дій;

— наявність вміння коментувати свої дії під час виконання, розповідати про них;

— сприймання допомоги;

— самоконтроль послідовності та результату виконаної дії;

— наявність бажання самостійно себе обслуговувати;

— одержання позитивних емоцій від самообслуговуючої діяльності;

— потреба в зовнішній стимуляції та контролі.

Загальний аналіз результатів трьох етапів констатувального експерименту за описаними вище критеріями дозволив виділити чотири рівні розвитку дій самообслуговування у розумово відсталих дітей-сиріт:

високий — дії самообслуговування виконуються дитиною якісно, самостійно, плановірно, впевнено, послідовно; дитина вміє не лише спланувати й виконати дії, а й прокоментувати їх; результат виконання дитина контролює самостійно; наявність сформованих відповідно до програми дій поєднується з бажанням дитини самостійно себе обслуговувати, допомагати іншим і одержувати від цього позитивні емоції; у дитини відсутня потреба в зовнішньому стимулюванні й контролі;

достатній — дії самообслуговування виконуються дитиною самостійно шляхом спроб і помилок, але не завжди послідовно й точно; наявні труднощі при виконанні складних дій; при наявності труднощів дитина звертається за допомогою до дорослого і є активною в її використанні; бажання дитини самостійно себе обслуговувати вимагає періодичної стимуляції, але не потребує контролю;

низький — лише прості дії самообслуговування виконуються дитиною правильно й самостійно, проте в більшості випадків дитина потребує допомоги; якість дій значно покращується за наявності зразка і розгорнутої інструкції; наявні серйозні труднощі у більшості дій, особливо щодо поетапності виконання; бажання дитини самостійно себе обслуговувати потребує постійного стимулювання різними формами та контролю з боку дорослого;

вихідний — жодна дія обслуговування не сформована; допомога дорослого приймається пасивно; навіть найменша невдача призводить до відмови від дії; бажання оволодіти самообслуговуванням не сформоване; якість виконання дій не залежить від форми стимулювання.

Дослідження проводилось на базі спеціальних груп Білгород-Дністровського дитячого будинку змішаного типу, Білгород-Дністровського спеціалізованого будинку дитини. Експериментом було охоплено 72 розумово відсталих дошкільників-сиріт.

Результати першого етапу експерименту засвідчили, що розумово відсталі вихованці дитячих будинків є достатньо пасивними у трудовій діяльності загалом та самообслуговуванні, зокрема. Перебування в інтернатних умовах формує в них навички споживача. Переважна більшість дітей, навіть виявляючи позитивне ставлення до праці, є не самостійними в ній, залежними від допомоги дорослих.

Результати другого етапу експерименту дозволили виявити такі особливості самообслуговуючої діяльності розумово відсталих дошкільників-сиріт, як: відсутність самостійності, цілеспрямованості й послідовності навіть при виконанні простих самообслуговуючих дій; виразна схильність до опіки, емоційної взаємодії з дорослими. Порівняння цих особливостей з результатами експериментального дослідження розумово відсталих дітей з родин підтвердило наше припущення щодо необхід-

ності врахування в корекційно-виховній роботі не лише особливостей інтелектуального недорозвитку, а й утриманської психології сиріт. Було виявлено також пряму залежність ступеня сформованості самообслуговуючих дій від клінічного діагнозу, що актуалізує необхідність реалізації в корекційній роботі індивідуального підходу до вихованців.

Третій етап констатувального експерименту дозволив визначити вміння дітей дотримуватись поетапності виконання дій самообслуговування, а також залежність їх якості від відповідної стимуляції, наявності відповідних навичок самоконтролю. Результати дослідження засвідчили, що розумово відсталі діти-сироти відчувають найбільші труднощі на операційно-виконавчому та контрольно-оцінювальному етапах. Досліджувані не користувались інструкцією в діях, порушували послідовність необхідних рухів, не реалізовували весь їхній склад, не планували їх, через що дії самообслуговування (особливо складні) виконувались ними неповністю або неякісно. Більшість дітей очікували допомоги з боку дорослих, не прагнули до самостійного подолання труднощів, що свідчить про необхідність застосування спеціальних корекційних прийомів щодо подолання схильності дітей до надмірної опіки. У досліджуваних не сформована стала емоційна мотивація до трудової діяльності, відсутнє прагнення до успіху, що підтверджує необхідність використання в корекційній роботі різних форм заохочення, починаючи з ігрових «з орієнтацією на особистісні» та закінчуючи соціальними. Виявлені нами труднощі оволодіння дітьми навичками самообслуговування показують їм пряму залежність від несформованості критичного мислення, навичок самоконтролю, розумових операцій, неадекватності самооцінки.

Аналіз результатів третього етапу експерименту дає підстави зробити висновок про те, що рівень і якість самообслуговуючої діяльності також обумовлені клінічним діагнозом дитини та її попереднім досвідом (переважно негативним). Зокрема, у дітей, які раніше перебували в неблагополучних сім'ях, було діагностовано відсутність навичок самообслуговування, небажання ними оволодівати, наявність шкідливих звичок. Ускладнення інтелектуального розвитку іншими клінічними проявами (грубі порушення моторики; порушення процесів нейродинаміки; елементи психопатоподібної поведінки) негативно впливають на цілеспрямованість і темп формування дій, працездатність, точність виконання трудових дій дитиною, самоконтроль.

На основі загального аналізу результатів трьох етапів констатувального експерименту було визначено чотири рівні розвитку дій самообслуговування у розумово відсталих дітей-сиріт.

На високому рівні, відповідно до «Програми

виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку», самообслуговуючою діяльністю не оволодів ніхто з досліджуваних. Є певні дії, які окремими дітьми виконуються самостійно, плановірно та якісно (наприклад, миття рук, вмивання обличчя). Проте в цілому жодна дитина не вміє планувати всі передбачені програмою дії, коментувати їх, виконувати послідовно, контролюючи і проміжний, і кінцевий результат. Не було виявлено й дітей, які б виконували всі дії без допомоги вихователя і зовнішнього стимулювання.

У 30 % дітей навички самообслуговування сформовано на достатньому рівні. Ці діти більшість дій виконують самостійно, хоча й не завжди послідовно; для планування дії потребують додаткової інструкції, показу або стимулювання; намагаються себе контролювати. При виконанні складних дій діти звертаються за допомогою, оскільки хочуть навчитися роботи все самостійно. Різні форми заохочення підвищують інтерес дітей до роботи.

48 % дітей знаходяться на низькому рівні сформованості самообслуговуючої діяльності. Ця категорія досліджуваних потребує різних видів допомоги з боку дорослого, постійного стимулювання. Найбільші труднощі виявляються в поетапності виконання дій, невмінні їх планувати. Контролювати себе й адекватно оцінювати свої дії діти не навчились.

22% дітей зовсім не оволоділи передбаченими програмою навичками самообслуговуючої діяльності, тому їхній рівень оцінено як вихідний. Ні самі дії, ні бажання їх виконувати в цих дітей не сформовані; вони очікують допомоги з боку дорослого, сприймаючи її пасивно. У трудовій діяльності самообслуговуючого характеру діти не відчують потреби, тому на прохання її виконання часто реагують плачем, відмовами, агресією. Використання різних форм допомоги та заохочення не стимулює цю групу досліджуваних до діяльності.

Отже, одержані результати переконливо засвідчили, що у більшості розумово відсталих вихованців дитячих будинків навички самообслуговування не відповідають вимогам «Програми виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку» і знаходяться пе-

реажно на низькому та вихідному рівнях (високого рівня не було виявлено). Причинами такого стану та виявлених особливостей є недостатнє врахування в педагогічному керівництві впливу на трудову діяльність розумово відсталих дітей-сиріт як порушень пізнавального, особистісного розвитку, так і суб'єктивних соціальних факторів. Це підтверджує наше припущення про необхідність розробки спеціальної методики корекційно-виховної роботи з цією категорією вихованців, що й стане пріоритетним напрямком дослідження окресленої проблеми.

Література

1. Гальперин П. Я. Формирование умственных действий // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухова; МГУ. — М., 1981. — С. 78–86.
2. Запорожец А. В. Развитие произвольных движений. — М., 1986. — 296 с. — (Избранные педагогические труды: В 5 т.; Т. 5).
3. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. — К.: ТОВ «ЛДЛ», 2000. — 120 с.
4. Психическое развитие воспитанников детского дома / Под ред. И. В. Дубровиной, А. Г. Рузской. — М.: Просвещение, 1990. — 124 с.
5. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников. — М.: Просвещение, 1988. — 175 с.
6. Федоренко С. В. Корекційна спрямованість формування навичок самообслуговування у молодших слаборозумних дошкільників: Дис. ... канд. пед. наук. — К., 1997. — 143 с.

Анотація

У статті висвітлено результати дослідження рівнів сформованості та особливостей розвитку дій самообслуговування у розумово відсталих вихованців дитячого будинку.

Ключові слова: праця, дошкільники з вадами інтелекту, діти-сироти, навички самообслуговування, самообслуговуюча діяльність.

The article deals results of research standards forms self-service activity of children-orphan under school age with intellectual defects.

Keywords: labour, children under school age with intellectual defects, children-orphan, skills of self-service, self-service activity.

О. С. ФОРНАЛЬЧУК,

директор Білгород-Дністровського дитячого будинку.

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ НА ОСНОВІ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи з тези, записаної в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, про те, що «сучасна система управління сферою освіти розвивається як державно-громадська», передбачається створення відповідного механізму вивчення суспільної думки, впливу громадськості на процеси, що відбуваються в системі загальної середньої освіти, та рішення, які ухвалюються органами державного управління. Це може ефективно здійснюватися на основі моніторингових досліджень.

Управління розвитком загальної середньої освіти регіону на основі моніторингових досліджень передбачає розробку відповідної моделі (франц. *modele*, від лат. *modulus* — міра, зразок, норма) як аналога (схеми, структури, знакової системи) визначеного формату природної чи соціальної реальності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення — оригіналу. У гносеологічному розумінні — це «представник», «заступник» оригіналу в пізнанні та практиці [8, 374].

З точки зору В. С. Пікельної «...моделювання як метод дослідження підвищує культуру мислення керівників будь-якої ланки та ефективність управлінського рішення. Модель дозволяє не тільки в цілісному вигляді представити систему управління, але й більш чітко бачити проблеми управління, що виникають в школі» [6, 47–48]. А. І. Підласий вважає, що будь-яке управління як діяльність починається з його умовного програмування в мисленні, його моделювання [4, 23].

Головною характеристикою моделі є спрощення реальної життєвої ситуації, до якої вона застосовується. Оскільки форма моделі менш складна, а дані, які не відносяться до справи, затуманюють проблему в реальному житті, усуваються, модель найчастіше підвищує здатність керівника до розуміння і вирішення проблем, що постають перед ним. Модель також допомагає керівнику об'єднати свій досвід і погляди з досвідом і поглядами експертів. Важливим є те, що створення моделі, як і системи управління, є процесом [3, 222–226].

Погоджуючись з думкою В. С. Пікельної щодо теорії та методики моделювання управлінської діяльності, ми з'ясували, що моделі бувають описові, статичні, динамічні, історичні, емпіричні та нормативні. Також у науковій літературі виділяють — фізичні (мають подібну з оригіналом природу); матеріально-ма-

тематичні (їхня фізична природа відрізняється від прототипу, але можливий математичний опис поведінки оригіналу); логіко-семіотичні (конструюються за допомогою спеціальних знаків, символів і структурних схем). В основному педагогічні моделі входять у матеріально-математичну й логіко-семіотичну групу [1] та можуть бути нормативними в тому випадку, якщо образ, який створено, показує, чого можна досягти в майбутньому за певних умов [7].

У педагогіці виділяють таке поняття, як освітня модель, яка має свої різновиди (імітаційна, семіотична, соціальна). Освітня модель — це логічна і послідовна система відповідних елементів, які включають цілі, зміст освіти, проектування педагогічної технології та технології управління навчальним процесом, навчальні плани і програми. Завдання цієї моделі — допомогти в створенні навчальних планів і програм, різних способів організації навчання, управління навчальним процесом, визначенні критеріїв ефективності технологій, видів і способів контролю, оцінювання тощо [7].

Поряд з педагогічним моделюванням науковці виділяють педагогічне проектування, яке розуміють як створення моделей планових (майбутніх) процесів, явищ.

Проектування — це певний порядок побудови проекту. Він передбачає етапи здійснення: формування проблеми, мети проекту; висунення певних ідей, що можуть сприяти вирішенню протиріч у даній проблемі; створення ідеальної моделі об'єкта управління; визначення способу замірювання очікуваних результатів; процес реалізації проекту з моніторинговим відстеженням (збір та аналіз необхідної інформації і коректування проектної діяльності); заключний етап: узагальнення та оприлюднення результатів, складання звіту та підготовка рекомендацій щодо розвитку досліджуваного об'єкта. Компонентами педагогічного проектування є мета, об'єкт, суб'єкт, засоби, методи та його результати. Створення проекту інноваційної моделі навчально-виховної системи і є результатом освітнього проектування.

О. М. Дахін стверджує, що при зіставленні зазначених термінів відбувається їх змістове «викладання», тобто проект як система є підсистемою моделі і навпаки: саме проектування може складатися з часткових моделей. Моделювання може бути спрямованим на ми-

нулий досвід з метою його переосмислення. А проектування — спрямоване на створення образу бажаної майбутньої педагогічної системи.

У проектуванні виділяють певні види моделей, які є частиною проекту:

— прогностична модель (оптимальний розподіл ресурсів і конкретизація цілей);

— концептуальна модель (її засновано на інформаційній базі даних і програмі дій);

— модель моніторингу (полягає в створенні механізмів зворотного зв'язку і способів корегування можливих відхилень від планових результатів);

— інструментальна модель (за її допомогою можна підготувати засоби виконання і навчити виконавців працювати з педагогічними інструментами);

— рефлексивна модель (створюється для прийняття рішень у випадку виникнення несподіваних і непередбачених ситуацій) [1].

Аналіз особливостей моделювання та проектування дає змогу зробити висновок про їх ідентичність з різницею у всебічності вивчення проблеми, масштабності застосування та визначенні різноманітних шляхів в реалізації.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що сучасна система управління освітою розвивається як державно-громадська, передбачає створення відповідного механізму вивчення суспільної думки, впливу громадськості на процеси, що відбуваються в системі загальної середньої освіти, та рішення, які ухвалюються органами державного управління.

Розвиток можна охарактеризувати як процес якісних змін системи в просторі і часі. Зміни можуть бути конструктивними (ведуть до прогресу) та деструктивними (ведуть до регресу). У природному розвитку переважає прогрес, оскільки регрес веде до руйнування системи.

Основа розвитку — це вирішення суперечностей. Природно розвиток здійснюється шляхом зближення різних точок зору через їх діалогічне узгодження на основі єдності походження.

Г. В. Єльнікова висловлює думку, що діалогічне узгодження ініціює зовнішній подразник — активатор (потреби суспільства, держави, вимоги організації, де працює або вчиться людина тощо). Якщо подразнення викликають резонанс системи (відгук внутрішньої структури: вимоги, які відповідають потребам людини), то відбувається усвідомлення й прийняття зовнішньої мети як своєї або взаємоадаптація цілей на основі субстанціональної єдності [2, 263].

Аналіз процесів і явищ, які відбуваються в «середовищі» навчальних закладів, усіма зацікавленими групами споживачів освітніх послуг і результатів діяльності системи загальної середньої освіти забезпечує можливість реалізу-

вати зовнішній моніторинг, це сприятиме активізації діяльності органів державного управління системою середньої загальної освіти, що передбачає:

— забезпечення доступності громадськості до інформаційних ресурсів системи освіти різних рівнів;

— своєчасне виявлення проблемних питань реформування освітньої системи;

— з'ясування вимог громадськості, учасників навчального процесу і споживачів освітніх послуг до сучасного рівня якості загальної середньої освіти та внесення відповідних коректив до державних нормативних документів;

— удосконалення нормативно-правової бази державно-громадського управління якістю загальної середньої освіти.

Для управління розвитком загальної середньої освіти необхідно налагодити високопрофесійний, науковий, аналітичний, інформаційний супровід управлінських рішень, подолати розрізненість адміністративних даних [7].

Повноцінне функціонування механізму державно-громадського управління має забезпечити вплив на фактори, від яких залежить результат діяльності об'єкта управління. Фактори впливу можуть мати різну природу: економічну, соціальну, політичну, організаційну, юридичну. За умови наявності арсеналу засобів впливу можна забезпечити узгодженість діяльності всіх учасників державного управління освітою.

Внутрішніми чинниками оцінки якості загальноосередньої освіти (ЗСО) як результату діяльності системи освіти є такі, що забезпечують високу якість підготовки випускника школи. Підготовка випускника залежить від рівня кваліфікації та професіоналізму вчителя, матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення, територіального розташування навчального закладу, фізіологічних і психічних особливостей учня.

Управлінська діяльність передбачає обов'язкове постійне одержання інформації шляхом зворотного зв'язку з освітньою системою на всіх етапах її функціонування. Отримана інформація використовуватиметься для визначення зовнішньої оцінки, підготовки аналітичних матеріалів, розробки альтернативних варіантів політики щодо удосконалення системи освіти та підвищення ефективності управління.

На регіональному рівні відповідно до запланованих програм і цілей розвитку ЗСО здійснюється періодичне зовнішнє оцінювання результатів та функціонування освітньої системи. Результати цих досліджень, проведених незалежним експертом регіонального центру моніторингу, дають можливість сформулювати висновки про досягнутий регіональною системою ЗСО стан, підготувати певні рекомендації для органів управління освітою щодо прийняття відповідних управлінських рішень і прогно-

зувати подальший розвиток загальної середньої освіти.

Аналітична інформація про результати розвитку регіональної системи ЗСО надходить через засоби масової інформації та спеціальні видання регіонального центру моніторингу якості освіти.

Органи державного управління освітою разом з громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування з урахуванням моніторингових досліджень в ЗСО та виявлених недоліків, відхилень від запланованих ре-

зультатів здійснюють корекцію й оновлення цілей і завдань державної регіональної політики. Може розглядатись необхідність внесення змін у нормативно-правові, інструктивні документи для регламентування діяльності регіональної системи ЗСО та державного управління нею.

Узагальнені результати передаються до моніторингових центрів якості ЗСО та органів управління освітою, державних органів для планування освітньої політики і ухвалення управлінських рішень (рис. 1).

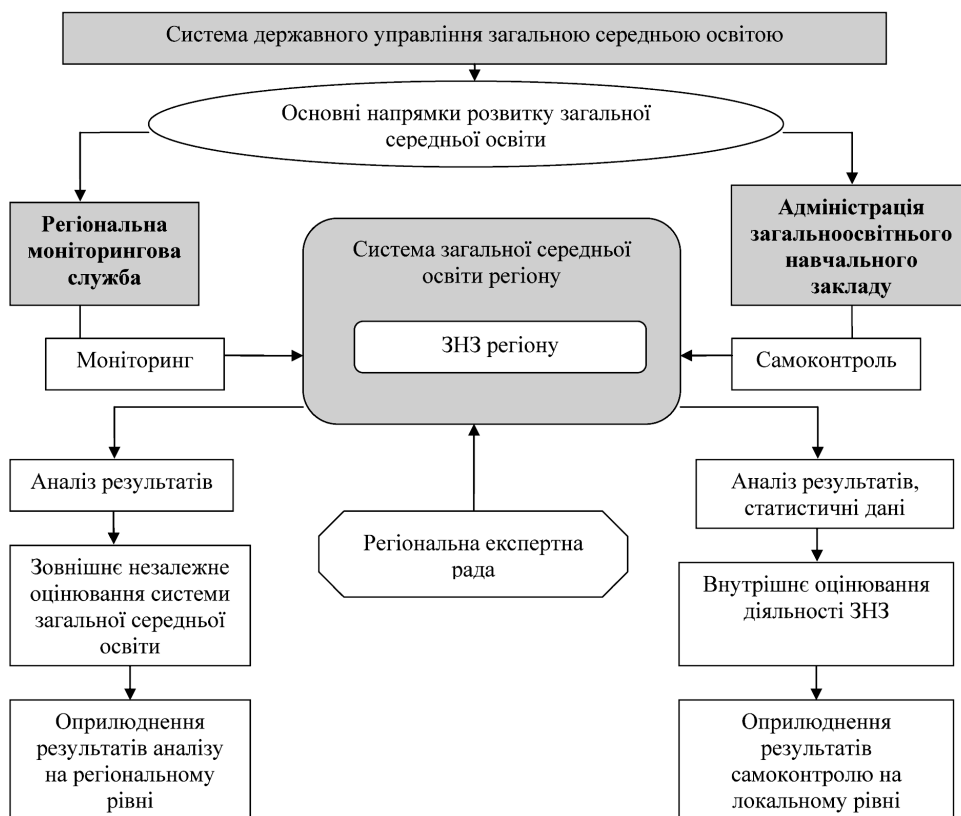

Рис. 1. Схема дії механізму державного управління якістю ЗСО на регіональному рівні

Для створення системного механізму державно-громадської форми управління якістю ЗСО необхідна участь трьох суб'єктів. Це:

— органи державного контролю за діяльністю навчальних закладів;

— моніторингова служба відповідного рівня, що виконує певне зовнішнє дослідження на замовлення державних органів управління освітою;

— адміністрація навчального закладу у поєднанні з органами громадського самоврядування.

Отримані результати зовнішнього порівняльного оцінювання регіональної системи ЗСО використовуватимуться органами державного управління освітою з метою формування відповідної освітньої політики, регіональних освітніх програм, прийняття необхідних стра-

тегічних рішень. Такий механізм повторюється циклічно (рис. 2).

Отже, використовуючи в управлінській діяльності модель розвитку загальної середньої освіти в регіоні, можна скеровувати розвиток загальної середньої освіти на рівні району, області. Це дасть можливість прогнозувати розвиток регіональної середньої освіти. Необхідним стає постійне відстеження соціально-економічних умов регіону, вивчення факторів, що впливають на ефективність функціонування загальної середньої освіти відповідного рівня.

Література

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и... неопределенность // Педагогика. — 2003. — № 4.

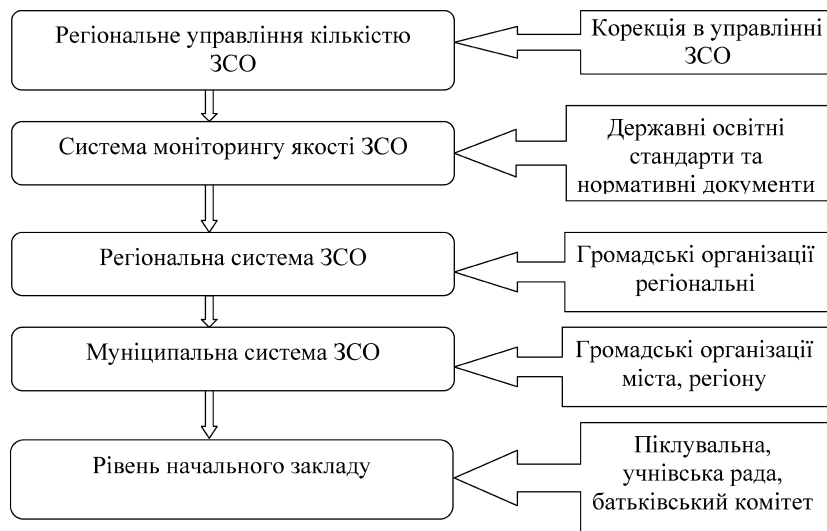

Рис. 2. Структурна схема державно-громадської форми управління ЗСО на регіональному рівні

2. *Ельнікова Т. В.* Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Центральний ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. — К., 2005.

3. *Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.* Основи менеджмента: Пер. с англ. — М.: Дело ЛТД, 1994.

4. *Підласий А. І.* Педагогічні умови створення та застосування діагностичних експертних систем: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2001.

5. *Пикельная В. С.* Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. — Кривой Рог, 1993. — 374 с.

6. *Пикельная В. С.* Теоретические основы управления (школоведческий аспект): Метод. пособие. — М.: Высш. шк., 1990.

7. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р., № 347. — К.: Парлам. вид-во, 2004.

8. *Философский энциклопедический словарь* / Редкол: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильчев и др. — 2-е изд. — М.: Сов. энцикл., 1989.

Анотація

В статті представлено моделювання системи управління розвитком загальної середньої освіти в регіоні на основі моніторингових досліджень, функціонування механізму державно-громадського управління.

В статті представлено моделирование системы управления развитием общего среднего образования в регионе на основании мониторинговых исследований, функционирование механизма государственно-общественного управления.

In the article management modeling of the general secondary education's development in the region on the basis of monitoring reseaches, functioning of the mechanism of state-public management is presented.

А. Ф. ШЕГЕДА,

проректор з навчально-методичної роботи Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, здобувач вченого звання канд. пед. наук.

ЗАКОНИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ, НАПРЯМИ, ОСОБЛИВОСТІ, ПРИНЦИПИ І ПРАВИЛА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Позитивним явищем у теорії управління освітою є наростаюча увага до його фундаментальних закономірностей, законів і формування на їхній основі принципів та правил управлінської діяльності. При цьому вихідним положенням виступає твердження, що пізнання законів має як теоретичне, так і практичне значення. Теоретичне — теоретичні закони є засобом систематизації та «ущільнення» наукового матеріалу; практичне — будь-яка діяльність ефективна, якщо вибудована на основі законів і закономірностей.

Найважливіша закономірність управління чітко проглядається у філософському визначенні поняття «управління», що полягає в його системотворчій ролі як обов'язкового елемента і одночасно функції організованих систем будь-якої природи (біологічної, соціальної, технічної), що забезпечує збереження їхньої певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності [23, 704]. У нашому дослідженні з багатьох значень понять «закон», «закономірність» обрані ті, що характеризують «закон» як «об'єктивно існую-

чий, постійний, необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності, закономірності (2 знач.) // Основне положення якої-небудь науки, що відбиває причинно-наслідковий зв'язок між явищами, характеризує перебіг певних процесів у природі або суспільстві // Що-небудь неминуче, незаперечне, що є виявом певної закономірності» [2, 302], і «закономірність» за цим словниковим значенням поняття «закон».

За своєю сутністю «закон», «закономірність» — поняття близькі, однокореневі, але не тотожні. Спільною для них ознакою є відображення зв'язків і залежностей об'єктивного характеру [2, 302–303]. «Різниця ж у тому, що закон розкриває сутність зв'язків і залежностей, а закономірність вказує на міру та характер цих зв'язків і залежностей. Кожним законом зумовлені кілька закономірностей» [21, 12].

У свою чергу кожен закон, як «що-небудь неминуче, незаперечне, що є виявом певної закономірності» [2, 302], вбирає в себе одну окрему або кілька закономірностей у певних зв'язках і залежностях між ними.

Виходячи із зазначеного розрізнення понять «закон», «закономірність», за аналогією до класифікації законів педагогічного процесу [21], та беручи до уваги сутність зв'язків і залежностей управлінських явищ і процесів, можна виділити такі *чотири групи законів управління*:

Єдності і взаємозв'язку:

- 1) влади і управління;
- 2) влади, престижу, поваги, авторитету, лідерства;
- 3) управління, адміністрування, керівництва;
- 4) розпорядчого, організаційного, виконавчого, регулятивно-контролюючого начал управління;
- 5) біологічного, психологічного, соціального в людській особистості;
- 6) інтелектуальної, емоційно-вольової, практично-діяльнісної сфер особистості, соціальної групи, колективу, організації та управління ними;
- 7) свідомості, почуттів, поведінки людини, групи, колективу;
- 8) соціально-економічного розвитку суспільства та стану освіти і управління нею;
- 9) мети, завдань, змісту освіти і напрямів, засобів, способів, методів управління нею;
- 10) функцій, напрямів, принципів, умов управління;
- 11) влади і насильства, що її супроводжує, та психологічного впливу;
- 12) носіїв влади і підлеглих;
- 13) мети діяльності, персоналу, влади (ієрархії), культури організації (кооперативної культури), матеріальних і фінансових ресурсів;
- 14) морально-ціннісних установок, індивідуально-психологічних особливостей, професій-

но-посадової спрямованості особистості, виробничої ситуації та стилю і норм управління;

15) економічних, організаційних, соціально-психологічних, техніко-технологічних факторів функціонування організації (установи, закладу) та видів і способів управлінського впливу на них;

16) повноважень і відповідальності;

17) адміністративних і соціально-психологічних основ управління;

18) стратегії, планування, мотивації, виконання, контролю;

19) нормативної та організаційно-управлінської підсистем освіти;

20) природного і соціального в характері особистості;

21) управляючої і керованої підсистем;

22) змісту і форм управління.

Єдності та боротьби суперечностей між:

1) соціальним замовленням в галузі освіти, її метою та наявними умовами їх реалізації;

2) зростаючими потребами і запитамі користувачів освітою та реальними можливостями їх задоволення;

3) новим змістом освіти та застарілими формами, методами організації педагогічного процесу і управління ним;

4) владою і підкоренням;

5) особистістю і колективом;

6) централізацією та автономністю в управлінні освітою;

7) одноосібністю та колективізмом в управлінні;

8) корпоративністю та відкритістю організації й управління нею;

9) нормативним та творчо-інноваційним;

10) загальнонормативним та етно-регіональним, місцевим (трансформативним);

11) концентрацією та делегуванням влади і відповідальності;

12) універсальним та унікальним у прогнозуванні і моделюванні управління;

13) намаганням зберегти стабільний стан та потребами розвитку і вдосконалення;

14) нормою і вибором;

15) змінами, обумовленими об'єктивними закономірностями, та процесами самоорганізації;

16) вертикальними (ієрархічними) та горизонтальними зв'язками і залежностями;

17) «реагуючою» та активізуючою стратегічною політикою управління;

18) прагненням до необмеженої свободи та необхідністю організації соціальної життєдіяльності;

19) задачоцентричними та антропоцентричними засадами лідерства;

20) формальною та неформальною структурами управління.

Підпорядкованої залежності:

1) цілісності системи соціального управління від культурних, політичних і економічних умов суспільного розвитку;

2) функціонування суб'єкта управління від особливостей об'єкта;

3) формування об'єкта управління від економічних, соціальних і технічних факторів;

4) організаційної структури, норм управління від рівня розвитку підлеглих, культури організації та індивідуально-психологічних особливостей менеджерів;

5) мети і завдань управління від соціального замовлення та мети освіти;

6) змісту і напрямів управління від панівної ідеології та політики;

7) функцій управління від мети і завдань;

8) принципів, правил управління від концептуальних засад, напрямів, мети і завдань розвитку та вдосконалення об'єкта управління;

9) результату управління від діяльності його суб'єктів;

10) результату функціонування організації від реалізації умов, в яких воно відбувається, та наявних можливостей;

11) успіху діяльності працівників від рівня її вмотивованості;

12) способу і сили управлінського впливу від складності завдань і готовності підлеглих до їх вирішення.

Дотримання міри:

1) у співвідношенні централізації та автономізації функцій управління;

2) у пропорційності керованої і управляючої підсистем організації;

3) у визначенні мети і завдань управлінської діяльності і кожної окремої управлінської дії;

4) у виборі засобів і методів управлінського впливу;

5) у взаєминах керівника і підлеглих;

6) у розподілі ролевих функцій, повноважень і відповідальності в системі управління і виконання;

7) у залученні до участі в управлінні підлеглих, громадськості, учнівського самоврядування;

8) у збалансованості одноосібності та колективності в управлінні;

9) у взаємодії розпорядчого, організаційного, виконавчого, регулятивно-контрольного начал в управлінні;

10) у співвідношенні нормативно-визначеного і творчо-інноваційного в діяльності організації та управлінні нею.

Закономірності управління, як визначення міри та характеру суттєвих зв'язків і залежностей, можна поділити за аналогією до педагогічного процесу [17; 22] на три такі групи: 1) причинно-наслідкового характеру за словесною формулою «це ..., бо ...»; 2) умовного характеру за словесною формулою «якщо ..., то ...»; 3) ті, що відображають кількісні та якісні залежності за словесними формулами «чим більше (менше) ..., тим більше (менше) ...», «чим краще (гірше) ..., тим краще (гірше) ...». В останній групі закономірностей може бути й така формула «чим краще (гірше) ..., тим більше (менше) ...», «чим більше (менше) ..., тим краще (гірше ...)».

Зазначені закономірності визначають міру і ха-

раактер об'єктивних залежностей як у межах кожного окремого закону, так і в логічній взаємодії між законами однієї групи і між законами різних груп, зокрема в діяльнісному їх вираженні.

Виходячи з визначення місця, ролі та суті управління як системотворчого елементу і функції організованої системи, його коло та загальні напрями діяльності можна подати у вигляді таких фундаментальних призначень: а) збереження визначеної структури певної ж системи (освітньої галузі, окремої складової освіти, навчального закладу); б) підтримання режиму її (системи) діяльності (відповідного функціональній ролі, завданням, суттєвому визначенню); в) реалізація програми, мети діяльності [23, 704].

За цими призначеннями управління насамперед формує й утримує певну якість об'єкта, тобто відображає стійке взаємовідношення його складових, яке характеризує його специфіку, що надає можливість відрізнити його від інших об'єктів і виражає те загальне, що характеризує весь клас однорідних предметів (дитячий садок, загальноосвітня школа певного ступеня, гімназія, ліцей тощо), тобто дає право назвати предмет за означенням [23, 252].

Призначення та головні напрямки управління трансформуються в його функції.

У загальному вигляді і системі **функції управління** за його змістовними компонентами можна подати у вигляді такої схеми-моделі:

• *Концептуально-прогностична* — це передбачення і врахування суб'єктом управління тенденцій, перспектив, розроблення концептуальних засад головних ідей, цінностей, цілей, завдань, головних напрямів, шляхів розвитку об'єкта-організації і кожного її компонента як системи певного типу, образу (моделі).

• *Нормативно-установочна* — це управлінське забезпечення нормативно-правової основи функціонування закладу, установи, органу як організації, регламентації її обов'язкової діяльності в цілому і кожної ділянки, зокрема, в її змістових, ресурсних, організаційних компонентах, регулювання прав, обов'язків і виробничих взаємин учасників освітнього процесу, системи управління ним. Ця функція реалізується через вироблення внутрішніх нормативно-правових документів (статутів, положень, правил (зокрема внутрішнього трудового розпорядку), графіків, робочих навчальних планів, розкладу уроків, факультативних занять та ін.) відповідно до законів України, Указів Президента України, постанов Верховної Ради, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України, інших державних органів та органів місцевого самоврядування.

• *Аналітико-діагностична* — передбачає встановлення і вивчення ознак, які характеризують стан об'єкта на певному етапі його функціонування у співвідношенні з нормативно-правовими вимогами і правилами, концептуально-прогностичними орієнтирами, метою, завданнями, планами і умовами його розвитку для передбачення можливих відхилень, попередження порушень, визначення ланок, посилення чи корекція яких забезпечить належну якість функціонування всієї системи.

• *Проектно-планувальна* — передбачає управлінське забезпечення необхідної ритмічності і плановості функціонування організації (навчального закладу, освітньої установи, органу освіти) та її розвитку на основі розроблення проектів, «дорожніх карт», програм, довгострокових і короткострокових комплексних планів, послідовних, достатніх і необхідних дій для досягнення конкретних результатів поетапної у часі і просторі реалізації концептуально-прогностичних орієнтирів і засад та нормативно-правових вимог.

• *Розпорядча* — надання концептуально-прогностичним, нормативно-установчим, плановим орієнтирам, їх поетапній реалізації, окремим управлінським діям правового статусу та юридичної сили для керівництва і виконання шляхом їх затвердження розпорядчими актами відповідної правомірності (рішення повноважного органу, наказ, розпорядження, вказівка повноважної юридичної особи) на виконання у визначених межах і з дотриманням законодавства та державних нормативно-правових документів, організація обов'язкового виконання їх усіма суб'єктами освітнього процесу.

• *Мотиваційно-мобілізуюча* — згуртування, мобілізація колективу на основі спільності інтересів, спільності мети і єдності дій щодо добросовісного виконання працівниками своїх обов'язків у гармонійному поєднанні трьох аспектів мотиваційно-мобілізуючого фактора — «треба», «хочу», «можу» для забезпечення продуктивного функціонування закладу, високого рівня якості навчання, виховання і розвитку учнів. Тільки за умови актуалізації зацікавленості кожного працівника в результатах своєї праці і праці всього колективу, особливої відповідальності не лише за свою роботу, але й загальний стан справ, прагнення до вдосконалення можна успішно реалізувати поточні плани і проекти з виходом на бажані результати діяльності та розвитку організації (закладу, установи, органу освіти). Працівниками повинні бути не лише сприйняті, осмислені, але й внутрішньо прийняті та виведені на рівень особистої потреби і бажаності зміст, необхідність, обов'язковість, доцільність передбачуваної роботи.

• *Організаційно-спрямувальна* — передбачає конкретну управлінську діяльність, спрямовану на створення чіткої організаційно-структурної взаємодії елементів системи, забезпечення ритмічного і продуктивного функціонування закладу (установи, органу), успішне вирішення конкретних завдань розвитку і вдосконалення, досягнення певної мети шляхом розподілу обов'язків, доручень і відповідальності між співпрацівниками, їх навчання та інструктування, створення і включення необхідних (відповідно до завдань) матеріально-технічних, навчально-методичних і кадрових ресурсів, налагодження творчої, трудової і виконавської дисципліни, відповідальності за доручену справу, організація нових підрозділів, творчих груп для виконання певних завдань, здійснення необхідного контролю за станом справ, ефективністю використання наявних ресурсів, оцінювання, корекції діяльності підлеглих, зміцнення зовнішніх зв'язків закладу для створення в суспільному середовищі атмосфери сприяння його (закладу) розвитку.

• *Моніторингово-корекційна* — вироблення системи відстеження в межах заданих параметрів стану об'єкта (його складових) за функціональним призначенням, завданнями, обов'язками; отримання необхідної і достатньої інформації про динаміку змін в освітніх процесах закладу для здійснення діагностичного аналізу, внесення відповідних змін у зміст діючих та розроблення нових прогнозів, програм, планів його розвитку і вдосконалення, оперативної кореляції та регулювання взаємодії, усунення недоліків і труднощів, реагування на ситуації випадковості, попередження регресивних перетворень, виявлення та регулювання як конструктивних, так і деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів освітньої сис-

теми для досягнення бажаних результатів її розвитку.

- *Контрольно-оцінювальна* — передбачає управлінську діяльність, спрямовану на забезпечення системи перевірки, оцінювання правильності, точності, повноти, якості і своєчасності виконання функцій, обов'язків, програм, планів і заходів на відповідність як проміжних і кінцевих результатів, так і засобів, способів, самого процесу їх досягнення визначеним завданням, меті, концептуальним засадам внутрішньої культури закладу для прийняття своєчасних обґрунтованих рішень щодо закріплення досягнутого, усунення недоробок, корекції та вдосконалення діяльності. Ця функція реалізується як у спеціально організованій системі дій певного типу і форми, методик і технік, так і в кожній іншій управлінській функції і дій до неї як необхідний їх компонент. Одночасно контрольно-оцінювальна функція стоїть ніби «над» іншими і своїм значенням забезпечує стійкість, життєздатність усієї функціональної структури управління, а отже і самої організації (закладу, установи, органу).

- *Інноваційно-впроваджувальна* — передбачає спрямованість управлінської діяльності на створення в колективі атмосфери творчості і готовності до змін, системи організації науково-дослідної та експериментальної діяльності, впровадження в педагогічний процес перспективних ідей, досягнень науки і прогресивного педагогічного досвіду, інноваційних форм, методів, технологій навчання і виховання учнів, керівництва навчальним закладом, подолання можливих психологічних бар'єрів у сприйнятті та використанні інновацій.

- *Корпоративно-маркетингова* (представницька) — формування і широке представлення виразного і привабливого образу навчального закладу в його концептуальних та нормативних установках, ціннісних і цільових визначеннях, збалансованості колективних і особистісних інтересів кожного окремого учасника освітнього процесу, спільності мети і єдності дій, чіткості і структурності організації життєдіяльності; забезпечення повноти і тотальної якості освітніх послуг; створення системи представлення і захисту інтересів закладу, колективу, його працівників та учнів, морального і матеріального заохочення і винагороди; забезпечення у соціальному середовищі атмосфери підтримки і сприяння розвитку закладу. В умовах вибору користувачами освітою навчального закладу лише збіг корпоративних інтересів сторін може стати надійною базою для утворення міцної і відкритої для оточуючого середовища корпорації єдиного освітнього простору.

- *Інформаційно-рефлексивна* — передбачає системне переосмислення і перебудову індивідуального досвіду самокерованого розвитку школи, можливостей її внутрішнього і зовнішнього середовища шляхом створення системи

своєчасного одержання, проходження, обробки повної інформації для аналізу, рефлексивного та критичного оцінювання за проміжними та етапними результатами стану об'єкта, ефективності його функціонування, виділення вирішальної ланки в явищі, що вивчається: 1) «слабшої», що обмежує можливості і стримує розвиток усієї системи; 2) «ведучої», що справляє суттєвий вплив на підвищення якості роботи; 3) «масової», багаторазове повторення, навіть незначне поліпшення елементів і операцій якої може дати найбільший ефект; розробка та вживання дійових заходів щодо вирішення актуальних проблем і задач, усунення можливих недоліків, недоробок, припущень, удосконалення діяльності закладу та управління ним. Це, кінецькінем, методологічне узагальнення і осмислення управлінського процесу з виходом на вдосконалення методології конструювання системи і самої процедури управління.

Визначені функції мають певну залежність і взаємозв'язок, де кожна «наступна» логічно і послідовно впливає з «попередньої» у взаємодії зі своєю попередньою в її трансформаційних зв'язках. Таким чином встановлюється взаємодія, яка обумовлена залежностями між елементами системи, що забезпечує циклічну завершеність кожної управлінської дії як і всього управлінського процесу. Одночасно логіка зворотного взаємозв'язку і взаємозалежності відкриває шлях до подальшого розвитку і вдосконалення не лише самої системи управління, але, й це головне, об'єкта і предмета управління шляхом внесення необхідних змін для своєчасного та успішного вирішення чергових завдань.

Підвищення ефективності управління передбачає такі головні його **напрями**:

- створення високопродуктивних технологій та механізмів управління загальною освітою на засадах демократії й творчого пошуку;

- концептуальність цільовизначення відповідно до соціальних умов і суспільних вимог, тенденцій і перспектив розвитку суспільства та державного будівництва, їхньої педагогічної трансформації;

- раціональне використання, підтримання та систематичне підвищення професійної компетентності й майстерності кадрів на основі максимального забезпечення їхньої самореалізації й саморозвитку;

- об'єднання і спрямування зусиль усіх учасників педагогічного процесу на розв'язання головних завдань його оптимальної організації шляхом формування спільних інтересів, мети, а на їхній основі єдності дій — персональної відповідальності кожного за результати своєї діяльності, колективу та всієї галузі;

- збалансованість автономності кожної управлінської ланки в межах своєї відповідальності, компетентності та ієрархічного взаємозв'язку і взаємозалежності між управлінськими ланками цілісної управлінської системи.

Ефективність системи управлінської діяльності в освіті визначається такими **особливостями**:

— концептуальністю, перспективністю, повнотою і чіткістю постановки мети і конкретизацією завдань розвитку керованої ділянки галузі;

— сформованістю у підлеглих спільності виробничих інтересів, мети і єдності дій в реалізації накреслених завдань;

— чіткістю організації діяльності колективу школи на основі виразного розмежування напрямів і ділянок роботи та повноти відповідальності за виконання кожним працівником своїх функціональних обов'язків, встановлення горизонтальних (площинних) і вертикальних (ієрархічних) зв'язків та залежностей між складовими управлінської системи, підтримки і заохочення творчої ініціативи і самодіяльності працівників;

— повнотою і перспективністю планування роботи, високим рівнем організації виконання плану, своєчасним і достатнім його корегуванням, здійсненням постійного контролю за всіма ділянками функціональної структури;

— високою професійно-посадовою компетентністю керівника, діловитістю, організованістю, демократизмом, принциповістю, толерантністю, гострим відчуттям відповідальності за стан справ, наполегливістю у досягненні поставленої мети всіма учасниками управління.

Створення високопродуктивних технологій та механізмів управління забезпечується шляхом чіткого розподілу праці (горизонтального) на компоненти, складові частини загальної діяльності, утвердженням закономірних зв'язків між ними (вертикального розподілу праці), тобто відокремлення роботи управлінців з координування дій працюючих від самих дій. Суть управління виявляється в координації дій співучасників педагогічного процесу.

Успішне управління здійснюється з дотриманням таких **умов**:

— глибокі знання в галузі людських стосунків;

— єдність дій і цілеспрямованість роботи колективів (груп) всіх підрозділів як системи управління, так і всієї галузі, всього педагогічного колективу регіону, освітнього закладу;

— ефективне використання і розвиток в процесі роботи різноманітних засобів, методів, прийомів (технологій, технік) управління, наявних навчально-матеріальних умов і ресурсів;

— організація діяльності працюючих таким чином, щоб педагогічний процес був гармонізований у часі й просторі і протікав у певному режимі, що забезпечує рівномірність, ритмічність і систематичність процесу навчання й виховання, надання населенню практичних послуг;

— здійснення навчально-виховного процесу з максимальною ефективністю в умовах даного закладу освіти;

— чітке структурування системи управління на основі визначення функціонально-рольових обмежень кожного її елемента (складової частини) і взаємоузгоджених ієрархічних зв'язків між ними.

В управлінській діяльності ми виходимо з дотримання таких **принципів**:

— *державності, української національної ідейності*, що вимагає глибокого осмислення і врахування в роботі суспільно-державних перетворень, розуміння історичної місії освіти, педагогічної праці в її здійсненні, творчого втілення в життя державної політики в освітній галузі;

— *науковості* — здійснення управління на основі найпрогресивнішої, найбільш відповідної умовам і вимогам суспільного розвитку легітимної системи знань науки управління; використання найпродуктивніших, набутих і апробованих практикою, методик, технологій, форм управління, результатів наукових досліджень найактуальніших проблем педагогіки та організації управління освітнім закладом;

— *конкретно-історичного та прогностичного підходу, перспективності* — передбачає відповідність управління умовам і вимогам реальної тенденції і перспективам розвитку суспільства і освіти, розгляду об'єкта управління не лише в статистиці, але й у русі на основі ретроспективного і прогностичного аналізу досвіду, теорії і практики освітнього процесу;

— *системності* — керівництво школою в нерозривній єдності, взаємообумовленості і взаємовпливі всіх її структурних елементів: цілей, завдань, принципів, змісту, методів, форм, організації, механізму функціонування, що лише в такій цілісності й утворює саму суть управління;

— *цілеспрямованості* — чітка визначеність стратегічної мети роботи колективу, напрямів, цілей і завдань, засобів, шляхів і способів її реалізації, підпорядкованість управлінської діяльності мобілізації фінансових, матеріально-технічних, навчально-методичних, людських ресурсів на оптимальне функціонування навчального закладу, виділення з масиву завдань стрижневих, від вирішення яких залежить успіх його розвитку і вдосконалення;

— *плановості* — організація роботи школи на основі комплексної програми, конкретизації напрямів, завдань, шляхів розвитку школи, системи заходів щодо їхньої реалізації;

— *демократизації та гуманізації* — децентралізація, створення державно-громадської системи управління школою, деінтеграція управлінських функцій і відповідальності між безпосереднім організатором і виконавцем, чітке розмежування функцій та рівнів єдиної системи управління, сприяння вищого рівня системи творчій самореалізації та ініціативі нижчих рівнів, розвиткові самоврядування;

— *правовідповідності* — застосування управлінської влади в суворій відповідності до

встановлених законодавчими та нормативно-правовими актами компетенцій і правил.

Ефективність системи управління забезпечується дотриманням таких **вимог** до його організації щодо:

1. Планування: а) розробка чітко визначених, зрозумілих цілей, застосування управління згідно з виробничими цілями; б) використання кількісних методів аналізу і прогнозів для підвищення якості рішень; в) здійснення довготривалого, конкретного та конкретно-ситуативного планування.

2. Організації: а) підготовка працівників до виконання певної роботи; б) вміння добирати і змінювати роботу відповідно до конкретної людини; в) надання конкретної допомоги працівникам (інструктування, навчання, настанови).

3. Суто управління: а) використання внутрішніх характеристик роботи і особистої зацікавленості працівників в її вдосконаленні; б) зміна стилю управління відповідно до ситуації.

4. Контролю: а) оцінювання виконаної роботи у стратегічно важливих підрозділах школи; б) постійне вміння коригування всіх суттєвих відхилень справді виконуваного від бажаного і необхідного; в) всебічне і об'єктивне оцінювання процесу і результатів роботи підлеглих.

Головними **ділянками** управління концептуально визначено такі перспективні лінії розвитку школи:

1. Забезпечення високого рівня навчально-виховного процесу на засадах гуманізації і гуманітаризації шляхом широкої диференціації, профілізації та спеціалізації навчання відповідно до нахилів і здібностей дітей; використання досягнень педагогічної теорії, передового досвіду, експериментального дослідження і опрацювання найпрогресивніших інноваційних педагогічних технологій і технік.

2. Здійснення ефективного національного виховання учнів, їхнього гармонійного розвитку, формування в них світоглядної свідомості на основі найвищих ідей, переконань, традицій, звичаїв та інших соціально-значущих надбань вітчизняної і світової культури, народної педагогіки через тісну співпрацю школи і родини, діяльність дитячих та юнацьких організацій, різних форм занять за інтересами.

3. Організація систематичної науково-методичної роботи з педагогічними працівниками для підвищення їхньої загальної і професійної культури та фахової майстерності.

4. Створення і постійне поліпшення навчально-матеріальних і навчально-методичних умов для забезпечення максимально ефективної організації педагогічного процесу, досягнення найвищих результатів навчання і виховання школярів.

5. Удосконалення стилю керівництва через найпродуктивнішу реалізацію можливостей напрацьованої системи управління, її розвитку відповідно до змінюваних умов функціонуван-

ня школи і суспільних вимог до неї в тісному зв'язку і взаємодії з навколишнім макро- і мікросередовищем.

Звідси й **цільові функції** директора школи:

— педагогічне керівництво організацією національного виховання;

— управління навчально-виховним процесом;

— керівництво методичною роботою в школі;

— адміністративна і фінансово-господарська діяльність;

— громадсько-пропагандистська діяльність;

— управлінсько-модернізаційна діяльність [11, 106].

Реалізація цих цільових управлінських функцій вирішальним чином залежить від професійно-посадової компетентності керівника — володіння необхідними нормативно-методологічними, концептуально-теоретичними, організаційно-технологічними, конкретно-посадовими знаннями, діагностико-прогностичними, організаційно-регулятивними та контрольно-корегувальними вміннями щодо кожної з них, зокрема, і всіх разом в їхньому зв'язку і взаємодії на основі значених законів, закономірностей, напрямів, особливостей, принципів і правил управління.

Література

1. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Психология управления. — Х.: ООО «Фортуна-прес», 1998. — 464 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь.
3. Гордова Н. М. Планування роботи закладу освіти. — Х.: Основа, 2004. — 208 с.
4. Ельбрехт О. М. Адаптивне управління навчальним процесом. — Х.: Основа, 2005. — 128 с.
5. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління (тексти лекцій). — Х.: Основа, 2004. — 128 с.
6. Єльнікова Г. В. Управлінська компетентність. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. — 125 с.
7. Зубов Н. Как руководить педагогами: Пособие для руководителей образовательных учреждений. — М.: АРКТИ, 2002. — 144 с.
8. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1996. — 176 с.
9. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті: Навч. посіб. — 2-е вид., доопр. — К.: Освіта України, 2005. — 256 с.
10. Крижко В. В., Павлютенков Э. М. Основы менеджмента в образовании: теория, практика и психология успешного управления. — Запорожье: Просвіта, 2000. — 260 с.
11. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. — Х.: Основа, 2004. — 240 с.
12. Маслов В. И. Теория и методика организации непрерывного повышения квалификации руководителей школ: Учеб. пособ. — К.: МНО УССР. — 1990. — 259 с.
13. Мельник Л. П. Психология управления: курс лекцій. — К.: МАУП, 1999. — 176 с.
14. Освітній менеджмент: Навч. посіб. / За ред. Л. Даниленко, Д. Карамушки. — К.: Шк. світ, 2003. — 400 с.
15. Павлютенков Э. М., Крижко В. В. Основы управления школой. — Х.: Основа, 2006. — 176 с.
16. Панкратов В. Н. Психология управления людьми: Практ. руковод. — М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. — 336 с.

17. Руссол В. М. Посадово-психологічний профіль керівника навчального закладу // Наша школа. — 2008. — № 4. — С. 15–19.

18. Руссол В., Тягур Р. Системний підхід — методологічна основа управління школою // Обрії. — 1997. — № 2. — С. 6–9.

19. Руссол В. М. Організація роботи з керівними кадрами // Джерела. — 1998. — № 3–4 (15–16). — С. 8–16.

20. Руссол В. М. Внутрішньошкільний контроль — не самоціль // Джерела. — 1995. — № 4 (9). — С. 13–16.

21. Слєпунів М. Закони, закономірності, принципи та правила в педагогіці // Рідна школа. — 2002. — № 2. — С. 10–12.

22. Щёкин Г. В. Теория социального управления: Монография. — К.: МАУП, 1996. — 408 с.

23. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М.: Сов. энцикл., 1983. — С. 252–253, 704–706.

В. М. РУССОЛ,

заступник директора з науково-методичної роботи ОІУВ, кандидат педагогічних наук, доцент.

Міжнародна співпраця та інтеграція в сфері освіти

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ: ДІАЛОГ, МЕНЕДЖМЕНТ, ПЕДАГОГІКА

Інтеграція України у світовий простір потребує постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг. Сьогодні школи, які чітко усвідомлюють загрозу ізоляції від взаємовигідних відносин із зовнішнім світом, обирають курс на партнерство школи і громади. Яким має бути перший крок до забезпечення постійної плідної співпраці? Як поєднати «зовнішні» та «внутрішні» чинники роботи школи і забезпечити відкрите обговорення проблем школи, щоб зробити її корисною для неї самої і для того соціального доквілля, в якому вона розташована?

Усе це робить своєрідний виклик освіті, зумовлює потребу в її модернізації.

Років десять тому в Україні заговорили про необхідність нової моделі управління освітою, яка має забезпечувати поєднання засобів державного впливу з громадським управлінням, розширення можливостей для використання громадської думки, застосування діалогу школи і громади. Для покращання навчального середовища і підвищення якості освіти школи потребують від громади додаткових ресурсів — як інтелектуальних, так і фінансових.

Діалог як демократична форма спілкування — це не просто обмін інформацією, а активна співучасть сторін. Він спонукає людей висловлюватись і уважно слухати, сприяє усвідомленню точок зору різних сторін і визначенню власної позиції. Діалог дає можливість думати, вирішувати проблеми, шукати спільні рішення. Залучення громади до освітніх реформ з метою реалізації громадського впливу на зміни в освіті через налагодження діалогу вчителів, директорів шкіл, батьків, учнів з органами управління в сфері освіти і є основною метою проекту «Громадські платформи

освітніх реформ в Україні», який розпочався в Одеській та Полтавській областях в 2007 р. за ініціативи Міжнародного фонду «Відродження» із залученням фахівців Центру вдосконалення шкільництва (м. Утрехт, Нідерланди) та Благодійного фонду «Перше вересня».

Створення ефективної моделі взаємодії професійної педагогічної спільноти, громадськості і влади у вирішенні освітніх проблем в рамках проекту на теренах України триває три роки. Така модель спрямована на визначення сучасних стандартів здійснення аналізу та проведення дискусій щодо соціально важливих аспектів освітньої реформи, а також на забезпечення принципу громадської звітності. Проект передбачає створення дієвої платформи для діалогу всіх зацікавлених осіб — від учителів, учнів і батьків до адміністрації шкіл і органів управління освітою в центрі та на місцях. Без діалогу досягти згоди і співпраці неможливо.

Ідея авторів даного проекту полягає в тому, щоб досвід щодо створення платформ, започаткованих і апробованих у двох областях, був поширений на всю Україну.

Високий науково-методичний потенціал Одеського обласного інституту удосконалення вчителів забезпечив оптимальні умови для запуску платформи. Центральні та регіональні освітні інституції були ознайомлені з метою проекту і залучені до роботи в ньому через участь в проведенні місцевих і регіональних сесій.

Мережа платформ освітньої реформи була започаткована в семи районах області та в місті Одесі. До діалогу залучені освітні організації, автори підручників, видавці, представники органів влади, громада, батьки, ЗМІ.

Робота в рамках проекту розпочалась 25–27 квітня 2007 року в Одесі та Полтаві

з проведення тренінгів для фасилітаторів, яких підготували до організації тренувальних сесій для методистів, директорів, вчителів шкіл, батьків, авторів підручників та видавців на місцях. Таким чином кількість людей, залучених до діалогу, безперервно зростала, створюючи постійно діючу платформу. Під час засідань фасилітатори у своїй роботі використовують інтерактивні методи, які стимулюють високу активність учасників. Зацікавлена і підготовлена до діалогу аудиторія в подальшому брала участь у підготовці та проведенні діалогових засідань під час регіональних і національних конференцій, запланованих в рамках проекту, результатом яких стала розробка рекомендацій для інституцій різних рівнів щодо підвищення якості освіти.

У липні 2009 року до роботи в проекті приєдналися ще вісім областей України. Представники Львівського, Луганського, Івано-Франківського та Волинського інститутів пройшли триденний тренінг в Одесі, а освітяни Харківської, Черкаської, Сумської та Дніпропетровської областей пройшли відповідний тренінг у Полтавському інституті післядипломної педагогічної освіти. Під час цієї сесії фасилітатори Одеської області навчали нових колег застосовувати метод діалогу для створення відповідних платформ у своїх регіонах.

З 11 по 20 травня 2009 року делегація українських освітян з Одеської і Полтавської областей та міста Києва в рамках українсько-нідерландського проекту «Громадські платформи освітніх реформ» на запрошення нідерландської сторони відвідала Нідерланди з метою вивчення досвіду роботи інноваційних шкіл та Міжнародного центру розвитку шкільництва.

Ретельно продумана програма візиту дозволила за короткий час ознайомитись із системою освіти Нідерландів, яка відрізняється високим ступенем автономії шкіл. Державна програма визначає рівень знань і вмінь, якими має оволодіти учень, а шляхи досягнення знаходить колектив школи при активній підтримці батьків, громади і самих учнів.

В країні функціонують різноманітні типи шкіл, з них п'ять найбільш розповсюджені. Це школи Вальдорфської педагогіки, Дальтон-план, Френе, Йена-план та М. Монтесорі. В ході візиту для всіх учасників проекту працівники Міжнародного центру вдосконалення шкільництва провели тренінгові заняття.

За підсумками поїздки була видана добірка матеріалів, зібраних на основі звітів, вражень, роздумів, нових ідей, які виникли під час перебування учасників проекту в Нідерландах.

Цю добірку одержали всі учасники третьої регіональної конференції, яка відбулася 24–25 вересня 2009 року в рамках проекту на базі ОНВК № 13 м. Одеси за темою «План розвитку сучасної школи: діалог, менеджмент, педагогіка». В роботі конференції взяли участь представники місцевих органів влади та управ-

ління освіти різних рівнів: В. С. Шупарський, заступник начальника управління освіти і наукової діяльності Одеської облдержадміністрації, Червоняк Ганна Іванівна, начальник відділу загальної, середньої і позашкільної освіти та виховання управління освіти і наукової діяльності Одеської облдержадміністрації, Столбова Ірина Євгенівна, начальник інформаційно-методичного центру управління освіти та науки Одеської міської ради, начальники відділів освіти — Балагула Ірина Леонідівна (Балтський район), Орлова Валентина Володимирівна (Білгород-Дністровський район), Зубрицька Світлана Петрівна (Біляївський район), Боровська Олена Родіонівна, секретар міської ради м. Іллічівська, Добровольський Віталій Якович, заступник голови Овідіопольської райдержадміністрації; завідувачки методичних кабінетів — Лапшина Марина Іванівна (м. Ізмаїл), Оранчук Лідія Федорівна (м. Балта), Муржа Людмила Іванівна (м. Білгород-Дністровський), Трохимова Галина Миколаївна (Білгород-Дністровський район), Лук'ячук Наталія Павлівна (Великомихайвський район), Добровольська Тамара Вікторівна (Овідіопольський район); Роберт Міох і Шпіер Тен Досхат, тренери Міжнародного центру вдосконалення шкільництва (м. Утрехт), Луцишина Олена, консультант освітніх програм фонду «Відродження», а також керівники навчальних закладів та вчителі шкіл Одеської області, представники ЗМІ, громади, представники обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти Львівської, Волинської, Луганської та Івано-Франківської областей, які приєдналися до реалізації проекту після липневих тренінгових сесій.

Головною метою конференції було підведення підсумків трирічної діяльності проекту «Громадські платформи освітніх реформ в Україні» в масштабах Одеської області, презентація та обговорення найбільш ефективних планів розвитку шкіл, розроблених учасниками проекту, а також визначення перспектив функціонування постійно діючих місцевих громадських платформ щодо вирішення освітніх проблем в регіоні.

Під час пленарного засідання представниками органів місцевого самоврядування та управління освіти, керівниками шкіл були презентовані як системи дієвої взаємодії між владою та закладами освіти в окремих районах області, так і перспективні моделі розвитку шкіл нового типу з урахуванням досвіду закордонних колег щодо розробки планів роботи.

Пріоритетними темами для обговорення на секційних засіданнях стали проблеми забезпечення ефективного керівництва школою, планування розвитку допрофільної та профільної освіти, перспективи розвитку початкової школи, реформування системи безперервного навчання вчителя та налагодження конструктивного діалогу між владою, освітою і громадою.

За час роботи в проєкті проведено три тематичні щорічні регіональні конференції з питань покращання роботи навчальних закладів. Всі учасники конференцій дали їм високу оцінку. З боку зацікавлених сторін надійшли численні запити щодо проведення аналогічних заходів на місцях. З урахуванням пропозицій учасників щодо здійснення реформ було напрацьовано матеріали з навчального книговидання, реформи навчальних програм та освітньої політики, які були презентовані на двох загальнонаціональних конференціях. Результати і рекомендації передано освітнім організаціям відповідного рівня, а також до урядових органів, зокрема до Міністерства освіти і науки України. У листопаді відбулася третя загальнонаціональна конференція в місті Києві.

Працюючи над проєктом, ми багато чому навчилися. Ми чітко усвідомили, як корисно для всіх учасників проєкту зустрічатись з вчителями, директорами, методистами, представниками місцевої влади для забезпечення сумісної роботи над спільною проблемою.

Також ми усвідомили, як непросто розпочати щось нове. Загалом, найважливіший позитив, що спостерігається, — це постійно зростаюча потреба всіх залучених до проєкту учасників у самовдосконаленні та реалізації можливості змінити зовнішню і внутрішню ситуацію задля підвищення якості освіти в цілому та розвитку окремо взятого навчального закладу. Це надихає на позитивні зміни в українській освітній політиці на всіх без винятку рівнях.

Покращання роботи шкіл, підвищення кваліфікації вчителів, розвиток шкільного менеджменту в більшості районів мають багато спільного, але часто суттєво відрізняються за окремими параметрами. Ми мали можливість усвідомити необхідність гнучкого пристосування до місцевих особливостей, а також потребу в підтримці процесів, які щойно розпочалися і є ще нестабільними. Щоб рухатись, треба робити кроки. Такі практичні кроки ми спостерігаємо в багатьох школах області та міста Одеси.

Підводячи підсумки можна стверджувати, що «запуск» платформи відбувся, але її треба підтримувати. Ми очікуємо, що найближчим часом існуючі платформи стануть центром обговорень найважливіших проблем розвитку освіти із залученням до діалогу регіональних освітніх організацій, а робота ґрунтовно підготовлених фасилітаторів у наступних проєктах забезпечить можливість залучити до діалогу всі регіони України.

Л. К. ЗАДОРЖНА,

заступник директора з навчально-методичної роботи ООІУВ, кандидат філософ. наук,

Т. В. ЮРЧЕНКО,

завідуюча НМЦ іноземних мов ООІУВ,

Л. Я. РУСІНОВА,

методист НМЦ іноземних мов ООІУВ.

ДІАЛОГОВЕ ВІКНО ЧИ ДІАЛОГ: ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМАТУ СПІЛКУВАННЯ ШКОЛИ З ГРОМАДОЮ

Щоразу, коли в комп'ютері відкривається чи закривається якась програма або файл, на екрані з'являється вікно з текстом, що передбачає міні-діалог комп'ютера з його «господарем». Це — діалогове вікно, що обмежує нашу розмову тісними рамками спілкування на рівні вибору однієї з двох-трьох альтернатив і не охоплює й малої частки того спектру завдань, інтенцій, комунікативних засобів та емоцій, які реалізуються через *діалог*. Тож у цій статті діалогове вікно послугує нам метафорою вихолощеної від суті псевдодіалогічної форми на протигагу діалогу, який передбачає встановлення контакту заради двостороннього обміну інформацією, спрямованого на досягнення конкретної мети — партнерства школи і громади.

Сьогодні школи, які працюють на майбутнє й усвідомлюють ті загрози, які несе демографічна криза та ізоляція, обирають політичний курс на діалог з громадою. Така «зовнішня політика» школи, безперечно, корисна для неї самої і для того соціального довкілля, в якому

вона знаходиться. Труднощі полягають в її реалізації, вона, як ніщо інше, залежить від взаємодії різних зацікавлених груп, їхніх інтересів. І навіть якщо керівництво школи чітко визначить зовнішню політику своєї організації і зорієнтує на діалог із зовнішнім світом, втілити цю політику в практику буде важко без зусиль адміністрації та підлеглих, без доброї волі тих громадян, яких шкільні накази не стосуються.

Про потребу налагодження діалогу в освіті заговорили в Україні наприкінці 1990 року. Тоді українські освітяни відверто визнали, що школи потребують від громади додаткових ресурсів — інтелектуальних, фінансових, бо тільки за таких умов навчальне довкілля може стати кращим, а освіта якісною та ефективною.

Додатково актуалізувало проблему діалогу школи і громади впровадження державно-громадського управління освітою, бо виявилось, що не завжди школа і громада, ці взаємопо-

в'язані й важливі для дитини інституції, готові йти назустріч одна одній. Часто голослівні нарікання громади на низький рівень української освіти є єдиною реакцією на прохання працювати разом для власного села чи міста. Залучення громади до освітніх реформ через налагодження діалогу — основне завдання проекту «Громадські платформи освітньої реформи в Україні» [1].

Діалог в освіті можливий за умов: 1) зміцнення довіри до школи і держави загалом; 2) відкритості освітніх систем; 3) цільових підходів до співпраці.

Розвиток діалогу між школою і громадою передбачає насамперед *зміцнення довіри* один до одного. На жаль, школа сьогодні не належить до тих інституцій, яким найбільше довіряє громада. Така недовіра виникає з різних, часом незалежних від освіти причин, проте наслідки її надзвичайно шкідливі і для школи, і для громади. Дедалі більше з проблемою недовіри до школи стикаються не тільки в Україні, її фіксують також іноземні джерела [8, 279]. Щорічне опитування громадської думки про ставлення до шкільної освіти в США, що здійснює компанія Геллап, засвідчує цікаву особливість: шкільництво загалом отримує нижчі бали, ніж конкретна школа, яка розташована по-сусідству з громадянами, і з діяльністю якої вони знайомі більше [8, 51]. Це нашоухе на такі думки: негативний образ освіти зазвичай формується через ЗМІ, але образ конкретної школи — через її діяльність. Тож як ми діятимемо, так до нас і ставитимуться люди. Г. Лассвел вживає навіть термін «поєднання образів» на позначення сукупності відчуттів, які організація викликає у громадськості, та які потім трансформуються у враження, що верифікуються в контактах з організацією [8, 51]. Л. Керол та Л. Каннінгем склали рейтинг характеристик школи, які збільшують до неї громадську довіру [8, 53] (табл. 1).

Зміцнення довіри між школою і громадою — не стихійний чи інтуїтивний процес, як часто вважають освітяни, а системна діяльність, яку варто будувати на наукових принципах піару — «одного з елементів управління діяльністю, спрямованої на налагодження взаємовигідних стосунків між закладом і громадою» [7, с. 4]. Інструментарій піар-кампанії школи залежить від потенціалу громади, скажімо, в сільській школі він дещо менший, ніж у міській, однак у малій громаді цей арсенал засобів може бути ефективнішим з огляду на її прогнозованість і вивченість.

Коли ми говоримо про діалог, маємо на увазі не просто обмін інформацією між сторонами, а співучасть сторін. Діалог можливий за умови постійного *інформування* про діяльність школи та *одержання зворотної інформації*.

Інформування в освіті здійснюється через засоби масової інформації — публікації та ви-

Характеристика	Кількість ствердних відповідей у відсотках
Компетентність і відповідальність вчителів	75
Спеціальні навчальні та позашкільні програми	75
Ефективна робота керівника школи	61
Приміщення і територія школи	61
Тепла, дружня атмосфера	51
Позитивне ставлення педагогічних працівників до учнів	40
Дисципліна	38
Навчальна програма	36
Успішність учнів	30
Участь батьків	28
Спілкування з батьками	22
Громадське уявлення (Імідж в очах громади. — М. Т.)	22
Високі стандарти, цілі та вимоги	15
Відносини з керівниками шкільних округів/радами у справах шкільної політики	15
Програми суспільно корисних робіт	13
Тактовність педагогічних працівників	12
Зв'язки з іншими закладами та секторами освіти	11
Випускники, які досягли в житті певного успіху	10
Учніські нагороди	9
Консультації і тестування	9
Залучення громадськості до роботи школи	9
Відповідне фінансування	5
Одяг учнів	4
Рівний доступ до освіти	3
Навчальні та суспільні програми	3

ступі в пресі, теле/радіорепортажі тощо (практичні поради про співпрацю із ЗМІ та форми інформування подано в українській фаховій літературі щодо діяльності громадсько-активної школи [2, 111–124]. У цій сфері Львівщина має чим похвалитися. Районні газети, співпрацюючи зі школами, ведуть регулярні рубрики, як-от: «Вісті з округів», «Новини шкільних округів» тощо. До цього варто було б додати ще інформування громадськості за допомогою Інтернет-ресурсів — веб-сайтів школи, електронної розсилки, Інтернет-форумів тощо. І тут ситуація неприваблива. Попри високий відсоток громадян, зокрема дітей, які користуються Інтернетом, веб-сайти міських шкіл перебувають у «мертвому стані». Автор статті не робила спеціальних досліджень щодо інтенсивності інтернет-спілкування шкіл з громадою, але, працюючи над створенням електронної бази даних шкіл Львова, виявила, що часто шкільні веб-сторінки, попри декларації про їх наявність, не функціонують, як і електронна пошта. А ці засоби могли б стати дієвими під час налагодження діалогу.

Школа могла б одержувати зворотну інформацію на зборах громадськості, присвячених освітнім проблемам, через використання соціальних індикаторів, ключових інформаторів, опитування громади, використання фокус-груп,

часто поєднуючи ці підходи. Конкретні поради про збір інформації опрацьовано в посібниках з розвитку громадсько-активних шкіл, напр.: [2, 27–48]. На жаль, через надмірну бюрократизацію навчально-виховного процесу й відсутність доброї волі таку діяльність проводять зрідка.

Утвердження демократичної форми спілкування, якою є діалог, можливе за умови *відкритості* освіти, що передбачає участь громади в громадському моніторингу і громадському контролі. На жаль, така практика в Україні перебуває на стадії становлення. У Державній програмі розвитку освіти на 2006–2010 рр. зазначено, що українська освіта не відповідає вимогам формування громадянського суспільства, демократії, відкритості та прозорості. Чинна модель не забезпечує широкого впливу громадської думки на адекватне вирішення даних питань керівництвом навчального закладу, динамічного реагування на потреби суспільства, перерозподілу функцій управління між центральними й місцевими органами виконавчої влади. Крім того, до 2006 року системний моніторинг якості освіти на всіх рівнях за участю учнів, студентів, батьків, представників громадських організацій взагалі не проводився [4].

Громадський моніторинг — постійна і системна робота громади, зокрема, громадських організацій, що полягає у зборі, аналізі та поширенні інформації й оприлюдненні публічної громадської оцінки з приводу конкретної діяльності органу влади, реформи тощо (про механізми здійснення громадського моніторингу див.: [9, 137–143]). У березні 2008 р. Міністерство освіти і науки України затвердило *Положення про громадський контроль над незалежним тестуванням та вступною кампанією*. Відповідно до нього громадські спостерігачі мають право контролювати весь технологічний ланцюг вступу до вищого навчального закладу — від складання програми зовнішнього оцінювання до зарахування абітурієнтів на перший курс.

Контролери від громадськості одержали досить широкі повноваження: вимагати розслідування будь-яких фактів порушення порядку, а також вести аудіозапис та відео/фотозйомку в усіх приміщеннях, окрім аудиторій, в яких проходить тестування. Для громадського контролю відчинилися також двері прийомних комісій вищих навчальних закладів, які повинні здійснювати прозорий процес зарахування абітурієнтів за результатами незалежного оцінювання їх знань [6].

Приклад ефективного громадського контролю в Україні показала Громадянська мережа «Опора», яка впродовж 2008/2009 р. проводила моніторинг вступної кампанії до вищих навчальних закладів. У 2009 році спостерігачі «Опори» працювали в 21 регіоні та спостерігали за роботою приймальних комісій вищих

навчальних закладів. У рамках моніторингової кампанії спостерігачі відвідували приймальні комісії, спілкувалися з абітурієнтами та стежили за роботою системи «Конкурс». У кожному з 21 регіону діяла гаряча лінія для абітурієнтів.

Громадський контроль залишається важливою нормою життя в США. Особистий телефонний дзвінок до шкільного керівника від батьків учня з приводу шкільної проблеми, з якою стикається дитина, дає миттєві результати (про вплив громадськості див.: [8, 271], а також розділ «Ми не хочемо, щоб диявол вчив наших дітей правопису» [5, 214–222]). У США громадяни голосують стосовно запропонованого збільшення податку чи об'єднання шкільних округів на референдумі, обирають членів місцевої шкільної ради, і ці вибори можуть різко змінити пріоритети шкільного округу. У періодах між виборами та референдумами громадська думка дещо обмежує дії держслужбовців та освітніх керівників [8, 279].

Важливою умовою налагодження діалогу між школою і громадою мала б стати національна правова система, яка стимулює ініціативу осіб і груп щодо участі у формуванні освітньої політики на місцях. На жаль, українське законодавство недостатньо регулює процес громадської участі, зокрема в освіті, хоча впродовж кількох останніх років простежується чітка позитивна тенденція в цій сфері. Докладний аналіз нормативно-правової бази забезпечення діяльності шкіл, які співпрацюють з громадою, подано в посібниках із громадсько-активних шкіл та іншій фаховій літературі (напр. [3, 24–24, 72, 141–143]).

Громада — не монолітне утворення, вона складається з різних цільових груп, з якими мусить співпрацювати школа, налагоджуючи діалог, передусім, з батьками (це тема окремого дослідження), бізнесом, громадськими організаціями, владою.

Діалог школи з бізнесом мав би ґрунтуватися на засадах *соціальної відповідальності* бізнесу перед освітою, що здійснюється на різних рівнях:

1. Дослідження ринку праці й надання прогностичної інформації щодо потреб ринку на 5–10 років.

2. Діалог з освітніми організаціями щодо профорієнтації учнів.

3. Вплив на підвищення освітніх стандартів, формування навчальних програм, осучаснення підручників.

4. Експертна допомога в створенні програм, проведенні бізнес-акцій.

5. Інвестування в навчання та розвиток персоналу.

6. Мотивування до навчання через запрошення на роботу найкращих випускників.

7. Благодійні пожертвування та спонсорство. Діалог бізнесу та школи в Україні тільки налагоджується. Освітні інституції, принаймні

формально, визнали, що засадами їхнього партнерства з бізнесом мали б стати:

1. Дотримання високих освітніх стандартів і надання якісних освітніх послуг, зокрема й для дорослих.

2. Підготовка висококваліфікованих фахівців відповідно до потреб ринку.

3. Здійснення профорієнтації та профілізації в середній школі.

Діалог школи з громадськими організаціями особливо актуалізувався з часу впровадження державно-громадського управління освітою. Попри деякий прогрес у цьому напрямку міжнародні й українські експерти констатують велику нішу в громадському впливі на школу, порівняно з Європою, США, Канадою тощо. Причина, передусім, в урізаних повноваженнях громадської організації в Україні. Така дискримінаційна політика щодо громадського сектору і спричиняє невелику кількість громадських організацій в Україні, зокрема в освітній сфері, їхню низьку активність і невеликий вплив на суспільство (за винятком кількох організацій, які істотно вплинули на освітню політику; наприклад, «Центру тестових технологій», що виник до запровадження зовнішнього незалежного оцінювання в Україні). На жаль, в українських реаліях набула поширення практика формального існування громадської організації як «мертвого» партнера міжнародних програм, фондів тощо. Однак, незважаючи на проблеми, можна констатувати розвиток (хоча й повільний) громадянського суспільства в Україні.

Налагодження діалогу школи з громадськими організаціями приносить щедри плоди для обох сторін, особливо для школи, що одержує:

1. Додаткове фінансування, інформаційні ресурси та консультативну підтримку від міжнародних організацій.

2. Обладнання та інформаційний продукт після вдалих проектів.

3. Експертну оцінку своєї діяльності та рекомендації щодо проведення змін.

4. Підвищення зацікавленості в місцевій освітній політиці.

5. Можливість користуватися ресурсами громадської організації (Інтернету, комп'ютерів тощо).

6. Заохочення до громадської активності.

7. Можливість переймати український і світовий досвід.

8. Можливість мандрувати і пізнавати світ.

Громадські організації, співпрацюючи зі школою, мають нагоду:

1. Користуватися матеріалами щодо інтелектуального потенціалу освітян та їхнього професійного досвіду.

2. Реалізувати завдання власної громадської організації.

3. Популяризувати здобутки й напрацьованя громадської організації серед загалу.

4. Поширювати цінності громадянського суспільства.

Налагодження комунікації школи з органами влади й одержання позитивного зворотного зв'язку впливає на перехід від монологу до діалогу між цими суб'єктами.

Переваги від діалогу школи (будь-якої форми власності) з органами влади:

1. Лобювання інтересів школи в органах державної влади та місцевого самоврядування.

2. Надання інформаційної підтримки через періодичні друковані видання.

3. Використання органів влади як стимулюючого спонсора — того, хто не дає коштів, але створює сприятливу атмосферу, що заохочує до інвестицій.

Тож визначаючи формат комунікації між школою і громадою, можемо говорити лише про перехід від так званого «діалогового вікна» — недемократичної форми обмеженого спілкування в заздалегідь обумовлених рамках, до діалогу в європейському чи американському розумінні, тобто на засадах вільного вибору, відкритості, довіри й рівноправності.

Потребу такого діалогу сповна усвідомлюють учасники українсько-нідерландського проекту «Громадські платформи освітньої реформи в Україні», пропонуючи ефективні моделі взаємодії педагогічної спільноти, громадськості і влади у розв'язанні освітніх проблем [1]. У липні 2009 року на базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів над впровадженням діалогу в освітню практику регіонів працювали представники Одеської, Львівської, Івано-Франківської, Волинської та Луганської областей. Йшлося, зокрема, про зміцнення співпраці ЗНЗ з громадськими організаціями освітнього характеру та органами місцевого самоврядування, розробку спецкурсів і тренінгів для освітніх керівників про майстерність ведення діалогу, планування розвитку шкіл з урахуванням громадської думки. Власне завдяки ідеям, що зародилися в міжрегіональному освітньому діалозі в Одесі, з'явилася ця стаття.

Література

1. Громадські платформи освітньої реформи в Україні. — www.upreg.org.ua.

2. Громадсько-активні школи в Україні: Кроки до дій: Посіб. зі створення та управління громадсько-активною школою / Всеукр. фонд «Крок за кроком». — 2-ге вид. — К.: СПД-ФО Парашин К. С., 2008. — 164 с.

3. Організація та розбудова громадсько-активної школи як осередку розвитку громади: Навч.-метод. посіб. / Г. Єльнікова, Л. Даниленко, Т. Сорочан та ін.; За заг. ред. Г. Єльнікової; Всеукр. фонд «Крок за кроком». — К.: СПД-ФО Парашин К. С., 2007. — 172 с.

4. ЗНО та участь громадськості. — <http://oroga.org.ua/analicity.php?=#164>

5. Ковальський Т. Дж. Проблемні ситуації в керуванні освітою. — Л.: Літопис, 2003. — 252 с.

6. Положення МОН про громадський контроль над зовнішнім тестуванням та вступною кампанією. — www.osvita.org.ua/ukrtest/news/2008-03-21

7. Романчук О. Реклама і зв'язки з громадськістю: Методичні вказівки до вивчення курсу «Реклама і зв'язки з громадськістю» для студентів 5-го курсу факультету

журналістики. — Л.: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. — 26 с.

8. Керування освітою і шкільне самоврядування / Т. Серджювані, М. Барлінгейм, Ф. Кумз, П. Тар Стон. — Л.: Літопис, 2002. — 440 с.

9. Форми та методи залучення громадськості: Навч. посіб. / Ін-т громадянського суспільства; За заг. ред. В. Артеменка. — К.: ІКЦ «Леста», 2007. — 240 с.

Анотація

У статті розкрито механізми налагодження діалогу між школою і громадою через зміцнення довіри до

школи, відкритості організації та структурованої співпраці.

The mechanisms of carrying on the dialogue between community and school through the consolidation of confidence, openness and structural cooperation have been clarified in the article.

МИРОСЛАВА ТОВКАЛО,

канд. філол. наук, доцент кафедри освітньої політики Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Дошкільне виховання. Початкове навчання

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В ГАЛУЗІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Суспільні, політичні та економічні зміни вимагають, перш за все, істотних змін в освіті. 57-а сесія Генеральної Асамблеї ООН оголосила десятиліття (2005–2014 рр.) декадою «Освіти для стійкого розвитку». Освіта для стійкого розвитку — це процес і результат прогнозування і формування людських якостей — знань, умінь і навичок, відносин, стилю діяльності людей і співтовариств, рис особи, компетентностей, що забезпечують постійне підвищення якості життя.

Отже, ставиться задача оновлення професійної освіти на компетентнісній основі шляхом посилення практичної спрямованості професійної освіти при збереженні її фундаментальності (В. Байденко, В. Болотов, В. Борисенков, В. Серіков).

На відміну від традиційної освіти, орієнтованої на засвоєння знань, компетентнісна освіта спрямована на придбання, окрім знань, умінь, навичок, досвіду практичної діяльності з метою досягнення професійно і соціально значущих компетентностей.

Компетентністному підходу до підготовки фахівців властивий погляд, звернений до майбутніх вимог ринків праці (принцип випереджаючої освіти), компетентністний підхід є системним, міждисциплінарним, в ньому є особові і діяльнісні аспекти, прагматична і гуманістична спрямованість. Компетентністний підхід практикою підсилює орієнтованість освіти, її предметно-професійний аспект, підкреслює роль досвіду, вмінь практично реалізовувати знання, вирішувати різні виробничі завдання. На основі компетентнісного підходу до організації освітнього процесу відбувається формування у студента компетенцій, які є невід'ємною складовою його діяльності як майбутнього фахівця і одним з основних показ-

ників його професіоналізму, а також необхідною умовою підвищення якості професійної освіти.

З позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань.

Професійна компетентність — найважливіша характеристика фахівця, який має бути здатним до виконання професійної діяльності, готовим самостійно, відповідально й ефективно виконувати власні професійні функції.

Аналіз підходів до визначення поняття «педагогічна компетентність вчителя» дозволив з'ясувати, що існують вісім напрямів розуміння цього феномена [7]. Професійну компетентність вчителя ми розуміємо як інтегративну якість, яка виявляється в здатності до педагогічної діяльності, готовності виконувати різноманітні професійні функції, які забезпечують високу результативність фахової діяльності.

Класифікація видів професійної компетентності педагога здійснюється за загальнопрофесійною основою (соціально-особистісні, загальнопрофесійні, спеціальні (за В. Шадриковим), за видами професійної діяльності (загальні, професійні, академічні (за В. Байденком), за об'єктом, на який спрямована професійна діяльність (компетентність в загальнонауковій сфері, яка становить основу відповідної професії, компетентність у широкій (інваріантній відносно різних спеціальностей) царині професійної діяльності, компетентність у вузькій (спеціальній) галузі професійної діяльності (за Ю. Татуром), за сферами професійного впливу (загальнокультурні, методологічні, предметно зорієнтовані (за Ю. Фроловим, Д. Махотиним), за галузями професійного знання (змістові (во-

лодіння спеціальними знаннями з предмета), технологічні (володіння методами навчання того чи іншого предмета) (за А. Мордковичем, І. Пехлецьким та ін.), за здібностями (ключові, базові, спеціальні (за А. Хуторським).

Класифікуючи професійні компетентності вчителя на ключові, базові та спеціальні О. Онопрієнко до ключових зараховує компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності. До базових належать компетентності, які відображають специфіку професійної діяльності педагога й одночасно реалізують ключові компетентності. До спеціальних компетентностей зараховують ті, що відбивають специфіку конкретної дисципліни, яку викладає вчитель.

Предметом спеціального дослідження науковців стали й фахові компетентності вчителя в галузі викладання математики. О. Г. Ларионова розглядає фахові компетентності вчителя математики і пропонує класифікаційну структуру, яка складається з п'яти груп: інформаційно-методологічні, теоретичні, методичні, соціально-комунікативні й особистісно-валеологічні компетентності.

У системі професійних компетентностей вчителя методична компетентність займає одне з провідних місць. Вона поєднує систему спеціально-наукових, психологічних, педагогічних знань, умінь і особистого досвіду в їхньому застосуванні під час викладання певної навчальної дисципліни. Методична компетентність має яскраво виражений прикладний характер.

Взявши за основу для визначення методичних компетентностей вчителя в галузі викладання математики основні фахові функції й відповідні їм типові задачі методичної діяльності вчителя, А. Кузьмінський, Н. Тарасенкова та І. Акуленко виділяють чотири групи ме-

тодичних компетентностей майбутніх вчителів математики загальноосвітньої й профільної школи:

1) методичні компетентності, що забезпечують реалізацію фахової функції аналітико-синтетичної діяльності;

2) методичні компетентності, що забезпечують реалізацію фахової функції щодо планування й конструювання;

3) методичні компетентності, що забезпечують реалізацію фахової функції щодо організації й керування діяльністю учнів в процесі навчання математики;

4) методичні компетентності, що забезпечують реалізацію фахової функції щодо оцінювання власної діяльності й діяльності учнів.

Ми розуміємо методичну компетентність як здатність до ефективної організації процесу навчання з окремого предмета, спроможність реалізації набутих дидактико-методичних знань та умінь під час вирішення практичних ситуацій, готовність результативно працювати за будь-яким навчально-методичним комплектом. Складовими методичної компетентності є компетенції.

Метою статті є визначення переліку методичних компетентностей, що мають набути майбутні вчителі початкової школи в галузі викладання математики.

Грунтовний аналіз педагогічної і методичної літератури з питань компетентнісного підходу до підготовки фахівців, а також аналіз сучасних підручників з методики навчання математики в початковій школі, чинних підручників з математики для початкової школи і педагогічного досвіду, дозволив нам визначити перелік методичних компетентностей, що мають набути випускники спеціальності «Початкове навчання», а також методичних компетенцій, що складають кожен з компетентностей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перелік формованих компетентностей та компетенцій

№ п/п	Компетентності	Компетенції
1.	— готовність реалізовувати цілі і завдання навчання математики в початковій школі.	— знання про цілі і завдання навчання математики в початковій школі; — уміння реалізовувати цілі і завдання навчання математики в початковій школі; — досвід реалізації цілей і завдань навчання математики в початковій школі.
2.	— спроможність застосовувати знання про особливості і побудову курсу математики початкової школи.	— знання про особливості і побудову курсу математики початкової школи; — уміння їх застосовувати; — досвід застосування знань про особливості і побудову курсу математики початкової школи;
3.	— спроможність застосовувати знання про нормативні документи; — здатність користуватися нормативними документами.	— знання про нормативні документи; — уміння користуватися нормативними документами; — досвід користування нормативними документами.
4.	— спроможність застосовувати знання про побудову календарного планування; — готовність складати календарний план з математики для кожного року навчання.	— знання про побудову календарного планування; — уміння складати календарний план з математики для кожного року навчання; — досвід складання календарного плану з математики для кожного року навчання.

№ п/п	Компетентності	Компетенції
5.	<ul style="list-style-type: none"> — спроможність застосовувати знання вимог до математичної підготовки учнів початкової школи; — готовності їх дотримуватися; — спроможність застосувати знання про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів; — готовність їх застосовувати. 	<ul style="list-style-type: none"> — знання вимог до математичної підготовки учнів початкової школи; — уміння реалізовувати вимоги до математичної підготовки учнів початкової школи; — досвід реалізації вимог до математичної підготовки учнів початкової школи; — знання про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів; — уміння реалізовувати критерії оцінювання навчальних досягнень учнів; — досвід реалізації критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.
6.	<ul style="list-style-type: none"> — здатність моделювати та організувати процес навчання математики в початковій школі відповідно до вимог Державного стандарту освітньої галузі «Математика»; — спроможність застосовувати знання про можливі структури уроків математики; — здатність складати конспекти уроків з окремих тем курсу математики початкової школи; — спроможність застосовувати знання про відмінності методичних системах, що реалізовані в чинних підручниках; — готовність працювати за будь-яким навчально-методичним комплектом; — готовність до впровадження передового педагогічного досвіду; — готовність до впровадження сучасних навчальних технологій. 	<ul style="list-style-type: none"> — знання про основні засоби, методи і форми організації навчального процесу; — уміння застосувати знання про основні засоби, методи і форми організації навчального процесу; — досвід застосування знань про основні засоби, методи і форми організації навчального процесу; — знання про можливі структури уроку математики; — уміння складати конспекти уроків з окремих тем курсу математики початкової школи; — досвід складання конспектів уроків з окремих тем курсу математики початкової школи; — знання методичних систем, що реалізовані в чинних підручниках; — знання відмінностей цих методичних систем; — уміння складати конспекти уроків з окремих тем за будь-яким навчально-методичним комплектом; — досвід складання конспектів уроків з окремих тем за будь-яким навчально-методичним комплектом; — знання передового педагогічного досвіду вчителів-практиків з проблем організації сучасного уроку математики та вивчення окремих його тем; — уміння застосовувати передовий досвід; — досвід реалізації педагогічних інновацій при побудові уроку або при вивченні окремих тем; — знання загальних особливостей використання сучасних навчальних технологій під час навчання математики; — уміння застосовувати сучасні навчальні технології під час навчання математики; — досвід реалізації сучасних навчальних технологій під час навчання математики.
7.	<ul style="list-style-type: none"> — спроможність застосовувати знання про методику навчання молодших школярів окремих питань програми; — здатність самостійно розробляти системи навчальних завдань щодо підготовки до введення нового матеріалу, ознайомлення з ним та формування математичних вмінь та навичок; — готовність до реалізації здобутих знань та вмінь під час реальних уроків математики за будь-яким навчально-методичним комплектом. 	<ul style="list-style-type: none"> • знання про порядок вивчення: <ul style="list-style-type: none"> — нумерації цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій додавання та віднімання цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій множення та ділення цілих невід'ємних чисел; — задач (простих, складених й типових); — алгебраїчного матеріалу; — геометричного матеріалу; — величин; — дробів; • знання про результати опанування: <ul style="list-style-type: none"> — нумерації цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій додавання та віднімання цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій множення та ділення цілих невід'ємних чисел; — задач (простих, складених й типових); — алгебраїчного матеріалу; — геометричного матеріалу; — величин; — дробів; • знання традиційної методики вивчення: <ul style="list-style-type: none"> — нумерації цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій додавання та віднімання цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій множення та ділення цілих невід'ємних чисел; — задач (простих, складених й типових); — алгебраїчного матеріалу; — геометричного матеріалу; — величин; — дробів; • знання інноваційних підходів до вивчення: <ul style="list-style-type: none"> — нумерації цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій додавання та віднімання цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій множення та ділення цілих невід'ємних чисел; — задач (простих, складених й типових); — алгебраїчного матеріалу; — геометричного матеріалу;

№ п/п	Компетентності	Компетенції
		<ul style="list-style-type: none"> — величин; — дробів; • уміння складати системи навчальних завдань щодо підготовки до введення нового матеріалу, ознайомлення з ним та формування математичних вмінь і навичок з опанування: <ul style="list-style-type: none"> — нумерації цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій додавання та віднімання цілих невід'ємних чисел; — арифметичних дій множення та ділення цілих невід'ємних чисел; — задач (простих, складених й типових); — алгебраїчного матеріалу; — геометричного матеріалу; — величин; — дробів; • досвід розробки систем навчальних завдань щодо підготовки до введення нового матеріалу, ознайомлення з ним та формування математичних вмінь і навичок.
8.	<ul style="list-style-type: none"> — наявність рефлексивної позиції, яка орієнтує вчителя на усвідомлення й аналіз, вдосконалення власної діяльності під час викладання освітньої галузі «Математика», на педагогічну творчість, самостійну дослідницьку діяльність; — прагнення до досконалої професійної діяльності та адекватна її самооцінка; — творче ставлення до професійної діяльності, здатність до пошуку нових, оригінальних способів розв'язування професійних завдань. 	<ul style="list-style-type: none"> — знання про побудову аналізу уроку; — уміння аналізувати уроки математики; — досвід аналізування уроків; — уміння здійснювати самоаналіз уроку; — досвід здійснення самоаналізу уроку; — звичка до розгляду різних варіантів систем навчальних завдань та визначення найефективнішої.
9.	<ul style="list-style-type: none"> — здатність знаходити інформацію, аналізувати, систематизувати, узагальнювати її; — здатність проводити експериментальні дослідження. 	<ul style="list-style-type: none"> — знання про джерела інформації; — вміння користуватися навчально-методичною літературою; — вміння відшукувати інформацію в Інтернеті; — вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати її; — досвід роботи з інформацією; — вміння проводити експериментальні дослідження; — досвід експериментальних досліджень.

Очевидно, формування всіх зазначених компетентностей та компетенцій, що є їх основою, відбувається поступово. На початкових етапах навчання відбувається формування знань та вмінь, і нарешті студенти набувають досвіду реалізації певної компетенції.

Серед переліку компетентностей та компетенцій можна виділити кілька рівнів компетентностей — компетентності, які можна було б назвати загальнофаховими, бо вони мають бути притаманними вчителю будь-якого предмета. Це:

- готовність реалізовувати цілі і завдання навчання математики в початковій школі;
- спроможність застосовувати знання про особливості і побудову курсу математики початкової школи;
- спроможність застосовувати знання про нормативні документи;
- здатність користуватися нормативними документами;
- спроможність застосовувати знання про побудову календарного планування;
- готовність складати календарний план з математики для кожного року навчання;
- здатність моделювати та організувати

процес навчання математики в початковій школі відповідно до вимог Державного стандарту освітньої галузі «Математика»;

- спроможність застосовувати знання про можливі структури уроків математики;
- здатність складати конспекти уроків з окремих тем курсу математики початкової школи;
- спроможність застосовувати знання про відмінності у методичних системах, що реалізовані в чинних підручниках;
- готовність працювати за будь-яким навчально-методичним комплектом;
- готовність до впровадження передового педагогічного досвіду;
- готовність до впровадження сучасних навчальних технологій;
- наявність рефлексивної позиції, яка орієнтує вчителя на усвідомлення, аналіз і вдосконалення власної діяльності під час викладання освітньої галузі «Математика», на педагогічну творчість, самостійну дослідницьку діяльність;
- прагнення до досконалої професійної діяльності та адекватна її самооцінка;
- творче ставлення до професійної діяльності, здатність до пошуку нових, оригінальних способів розв'язування професійних завдань;

— здатність знаходити інформацію, аналізувати, систематизувати, узагальнювати її;

— здатність проводити експериментальні дослідження.

Можна виділити компетентності спеціальні, що мають набути лише вчителі початкової школи і саме в галузі викладання математики. Це:

— спроможність застосовувати знання вимог до математичної підготовки учнів початкової школи;

— готовність їх дотримуватися;

— здатність застосовувати знання про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;

— готовність їх застосовувати;

— спроможність застосовувати знання про методику навчання молодших школярів окремих питань програми;

— здатність самостійно розробляти системи навчальних завдань щодо підготовки до введення нового матеріалу, ознайомлення з ним та формування математичних умінь і навичок;

— готовність до реалізації здобутих знань та вмій під час реальних уроків математики за будь-яким навчально-методичним комплексом.

Таким чином, нами виділено компетентності з окремих компетенцій, що мають набути випускники педагогічного вузу спеціальності «Початкове навчання».

Також нас цікавить питання про рівні сформованості визначених компетентностей. Проаналізувавши відомі підходи до визначення рівнів розвитку методичних компетентностей вчителя математики, ми пропонуємо трирівневу шкалу:

перший рівень — репродуктивний:

— *спроможність* застосування відомих учителю знань про цілі навчання математики, зміст курсу математики початкової школи, форми, методи, засоби навчання математики в початковій школі, про критерії оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, про методику вивчення окремих тем початкового курсу математики;

— *спроможність* застосування відомих варіантів розв'язання методичних задач, прийомів і методів навчання й виховання в умовах знайомої педагогічної ситуації під час підготовки до введення нового матеріалу, під час ознайомлення з ним та під час його опрацювання;

другий рівень — часткового-продуктивний:

— *готовність* до застосування відомих учителю знань про цілі навчання математики, зміст курсу математики початкової школи, форми, методи, засоби навчання математики в початковій школі, про критерії оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, про методику вивчення окремих тем початкового курсу математики;

— *готовність* до застосування відомих варіантів розв'язання методичних задач, прийомів і методів навчання й виховання в

умовах знайомої педагогічної ситуації під час підготовки до введення нового матеріалу, під час ознайомлення з ним та під час його опрацювання;

— *прагнення* користуватися науково-методичною літературою для розробки окремих методичних ситуацій; здатність працювати з нею, знаходячи цікаві методичні підходи;

— *прагнення* реалізовувати сучасні навчальні технології, передовий педагогічний досвід;

— *прагнення* знаходити нові розв'язки методичних задач педагогічної діяльності вчителя у варіативних ситуаціях;

— *прагнення* вдосконалювати власну педагогічну діяльність;

— *здатність* проводити уроки математики в початковій школі на достатньому рівні;

третій рівень — продуктивно-творчий:

— *здатність* проводити уроки математики в початковій школі на високому науково-методичному рівні;

— *здатність* розробляти системи навчальних завдань щодо підготовки, ознайомлення з новим матеріалом, формування вмій та навичок у виконанні нових дій за умов використання сучасних навчальних технологій, із застосуванням новітніх методичних підходів, передового педагогічного досвіду;

— *прагнення* створювати нові елементи педагогічних знань, ідей, підходів, прийомів для конкретних ситуацій.

Зазначені рівні сформованості методичних компетентностей були використані нами під час педагогічного експерименту, метою якого було саме визначення рівнів сформованості методичних компетентностей студентів 4-го курсу факультету початкового навчання ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського. Педагогічний експеримент проводився наприкінці 2008/2009 навчального року перед тим, як студенти 4-го курсу склали державні іспити на одержання освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Для визначення наявності в студентів першого — репродуктивного рівня їм було запропоновано тести закритої форми, що склалися з 50 завдань. Для визначення частково-продуктивного рівня студентам було запропоновано підготувати фрагменти уроків та провести їх в аудиторії студентів, які імітували учнів класу. Тут слід відмітити, що не всі студенти виявили бажання відтворювати фрагменти уроку на публіці, що свідчить про низький рівень активності студентів, є негативним фактором. В якості позитивного фактору слід відмітити, що більшість студентів, які проводили фрагменти уроків, скористалися новими інформаційними технологіями, тобто вони не лише приготували конспект уроку, а й виконали до нього презентацію, що дало змогу провести урок із застосуванням дошки «Смарт-бот».

Проаналізувавши одержані експериментальні дані, ми визначили, що 70% випуск-

Вітаю із семидесятиріччям флагман вчительства Одещини — Одеський обласний інститут удосконалення вчителів!

Завдяки плідній й самовідданій праці своїх співробітників інститут є джерелом знань для багатьох педагогів нашого міста й області, надійною опорою для творчих вчителів та провідником найсучаснішого педагогічного досвіду. Бажаю колективу інституту подальших успіхів й досягнень на ниві освіти України, творчого натхнення й довголіття у справі модернізації сучасної педагогічної думки.

Творіть, дерзайте, йдіть у ногу з життям ще багато-багато років. Хай щастить Вам завжди і в усьому!

С. О. Скворцова

ників-бакалаврів набули методичних компетентностей на першому — репродуктивному рівні; і лише 30% виявили сформованість методичної компетентності на другому — частково-продуктивному рівні. Третій рівень методичних компетентностей не виявлено в жодного студента, тому що набуття не лише третього, а й другого рівня — це справа майже всього професійного життя вчителя.

Література

1. Коваль Л. В., Скворцова С. О. Методика навчання математики: теорія і практика: Підруч. для студентів

за спец. 6.010100 «Початкове навчання», освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Ч. 1. — О.: Автограф, 2008. — 282 с.

2. Кузьминський А. І., Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики. — Черкаси: Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. — 320 с.

3. Ларионова О. Г. Интеграция личностно ориентированного и компетентностного подходов в контекстном обучении (на материале подготовки учителя математики): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / ГОУ ВПО «Братский государственный ун-т». — М., 2007. — 54 с.

4. Ларионова О. Г. Подготовка учителя математики в условиях контекстного обучения. — М., 2006. — 174 с.

5. Лебедева О. В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / ГОУ ВПО «Нижегородский государственный ун-т им. Н. И. Лобачевского». — Н. Новгород, 2007. — 24 с.

6. Онопрієнко О. В. Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Черкаси, 2009. — 21 с.

7. Руденко Т. Б., Каткова Л. В. К вопросу о профессиональной компетентности личности учителя // Интернет журнал СахГУ «Наука, образование, общество» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://journal.sakhgu.ru/work.php?id=47>.

С. О. СКВОРЦОВА,

доктор педагогічних наук, професор кафедри математики та методики її навчання ПУНПУ ім. К. Д. Ушинського.

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСУ «КАЛІГРАФІЯ ТА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ» В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ШКОЛИ

Поняття готовності до саморозвитку в психології має декілька смислових відтінків, в тому числі: оволодіння знаннями, вміннями, навичками та способами виконання розумових дій. Одним із компонентів психологічної готовності дитини до саморозвитку є розвиток зв'язного мовлення. Вчителі початкових класів, формуючи готовність учнів до саморозвитку, використовують на уроках рідної мови різноманітні види завдань з розвитку мовлення.

Курс рідної мови — важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки він є не тільки окремим навчальним предметом, а й забезпечує засвоєння знань з інших шкільних дисциплін.

З 2005/2006 навчального року в загальноосвітній школі № 10 м. Ізмаїла проводиться експериментальна робота щодо впровадження курсу «Каліграфія та розвиток мовлення». Основною метою цього курсу є забезпечення розвитку, вдосконалення вмінь і навичок усного й писемного мовлення паралельно з відпрацюванням правильної конфігурації літер і швидкого письма.

Уроки каліграфії є доповненням до уроків з розвитку мовлення, які передбачені чинною програмою для початкової школи. Працюючи за програмою (автори: В. А. Трунова, Н. Н. Боднар, В. В. Товчева), ми пересвідчилися, що робота на уроці фактично ділиться на дві частини: перша — каліграфічно правильне і швидке письмо, друга — розвиток і вдосконалення зв'язного мовлення. Це ще одне «віконце» щодо збагачення словникового запасу школярів, розвитку образного мислення. Вони не тільки спрямовані на розвиток усного та писемного зв'язного мовлення учнів, а й на формування розвитку навичок швидкого, безвідривного та каліграфічного письма. Наприклад, у 2 класі, на уроці 22, діти відпрацьовували малі літери, які в основі мають подовжену лінію з петлею — *у, д, в, з*; формували скоропис в процесі письма. На 23 уроці вони працювали над написанням великих літер шостої групи: *Н, К, В, Д, Б*, відпрацьовуючи нижче поєднання і запис власних назв, писали контрольний диктант з каліграфії. 25 урок був присвячений аналізу зразків письма:

urrl urrl urrl urrl urrl

Формування скоропису на основі зразка.
3-й клас. Урок 20 — літери, в основі яких лежить лінія із заокругленням угорі та внизу:

urrl urrl urrl urrl

Безвідривне письмо літер, буквосполучень.
Урок 21 — написання подовженої лінії з петлею вгорі та внизу, з'єднання цього елемента з лініями із заокругленням угорі й внизу:

urrl urrl urrl urrl

Безвідривне їх поєднання у літерах та буквосполученнях, запис слів з цими поєднаннями.

Звернемо увагу, в третій класі в основному вже йде робота над безвідривним письмом. Діти можуть писати безвідривно цілий рядок — такі вправи вчать пересовувати руку з ручкою по паперу автоматично.

4-й клас. Урок 22 — великі літери шостої та малі літери першої й п'ятої групи. Відпрацювання поєднань літер; урок 24 — великі літери першої групи та маленькі літери другої й шостої групи. Відпрацювання поєднань.

Робота включала різні аспекти впровадження курсу «Каліграфія та розвиток мовлення»: проведення відкритих уроків, міських семінарів, засідань «круглого столу», моніторингові якості вмінь учнів з курсу, методичну роботу з вчителями щодо організації роботи в групах, обговорення завдань і планів-конспектів уроків, консультації тощо.

У рамках даного експерименту виникла необхідність розробки циклу уроків з курсу «Каліграфія та розвиток мовлення» для 2–4-х класів, тому що при підготовці до їх проведення багато уваги треба приділяти добору такого навчального матеріалу, який би забезпечував при правильній організації лексичних вправ можливість систематично збагачувати активний словниковий запас дітей словами з конкретним і абстрактним значенням, уточнювати лексику та зображальні засоби мови, повторити й закріпити орфограми, які вивчаються в певному класі на уроках рідної мови.

Зазначимо, що в поданому плануванні уроків запрограмовано не лише швидке написання літер правильної форми, а й закріплення цих навичок в процесі написання слів, словосполучень, речень і текстів. Крім того, воно базується на знаннях орфографії, граматики, підпорядковується принципам дидактики, психології дітей молодшого шкільного віку. Так, у 2-му класі на 24 уроці з учнями було відпрацьовано слова, близькі за значенням; на 25 — відмінність речення від тексту; на 26 — прове-

ли роботу над питальними і спонукальними реченнями. У 3-му класі на 11 уроці здійснювалася робота зі словами, що означають дію, над складанням речень з такими словами; на 12 — поступово поширювали речення за допомогою запитань, здійснювали запис поширених речень. У 4-му класі на 26 уроці проводили творчу роботу над оповіданням, складали оповідання за його початком; на 27 — також складали оповідання, але вже за його кінцівкою; на 28 уроці відбувалася робота вже над текстом-розповіддю з елементами міркування, складання тексту з опорою на допоміжні матеріали, дотримуючись тричастинної структури висловлювання.

Отже, тематика творчих вправ і завдань, вміщених в «Програмі», різноманітна. Вона забезпечує можливість використати текст на тему, яка найбільш актуальна в певний час.

Наприклад, 2-й клас, урок 4. (Фрагмент уроку).

Тема. Написання подовжених ліній з петлею вгорі та внизу. Усне й писемне мовлення. Сила голосу, темп мовлення.

Мета. Відпрацювання відривного і безвідривного поєднання літер в складах. Формування вміння записувати речення, встановлювати зв'язок слів у реченні, визначити їх граматичну основу; виховувати любов до природи, бажання її охороняти.

Після каліграфічних вправ і виконання окремих завдань здійснюється робота щодо складання переказу за допомогою запитань і опорних слів...

3. Переказ твору (текст записано на дошці).

ІЖАЧОК

Дідусь подарував дітям їжачка. Влітку він жив у сінях, а взимку спав у норі. Прийде їжачок весною голодний. Бережіться миші!

(За М. Биковою)

— Яке слово головне в останньому реченні? Чому?

— Яке речення читалося швидше? (останнє)

а) Аналіз тексту після читання його вчителем.

— Чому розповідь закінчується словами: «Бережіться миші!»?

— Як треба вимовити це речення, щоб було зрозуміло, що мишам буде погано?

— Яке речення в цій розповіді пояснює, чому тепер їжак ловитиме багато мишей?

— Чому їжак дуже голодний?

б) Підготовка до самостійного складання речень для переказу.

1) Кого дідусь подарував дітям?

2) Де жив їжак улітку?

3) Де заснув він узимку?

4) Який прийде їжачок весною?

у сінях
їжачка
голодний
у норі

— Починайте писати речення з підкреслених слів.

— З якої літери будете писати початок речення?

— Що поставите в кінці?

Переказ на початку навчального року дружокласники писали лише після усних відповідей та їх редагування. Останнє речення вони списували з дошки.

Урок 30 (2-й клас)

6. Завдання від дядька Соняшника.

а) Робота в групах. Клас розділено на групи. Кожній групі дано по одному предметному малюнку: лисиця, огірок, кавун, заєць, яблуко, ведмідь, книжка. Кожна група мала скласти загадку так, щоб, читаючи її, клас відгадав, який предмет був у неї.

Наведемо приклади деяких загадок, складених дітьми. Руда хитрюга курей любить (лисиця). Зелений, буває солодкий, гіркий і солоний (огірок). Довговухий і пухнастий, боїться вовка і лисицю (заєць).

б) Запишіть відгадки, поставте наголос, скажіть, як написали: лисиця, огірок, кавун, яблуко, заєць, ведмідь, книжка.

в) Розвиток логічного мислення.

— На які дві групи можна розділити ці слова? (звірі і рослини) Що зайве? Чому?

— На які питання відповідають ці слова? (хто? що?)

— Що вони позначають?

7. Завдання від Знайка. Напишіть за планом твір-мініатюру про ті предмети, які роздав вам дядько Соняшник.

Для рослин: Що це? До якої групи відноситься? Де росте? З чого цю рослину вирощують? Що з неї можна зробити?

Для тварин: Хто це? До якої групи відноситься? Де живе? Чим харчується? Як називають дитинчат?

Автори програми очолили творчі групи вчителів, розробили завдання для тестування учнів, окремі методичні рекомендації щодо впровадження курсу «Каліграфія та розвиток мовлення» в практику роботи школи.

Так, в травні 2008 року (повторно 2009 р.) був проведений моніторинг якості знань учнів 3–4-х класів. Перш ніж його проводити, були надані поради кожному учневі, зокрема щодо виконання завдання (надруковано на обкладинці роботи):

1) уважно читай завдання, щоб зрозуміти, що необхідно зробити;

2) виконуй кожне завдання спокійно, уважно і не поспішаючи;

3) якщо якийсь завдання для тебе буде незрозумілим, пропусти його і приступай до наступного;

4) якщо ти вважаєш, що виконав якийсь завдання неправильно, акуратно закресли і напиши правильно;

5) не забувай перевірити виконані завдання.

Зазначимо, що на виконання роботи було відведено 40 хвилин. Всього було 13 завдань, але вони насичені, тому треба швидко й правильно думати, бо ще й треба написати.

Наводимо завдання проведеного нами тренінгу в 3-му класі:

1) Напиши, як називається цей елемент: *l*.

Це _____
2) Які маленькі літери відносять до першої групи?

3) Обведи в ряду літер «зайву». Напиши, чому вона зайва: *ТМБМ*. Речення розпочинай так: Всі літери відносяться до _____ групи, а ...

4) Допиши елемент літери: *л ю р о*

5) Обведи правильну відповідь. Літери *Н, К, В, Д, Б* відносяться до 6 групи. Так. Ні.

6) Підкресли потрібну відповідь. Літери *Т М Р* починаємо писати:

а) згори — вниз;

б) знизу — вгору.

7) Допиши речення. В основі написання цих літер *Ю Ф* лежить _____

8) Вибери правильну відповідь, обведи. В основі написання літер *Ж Х В Є* лежить:

а) лінія із заокругленням вгорі та внизу;

б) напівовали;

в) овали.

9) Знайди правильне поєднання літер, обведи його: *Вм Ок рам Ом*.

10) Поєднай безвідривно літери в склади, запиши ці склади: *м, я, ю, з, п, а, и, у*.

11) Склади слова із складів і запиши їх, дотримуючись правил поєднання між буквами: *са, ла, ну, па, ли, ма* (Для відповіді: мала, сама, сапа, липа, лапа, ламали, малину, линула, ...)

До якої частини мови відноситься записане вами перше слово?

Підкресли однією рисою слова, що позначають дію. Знайди серед своїх слів таке слово, яке не можна переносити. Запиши _____.

12) Придумай і запиши каліграфічно правильно двоскладові слова, які починаються літерами: *Е, с, З, Є, х, Ж, _____*.

13) Спиши речення з друкованого тексту. Зроби синтаксичний розбір речення. (Для відповіді: просте-складне, за метою висловлювання, окличне-неокличне). Підкресли головні члени речення.

Для прикладу наведемо окремі завдання моніторингу для 4-го класу.

7) Поєднай слова, складаючи словосполучення: золотий, тяжкий, кам'яне; характер, серце, людина. Заміни кожне одним словом.

11) Доповни текст 3–4 реченнями.

Соловей — це птах. Його тіло покрито пір'ям. Він живе в лісі на деревах.

Коли соловей співає, ...

13) Вибери варіант твору. Обведи кружечком. Напиши 3–5 речень твору згідно із завданням (вибери):

а) написати твір за опорними словами;

б) написати твір за запитаннями;

в) написати твір за його початком, наприклад, на тему «Про білочку»:

Свою білочку я приніс із лісу. Швидко виросла білочка і стала зовсім ручна. Вона жила у нас в клітці. Одного разу...

Результати тестування ретельно проаналізовано, визначено позитивну динаміку показників, звернено увагу на окремі аспекти отриманих моніторингових досліджень, визначено напрямки подальшої роботи.

Результати моніторингових досліджень з курсу «Каліграфія та розвиток мовлення» в 3–4-х класах школи № 10 м. Ізмаїла (вчит. Т. Осипенко)

Клас	Кількість учнів	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень	Якість знань і вмінь
3-А	31	10	16	4	1	83,87%
4-А	30	12	15	3	—	90%

Результати свідчать про стабільність якості навчання і високий рівень професійної підготовки авторів програми. Крім того, доведено, що робота своєї мети досягла. Активні методи навчання правильного і швидкого письма і розвитку зв'язного мовлення, продемонстровані в поданій програмі, при творчому підході вчителя до роботи сприяють саме розумінню навчального матеріалу, а не репродуктивному його відтворенню, розвивають уяву, мислення та мовлення учнів початкової школи, дозволяють самореалізуватися.

Результативність використання курсу «Каліграфія та розвиток мовлення» доводить і той факт, що дану інновацію підтримано в усіх

школах м. Ізмаїла та Ізмаїльського району і запроваджено в практику роботи. Приємно, що ця технологія успішно використовується в школах м. Одеси і Одеської області, в школах Миколаївської, Хмельницької областей, що свідчить про її ефективність.

Література

1. *Гурьянов Е. В.* Психология обучения письму. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959.
2. *Трунова В. А.* Каліграфія: програма з каліграфії та методичні рекомендації до неї. — 4-те вид., переробл. — К.; Ізмаїл: Сміл, 2005.
3. Каліграфія та розвиток мовлення: додаток до програми для середньої загальноосвітньої школи (2–4 класи). — К.; Ізмаїл: Сміл, 2007.
4. *Кирей І. Ф., Трунова В. А.* Методика викладання каліграфії в початкових класах. — К.: Вища шк., 1994.
5. *Проскура О.* Як перевірити ступінь готовності вашої дитини до навчання в школі // Початкова школа. — 1998. — № 2, 4.
6. Рішення колегії МОН України «Про розроблення єдиних зразків каліграфічного письма, цифр, українських і російських букв та їх з'єднань» // Інформаційний збірник МОН України. — 2003. — № 23 (груд.).

Т. В. ОСИПЕНКО,

вчитель-методист, вчитель початкових класів школи № 10 м. Ізмаїла,

Ж. Г. ШЕВЧЕНКО,

вчитель-методист, заст. директора з навчально-виховної роботи школи № 10 м. Ізмаїла.

Інформаційні технології в освіті

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ АПРОБАЦІЇ ПРОГРАМНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ (ППЗ) У 2008/2009 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Державний стандарт освіти передбачає збереження єдиного освітнього простору в країні, визначає вимоги до рівня навчальних досягнень учнів та їх готовності використовувати засвоєні знання і вміння в реальному житті для вирішення практичних завдань. Реалізація перерахованих вище вимог можлива за допомогою медіаосвіти.

Тому проблема інформатизації навчального процесу виходить на перший план, адже використання сучасних інформаційних технологій підвищує мотивацію до навчання, спрощує роботу як учня, так і вчителя, робить навчальний процес більш цікавим і змістовним.

Слід зауважити, що кількість необхідної інформації стрімко зростає, але значно збільшити тривалість навчання неможливо.

Тому навчальні видання нової генерації покликані забезпечити єдність навчального процесу і сучасних інноваційних наукових досліджень, тобто доцільність використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі.

Ще до появи нової інформаційної технології експерти, після проведення великої кількості експериментів, виявили залежність між методом засвоєння матеріалу й здатністю відновити отримані знання через деякий час. Якщо матеріал був звуковим, то людина запам'ятовувала близько 1/4 його обсягу. Якщо інформація була представлена візуально - близько 1/3. При комбінуванні впливу (зорового й слухового) запам'ятовування підвищувалося до половини, а якщо людина залучалась до активних

дій в процесі навчання, то засвоюваність матеріалу підвищувалася до 75%.

Отже, мультимедіа — це інтеграція декількох способів подачі інформації — текст, нерушливі зображення (малюнки й фотографії), зображення, що рухаються (мультиплікація й відео), і звук (цифровий і MIDI) в інтерактивний продукт — ППЗ.

Електронний підручник — це навчальна програма, за якою здійснюється дидактичний цикл процесу навчання, що забезпечує інтерактивну навчальну діяльність і контроль рівня знань. Електронні підручники покликані автоматизувати всі основні етапи навчання — від викладу навчального матеріалу до контролю знань і підсумкових оцінок.

При цьому весь обов'язковий навчальний матеріал перетворюється в яскраву, захоплюючу мультимедійну форму з широким використанням графіки, анімації, в тому числі інтерактивних, звукових ефектів і голосового супроводу, відеофрагментів. Мультимедіа-системи дозволяють зробити надання дидактичного матеріалу максимально зручним й наочним, що стимулює інтерес до навчання й дозволяє усунути недоліки в знаннях.

Крім того, подібні системи забезпечуються ефективними засобами оцінювання навчальних досягнень учнів й контролю за процесом засвоєння знань і придбання навичок. Довгий час у вітчизняній системі освіти контроль знань проводився в усній формі. На сучасному етапі застосовуються різні методи тестування. Електронні (комп'ютерні) засоби навчання, поряд з властивими їм недоліками (прямою залежністю від наявності комп'ютера, гіршим сприйняттям тексту з екрану монітора тощо), мають низку незаперечних переваг:

- вільний вибір часу і місця для роботи;
- швидка реакція навчальної програми на дії учня;
- комбінування різних форм представлення інформації (текстової, графічної, анімації, відео, аудіо);
- можливість програмної адаптації курсу до індивідуально-психологічних особливостей учня;
- управління обсягом і послідовністю представлення матеріалу;
- навчання на власному досвіді (learning by doing), зокрема, можливість адресування до повторного проходження матеріалу, моніторингу навчальних досягнень.

Міністерство науки й освіти України збирається забезпечити всі школи України електронними підручниками. Для вибору найкращих проводиться апробація — попередня перевірка електронних засобів навчального призначення щодо їх педагогічної доцільності, за результатами якої виносяться рішення про впровадження зазначених засобів у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Обов'язковій апробації підлягають

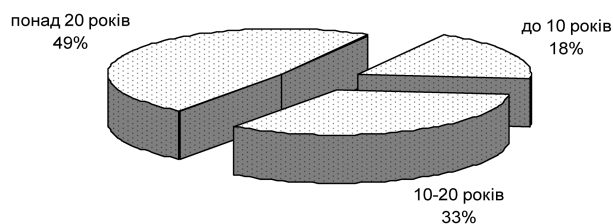
електронні засоби, що розроблені та виготовлені за кошти державного бюджету.

Вже декілька років вчителі районів беруть участь в апробації таких електронних підручників, як педагогічні програмні засоби.

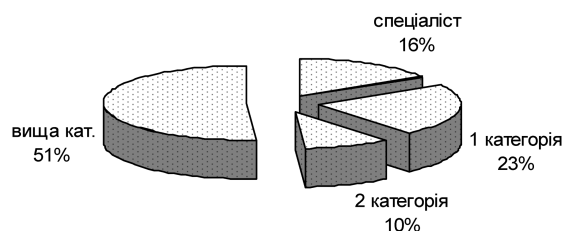
У 2008/2009 навчальному році в апробації взяли участь 84 вчителі Одеської області. Опрацьовано 34 найменування дисків. Під час підбору педагогічних працівників перевага надавалася тим, хто досконало володіє навичками роботи з комп'ютерною технікою, має достатній досвід педагогічної роботи та ґрунтовну професійну компетентність.

Слід відзначити фахову зацікавленість щодо апробації електронних програмних засобів навчального призначення. Цьому сприяла різноманітність навчальних предметів і класів навчання, для яких вони розроблені. Під час проведення апробації програмних засобів навчального призначення активність виявили педагогічні працівники навчальних закладів Біляївського, Овідіопільського, Великомихайлівського, Кодимського, Іванівського, Красноокнянського та інших районів і міст нашої області.

Розподіл вчителів за стажем роботи

Розподіл вчителів за кваліфікаційними категоріями

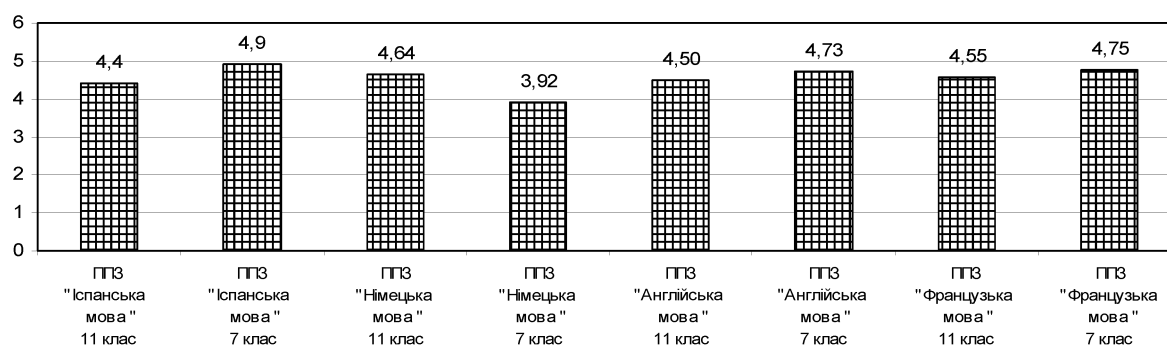
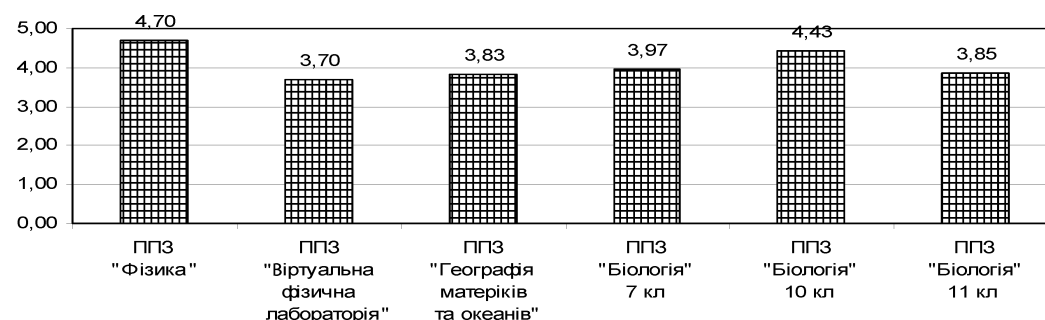
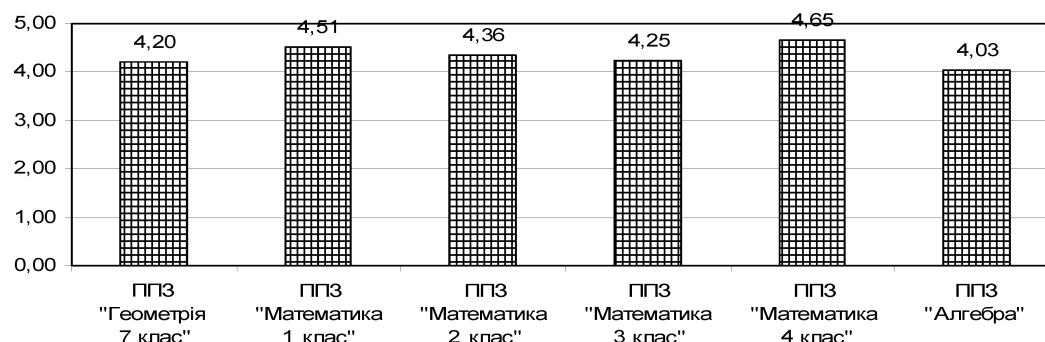

Вчителі сумлінно оцінювали зміст та якість електронних підручників. На діаграмах рейтинг якості (зміст, структура, дизайн) ППЗ за різними предметними напрямками.

Проведена апробація підтвердила, що саме електронні (комп'ютерні) засоби навчання дозволяють підвищити ефективність як аудиторних, так і позакласних занять.

Після аналізу анкет, які надіслали вчителі, можна систематизувати вимоги до ППЗ в цілому:

- Інформація з обраного курсу повинна бути добре структурована й являти собою закінчені фрагменти курсу з обмеженим числом нових

понять. Кожний фрагмент поряд з текстом повинен подавати інформацію в аудіо- або відеоформаті («лекції наживо»). Обов'язковим елементом інтерфейсу для таких лекцій має бути лінійка прокручування, що дозволяє повторити лекцію з будь-якого місця. На ілюстраціях, що представляють складні моделі або обладнання, повинна бути миттєва підказка, яка з'являється або зникає синхронно з рухом курсору по окремих елементах ілюстрації (карти, плану, схеми, креслення складання виробу, пульта керування об'єктом і т. д.).

- Текстова частина повинна супроводжуватися перехресними посиланнями, що дозволяють скоротити час пошуку необхідної інформації, а також потужним пошуковим центром. Перспективним елементом може бути підключення спеціалізованого тлумачного словника з предмета.

- Відеоінформація або анімація повинні супроводжувати розділи, які важко зрозуміти у звичайному викладі. У цьому випадку витрати часу для розуміння у п'ять-десять разів менше порівняно з традиційним підручником. Деякі

явища взагалі неможливо описати людині, яка їх ніколи не бачила. Відеокліпи дозволяють змінювати масштаб часу й демонструвати явища у прискореній, уповільненій або вибірковій зйомці.

- Наявність аудіоінформації, яка в багатьох випадках є основною й часом незамінною змістовною частиною підручника.

Відносно структури дисків вчителі висувають наступні вимоги. Структура має бути:

- Рівнева (аркадна) — учень зможе перейти до наступного рівня тільки виконавши певний мінімум дій попереднього.

- Мережева — розрахована на використання в локальній мережі.

- Самодостатня — крім ППЗ на уроці учневі не потрібно ні підручника, ні зошита, а вчителю не потрібна програма й поурочний план.

- Захищена від помилкових або зловмисних дій користувача.

- Змістова — ППЗ мають давати більше інформації й можливостей, ніж підручник.

Методичні вимоги:

Шкільні ППЗ мають входити в комплекс

засобів навчання й самі повинні бути комплексом засобів навчання, тобто містити в собі:

- календарне планування занять
- методичний посібник для вчителя
- словник термінів і понять
- поурочний план вчителя
- інструкції щодо виконання практичних робіт

- додаткові джерела інформації (наприклад, атласи)

- середовище для практичних робіт (наприклад, електронні контурні карти)

- завдання для творчих робіт учнів

- ігри, пов'язані з матеріалом, який вивчається.

Всі зауваження й пропозиції, які надані вчителями-предметниками та систематизовані в результаті обробки анкет, подаються до Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, де будуть враховані при ліцензуванні програмних педагогічних засобів.

О. А. КОЛЕСОВА,

завідуюча науково-методичним центром освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Творчі підходи до викладання природничих дисциплін

УДК: 371.302+378.937+371.31

ПРО ЗДОГАДИ У МАТЕМАТИЦІ ТА АНАЛОГІ І ПОРІВНЯННЯ У ФІЗИЦІ (МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА)

Вступ. Сьогодні, як показує практика, ще не повністю вирішена проблема щодо виявлення задатків і нахилів учнів до творчої діяльності. Тому є потреба в тому, щоб вчителі математики і фізики правильно розуміли такі категорії, як задатки і здібності, зокрема творчі здібності, і були ознайомлені хоча б з одним із доступних для них методом їх діагностики [1, 2].

Головна ідея статті — розробка пропозицій щодо мотивованого вивчення точних наук (особливо математики, фізики, інформатики) на основі індивідуального підходу до шкільного колективу. Така методика повинна впроваджуватися етапами, алгоритмізовано, причому кожний з етапів має охоплювати якомога більше наукових складових, більше методологічних принципів і концепцій в тому вигляді, який є доступним для учнів, студентів. При цьому немає необхідності досягати відразу повного засвоєння знань. У процесі вивчення слід постійно повторюватися, знову і знову повертатися до вивчення певної теми, розділу

через визначені інтервали часу, проходячи весь шлях вивчення майже з самого початку. Саме в цьому полягає структурування процедури навчання, його алгоритмізація. Такий спосіб вивчення називається алгоритмічно-концентричним або багаторазовим.

У статті наведено алгоритмізований аналіз методичних питань щодо викладання природничих дисциплін, що є розвитком ідеї концептуального підходу в навчанні [3]. Об'єкт дослідження — процес навчання логічного мислення, алгоритмізації, вміння будувати концепції засвоєння нових знань. Предмет дослідження — процедура складання алгоритмів до побудови системи навчальних фреймів, спрямованих на вивчення певних розділів фізики і математики.

Квантова фізика — історичний аспект. 1924 рік. Швейцарія. Цюрих. Професор фізики місцевого університету Ервін Шрьодінгер, аналізуючи дисертаційну роботу Луї де Бройля, в якій рух вільних частинок зіставлявся з деякими хвилями матерії, поставив цілком законо-

мірне питання: що ж це за хвилі, як їх інтерпретувати? Чи можливо, щоб частинка водночас володіла і хвильовими властивостями? На той час усе це було абсолютно незрозумілим. Навіть зараз до кінця це питання залишається нез'ясованим. І тут можна послатися на такі авторитети, як Річард Фейнман, Поль А. Дірак та ін. Незважаючи на блискучі успіхи квантової теорії, її фантастичні досягнення, при тому, що в наші дні її розділи стали вже інженерними дисциплінами (наприклад, такі, як мікроелектроніка, мікромеханіка), логічна структура теорії, її сутність дотепер є досить складною для розуміння багатьох, навіть фізиків. Варто зазначити, що Е. Шрьодінгеру була «несимпатична» концепція «квантових стрибків», висунута Нільсом Бором. З іншого боку, мав місце безсумнівний експериментальний факт: атомні спектри дискретні, а теорія Н. Бора, подобається вона чи ні, все-таки пояснює закономірності цих спектрів.

Добре відомо, що у класичній фізиці існують дискретні рішення, а саме, — це теорія хвиль. Наприклад, струна, що закріплена на кінцях, може коливатися лише з визначеними частотами. Число можливих частот є нескінченним, але їх значення щоразу чітко визначені. Вони не можуть бути будь-якими. Це дискретний набір частот. Всі частоти кратні одній — основній. Те ж саме має місце при коливаннях мембран, повітря в органних трубах тощо. До речі, якщо бути коректним, ідею про те, що частинки можуть мати хвильові властивості до Луї де Бройля висловлював А. Ейнштейн, а до нього і сам І. Ньютон [6]. Власне А. Ейнштейн першим звернув увагу науковців громадськості на роботи Луї де Бройля: «Це робота або божевільного, або ж генія». Проте більшість фізиків сприйняли ідею Луї де Бройля досить скептично. Більшість, але не Е. Шрьодінгер. Він вирішив спробувати «придумати» хвильове рівняння для самої елементарної на той час частинки — електрона, а потім і атома. Його спроба ґрунтувалася на проведенні певної аналогії між мікрочастинкою і струною або ж коливаннями рідини в судині, а можливо навіть коливаннями електромагнітного поля в резонаторі. На той час було добре відомо, що коливальні процеси зустрічаються в різних розділах фізичної науки, але при цьому, коли записувалися хвильові рівняння, «закладалося», щонайменш, поняття про те, який же фізичний зміст має функція, для якої написано рівняння. Щодо Е. Шрьодінгера було все інакше. Він, записуючи своє хвильове рівняння, до кінця зовсім не розумів фізичний зміст хвильової функції. Більш того, Е. Шрьодінгер визнавав, що навіть не підозрював, який успіх очікує його «винахід». Він просто пробував. Пробував, тому що інтуїція підказувала йому: тут щось є. Але перша спроба, як свідчить П. Дірак, закінчилася сумно. Е. Шрьодінгер помилився (хоча, не помилився, а всьо-

го лише не врахував спін електрона, тоді ще невідомий). Результати теорії не збігалися з експериментом. Реакція була типовою для фізиків: якщо теорія не збігається з експериментом, метод є порочним. Наукові дослідження на декілька місяців були припинені. Пізніше проф. Шрьодінгер зазначав: якщо обмежитися приватним нерелятивістським випадком його теорії, то вона дає правильні результати. Саме після цього він і опублікував свою роботу, першу з тих, котрі привели до створення нового розділу фізики — хвильової (або квантової) механіки.

Який же висновок випливає з цього? У настільки грубій і неточній схемі можна «впізнати» методологію відкриття фізика-теоретика (у вищеописаному випадку — геніального). Ніякої логічної строгості. Всього лише здогадка, яка ґрунтується на інтуїції та аналогії. Як критерій — порівняння з експериментом. І якщо якась, нехай зовсім неясна, але внутрішньо несуперечлива логічна схема призводить до збігу з експериментом — виходить, «щось є». А що саме — покаже майбутнє. Як це було із Е. Шрьодінгером, тією людиною, що «вгадала» істину незначного шматочка реальної картини світу.

І ще: теорія повинна бути красивою. Фізик не завжди може логічно обґрунтувати нові ідеї. Тому він апелює до інтуїції. А якщо так — краса далеко не останній аргумент. Про це багато і наполегливо говорив А. Ейнштейн. Звичайно, може виявитися (і це було неодноразово) збіг з експериментом — це чисто випадкова подія. Тому зупинимось далі на порівнянні систематичного, аксіоматичного (чи дедуктивного) підходів у математиці.

Про вольовий підхід в аксіоматиці. На перший погляд здається: систематичний стиль мислення є цілком протилежним підходу, що повинен використовувати фізик. Більше того, такий підхід не підтримує широка «фізична громадськість» і тому відношення до нього вороже. Це так лише на перший погляд. Реально ж — все не так просто, як здається. Для цього розглянемо інший підхід, зовсім протилежний — аксіоматичний чи дедуктивний.

Ще за часів Евкліда в математиці (у будь-якому з її розділів) повновладно панує аксіоматичний метод. В загальних рисах він зводиться до наступного: математик будує деяку абстрактну аксіоматичну (дедуктивну) систему. Це означає, що:

- Вводиться деяке число первинних об'єктів, понять (як загодно). Вони не визначаються, лише називаються. Наприклад, у звичайній геометрії — це точка, пряма і т. ін.

- Вводяться первинні невизначені співвідношення (зв'язки) між цими об'єктами. Наприклад, точка А лежить між точками В і С, або точка А належить прямій Р.

- Поняття і співвідношення утворюють мову, якою далі й оперують. Всі вимоги стають

зовсім зрозумілими, як тільки вводиться поняття «аксіома».

• Довести яку-небудь теорему (твердження) у дедуктивній системі — значить показати, що ця теорема представляє необхідний логічний наслідок раніше доведених теорем, які було доведено на основі інших теорем, що... і т. д.

Зрозуміло, цей нескінченний ланцюжок міркувань можна обірвати лише *вольовим* зусиллям — в іншому разі процес будь-якого доказу виявиться нескінченним і, отже, безглуздим. Тому деякі теореми приймають як «дані з вище»: вони «первинні» і доказу не потребують. Такі «деякі теореми» мають назву *аксіом* чи *постулатів*, а це вже, мовою теології, «*символи віри*» в певній області математики. Використовуючи армійську мову, — це «*статут вартової служби*», а статuti, як правило, не обговорюються, а виконуються!

Таким чином, на основі аксіом математик доводить або спростовує (точніше — намагається довести або спростувати) всі інші теореми чисто логічним шляхом. Обрані ким-небудь, базисні аксіоми повинні задовольняти досить важливі вимоги:

— система аксіом має бути несуперечливою, тобто логічним наслідком аксіом не можуть виявитися суперечливі одна до одної теореми;

— система аксіом повинна бути повною: будь-яке твердження в аксіоматичній системі можна довести або спростувати.

Це створює ідеал математики. Однак у 1930 р. К. Гьодель довів, що для будь-якої досить змістовної і багатой аксіоматичної структури (наприклад, арифметики) останню вимогу взагалі неможливо виконати: *завжди знайдеться твердження, яке не можна ні довести, ні спростувати. Звичайно, це твердження можна назвати новою аксіомою*, але тоді у виправленій системі знову знайдеться твердження, яке не можна... І так до нескінченності.

Тому бажано, щоб:

— система аксіом була незалежною, тобто, щоб до аксіом «не затесалася» така теорема, яку не можна було б вивести на підставі інших аксіом;

— аксіом не було занадто багато і вони були досить простими, тобто цілком природними.

В іншому разі від аксіом просто мало користі.

Вибір тієї чи іншої системи аксіом певною мірою є довільним, але будь-які системи повинні задовольняти вищезазначені вимоги.

Зрозуміло, якщо йдеться про необхідність введення первинних об'єктів і основних співвідношень між ними, то буквально повторюватиметься вся логіка, яка привела до необхідності появи аксіом.

Наприклад, нехай доводяться які-небудь теореми для трикутника... чи семикутника, чи куба. Насамперед, варто визначити, що це за «звірі». У процесі визначення за допомогою більш простих об'єктів неодмінно дійдемо вис-

новку щодо необхідності обірвати (в якусь мить) ланцюжок визначень, або ж оголосити якісь об'єкти первинними. Причому ці об'єкти не визначаються, а просто називаються. У неясному вигляді властивості первинних об'єктів (чи понять) визначаються аксіомами. Отже, лише після введення аксіоматичної системи тріумфує строга бездоганна логіка. Повна प्रतिлежність роботі фізика-теоретика!

Все це виглядає дуже привабливо і, як всяка *ідеальна схема*, має *до реального життя* дещо віддалене відношення.

Математичні приклади. Абстрактні логічні схеми, що були придумані або знаходяться поза всяким зв'язком з реальністю, або ж застосовувались для суто спеціальних і малоцікавих задач, раптом виявилися ідеальним і могутнім інструментом для пізнання реального світу.

Приклад. Один з багатьох, але, можливо, найефектніший.

У наші часи теорія ймовірностей [4] — це математичний фундамент і квантової механіки, і статистичної фізики [5]. Теорія ймовірностей застосовується при визначенні структури галактик, обчисленні швидкостей хімічних і ядерних реакцій, розрахунків суми страхових премій, складанні артилерійських таблиць і багато іншого. Коли ж теорія ймовірностей «народилася на світ» (приблизно 400 років тому), її використовували винятково для проведення аналізу лише азартних ігор. Проблема, безсумнівно, прикладна, хоча для деяких — дуже актуальна, тобто не фундаментальна і не всеосяжна.

Теорія ймовірностей — найдивовижніший розділ математики, тому що вона встановлює чіткі закономірності для тих явищ, де споконвічно ніяких законів начебто немає. Кожна окрема подія з досконалістю є випадковою. Обмежимося зауваженням: виняткове значення теорії ймовірностей в тому, що дуже часто «наївний здоровий глузд» (чи інтуїція) не в змозі навіть грубо вгадати її висновки. Більш того, висновки теорії можуть просто суперечити інтуїтивним уявленням.

Ще один цікавий приклад. У військових, лікарів, геологів існує «закон парних випадків». Суть в тому, що якщо відбулася якась неординарна подія (катастрофа, рідке захворювання і т. ін.), в той же день (чи незабаром) аналогічна подія через незалежні обставини повториться ще раз. Це здається настільки дивним, що виникли навіть мнемонічні, містичні причини.

Насправді цьому існує елементарне пояснення: всього лише теорія ймовірностей плюс «разюча» властивість людської психіки запам'ятовувати дивні і незрозумілі події.

Інший приклад. Ще в стародавності греки, індуси, китайці, єгиптяни знайшли чудові закономірності й чудові загадки властивостей чисел, причому з практикою це не мало ніяко-

го зв'язку. Але все було настільки чудово і загадково, що математики займалися абстрактними об'єктами інтелекту навіть з більшим захопленням, ніж геометрією, астрономією чи створенням механізмів. З'явилася ідея: числа — це певна мова богів, вони уособлюють вищу ідею світобудови, виражають щось таємне. Правда, ні тоді, ні тепер ніхто не зміг би пояснити точний зміст такого роду констатацій, але причинний зв'язок тут є. Досліджуючи властивості чисел, греки істотно просунулися вперед. Ці ідеї (у греків найбільш запально їх проповідували піфагорійці) вплинули на математиків і фізиків в середині століття (у наші дні вони також викликають природний інтерес).

Математиків завжди вражає відкриття ірраціональних чисел. Світ чисел виявився значно багатшим і складнішим, ніж уявляли собі спочатку стародавні люди. Поява ірраціональних чисел була продиктована геометрією, хоча Евклід довів свою знамениту теорему суто алгебраїчно. Зараз це добре відома шкільна теорема: якщо n/m — нескоротний дріб, то не існує таких n і m , щоб виконувалася тотожність $n^2/m^2 = 2$. Ірраціональні числа збентежили адептів божественного порядку у світі чисел, але не похитнули їх. З теореми, зокрема, впливає: ірраціональних чисел виду, наприклад, корінь n -го ступеня з p , де n — натуральне, а p — просте, невимірно більше, ніж раціональних. Помітимо, що насправді проблема — «чого більше» «хитріша», якщо розмова йде про «нескінченність».

Теорія множин тоді, звичайно, була невідомою галуззю науки, але проста ідея, що кожному раціональному числу (чи цілому дробу) можна поставити у відповідність нескінченно велику кількість ірраціональних чисел, безперечно, була зрозумілою для грецьких математиків.

У ту ж епоху виникає теорія чисел — можливо, найдивніша галузь математики. Протягом двох з половиною тисячоліть кращі науковці світу намагаються знайти загадкові закони царства цілих чисел. В першу чергу, з давніх часів (і до наших днів) математиків приваблювали прості числа. Майже кожний з великих (у більшій чи меншій мірі) віддав данину теорії чисел. Зокрема, вивченням простих чисел займалися Евклід, П'єр Ферма, Леонард Ейлер, Карл Фрідріх Гаус. Останній писав: «Математика — цариця наук, а теорія чисел — цариця математики». Це думка «короля математиків», тому вона викликає цікавість. Парадоксально дивна краса теорії чисел, насамперед, виявляє себе в чарівній простоті формулювання неймовірних за складністю теорем.

Згадаємо, наприклад, відому проблему близнюків. Серед простих чисел зустрічаються дивні пари: 5, 7; 11, 13; 17, 19; 29, 31; 41, 43... і т. ін. Чи обірветься де-небудь цей ряд, чи він

продовжується до нескінченності? Як бачимо, формулювання теореми є простим і, навіть, зрозумілим учню другого-третього класу. Але ні Ейлер (а він — геній), ні Гаус (і він був генієм) і ніхто інший з сотень блискучих розумів не знайшов відповідь на це питання до наших днів.

Всьому світові відома велика теорема Ферма. Загадка Ферма «мордувала» математиків світу понад три століття. Втім, головна загадка теорії чисел в іншому. Так, математики переконані в її винятковому значенні для науки. Ця майже містична віра насправді визначається в кінцевому рахунку одним аргументом — красою. Отже, теорією чисел захоплюються всі, але її помітний вплив на інші розділи математики досі не спостерігається. Тим більше не використовується теорія чисел в прикладних задачах (рідкісні винятки лише підтверджують правило).

Навпаки, в теорії чисел використовують сьогодні найвитонченіший математичний апарат, залучають зовні дуже далекі розділи математики. Глибоким, але не зовсім зрозумілим, є зв'язок теорії чисел з іншими розділами математики, який вже встановлено, однак цей зв'язок є одностороннім. Але хто знає, що буде завтра. В історії математики (і теоретичної фізики) багато разів траплялося, що яка-небудь приватна, начебто ізольована від іншої математики теорія зненацька виявлялася на генеральному напрямку розвитку науки і, більш того, адекватно описувала нововідкриті закони фізики.

Функціональний аналіз, теорія груп, геометрія скривлених просторів — все це сьогодні робочий апарат квантової механіки і космології. У XIX ст. абстрактні розділи математичної логіки були цікаві десятку-другому невідомим диваків, провінціальних професорів. Зараз їх вивчають (зі змінним успіхом) тисячі студентів на математичних, економічних та інших природничих факультетах.

Математики часто-густо «переходять» на мову поетів. Критерій — деяка незрозуміла, загадкова внутрішня краса, що вражає і фахівця, і дилетанта. Це перший і, мабуть, головний критерій для оцінки наукових праць з математики. От що, наприклад, писав відомий англійський математик Г. Х. Харді: «Математик так само, як художник чи поет, створює візерунки. І якщо його візерунки більш стійкі, то лише тому, що вони складені з ідей... Візерунки математика так само, як візерунки художника чи поета, повинні бути прекрасні. Краса є першою вимогою: у світі немає місця для некрасивої математики».

До речі, фізики при оцінюванні нових результатів (як теоретичних, так і експериментальних) цілком солідарні з математиками і також апелюють до загадкової краси.

Біда в тому, що краса — настільки хитке, невизначене поняття, що ніяка логіка не змо-

же пояснити, що це таке. Саме тут все і починається. Теорія, яка красива для фізика, математику може представлятися як досить нескладний набір зовсім нелогічних, неясних і невизначених ідей. Навпаки, фізик може відмахнутися від будь-якого винятково-витонченого і важливого (для математика) аксіоматичного обґрунтування. Наприклад, від чіткого обґрунтування інтегрального числення, чи від теорії ймовірностей! Однак нічого конкретного з цього приводу ніхто сказати не в змозі, так само, як неможливо пояснити чарівність музики Моцарта чи Бетховена (якщо тільки ви не музичний критик, звичайно). До речі, математики дуже люблять порівнювати теорію чисел з музикою, підкреслюючи їх «духовну сутність». Але простому громадянину не зрозуміти красу математики, як математику, можливо, не зрозуміти, чому красивими є всі коти, і чим, власне, конкретна Мурка гарніша за конкретного Барсика? Легко переконатися, що сформулювати логічну відповідь практично неможливо.

Однак повернемося до математики і фізики, нагадуючи при цьому, що фізикам-теоретикам у деякому розумінні простіше: для оцінки нової теорії в них є, принаймні, два показники. По-перше, теорія повинна чітко і послідовно пояснювати відомі експерименти. Але це всього лише необхідно, але недостатньо, як люблять говорити математики. Тому, по-друге, і, можливо, головне — теорія повинна бути евристичною, інакше кажучи, теорія повинна пропонувати нові експерименти і, що найважливіше, пророкувати їх результати. При формулюванні нової фундаментальної ідеї від авто-

ра не вимагають якого-небудь послідовного обґрунтування. Якщо враховано дві вище названі вимоги, то теорія має право на життя. Але далі, при втіленні ідеї в життя, автор зобов'язаний діяти за правилами логіки. Тут варто знову згадати про квантову механіку [5]. Часто можна почути: у старій фізиці все було чітко і зрозуміло, але в ХХ столітті фізики все заплутали. Про це вже говорилося раніше.

Насправді, в класичній фізиці, як тільки її застосовували для виявлення властивостей речовини, все ставало незрозумілим. Більше того, ґрунт фізичної науки виявлявся досить суперечливим. Але... результати були чудовими! Це головна розбіжність між фізиками і математиками. На закінчення у вигляді таблиці наведемо формальну аналогію, власне, математичну симетрію форм запису різних за фізичною сутністю таких процесів, як періодична зміна електричного заряду (q) і значення струму (I) в електромагнітному коливальному контурі та зміщення від положення рівноваги (x) і швидкості (v) для маятника на пружині. Порівнюючи вирази (в нижній частині таблиці), дійдемо висновку, що роль коефіцієнта пружності відіграє величина, яка обернена ємності C , а роль маси — величина індуктивності L .

Висновки. У статті проведено системний аналіз методів, що використовуються в процесі навчання фізики і математики і є розвитком принципу аналогій [7]. Автори пропонують таблицю, що є доповненням і поглибленням принципу аналогій в конкретному випадку. Результати, наведені в статті, можуть бути використані викладачами, студентами, учнями під час проведення учбових занять.

КОЛИВАЛЬНИЙ РУХ

	Механіка		Електродинаміка
Зсув	$X = X_m \sin(\omega t + \varphi_0)$	Заряд	$q = q_m \sin(\omega t + \varphi_0)$
Швидкість	$\dot{X} = X_m \omega \cos(\omega t + \varphi_0)$	Струм	$\dot{q} = q_m \omega \cos(\omega t + \varphi_0)$
Кінетична енергія	$E_k = \frac{mv^2}{2} = \frac{m}{2} X_m^2 \omega^2 \cos^2(\omega t + \varphi_0)$	Енергія магнітного поля	$E_{\text{мн}} = \frac{LI^2}{2} = \frac{L}{2} q^2 \omega^2 \cos^2(\omega t + \varphi_0)$
Потенційна енергія	$E_n = \frac{kx^2}{2} = \frac{k}{2} X_m^2 \sin^2(\omega t + \varphi_0)$	Енергія електричного поля	$E_{\text{ел}} = \frac{q^2}{2c} = \frac{q_m^2}{2c} \sin^2(\omega t + \varphi_0)$
Повна енергія механічної системи	$E_{\text{мкс}} = E_k + E_n = \frac{m}{2} X_m^2 \omega^2 \cos^2(\omega t + \varphi_0) + \frac{k}{2} X_m^2 \sin^2(\omega t + \varphi_0) = \frac{m}{2} X_m^2 \frac{k}{m} \cos^2(\omega t + \varphi_0) + \frac{k}{2} X_m^2 \sin^2(\omega t + \varphi_0) = \frac{kX_m^2}{2} \neq f(t)$	Повна енергія коливального контуру	$E_{\text{мкс}} = E_{\text{мн}} + E_{\text{ел}} = \frac{Lq_m^2}{2c} \omega^2 \cos^2(\omega t + \varphi_0) + \frac{q_m^2}{2c} \sin^2(\omega t + \varphi_0) = \frac{q_m^2}{2c} \neq f(t)$
Частота	$\omega \equiv \sqrt{\frac{k}{m}}$	Частота	$\omega \equiv \frac{1}{\sqrt{Lc}}$

Зсув	$X \rightarrow q$	Електричний заряд
Швидкість	$v \rightarrow I$	Електричний струм
Кінетична енергія	$E_k \rightarrow E_{мп}$	Енергія магнітного поля
Потенційна енергія	$E_p \rightarrow E_{сп}$	Енергія електричного поля
Жорсткість пружини	$k \rightarrow 1/C$	Ємкість конденсатора

Література

1. Чернилевский Д. В., Филатов О. К. Технология обучения в высшей школе: Учеб. пособие / Под ред. Д. В. Чернилевского. — М.: Экспедитор, 1996. — 288 с.
2. Ковальчук В. В. Основы научных исследований: Навч. посіб. — К.: Слово, 2009. — 249 с.
3. Ковальчук В. В., Моїсеєва В. О., Моїсеєв Л. М. Математична симетрія форм запису деяких закономірностей // Наука і освіта. — 2002. — № 1. — С. 133–137.
4. Феллер В. Введение в теорию вероятностей и приложения. — М.: Мир, 1984. — 453 с.
5. Физический энциклопедический словарь / Под ред. А. М. Прохорова. — М.: Сов. энцикл., 1983. — 928 с.
6. Вавилов С. И. Исаак Ньютон. — М.: Наука, 1989. — С. 22–25.
7. Редько Г. Б. Аналогії у курсі фізики середньої школи: Посіб. для вчителів. — К.: Рад. шк., 1980. — 55 с.

Анотація

Статтю присвячено систематизації методів навчання дисциплін природничого циклу. Запропоновано впровад-

ження принципу аналогій у процес викладання. Акцентовано увагу на історіографічних аспектах навчання.

Ключові слова: аналогії, навчання, концепція, творчість.

Стаття посвящена систематизации методов обучения дисциплин естественнонаучного цикла. Предложено внедрение принципа аналогий в процесс преподавания. Акцентировано внимание на историографических аспектах обучения.

Ключевые слова: аналогии, обучение, концепция, творчество.

В. В. КОВАЛЬЧУК,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

С. Ф. ДУДА,

ст. викладач Одеського державного інституту вимірювальної техніки,

М. О. ЦАРЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент,

К. О. ПОДОСТРОЄЦЬ,

студент 4-го курсу Одеського державного інституту вимірювальної техніки.

Формування здорового способу життя

УДК 796.40+371

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР

У країнах Європейської співдружності індивідуальне становлення учня, його фізичний розвиток розглядаються як важлива самобутня складова соціалізації особистості, яку нічим замінити. А тому підвищення фізичної культури учнів початкової школи базується на розширенні рухових дій, на основі використання рухливих ігор [1–3].

В основу нашого дослідження покладено ідею, що підвищення працездатності учнів початкової школи слід шукати не в скороченні кількості уроків, а у більшій впорядкованості, кращій організації режиму навчання та відпочинку, в акцентуванні уваги дітей на підвищенні роботи м'язів, розширенні їх рухових дій, що спрямовано на зменшення гіподинамії [4]. В процесі підвищення оздоровчого ефекту велику роль відіграють позитивні емоції, що сприятливо впливають на роботу внутрішніх органів, на самопочуття і поведінку дітей [5]. Виходячи з цього, нами була сформу-

льована робоча гіпотеза дослідження: оволодіння школярами більшим обсягом знань, підвищення навчальних показників, тобто успішності, є ефективним на основі поліпшення стану їхнього здоров'я і покращання фізичних якостей. Остання позиція може бути реалізована, наприклад, завдяки використанню рухливих ігор, що дозволило сформулювати мету: визначити оптимальні педагогічні умови реалізації виховної та навчальної функцій колективної рухливої гри та її вплив на розвиток фізичних і психологічних якостей молодших школярів. Предмет дослідження — педагогічні умови та методи фізичного виховання молодших школярів в навчальному процесі під час проведення рухливої гри. Об'єкт дослідження — організація процесу навчання в початковій школі з використанням рухливих ігор. Системні дослідження проводилися протягом 2008 р. з учнями молодших класів шкіл № 25 та № 37 м. Одеси. В експерименті взяли участь

45 школярів (різних за темпераментом, фізичною підготовкою, характером). Завдання дослідження: а) довести, що на етапі початкового навчання учнів ігровий фактор є суттєвим щодо підвищення фізичного стану школярів; б) довести, що вплив рухливої гри на профілактику захворювань дитини буде більш ефективним; в) визначити основні принципи організації колективної рухливої гри та її вплив на розвиток психологічних якостей дітей молодшого шкільного віку; д) провести експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов морального та фізичного виховання дітей засобами рухливої гри.

З метою вивчення проблеми, яка нас цікавить, в роботі було використано наступні методи: анкетування дітей, батьків, педагогів; бесіди; спостереження за ігровою діяльністю дітей протягом певного часу. Для вирішення поставлених задач була використана методика, що включала: аналіз програми навчально-виховного процесу в школі, вивчення документації педагогів, розробку спеціальних завдань, які допомагають виявити рівень психологічного та фізичного розвитку дітей.

Констатуюча фаза педагогічного експерименту дозволила виявити психологічний мікроклімат, який є найбільш сприятливим для участі дітей в рухливих іграх. У цьому контексті ми ставили задачу змінювати (на позитивну) динаміку активності учнів у командній рухливій грі. Було виявлено, що активізація дій дитини в рухливій грі: а) суттєво покращує умови впливу на формування необхідних для дитини рис характеру; б) збільшує готовність школяра до активної позиції в процесі навчання; в) відкриває перед учнем нові можливості, які необхідні для формування м'язових умінь і рухових навичок. Активність дій, інтерес до рухливих ігор у дитини пов'язаний із задоволенням потреб в інтенсивних рухах, але майстерність педагога полягає саме в тому, щоб спрямовувати активність учня на виховання цілеспрямованості, відповідальності, доброзичливого ставлення до товаришів по команді, поваги до суперника, вміння зосередитися на чинному і наступному завданні, особливо в тих діях, що потребують точності в їх реалізації.

В процесі проведення формуючої фази дослідної роботи нами було обрано дві групи дітей молодшого шкільного віку, які брали участь в експерименті. Одна група була експериментальною (22 дітей — ЕГ), а друга — контрольною (23 учні — КГ). В результаті проведення бесід ми зробили висновок, що після перегляду гри за участю дорослих інтереси учнів ЕГ змінилися: ігри мають нести змістовне навантаження (так, у КГ бажання брати участь в рухливих іграх зі змістом виявили 49 % дітей, в ЕГ — 87 %).

Опитування та анкетування школярів ЕГ та КГ після проведення кожного заняття з елементами рухливих ігор дозволило отримати

психологічний портрет колективу. Спостереження за дітьми довело, що школярі проявляли співчуття до своїх друзів і залишались абсолютно байдужими до біди інших дітей в аналогічних ситуаціях. Зустрічались і такі діти, які залишались байдужими до біди будь-якої дитини — в експериментальній групі (ЕГ) — 33 %, в контрольній (КГ) — 23 %. Але були й такі діти, що завжди були готові пожаліти та заспокоїти — 16 % (ЕГ) і 33 % (КГ) відповідно. Така якість, як вміння прийти на допомогу в скрутну хвилину, спостерігалася лише в невеликій кількості дітей 21 % (ЕГ) і 26 % (КГ). Ті діти, які готові прийти на допомогу, але не завжди і не на шкоду собі, складають переважну більшість — 38 % (ЕГ) і 53 % (КГ). Зустрічаються й такі діти, які майже не допомагають одне одному — 40 % (ЕГ) і 50 % (КГ). Спостереження показали, що високий відсоток складають агресивні діти, з якими важко знайти спільну мову — 23 % (ЕГ) і 31 % (КГ).

Рівень розвитку фізичних кондицій визначає ефективність рухової діяльності дітей та їх здатність до оволодіння новими формами рухів, вміння користуватися ними в житті. Тому нами проводилася робота, яка була спрямована на виховання основних фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку.

Ми використали вправи, які було взято із системи ЄВРОФІТ тестів [32]. Кожна з вправ дозволяє визначити певні фізичні якості дитини. Так, *швидкість* оцінювалася за допомогою бігу на 30 м; *загальні координаційні здібності* — за допомогою «човникового бігу» 4×10 м; *вибухову силу* оцінювали за допомогою стрибка у довжину з місця; *спритність* — метання м'яча в комбінації із стрибками.

Після проведення тесту на визначення швидкості на етапі констатуючого експерименту була виявлена розбіжність у показниках фізичної підготовленості учнів як ЕГ, так і КГ. З 45 учнів зі швидкістю не менше 20 секунд (норма 1-го класу) пробігло приблизно 54 %. Але були й такі, що мали темп бігу до 15–20 секунд. Найгірший результат дорівнював 38 секундам (два учні). Після впровадження у підготовку школярів з ЕГ достатньо великої кількості рухливих ігор результати дітей суттєво покращалися (швидкість за інтегральним показником зросла майже на 17,5 %).

Аналіз динаміки результатів тестування з «човникового бігу» 4×10 для хлопчиків віком 7–8 років (рис. 1) показав, що формування умінь, пов'язаних з виконанням певних рухових дій під час проведення рухливої гри в різному ритмі, сприяє розвитку навичок прикладати різноманітне м'язове зусилля відповідно до запропонованого темпу гри. Рис. 1 доводить, що після впровадження рухливих ігор на уроках фізичної культури (тобто під час проведення занять з тими дітьми, які сформували ЕГ) покращання результатів, в порівнянні з дітьми з КГ, склало майже 20 %. Покращали-

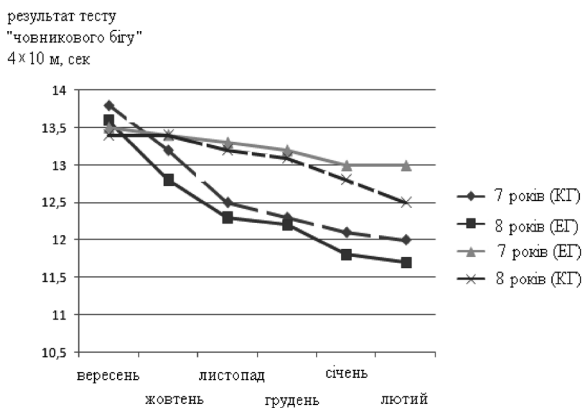

Рис. 1. Динаміка (протягом 2008/2009 навчального року) середньостатистичних результатів тестування учнів 7–8 років з «човникового бігу» 4×10 м (ЕГ і КГ).

ся і результати загальних координаційних здібностей дітей в порівнянні з початковою стадією експерименту. Приріст тут склав майже 20 %. Більше того, інтегральний показник учнів віком 7 років з ЕГ був кращим, ніж аналогічний показник у дітей 8 років з КГ.

Для виховання у дітей спритності використовуються різноманітні фізичні вправи в основних рухах (ходьба та біг між предметами; подолання різноманітних перешкод — пролізти в обруч, розійтися з іншою дитиною при зустрічному русі на ослоні; перестрибнути через предмет та ін., а також метання, гра в м'яч, стрибки, що розвиває навички володіння предметами й ін.).

Найкращі умови для удосконалення спритності створюються при виконанні різноманітних рухливих ігор: дитина повинна виявляти швидку кмітливість, верткість, вміння спритно рухатися між предметами, проявляти ініціативу при несподіваних змінах ситуації, використовуючи для цього слушні моменти за допомогою просторової уяви і тимчасового орієнтування.

В якості основи отримання кількісних результатів нами використовувалося метання м'яча в комбінації зі стрибками. Визначався коефіцієнт, який дорівнював відношенню загальної кількості кидків зі стрибком до позитивного попадання в ціль. Цей показник дозволив порівняти інтегральні характеристики оцінок спритності учнів 7–8 років. Було виявлено позитивну динаміку у дітей з ЕГ: їх результати на час закінчення експерименту покращалися на 13,8 %, чого не можна сказати про учнів КГ (їх показники майже не змінилися). Це засвідчило, що регулярне впровадження в навчальний процес рухливих ігор, спрямованих на вдосконалення спритності учнів початкової школи, має бути обов'язковим.

На формуючому етапі педагогічного експерименту після аналізу результатів тестування, що були оброблені кількісно за допомогою статистичних методів (рис. 2), нами доведена ефективність запропонованої методики впровадження в навчально-виховний процес молод-

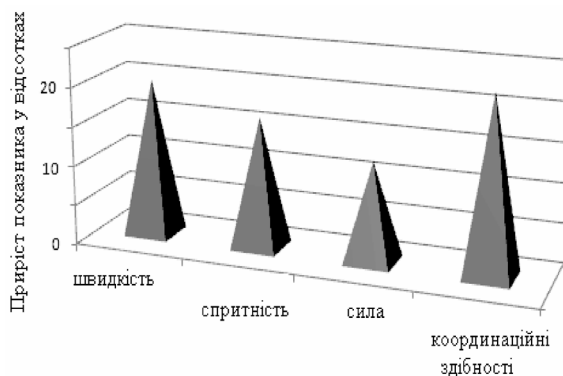

Рис. 2. Приріст показників учнів експериментальної групи (по вертикальній осі відкладено різницю результатів на початку та наприкінці експерименту)

ших школярів рухливих ігор для покращання їхнього психологічного і фізичного стану.

Результати роботи можна систематизувати так: а) доведено, що на етапі початкового навчання ігровий фактор стає досить помітним щодо його впливу на підвищення фізичного стану учнів; б) визначено основні принципи організації колективної рухливої гри та її вплив на розвиток психологічних якостей дітей молодшого шкільного віку; в) організовано експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов морального та фізичного виховання дітей засобами рухливої гри.

Література

1. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів. — К.: Олімп. л-ра, 2001. — С. 142–168.
2. Годик М. А., Бальсевич В. К., Тимошкин В. Н. Система общеевропейских тестов для оценки физического состояния человека // Теория и практика физической культуры. — 2004. — № 5–6. — С. 24–32.
3. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. — К.: Олимп. лит., 2003. Т. 1. — 423 с. Т. 2. — 391 с.
4. Коровина Л. М. Совершенствование двигательных навыков у детей в упражнениях и играх с использованием элементов соревнования и творческих заданий / Под ред. А. В. Кенеман, М. Ю. Кистяковской, Т. И. Осокиной. — М.: Наука, 1999. — С. 123–176.
5. Эльконин Д. Б. Психология игры. — М.: Наука, 1978. — 201 с.

Анотація

У статті описано методику та результати використання рухливих ігор щодо підвищення фізичних і психологічних якостей молодших школярів. Доведено ефективність запропонованої методики.

В статті описано методику та результати застосування подвижних ігор, направлених на підвищення фізичних і психологічних якостей учасників молодших класів. Доказана ефективність запропонованої методики.

М. О. ФІДІРКО,

канд. пед. наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

СПОРТИВНЕ СВЯТО «ТАТО, МАМА І Я — СПОРТИВНА СІМ'Я»

У системі людських цінностей одне з перших місць належить проблемі збереження та зміцнення здоров'я. Велика надія у вирішенні даної проблеми покладається на предмет «Фізична культура». Це єдиний шкільний предмет, який має потенційні можливості позитивно впливати на здоров'я дитини. Саме тому пошуки ефективних форм збереження і зміцнення здоров'я учнів, зокрема, засобами фізичного виховання — пріоритетне завдання кожного навчального закладу.

Загальновідомо, що здоров'я дитини починається в сім'ї. Через це забезпечення повноцінного фізичного розвитку дитини, охорона та зміцнення її здоров'я потребує постійної взаємодії сім'ї і школи, надання допомоги батькам у вирішенні проблем виховання і розвитку дітей.

Отже, формування здорового способу життя — спільне завдання сім'ї і школи, і вирішувати його потрібно спільними зусиллями. Допоможуть в цьому такі спортивні свята, як «Тато, мама і я — спортивна сім'я».

Заздалегідь (за місяць) до проведення свята вчитель фізкультури складає програму і ознайомлює з нею учнів та їх батьків. Визначаються основні питання стосовно програми, розробляються правила, враховуються можливості учасників та їх інтереси.

Протягом всього часу до початку свята відбуваються тренування батьків з метою переконання їх в своїх можливостях «тряхнуть стариною». Кількість учасників, які допускаються у сімейне тріо (тато, мама і дитина), не обмежується. Якщо в сім'ї більше однієї дитини, батьки самі вирішують, хто саме візьме участь у конкурсі.

Свято «Тато, мама і я — спортивна сім'я» має бути оформлено відповідним чином: яскрава реклама, естетично обладнані місця для проведення спортивних змагань, для уболівальників і гостей, ретельно підібраний музичний супровід, цікаві атрибути для нагородження переможців і просто учасників. Найголовнішим є забезпечення гарного настрою всіх учасників, створення сприятливої психологічної атмосфери.

При нагородженні переможців враховуються не тільки технічні показники виконання завдань, але й оригінальність їх виконання та костюми учасників. І при цьому не один з учасників не залишається без подарунка.

Свято «Тато, мама і я — спортивна сім'я» можна розглядати як засіб виховання здорової, фізично загартованої дитини.

Його мета: виховання любові до фізкультури і спорту, розвиток фізичних якостей, формування навичок самостійних занять фізичними вправами, їх використання для зміцнення здоров'я.

Обладнання: магнітофон, секундомір, скакalkи, тенісні м'ячі, обручі, гантелі, дощечки, великі м'ячі діаметром 40-60 см, великі лапи, корзини.

Склад команд. Три сім'ї від кожного класу (мама, тато і дитина) — всього 9 осіб.

Назви команд.

1. «Олімпіки» — батьки 5-А класу.

2. «Олімпіоніки» — батьки 5-Б класу.

Дійові особи. Олімпійська богиня — Гера (вчитель фізичної культури)

Помічники. Учні 10-х класів (Геракл, Посейдон)

ХІД ЗАХОДУ

(Спортивний зал школи прикрашений олімпійськими плакатами, різнокольоровими кульками, оснащений необхідною апаратурою. Присутні батьки, учні різних класів, представники адміністрації, вчителі різних шкіл, гості).

Лунає музика, і команди входять до спортивної зали.

Учень 10-го класу вносить олімпійський вогонь.

Геракл.

Довгий шлях пройшов цей вогонь.

Факел з цим вогнем, переходячи

з рук в руки,

Йде через віки, через моря і океани,

Досягаючи всіх континентів,

Заради миру в усьому світі.

Богиня Гера.

Священний вогонь олімпійський,

Палай над землею в віках.

Не треба вогню Хіросіми,

Не треба Хатині вогню,

А факел, сьогодні запалений,

Хай дружбу сімей зміцнить!

Сьогоднішнє свято присвячене «Олімпійським іграм — 2008».

Привітання команд

«Олімпіки»

О Спорт! Ти — насолода!

Спливає час за віком вік.

Життя надмірно тріумфує,

Скрізь, де проходить чоловік.

Там завжди поруч спорт

Крокує! (всі разом)

«Олімпіоніки»

О Спорт! Ти — радість!

О спорт, ти радість на всяк час.

І наяву, і немов сон ти.

Ти до вершин підносиш нас.

І відкриваєш горизонти. (всі разом)

(Музична хвилинка. Танок із стрічкою — учениця 7-Б класу)

Богиня Гера. Розпочинаємо змагання.

Конкурс 1 «Олімпійський слалом»

Учасник лягає на візок животом, рухається вперед до фішки, ноги рівні або зігнуті. Назад повертається бігом, тримаючи візок в руках.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Конкурс 2 «Олімпійські гонки»

Один учасник (дитина) сідає на візок, зігнувши коліна, тримаючись руками, другий учасник штовхає його в спину, назад повертається бігом, тримаючи візок в руках. Потім сідає мама, штовхає тато, назад бігом повертається з візком, потім сідає тато, і вони вдвох штовхають візок до фішки, назад повертаються бігом утрюх з візком в руках.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Конкурс 3 «Олімпійські стрибунки»

Учасник (дитина) стрибає на м'ячі діаметром 40 см, мама, тато — на м'ячах діаметром 60–80 см і на відстані 15–20 м до фішки. Назад повертаються бігом з м'ячем в руках.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

(Музична хвилинка — виступає група підтримки 5-А класу. Судді підраховують бали, оголошують результати трьох конкурсів і привітання команд)

Конкурс 4 «Олімпійські зірки» (для мам)

Треба якомога швидше перенести 10 тенісних м'ячів із одного кола в інше на відстані 5 м.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Конкурс 5 «Олімпійські силачі» (для батьків)

Треба протягом 30 сек. якомога більше разів виконати згинання і розгинання рук в упорі лежачи.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Конкурс 6 «Олімпійська вікторина» (для дітей)

Питання для команди «Олімпіоніки».

1. В якій країні було започатковано Олімпійські ігри? (Греція)

Інституту — 70 років

Найширші побажання колективу інституту удосконалення вчителів

Хочу висловити слова вдячності колективу інституту за доброзичливе і уважне ставлення до вчителя, щире бажання надати допомогу кожному, кому потрібна ваша порада.

Як вчитель фізичної культури і автор статті журналу «Наша школа», користуючись нагодою, хочу привітати колектив інституту з ювілеєм — 70-річчям від дня заснування та побажати всім міцного спортивного здоров'я, творчих успіхів в роботі, щастя, миру і добра.

О. Д. Кузменкова

2. Чим нагороджували переможців Олімпійських ігор у Стародавній Греції? (вінок з гілок оливи)

3. Скільки разів піднімався прапор України на Олімпійських іграх у Пекіні? (27 раз)

Питання для команди «Олімпіки».

1. Хто, згідно з легендами древніх греків, заснував перші Олімпійські ігри? (Геракл)

2. Як називали переможців у Стародавній Греції? (Олімпіоніками)

3. Що являє собою талісман олімпійської команди України? (Лелеченя)

За кожну правильну відповідь учасник отримує 1 бал. Команда, яка відповіла на запитання іншої команди, отримує додатково 1 бал.

Конкурс 7 «Олімпійське лелеченя»

Учасники пересуваються у мішках без дна на відстань 10–15 м і викладають по черзі емблему збірної України, повертаються назад бігом, тримаючи мішок у руках.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

(Музична хвилинка — виступає група підтримки 5-Б класу. Судді підраховують бали і оголошують підсумки)

Конкурс 8 «Олімпійські перешкоди»

Учаснику треба бігом подолати «олімпійський» тунель і викласти різнокольорову піраміду, назад повертається бігом.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Богиня Гера. Увага! До наших рук потрапила цікава телеграма, яку треба розгадати.

Конкурс 9 «Олімпійська телеграма»

Учаснику треба добігти до стільця, взяти літеру (5 букв) і повісити на мотузку, заколов-

ши прищепкою, викласти із літер фразу — Олімпіада, Пекін — 2008.

Перемога — 3 бали, нічия — 2 бали, поразка — 1 бал.

Богиня Гера. Дорогі друзі, наше Олімпійське свято закінчилось. Проведенні змагання сприяли зміцненню сім'ї, вихованню звички займатися фізичною культурою і прагнути до здорового способу життя. Слово для підведен-

ня підсумків і нагородження переможців надається членам журі.

(Підведення підсумків змагання. Переможці нагороджуються грамотами і медалями)

До нових зустрічей!

О. Д. КУЗМЕНКОВА,

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель фізичної культури
ОЗШ № 52 м. Одеси.

На шляху до професії

В МИРЕ НОВЫХ ПРОФЕССИЙ

Каждый человек имеет право на выбор той профессии, которая соответствует его предпочтениям и способностям. Такую возможность обеспечивает нам профессиональное обучение.

Подготовка к трудовой деятельности — это объективная необходимость, которая существовала, существует сегодня и будет всегда существовать. В зависимости от исторических условий меняется только ее содержание, форма и методы.

В современной жизни все динамично. В сферы человеческой деятельности внедряются новые технологии, а вместе с ними рождаются новые профессии. На определенном уровне развития человечества каждая из профессий достигала известного пика востребованности.

Одним из тех, кто занимался проблемой профессиональной ориентации, был профессор психологии С. А. Климов, который описывает мир современных профессий и в качестве критерия дифференциации использует выраженность профессиональных интересов.

С. А. Климовым были выделены следующие профессиональные сферы:

- 1) человек — природа (растениеводство, животноводство, лесное хозяйство);
- 2) человек — техника (технические профессии);
- 3) человек — человек (профессии, связанные с обучением и обслуживанием людей);
- 4) человек — знак (профессии, связанные с расчетами, оперированием цифрами и буквенными знаками, в том числе музыкальные специальности);
- 5) человек — художественный образ (все творческие специальности).

Сегодня появились совершенно новые, модернизированные механизмы и аппаратура, что

вызвало необходимость усовершенствования опыта рабочих и их подготовки. Это коснулось таких профессий как авиационный механик, судовой механик, балансировщик узлов и механизмов, вагранник, литейщик (металлургия), машинист электровоза, закройщик, машинист стеклоформирующих машин, рабочий зеленого строительства (лесной и парковый дизайн), автоматчик-шлифовщик фарфора и других.

Больше всего абсолютно новых профессий появилось в связи с развитием информационных технологий. Лет 4—5 назад на рынке труда появилась профессия веб-мастера, достаточно популярная и высокооплачиваемая. Но современные тенденции в сфере информационных технологий явились причиной того, что из нее развились несколько новых: руководитель, менеджер проекта, веб-дизайнер, веб-программист и специалист по развитию, то есть речь идет о все более узкой специализации для профессионалов.

Активное развитие финансового рынка Украины способствовало возникновению новых профессий, таких как: кредитный брокер, коллектор и администратор негосударственного пенсионного фонда.

В торговле новинкой является работа мерчендайзера — специалиста по продвижению продукции в розничной и мелкооптовой торговле. Основное его задание — поддержка позитивного имиджа своей фирмы, обеспечение выгодного расположения продукции на магазинных полках и отслеживание ее постоянного наличия в продаже.

Чуть меньше 10 лет назад появилась профессия социального педагога — человека, который воспитывает умение не падать духом, учит людей самостоятельно находить выход из сложной ситуации, формирует человека как

личность, способную справиться с психологическими и социальными неурядицами.

В ресторанном бизнесе Украины появилась профессия сомелье, то есть специалиста, который знает все, что касается вина: условия хранения, температуру подачи различных вин, сервировку, сочетание с основными блюдами и тому подобное.

Также зародились различные новые профессии в пищевой промышленности: хлебопеки на автоматизированных линиях, солевары на автоматах, рабочий на автоматических линиях масло-жировой продукции, машинист поточной линии сахароварения, механик сложного комбинированного оборудования продуктов из мяса и молока и т. д.

Изменения коснулись каждого процесса в бизнесе, поэтому появились совсем новые профессии, такие как маркетолог и менеджер (специалист по управлению хозяйством и делами).

Что касается специальности маркетолога, то она не совсем новая, так как такая специальность уже была (маркетинг — наука об особенностях движения товаров и услуг от производителя к потребителю с целью оптимальной их реализации, о системе управления производственной и реализационной деятельностью предприятия).

В медицинской отрасли тоже стали применяться новейшие технологии, что повлекло за собой появление новых профессий: микрохирургия глаза и сосудов, хирургия по пересадке органов, кардиохирургия, но, к сожалению,

нынешние новые технологии недоступны большинству людей.

Развитие всех сфер занятости населения способствует росту количества абсолютно новых профессий на рынке труда в Украине, причем с тенденцией к сужению их специализации. Система образования еще не успела отреагировать на этот процесс, поэтому получить знания и навыки можно в МУПК и путем самообразования.

Из вышесказанного следует вывод, что в современном мире много различных профессий, остается лишь серьезно задуматься и выбрать ту одну, которая по душе, с которой будет связана вся дальнейшая жизнь.

Литература

1. Дашевский И. В. Профессии работников пищевой промышленности: Сборник. — 1983.
2. Вальновский К. Л., Веретельников А. Н. Рабочие профессии. — 1980.
3. Проурзин В. К. Искусство современного менеджмента. — 1985.
4. Боршев Е. М. Индивидуальность и профессия. — 1993.
5. Климов Е. А. Пути в профессию. — Л.: Лениздат, 1974.
6. «Мир профессий» // Госслужба занятости, управление Черниговской области, центр занятости. — 2005.

В. П. НАЗАРОВ,

директор МУПК № 1 г. Одессы,

В. Г. ТАЛАШ,

методист по профориентационной работе МУПК № 1 г. Одессы.

Новий всеукраїнський конкурс учнівських та педагогічних робіт
«Здорова планета – здоровий ти!»

Організатори:

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Видавництво «Шкільний світ»

Компанія «Філіпс Україна»

Головні теми:

«Здоровий спосіб життя»

«Енергозбереження»

«Охорона навколишнього середовища»

Термін реалізації:

з 15 вересня 2009 р. до 20 травня 2010 р.

Дні вчителів та дні газет у 2010 році

- 28 січня   **День газети «ІСТОРІЯ»**
- 18 березня   **День газети «ХІМІЯ»**
- 26 березня   **День газети «КРАЄЗНАВСТВО. ГЕОГРАФІЯ. ТУРИЗМ»**
- 7 квітня   **День газет «БІОЛОГІЯ» та «ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА»**
- 21 квітня   **День газети «ПОЗАШКІЛЛЯ»**
- 22 квітня   **День газети «ПСИХОЛОГ»: «Вернісаж майстер-класів»**

Місце проведення – Київський міський Будинок учителя
